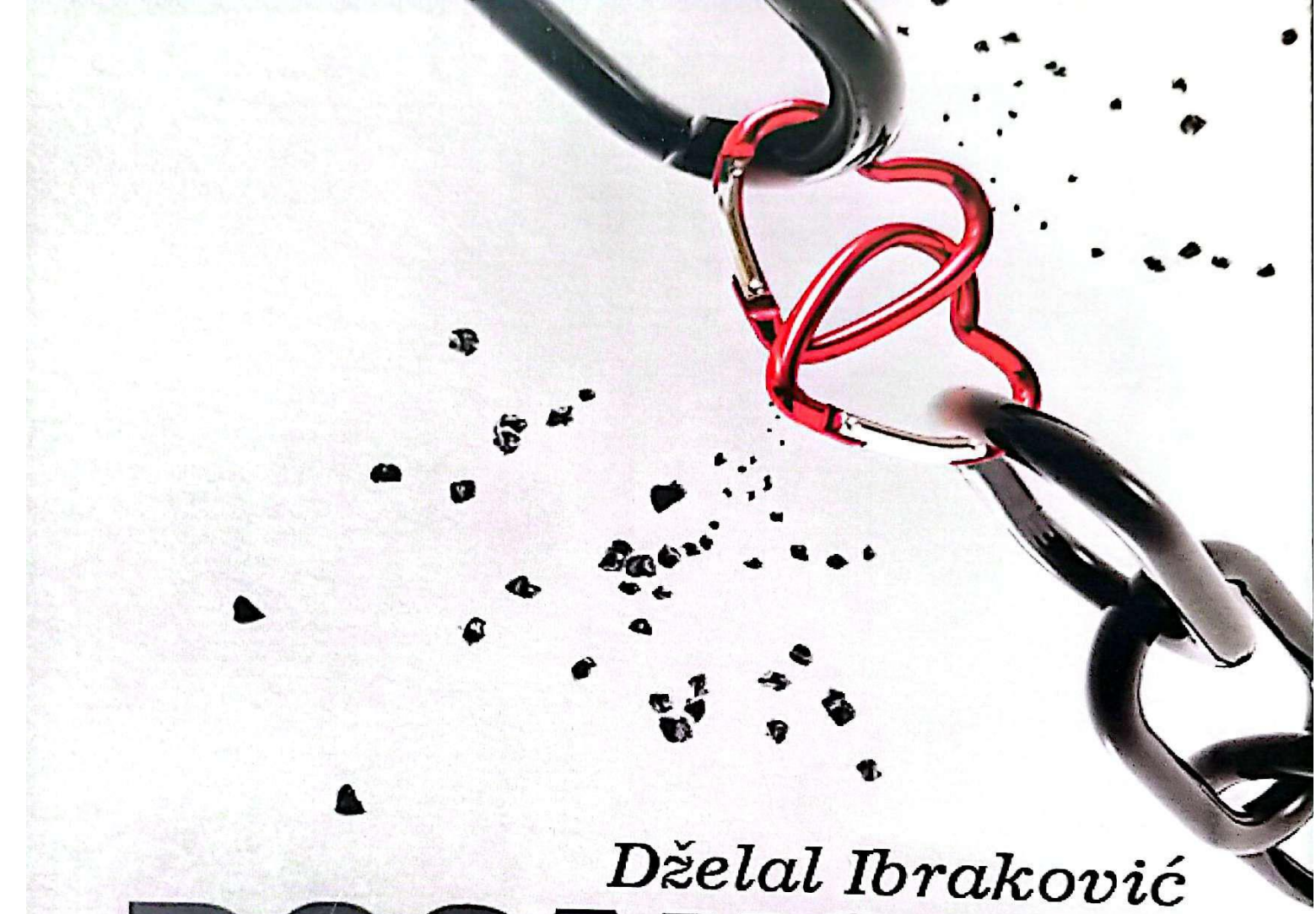

Dželal Ibraković

BOSANSKA VIZURA SVIJETA

Sarajevo, 2015.

Dželal Ibraković
Bosanska vizura svijeta
Izdavač:
Bošnjačka asocijacija 33 Sarajevo
Za izdavača:
Mirsad Sinanović
Urednik:
Haris Hojkurić
Recenzenti:
Prof.dr. Senadin Lavić
dr. Haris Alibašić
Ilustracija naslovne strane i prijelom:
Dino Vejzović i
Jasminko Ibraković
Lektor i korektor:
Fahra Lušija
Štampa: TMP d.o.o Sarajevo
Za štampariju: Veselin Rebić
Tiraž:300
Sarajevo, 2015.

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

821.163.4(497.6)-92

IBRAKOVIĆ, Dželal
Bosanska vizura svijeta / Dželal Ibraković. - Sarajevo : Bošnjačka asocijacija 33, 2015. - 276 str. : ilustr. ; 21 cm

Bibliografija: str. 272-274 ; bibliografske i druge bilješke uz tekst.

ISBN 978-9958-824-08-1

COBISS.BH-ID 21888774

Dželal Ibraković

BOSANSKA VIZURA SVIJETA

Sarajevo, 2015.

Sadržaj:

UMJESTO PREDGOVORA 7

IZVODI IZ RECENZIJA 11
prof.dr. Senadin Lavić 11
dr. Haris Alibašić 13

1. BOSNA - OD SNA 16
1.1. BALKANSKA NOGA, A CIPELA BEČKA 16
1.2. ANTIDRŽAVNA DOSLJEDNOST 19
1.3. KO – KO- KO KOKO – DA(J) 23
1.4. STRAŠAN, STRAŠNIJI, NAJSTRAŠNIJI 27
1.5. NAMRGOĐENI I OZBILJNI NOVEMBAR 30
1.6. IZAĆI I SA SOBOM PONIJETI? 34
1.7. FAŠIZAM I ZVANIČNO STANUJE - OVDJE 38
1.8. HOĆE LI (KONAČNO) PREZRELI POLITIČARI DA (O)PADNU? 42
1.9. KARIKA (TURA) KOJA „NEDOSTAJE“ 46

2. ZLOČIN – NAGRADA ILI KAZNA 50
2.1. ZLOČIN (NAGRADA) I KAZNA 50
2.1. JEDE LI AŽDAHA ZLOČINA SVOJ REP? 52
2.2. POREMEĆENE MENTALNE MAPE 55
2.3. DOBROVOLJAČKA MALTA 58
2.4. „A - SEĆAŠ LI SE LEPI GROME MOJ” 63
2.5. MIRNODOPSKE RATNE ŽRTVE 67
2.6. „DA, ZAISTA, MI SMO ŽRTVA“ 70
2.7. DALEKO (LI) SU ISTANBUL I BEČ? 74
2.8. OPRAVDAVANJE ISKRIVLJENE HISTORIJE 78
2.9. GOSPOĐA, NAJVEĆA, FATA ORLOVIĆ 81

3. SVE TO (NE)ĆE EKONOMIJA POPRAVITI 85
3.1. PRIVIKAVANJE NA STATUS „MALA ZEMLJA“ 85
3.2. PIJAČNI MENTALITET I MODERNI KAPITALIZAM 89
3.3. OPARI SE SINE! 92
3.4. KO TO KAŽE: KORUPCIJA? 95
3.5. PROSJACI I SINOVI 100
3.6. BIH KAO VELIKA KLADIONICA 102
3.7. DA NAM ŽIVI, ŽIVI - RAD 105
3.8. EMBARGO NA DRŽAVU BOSNU I HERCEGOVINU 109
3.9. POROĐAJNE MUKE PRIVATIZACIJE 113

4. OPSJENARI, ILUZIJE I PRIKAZE 116
4.1. DA LI JE ZABORAVLJENO (I) ONO ŠTO JE ZABORAVLJENO 116
4.2. ZAPOČELA REVIZIJA HISTORIJE NA BALKANU 118
4.3. NAVIJAČKO (I DRUGO) NASILJE 122
4.4. ČEKAJUĆI SEPTEMBAR 125
4.5. JOŠ SE NIJE RODIO... 128
4.6. BiH KAO KAMEN ZA POD GLAVU 132
4.7. “ŠTO NAM NEMA SA DRINE VEDRINE” 135

4.8. SIHIRI, OPSJENE – LAŽE I PARALAŽE 137

5. MEĐUNARODNA, (ILI NEKA DRUGA) ZAJEDNICA 140
5.1. NEKE PTICE „NIKUD" DA POLETE 140
5.2. TJESKOBNO VRIJEME STARIH STRAHOVA 142
5.3. KINESKA ČETVRT SE OTCJEPLJUJE! 145
5.4. DUGO VEĆ KRČAG IDE NA VODU 148
5.5. GRIPOZNE BOSANSKE (EVROPSKE) SVINJARIJE 152
5.6. JE LI TO GAZA- SARAJEVO? 155
5.7. JUGONOSTALGIJE (IZ) BOSNE I HERCEGOVINE 158

6. SUSJEDI SU KOMŠIJE, ZAR NE? 162
6.1.NOGOMETNA LAKRDIJA SA DALEKOMETNIM DJELOVANJEM 162
6.2. PISANJE I CRTANJE PO VODI 165
6.3. BOSANSKI MILORAD – OD BOSNE DODIK 170
6.4. MULJANJA I MULJAŽE 174
6.5. APLAUZ JEDNOM RUKOM 177
6.6. BiH KAO TALAC (NE) PRILIKA SVOJIH SUSJEDA 180
6.7. AKO BUDE, AKO – SVAKAKO... 184

7. ČUDAN SVIJET JE OKO NAS 187
7.1. BLATO NEMORALA DOLAZI DO GUŠE 187
7.2. ŠOKIRAMO LI SE VIŠE – UOPĆE? 190
7.3. NASILNICI, ZASLUŽNICI i POSLUŠNICI 194
7.4. BOSNA OD NAPRETKA ILI OD UZMICANJA? 197
7.5. JA SAM ŽABA, TI SI ZMIJA... 201
7.6. VRIJEME NAD KOJIM SU UPITNICI 205

8. MLADI, TITOVA I NOVA MLADOST 209
8.1. ZAKAŠNJELO ILI PORANILO BOSANSKO PROLJEĆE? 209
8.2. KAD „SVECI" MARŠIRAJU 212
8.3. BOSANSKI RATOVI U NASTAVCIMA (I) 214
8.4. BOSANSKI RATOVI U NASTAVCIMA (II) 218
8.5. HORORI KAO USPAVANKE? 222
8.6. PAMĆENJA I MEĐUGENERACIJSKA DOPISIVANJA 226
8.7. VELIKA (KUPO)PRODAJA VREMENA 229
8.8. STADIONSKE I VANSTADIONSKE AKTIVNOSTI 233

9. PRKOSNA OD SNA 238
9.1. SVE ISTO JE, ALI NIŠTA ISTO NIJE 238
9.2. TROŠENJE PREOSTALIH KREDITA NA JEFTIN NAČIN 241
9.3. SLOBODNIJI U RATU ILI MIRU? 246
9.4. STRANAC I U BiH – STRANAC (I) U INOZEMSTVU 249
9.5. KONTINUITET DOBROTE BOSNE I BOŠNJAKA 253
9.6. SA PORAZOM KOMUNIZMA PORAŽEN i ANTIFAŠIZAM? 255
9.7. PONAVLJA SE PRIČA O HEROJIMA I IZDAJNICIMA 258
9.8. NEMA AUTORITETA- VRIJEME EPIGONA I PORICATELJA 262
9.9. U DRUGOJ DECENIJI (NE)MIRA 267

IZVORI I LITERATURA KOJI SE U KNJIZI POMINJU: 272

Umjesto predgovora

Prvi put sam za list „Sabah" čuo, ili, bolje rečeno, vidio ga, na internet prezentaciji ovog lista. Za to vrijeme on je već izlazio u New Yorku pet godina. Koncepcija lista mi se učinila simpatična i dosta slična mom razmišljanju o temama i tretiranju Bosne i Hercegovine. Hvala Bogu pa nam je darovao u ovom našem dobu ovu komunikacijsku kompjetursku vezu zvanu Internet i ja sam odlučio istim putem da se javim gospodinu Šukriji Džidžoviću, vlasniku i uredniku lista. U to vrijeme se tržište (ako bi se tako moglo i da nazove) štampanih medija u Bosni i Hercegovini prilično razvuklo, a na izdisaju su bili neki nedjeljnici poput „Ljiljana" npr. Na tom tržištu u Bosni i Hercegovini i tada, a tako je i u drugoj deceniji XXI stoljeća, postoji još jedan, možda, i veći problem, a to je da pisanje za onih preostalih nekoliko nedjeljnih listova (to podrazumijeva i dnevne) nosi sobom skoro, pa neminovno, povezivanje sa određenom političkog opcijom. Takva jedna isključivost na političkom planu jeste, po mom mišljenju, limitirajući faktor koji mnoge ljude u BiH jednostavno sprječava da pišu sedmične osvrte. Tome se može dodati da su već rezervirani prostori za jedan broj već poznatih i „nezamjenljjivih" ljudi koji pišu eksluzivne komentare, tako da, realno, i nema mjesta u inače slaboj produkciji. A ja sam se novinarstvom bavio od kako „znam za sebe". Naime, od 1979. godine sam bio glavni i odgovorni urednik maglajskog list „Natron" i od tada sam bio i član Udruženja novinara Jugoslavije, odnosno Bosne i Hercegovine. Za to vrijeme sam pisao kao dopisnik „Oslobođenja" (sve do 1994.) iz Maglaja, objavljivao tekstove u dobojskom „Glasu komuna" Doboj, beogradskoj „Borbi", „Komunistu", studentskom listu „Naši dani", zagrebačkoj „Areni", „Zadrugaru"... Zajedno sa rahmetli Šefikom Mujkićem, 1989. godine sam bio među osnivačima prvog privatnog lista „MIN" koji je pokrivao regiju općina Maglaj, Žepče i Zavidovići. Nažalost, izašlo je samo šest brojeva kada je došao rat. Zanimljivo je da sam list istog naziva „MIN" uređivao u Maglaju u ratu i to je trajalo od 1993. do 1996. godine. Uz sve to, u toku rata sam objavio mnogo novinskih tekstova „sa lica mjesta", a Maglaj, u kojem sam bio u toku agresije, zaista je bio MJESTO i po kada je riječ o događajima. Objavljivao sam tekstove u „BiH eksluzivu", „Novoj Bosni", „Ljiljanu", „Gradini", TRN-u, zagrebačkom „Večernjem listu", „Prvoj liniji", „Patriotskom listu" ... Neću nimalo pretjerati, ali u toku svog

novinskog pisanja sam objavio, sigurno, više od 3000 tekstova. Nažalost, tek sam bio započeo voditi evidencije i prikupljati objavljene tekstove, a onda su došla ratna vremena kada to nije bilo više bitno. Odnosno bilo je puno bitnijih stvari, a najvažnija od njih je bila kako se odbraniti i preživjeti. Ustvari, može se bez imalo patetike reći da je moja generacija, rođena netom poslije Drugog svjetskog rata, bila učesnik i svjedok uistinu historijskih događaja.To nije nikakva utješna okolnost, jer smo bili u naponu snage odmaknuti od jednog, a uletjeli u drugi rat. To je jedna od generacija Bosne i Hercegovine koja nije imala šansi da se dokaže u nečemu životno bitnom: taman smo ispraćali revolucionare Jugoslavije od kojih smo trebali preuzeti odgovornosti važnih karijera kada je došao rat, agresija, srušene i kuće i nade i preduzeća i školski sistemi i vrijeme u kojem smo se školovali postalo je problematično i anahrono. Pisanje je velika zaraza, znaju to svi oni koji su se ikada okušali u pisanju. Iz ovog svog iskustva sam mislio da imam još nešto da kažem ili da zapišem neke nemušte priče, koje se roje oko nas u svojevrsnoj bosansko-hercegovačkoj paradigmi. Takva vrsta globalne i interne paradigme sadržane u Bosni i Hercegovini, s kojom je ne samo počelo i završilo se XX stoljeće, nego je, haman, i u dalekoj drevnoj prošlosti tu bilo NEŠTO vrlo važno (Bosanska dolina piramida), mene privlači i u mom naučnom angažmanu. Naime, i moj magistarski rad (Kulturno povijesni aspekt islama kao jedan od profiliranja nacionalnog bića Bošnjaka- 1997.) i doktorat (Teorije etnocentrizma i multilateralnosti – paradigma Bosne i Hercegovine 2003.) odbranjeni na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu, svojim sadržajem tretiraju upravo to NEŠTO. Pošto na Fakultetu političkih nauka i Prirodno matematičkom fakultetu Univerziteta u Sarajevu predajem predmete Etnologija, Socijalna antropologija i Socijalna ekologija, i kroz naučni angažman pokušavam da propitujem tu karakteristiku magične privlačnosti Bosne i Hercegovine. Upravo su i mnogi tekstovi, čiji izbor sadrži ova knjiga, bili inspirirani naučnim pristupom u odbrani humanističkih dometa dobrote Bosne. Zahvaljući tome, ja sam koncipirao u listu „Sabah" jednu rubriku pod radnim naslovom „Bosanska vizura svijeta". Taj bosanski pogled, jeste svojevrsna izoštrena (ili zamagljena, kako ko želi da to protumači) svojevrsna bosanska dioptrija koja je trebala iz posebnog ugla da „snima" bosanski lagahni ritam koji je, nažalost, opterećen sa problemima rata, čime je i sam pogled dobio i jedan osjećaj mučnine. To je ono što je najbolje okarakterizirao Abdulah Sidran koji je rekao da je u Bosni nakon rata svatko postao filozof. I onda

kada vas izdžepare u trolejbusu, bosanski čovjek u tome traži dubinu: kao razmišlja šta je sve u životu uradio pa mu se to dogodilo kao kazna, iskušenje ili ko zna šta. Upravo takva vrsta mudrosti je davala ton svakoj od te dvije do tri novinske kartice teksta, uglavnom, svake sedmice. Kako se od 2004. godine pa do kraja 2012. godine našlo mnogo tekstova, a imajući u vidu našu poslovičnu mogućnost da se na Balkanu sve poništi u nekom novom pohodu barbara, to sam odlučio da „Vizura" uđe u korice knjige. To je izbor osam godina tekstova iz sedmične kolumne, od kojih veći broj nije poznat čitaocima u Bosni i Hercegovini. Pregladavajući ih iznova, namjeravao sam da izvršim neke korekcije, a na kraju su to isključivo lektorske korekcije ili savremena kratka objašnjenja, a tekstovi su, uglavnom, u originalu onakvi kakvi su svojevremeno i napisani. S obzirom da sam u izvornom tekstu citirao određene knjige i web stranice, to sam ih u adaptaciji tekstova za knjigu prilagodio na taj način da sam naveo autora, ime i prezime i u zagradi godinu izdanja, a za one koji bi željeli da se šire upoznaju sa ovim knjigama ili tekstovima,na kraju teksta se nalazi spisak knjiga i web stranica koje su korištene. Nažalost, upravo u realizaciji moje namjere da tekstove iz „Sabaha" objavim kao knjigu, od moga prijatelja vlasnika i glavnog i odgovornog urednika „Sabaha" sam saznao da je zbog povećanih troškova i izostanka bilo kakve pomoći u izlaženju ovog lista bio prinuđen da obustavi izdavanje „Sabaha" koji je izdržao punoljetstvo (18 godina, ali nije dočekao treću deceniju). Zato je ova knjiga i sjećanje na „Sabah" i njegovu značajnu ulogu u profiliranju BiH dijaspore u USA i Kanadi. Kao autor zahvaljujem svima koji su pomogli da knjiga ugleda svjetlo dana. Zahvalnosti pripada Bogu koji mi je podario u teško doba ljude koji razumiju i imaju potrebu i za knjigom. Zahvaljujem se i dvojici recenzenata, mladih ljudi, predsjedniku Bošnjačke zajednice kulture „Preporod", redovnom profesoru Fakulteta političkih nauka u Sarajevu, prof.dr. Senadinu Laviću, i mome dragom prof. dr. Harisu Alibašiću, uspješnom mladom naučniku iz Grand Rapidsa (Michigen USA). U njemu i njegovoj supruzi Katharine i cijeloj njegovoj široj porodici Alibašića, Seki Emiri, Dževadu, Emiru i Vensi i njihovim porodicama uvijek imam veliku podršku. Podršku su mi pružali svih ovih godina i moja braća Vehid u Slavonskom Brodu, Muhidin u Tuzli sa svojim porodicama, brat od moje supruge Ismet Grahić i njena sestra Hana Čolić sa svojim porodicama. Blagodat je što je Hanina i Dževadova kćerka Emina Čolić- Smajić sa nama u Sarajevu i nesebično se stara za zdravlje svih nas. Pa i za ono duhovno svojom vedrinom i optimizmom!

Ipak, ovu knjigu najviše posvećujem svojim najmilijim: supruzi Azri, sinovima Nadiru i Jasminku, te našoj (mojoj i Azrinoj) novoj kćeri – našoj snahi Mersihi. I posebna posveta ide za dvoje (za sada) naših najdražih unuka- djece od Mersihe i Nadira - Jahji (2008.) i Zejni (2013.). Tu, u krugu porodice, brusimo tu bosansku vizuru najčešće i najiskrenije. Nadir i Mersiha, sa svoje dvoje djece, okruženi su velikom pažnjom i pomoći naših prijatelja Hanife i Hazima Mehinovića, Mersihinih roditelja, a svi oni žive i rade u Manchesteru (New Hampshir USA). Nadir i Mersiha su uspješni i cijenjeni stručnjaci u oblastima tehnologije proizvodnje hrane i finansija, a podsticali su me za pisanje tekstova jer su to bile i snažne poruke veze sa našim rasutim zajednicama Bosanaca i Hercegovaca, od kojih su veliki broj rođaci, poznanici, prijatelji, koji su se silom prilika našli u statusu dijaspore, ne prekidajući veze sa svojom domovinom i značajno je pomažući na razne načine. Drugi sin, Jasminko, sa nama je u Sarajevu i uspješan je u komercijalnoj, a posebno sportskoj fotografiji i izvan Bosne i Hercegovine. Izabrani tekstovi u ovoj knjizi, kao i oni drugi, nastajali kroz njegovanje međusobne ljubavi i poštovanja između nas i nama bliskih osoba i dragih prijatelja, rodbine rasute širom svijeta, ali i svih nas, kao i velikog broja ljudi širom Planete, koji imamo beskrajnu ljubav i privrženost prema našoj dragoj Bosni i Hercegovini.

Sarajevo, pred kraj 2014. godine **Prof.dr. Dželal Ibraković**

Izvodi iz recenzija

prof.dr. Senadin Lavić

Misli koje ovdje iznosim tiču se rukopisa gospodina Dželala Ibrakovića i predstavljaju izraz moje slobodne odluke i stručne analize za sve one koji će na bilo koji način doći u susret sa ovim rukopisom. Rukopis Dž. Ibrakovića rezultat je angažiranog odnosa prema društvenoj (bosanskohercegovačkoj) zbilji u kojoj se nalazimo. Sjajan esejistički duh autora nudi nam pronicljivu vizuru svijeta koji je uvijek polivalentan i opasan po malobrojne grupe ljudi. Ono što se pojavljuje u toj specifičnoj vizuri, kroz upečatljive fragmente iz svakodnevnog života, slaže se u mozaik jednog razbijenog svijeta koji smo ostavili iza sebe i koji bi, vjerovatno, zaboravili tokom vremena da se ne pojave ovakvi zapisi i slobodne misli odgovornih ljudi. Stoga je ova vrsta pisanja tako važna i spasonosna za ljude koji su preživjeli ili još proživljavaju teške udarce sudbine i drugih ljudi. Zato Ibraković kaže da smo se svikli na jad i čemer pa nam je postalo normalno „loše da ljepše ne može biti". Ibraković u duhu našeg vremena biva vođen ironijom kao metodom i pristupom društvenim paradoksima, nemoralnim odnosima, nepravednim rješenjima i prevarantskim mentalitetima koje je izbacilo doba velikosrpskog „junaštva" i divljaštva 1804-1995. Posebno je važno u ovom rukopisu primijetiti autorov pregledni rad na prostor bivše Jugoslavije, s posebnim akcentom na Bosnu i Hercegovinu, koji će, naprimjer, jasno naznačiti da je četništvo i fašizam (četničkog komandanta Mihailovića vozaju po Bosni od Brčkog do Višegrada) i da je to u XX stoljeću odlika velikosrpskog bježanja od istine. Iz tog osnova je moguće od potvrđenih fašista praviti nacionalne heroje. Ako se pokuša misliti na stravu posljednjih dvadeset godina, onda je svakom razumnom ljudskom biću jasno koliko je teško to suočavanje sa cinizmom velikosrpskog monstruma i umnožavanja spirala zla. Neprestano potpaljivani

[1]**Prof.dr. Senadin Lavić** je redovni profesor na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu. Jedan od najznačajnijih stručnjaka u oblasti metodologije društvenih nauka. Predsjednik je Bošnjačke kulturne zajednice BiH „Preporod" Bosne i Hercegovine, glavni i odgovorni urednik časopisa Univerziteta u Sarajevu „Pregled", te časopisa BKZ „Preporod" „Godišnjak". Autor je više naučnih djela, među kojima je i kapitalno djelo „Leksikon sociooloških pojmova" (2014) u izdanju Fakulteta političkih nauka Sarajevo.

mit o srpskom stradanju proizvodi osvetu (od „mitskog" Kosova do danas). Poslije ratne strave, građani Bosne i Hercegovine su izloženi demografskom, stanarskom, homogenizirajućem inžinjeringu. Opstruiranje povratka ubijanjem povratnika (naprimjer Hrustana Suljića u selu Gornji Hrankovići kod Teslića) ima cilj da se osvojeno očuva u etničkoj „čistoći". Na taj planski sprovođeni bojkot i onemogućavanje povratka, dodaje se relativizacija genocida i skrivanje masovnih grobnica. A, sve je počelo osamdesetih godina XX stoljeća kada su se pojavili nemoralni „akademici" SANU-a i rekli da su Srbi ugroženi i da svi moraju živjeti u jednoj državi. Velikosrpski cunami porušio je bivšu državu, a danas ne želi normalnu bosansku državu. Za njega na prostoru bivše Jugoslavije postoje samo Srbi- svi drugi su „izmišljeni". Sjetit će se Ibraković svojih kolega, profesora i javnih ličnosti, običnih ljudi iz bosanskih gradova i sela, slavnih ličnosti, mrzitelja i rušitelja Bosne, važnih događaja i povijesnih ličnosti; on će biti duhovit, složit će efektivne komparacije bosanskog (lokalnog) i svjetskog (globalnog), polazeći pri tome da uvijek postoji mjera – što je dio povijesno kulturnog duha Bosne. U otvorenom sociološkom gledanju, osvrnut će se na dovišta u sjeveroistočnoj Bosni (u selima Džebari, Gornje Dubrave i Miljanovci), na političke ideologije iz kojih stoje ljudi sumnjivog karaktera i namjera, na priče o tranziciji i surogatu političkih struktura (razočarani karijeristi, ostrašćeni nacionalisti, fašističke skupine, politička dijaspora...) koje idu uz njih, kao i 1945. kada su seljaci proletarizirani ili 1904. kada je društvena imovina postala državna, a poslije agresije 1995. ona je postala privatna – uglavnom, nekoliko „naših, nacionalnih" (bošnjačkih, srpskih i hrvatskih) tajkuna na etnički čistim teritorijama BiH je uzelo sve. Novo društvo u praznim fabričkim halama ne čeka svoje radnike – nego svoje vlasnike. U rukopisu postoje doista brojni primjeri, zapažanja, lucidne analize i opisi društvenih procesa, što sve ukazuje na sjajno kulturno – etnografsko i sociološko- epohalno zapažanje časa globalizacije u BiH. Na djelu je klasični bosanski strah od modernizacije. Uz sve ovo povlači se pitanje da li Evropi odgovara stereotip o Wild Balkan i, najzad, šta je Evropa? Cinizam svijeta dvostrukih aršina! Oklijevanje? Embargo za nenaoružane! Satanizacija islama i Bošnjaka, podmetanje terorističkog duha?! Andaluzijski model istrjebljenja?! Četnički pokret u BiH nije definitivno vojnički poražen- zato je na djelu retuširanje historije. Ibraković ima hrabrosti, umijeća i znanja da se suočava s svakodnevljem u kojem se odvijaju mnogobrojni procesi – po Bosnu izazovni. On je svjestan da historijske revizije, politički nemoral, primitivizam i nasilje traže angažman

čovjeka i stoga je usmjeren na raskrinkavanje/rasvjetljavanje mraka koji se nadvija sa svih strana. Posebno je važno da se kod Ibrakovića, kao i kod brojnih savremenih bosanskohercegovačkih intelektualaca, više ne može naći linija ovisnosti, neopredijeljenosti, neznanja, doze straha ili neodlučnosti kada je u pitanju bosanski identitet i njegova odbrana pred neumoljivim agresijama (vojnim i ekonomskim, političkim i „znanstvenim") i nasrtajima antibosanskih barbara. U tom pogledu, Ibraković je jedan od odvažnih likova i zastava današnjih bosanskohercegovačkih intelektualaca koji se ne libe snagom znanstvenih argumenata i zdravog razuma braniti dostojanstvo, ugled i budućnost Bosne i Hercegovine i njenih povijesnih vrijednosti... Nadam se da će bosanskohercegovačka javnost naći mnogo kvalitetnih analiza i poticaja za slična pisanja o našem povijesnom iskustvu. Ovaj način pisanja o društvenom životu je vrlo težak i traži konciznu jezičku izvedbu i takt za bitno. Zato zaslužuje svaku pohvalu. Imajući u vidu rečeno, kao i još mnogo toga što bi se u drugom prostoru i drugim povodom moralo reći zbog njegove vrijednosti i važnosti, preporučujem da se ovaj rukopis štampa u priređenom izdanju.

dr. Haris Alibašić

Profesor Sarajevskog univerziteta, dr. Dželal Ibraković, je od 2004. do 2012. godine imao, uglavnom, redovnu sedmičnu kolumnu „Bosanska vizura svijeta" u listu bošnjačke dijaspore „Sabah", koji je prvo izlazio u New Yorku, a kasnije u Saint Louisu. Tekstovi dr. Ibrakovića su bili veliko osvježenje za čitalačku publiku izvan Bosne i Hercegovine, jer je na specifičan način tretirao pitanje Bosne i Hercegovine i aktuelnih događaja u njoj, sa jednog kulturno- antropološkog stajališta, što je i jeste njegova osnovna preokupacija. Često na jedan ironičan način, ali i vrlo jednostavno,

[2] **Dr. Haris Alibašić** je direktor Ureda za energetiku i održivi razvoj u gradskoj vladi Grand Rapids, drugog po veličini grada u saveznoj državi Michigan USA), gdje još vodi i programe iz oblasti državnih i federalnih zakonodavnih pitanja za grad. Obavljao je i dužnost kopredsjedavajućeg podskupine za energetska pitanja izgrađenog sistema i infrastrukture u sastavu Radne grupe Bijele kuće za klimatske pripravnost i elastičnost, koja je imenovana od strane Predsjednika USA. Predavač je na master studijama Grand Valley State University i Davenport University. U više navrata je bio predsjednik Kongresa Bošnjaka Sjeverne Amerike, a član je Bosanskohercegovačke Američke Akademije nauka i umjetnosti (BHAAAS) i ekspertnog međunarodnog tima Instituta za istraživanje genocida Kanada.

sa puno naučne suptilnosti, ali jasnim određenjem spram potencijalne publike (čitalaca) koji su iz različitih socijalnih slojeva, ali i iz različitih pobuda došli u Sjedinjene Američke Države i Kanadu u različitim vremenskim periodima, a ponajviše nakon okončanja agresije na BiH. To je jedna sasvim nova multikulturalna grupacija u američkom „melting pot" društvu, koja je i sama interesantna za izučavanje s obzirom na okolnosti u kojima je nastajala i našla utočište od posljedica agresije. Bošnjaci Sjeverne Amerike imaju svoju historiju razvijanja kulture i specifične vezanosti za Bosnu i Hercegovinu i mnogo prije ovog većeg priliva dosljenika iz BiH. Ali, upravo su ovi dosljenici dali značajan pečat uklapanja u američko multikulturalno društvo. Naravno da je u tome svemu nezamjenjiva uloga i pisanih medija, te nije slučajno što su se pored već rečenog „Sabaha" pojavili i drugi listovi, ali i brojni internet portali, radio i TV stanice kao glas na bosanskom jeziku, ali i neraskidiva veza sa zemljom porijekla. Upravo su sedmični komentari dr. Ibrakovića u kontinuitetu predstavljali dio te značajne veze, a novosti iz Bosne i Hercegovine, pisane sa puno takta, nailazile su na dobar prijem i to je, u skoro osam godina od kako je ova kolumna imala svoje mjesto, predstavljalo i dio imidža ovog uticajanog sedmičnog lista bošnjačke dijaspore. Na stručan način, ali i sa izvjesnom dozom sarkazma i ironije, osvijetljene su sve značajne ličnosti BiH scene, ali i obični ljudi i njihove sudbine. Sve te tekstove je vezivala stalna otvorena nada da niti jedan problem, ma koliko veliki izgledao, ne može dovesti u pitanje kontinuitet trajanja BiH državnosti, njenu hiljadugodišnju utemeljenost u kojem su i ove posljednje nedaće s kojima se suočio i čovjek u BiH, ali i čovjek iz BiH u cijelom svijetu, samo prolazne u odnosu na neprolazni pečat Bosne i Bošnjaka. Tu, na vjetrometini kraja evropskog Zapada i početka evropskog i pravog Orijenta sukobljavaju se različiti interesi i velikih sila i apetiti susjeda BiH, pa se ta drama, koja se odigrava i traje koliko i sama Bosna, prepoznaje i u tekstovima „Bosanske vizure svijeta". I izbor iz tekstova govori o širini promatranja BiH od strane dr. Ibrakovića, odmaknutosti od navijačkog i osvetoljubivog pristupa i insistiranje na ljudskoj dimenziji BiH za koju, u mnogim tekstovima i u ovoj kolumni, ističe da je bila glavna meta agresije. Ako već Bosa-

nci i Hercegovci nisu znali da (se) mrze trebalo ih je tome naučiti! Na svu sreću, nije se desila pobjeda takvog jednog čudovišnog cilja i po dr. Ibrakoviću i ova posljednja agresija je obznanila pobjedu te ljudske dimenzije, jer sa kakvom je silinom i sa kakvim materijalnim i ljudskim ulaganjima bila izvršavana, vjerovatno bi mnogih država i mnogo većih od BiH nestalo sa lica zemlje. I dalje se velikodržavni koncept pokušava da nametne, no žilavost ideje BiH kao jednog od najvažnijih multikulturalnih društava (kroz historiju potvrđenih) Evrope i ogledala ujedinjene Evrope i ovdje se iskazuje. A na terenu se mogu primjećivati i znaci oporavka, razvoja suživota i to je demokratski potencijal BiH koji se obnavlja kao nada svijeta da je „sukob civilizacija" nemoguća misija čovječanstva koje je sve više povezano u jedno „globalno selo". Upravo ovakvi optimistički tonovi su osnovna kvaliteta i tekstova koji su se u izboru našli kao knjiga. Nema sumnje da to i zaslužuju, i za čitaoce u BiH to će biti i prvo čitanje ovih tekstova koji kao da su s namjerom pisani po tematskim cjelinama koji čine devet poglavlja ove knjige. Istovremeno, i za bošnjačku i BiH dijasporu to je na jednom mjestu izbor tekstova, koji su izlazili u različito vrijeme. I ova knjiga će značiti i svojevrsno podsjećanje da živimo u zaista jednom historijskom vremenu u kojem se prepoznaju zakonitosti, koje je dr. Ibraković pisao na jedan, i prosječnom čitaocu, dostupan način, ne umanjujući ni u jednom tekstu svoju naučnu oslonjenost na najširu i aktuelnu literaturu, iz čega je prepoznavao i nudio i moguće odgovore. Zato su ova pitanja i dalje otvorena pitanja, a mnogi od objavljenih tekstova imaju snagu i u vremenu objavljivanja ove knjige, a vjerujemo i u budućnosti kao dokazi trajanja BiH i Bošnjaka. Knjigu „Bosanska vizura svijeta" toplo preporučujem za objavljivanje.

1. BOSNA - OD SNA

- Područje Jugoistočne Evrope u popularnijoj verziji, odnosno Balkana koji ni tamo- ni ovamo, predstavlja trusan teren koji se najčešće u stereotipnoj predstavi kvalificira kao područje koje ima tendenciju ka fragmentaciji sa mogućim elementima tribalističkih i premodernih shvatanja. U historijskoj vizuri ovo područje se situira kao područje potencijalnih sukoba i privlačan je teren za avanturističke i osvajačke pohode, ali i mistična tumačenja svake vrste.

1.1. BALKANSKA NOGA, A CIPELA BEČKA

U dugom historijskom kontinuitetu Evropa nije područje Balkana tretirala kao svoj vlastiti dio, nego više kao značajno strateško mjesto nad kojim se vrši stalna borba za kontrolu i nadzor, ali ne i stalno prisustvo na tom mjestu. Tako su, s vremena na vrijeme, na različit način, pripadnici najvećih evropskih sila tretirali ovo područje čime su dobivali ili gubili simpatije domaćeg stanovništva. Ili, još preciznije: sa mahom totalitarnim i despotskim vođstvom zemalja Balkana imali odnose ili savezništva ili potencijalne sukobe. Ne treba posebno ni naglašavati da su, u pravilu, uticali i na izbor vođstva tih zemalja raznim oblicima manipulacije, potkupljivanja, vrbovanja, obavještajno sigurnosnim „pokrivanjem". Zavisno od nabrojanih okolnosti, formirali su se i „saveznici" i „historijski prijatelji", a u običnom narodu su razvijane simpatije koje su se manifestirale kao rusofilstvo, germanofilstvo, simpatije spram Francuske, Velike Britanije. Ustvari, za Jugoistok te nabrojane zemlje i jesu bile „tâ Evropa". Tek je posljednja agresija na Bosnu i Hercegovinu donijela ozbiljnije pojave amerikanofilstva, australijanofilastva, zavisno od toga gdje su se formirale veće izbjegličke skupine iz Bosne i tako simpatije učinile interkontinentalnim i globalizacijskim.

Evropa ne prepoznaje stvarne proevropske snage

Zanimljivo je da se mogu pratiti trendovi koji jasno ukazuju da Evropa ne prepoznaje proevropske snage na Balkanu niti im pruža adekvatnu podršku. I onda kada postoji većinsko raspoloženje za prihvatanjem evropskih modernih

tendencija, te tendencije su prestajale da vrijede ili nije bilo dovoljno pomoći da se takvi trendovi zadrže. Obično je onda na djelu solomonsko rješenje (koje traje i danas) koje „prepušta narodima sa područja Balkana da sami razriješe svoje probleme." To se dešava čak i kada je jasno da to oni ne mogu i da zbog toga i traže pomoć Evrope. Na određen način, izbori koji su iz godine u godinu jačali radikalne snage u, naprimjer, Srbiji su rezultat nedovoljne podrške demokratskim snagama, odnosno podršku nisu dobile na efikasan i konkretan i, od birača, prepoznatljiv način, što je birače guralo u ruke antievropskih nacionalističkih snaga. Te snage su likovale i pokunjenim biračima govorili: „Jesmo li vam rekli da Evropa i takozvani Zapad ne mare za nas." To dovodi do oštre polarizacije u zemljama Balkana, što je pokazao i slučaj tek održanih lokalnih izbora u Srbiji. Da li će se tako dogoditi i na lokalnim izborima u BiH, posebno kada je riječ o manjem entitetu RS-u?

Neusaglašeni časovnici Evrope i njenog ostatka

Uskraćivanje konkretne pomoći proevropskim snagama pokazuje neusaglašeni vremenski tajming između Evrope i njenog ostatka. Slično se desilo i sa prostorom bivše Jugoslavije. To je država koja je svojevremeno nastala kao tipični evropski proizvod navodnog sprječavanja „balkanizacije" i trajala je samo nešto malo vremena koliko je bilo potrebno da u Evropi izbiju dva sjetska rata, a za prostor Jugoslavije je i onaj s kraja XX stoljeća imao karakter svjetskog rata. Dakle, bila je to ratna zemlja i u svom nastanku i svome kraju. A narodi ovog prostora su vapaje za pomoć upućivali upravo prema evropskim zemljama. I onda kada su te zemlje prihvatale da pomognu u onome što su prije toga svjesno kvarile nudeći navodne „usluge dobre volje" i onda su nastupili različiti kalkulantski odnosi, te javno ili tajno suprotstavljani interesi različitih evropskih najznačajnijih sila. Tako da se nikada nije desio pravi kvalitativni korak na prevazilaženju stanja. Uvijek je to bila priča slična onoj anegdoti o hodži u potoku. Ono kada je jedan tukao hodžu, a navodni prijatelj i dušebrižnik to posmatrao i rekao (kao znak solidarnosti i pomoći): „Hajde, još samo ga jednom udari i ja ću ti pokazati." Kada bi ga ovaj udario, on bi ponovno: „Hajde, samo probaj još jednom, pa ćeš vidjeti". Nasilniku se osladilo pa je svaki put žešće udarao. U anegdoti je, nakon nekoliko puta ponovljene prijetnje nasilniku, hodža nekako uspio da zamoli ovog vajnog „dušebrižnika" da mu više ne pomaže.

Tako je i sa Evropom i njenim Jugoistokom koji nije Evropa. Tu je vremenski nesklad mjeren ne u časovima nego u desetljećima, pa i stoljećima.

Iznevjerene nade Bosnaca i Hercegovaca odaju beznađe Evrope

Taj vremenski nesrazmjer je i danas vidljiv, jer se u sjeni agresivne balkanizacije (srbizacije) desilo monetarno udruživanje Evrope i donesene strateške odluke, uključujući i razvoj evropskog stuba odbrane. To objedinjavajuće okupljanje Evrope se određuje i spram svoga ostatka. Danas je jasno da jedni jesu „prirodno" stanovnici Evrope, a drugi njena pastorčad koja (po procjeni) nisu dovoljno spremni sudionici za veliki bal udruživanja.
Kolebanja oko prijema Turske u EU otvara pitanje: Da li se pod pojmom „Evropa", ipak, podrazumijeva specifični pečat hrišćansko-protestantskog kôda koji nosi značajnu antiislamsku poruku. Također, nisu tome kôdu kompatibilne ni zemlje u kojima je pravoslavna (ortodoksna) vjera preovlađujuća. Tu se samo izuzima Grčka zbog svog specifičnog položaja i svoje historijske ideološke odrednice kao mjesta gdje je „nastala" evropska civilizacija. Ostale zemlje su na čekanju. Kada je o BiH riječ, takav stav izaziva, najblaže rečeno, rezignaciju. To posebno kada se zna da je posljednja tregedija BiH i posebno njene katastrofalne posljedice i dužina trajanja, imala svoje uzroke i u kolebljivosti Evrope.O tome, recimo, poznati evropski intelektualac, Tomas Mastnak, u svome tekstu „Dnevnik kužnih godina", objavljenom u 138. broju mostarskog časopisa „Mostovi" iz 1998. godine, kaže: „Jedan od razloga zašto Bosanci i Hercegovci umiru je što su vjerovali u Evropu. Mislili su da je priznanje njihove države uključilo neku vrstu odgovornosti u dijelu „internacionalne zajednice". Bili su potpuno u krivu, i bili su u krivu što se nisu naoružali dok je još uvijek bilo vremena. Također su bili naivni, mislivši da je njihova privrženost evropskim vrijednostima bila od važnosti - umjesto solidarnosti, sreli su rasizam; umjesto podrške, poniženje. Njihove iznevjerene nade odaju beznađe Evrope."

Ako već balkanska noga ne može u „cipelu bečku" ili „salonku parišku", onda se Evropa treba odrediti i iscrtati nove granice dokle ona stvarno jeste, a ostatak tretirati kao bezračni prostor između kontinenata. Ili, kao što kaže već rečeni T. Mastnak: „Način oslobađanja Evrope od ratova, bio je izvesti ih na „neevropske teritorije" ili na rubove Evrope." Možda je ujedinjujućoj Evropi potreban jedan rubni prostor da bi istestirala sve ono što još treba te-

stirati. Sljedeći korak jesu evropske snage umjesto NATO snaga koje dolaze u misiju održavanja mira u jednu (ne)evropsku zemlju – Bosnu i Hercegovinu. Može li iko pametan zamisliti da te evropske snage dolaze u zemlju koja je članica Evropske unije ili koja je članica NATO saveza? Ne može to niko zamisliti i, između ostalog, (uključujući i ne male tzv. unutrašnje slabosti") i to je razlog što BiH i nije članica ničega važnog - ni evropskog, a time ni svjetskog.

1.2. ANTIDRŽAVNA DOSLJEDNOST

Ono što je bjelodano jasno od završetka referenduma o nezavinosti BiH i njenog priznavanja, pa i njenog prijema u UN, jeste činjenica da se sastalo sve što se moglo sastati u namjeri da poništi njenu državnost, da joj ne omogući da se stabilizira, da ne proradi višestoljetna, na najljepšem primjeru potvrđena, njena unutarnja kohezija. To traje sve do (i) desete godišnjice od potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma za BiH (ništa bolje nije pri kraju druge decenije). Naravno, sve ima svoju prethistoriju praktično od 1990. godine i početka novog oblikovanja Jugoistočne Evrope. To oblikovanje je zamišljeno da bude prema mjeri Srbije i Crne Gore, a kasnije se raspodjeli tog „kolača" pridružila i Hrvatska. Sve se jasnije pokazuje da je jedini historijski neraščišćeni „račun" između dva velikodržavna koncepta (srpskog i hrvatskog) u tome na koji način da se, između njih, podijeli BiH. To je i posljednja agresija na BiH pokazala. Pa i obim zločina koji se pokušava negirati, relativizira da se na morbidan način uspoređuju brojke žrtava, da se kroz prizmu do sada identificiranih Srebreničana npr. negira broj ubijenih. Toj svrsi služi i „najnoviji" pokušaj da se TV snimak pogubljenja Srebreničana prikaže kao filmski trik sa ćorcima. Takva morbidna igra sa majkom koja je prepoznala svog sina, kćerka svog nestalog oca od strane onih kojima je smrt Srebreničana ili bilo kojeg drugog „Turčina" zadnja rupa na svirali - samo je nastavak zločina sâmog. Povodom toga se organiziraju veliki zombi skupovi u kojima uspaljena nacionalistička svijest jednostavno ne dozvoljava da se istina otkrije. Time se odlaže i katarza u srpskom narodu, prije svega. Još uvijek se „proizvodi stvarnost" izjavama „naučnika", esejista, književnika, salonskih piskarala, koji pred stare dane i u alkoholičarskoj sumaglici pokušavaju da svoj neumitni gubitak i inspiracije u humanoj umjetnosti i umjetničkog izraza zasnovanog na postulatima generičkog morala kompenziraju sa nekim svojim bronzanim

poprsjem na Ravnoj Gori ili drugim mjestima masovnih okupljanja onih koji su bili dobrovoljni Miloševićevi dželati. Takvih je, nažalost, veliki broj. Mnogih od tih foliranata su zajedno sa svojim četničkim sabratom, psihijatrijskim pjesnikom Radovanom Karadžićem, gledali Sarajevo preko nišana „sijača smrti", pata ili bestrzajnog topa. Koliko je Sarajlija zauvijek platilo njihovu mahmurnu želju da vide „kako to biva" kada se, onako, s brda sruči „specijalno za njih" „počasna salva" po Gradu.

Proizvođenje hipnotičke sumaglice

Oni i njima slični, a ponajviše oni u TV kućama i u novinama, zaduženi su za proizvođenje sumaglice koja se kao koprena i hipnotizerski prašak spušta i dalje na uspavanu savjest koja ne vidi problem u ubijanju od onih koji su „nas" ubijali i „izdavali" prije 500, pa i hiljadu godinu... Ili kod dolaska plemena slavenskih na Balkan? Ili u prvom grijehu? Mnoge od tih iluzionističkih predstava koje se izvode i kroz mitinge, vatrene govore, estradne koncerte, predizborne i izborne aktivnosti, komunikaciju putem prijenosa iz haške sudnice u kojoj se i Milošević i drugi najmanje obraćaju sudijama, tužiocima ili drugim učesnicima u samoj sudnici. On i ostali iz njegovog kruga se obraćaju onim „svojim" kod kuće, ne želeći niti jednog trenutka da se oni probude iz svoje uspavanosti u kojoj se nalaze od Gazimestana i omamljujućeg mirisa simboličkog naziva „Vožd je stigao". Sa dokazivanjem teze o međunarodnoj uroti i zavjeri miješaju se hronologije događaja, često se iz vizure 11. septembra 2001. godine tumači „preventivnost" zločina protiv Bošnjaka, uvodeći i poznato „srpsko genijalno vidovnjaštvo" u igru.
To proizvođenje stvarnosti prema poželjnim obrascima se nastavlja i kao odbrana od podignutih optužbi, ali ono što je svakako mnogo gore jeste i sprječavanje pomirenja među narodima, posebno unutarbosanskog pomirenja sa svim posljedicama individualiziranja zločina, sprječavanje stabilizacije međususjedskih odnosa, a u tu svrhu je od strateškog značaja da se BiH ne stabilizira kao normalna demokratska država koja u potpunosti poštuje ljudska prava svojih građana. I štiti ih onako kako to radi svaka druga država. Tada njeni državljani postaju, prije svega, ravnopravni građani, a potom ono kako se etnički kulturno i bilo kako drugo (pod uvjetom da time ne narušavaju prava drugih) osjećaju. U takvoj državi vrlo brzo bi borba za poboljšavanje materijalnog položaja pojedinca i njegove porodice dobila prednost nad ovim

katakteristikama. F. Fukoyama je u knjizi „Kraj historije i posljednji čovjek" lijepo istakao da bi jednog stanovnika razvijenog Zapada teško mogao natjerati neki imaginarni poziv za mitingovanje u radno vrijeme i da bude okupiran time kao osnovnim osjećajem. Tako i stanovnik BiH, kada bude u mogućnosti da radi i zarađuje, ne u društvenom preduzeću, jer takvih neće biti, posebno ne onih koji su „svačiji i ničiji", da radi i po dva posla, što naši zemljaci u SAD često rade sa velikim entuzijazmom, onda on neće biti tijesto kojeg će neko, po mjeri svoje vizije stvarnosti, oblikovati. I kome će „nacionalni" historičari, pisci, generali, novinari i estradne plastično prsate i guzlate zvjezde, ispričati šta treba i kako treba da misli.

Samo Bosna ravnopravnih građana jeste i „mirna Bosna"

U takvoj atmosferi, naravno, onaj koji nije činio zločine, bilo po „navici", po „savjesti", po „naredbi", vlastitom uživanju u zločinu, pljački, nužno će htjeti da se distancira od zločina i da prepusti sudu pravde da se procesuiraju oni koji su uspostavili genocid koji je u kasnijoj fazi funkcionirao po proizvedenom obrascu. Zbog tog uspostavljenog obrasca i nema bitnih razlika između ubijanja i progona u Brčkom, Prijedoru, Bijeljini, Foči, Višegradu, Srebrenici, Banja Luci, Doboju... Sama ta činjenica – istovjetnosti pristupa govori da se radilo o smišljenom planskom zločinu istrjebljivanja, protjerivanja i prorjeđivanja nesrpskog stanovništva. U proizvođenju stvarnosti, sredinom osamdesetih godina Bošnjaci su ponajviše proglašeni krivim za sve frustracije i padove, historijska posrtanja i zaostajanja, mrske okupatore, i sa jakom propagandom koja je takve slike ponudila javnosti u Srbiji, mnogi izvršioci su mislili da „krivce" treba kazniti. Tako i egzekutori na snimku ubijanja šesterice Srebreničana, egzekutori koji su samo sličnog fizičkog izgleda ostalim ljudskim bićima, ubijaju istinska ljudska bića, bespomoćna, svezana, ne pomišljajući niti jednog trenutka da tî dječaci nisu krivi - ni za šta.

Propagandni poziv za likvidaciju kao reklama za novi tip deterdženta

Propagandni poziv za njihovu likvidaciju (i ne samo njihovu nego svega gdje su „oslobodioci" ušli) se prosto kao reklama za pampers pelene ili novi tip derdženta za suđe ranije „odradila", uključujući tu i moćne TV serije, literaturu, filmove, feljtone... Kao što ističe Stig Hornšej – Meler, koji se bavi pi-

tanjima procesa odlučivanja koji su doveli do holokausta, zanimljivo je da se i u naše vrijeme, maltene direktnog prijenosa zločina, još uvijek više pažnje i u Haškom sudu posvećuje pisanim naređenjima i dokumentima na papiru nego li analizi moćnih medija i njihovih sadržaja, gdje je i slikom i tonom zapisano mnogo toga kao u zamrzivaču slika historije. Zato među glavnooptuženim nema i onih koji su pokliče za ubijanje izrekli u „narodnosnoj" formi i prihvatljivim oblicima za najšire narodne mase. Nema novinara, pisaca, urednika među optuženim, a oni se i dalje šepure i dalje konstruiraju svoje durmitorske i avalske izmaglice koji, kao plin u boji slika majice sa likovima Mladića i Karadžića među mladim, grafitima najavljuju „reprize." Kod starijih to izaziva guslarska pojanja i opjevavanja i izaziva zebnju u jednoj općoj priči čiji je krajnji cilj da se spriječi konstituiranje BiH kao obične, normalne evropske države. Umjesto toga, nudi se iracionalnost i drčnost koja je pogubna, jer ni po jednom kvalitativnom parametru se ne može porediti ni u kakvom obliku sa razvijenim zemljama, a sve manje i sa susjedima kao što su Rumunija i Albanija. Na vašaru - svaštaru balkanskom prodaja limenki sa iluzijama ide kao halva. Navali narode! Sa svakom limenkom, koja se skupo plaća, jer se iz nje finansiraju sve nelogičnosti i neracionalne organizacije, sve su dalje i dalje evropske integracije. Za čudo, Međunarodna zajednice nikako da uvidi da zalaganje za integracije BiH u Evropi dato od političara iz entiteta RS-a znači upravo suprotno – biti što dalje od Evrope i demokratije, biti što dalje od civilizacije. Jer kada se to desi onda će mnogi ustanoviti koliko je priča o carevom novom ruhu samo paralaža, a car je go i ogoljen (nag) hoda okolo još odavno.

NA MARGINAMA CIVILIZACIJE

... Strahote Srebrenice ćutanjem građana Srbije preseljene su u njihovu svakodnevicu. Zatvorenost za patnje drugih, prihvatanje suživota sa zlikovcima i razbojnicima koje deo stanovnika veliča kao heroje, odsustvo potrebe da se suprotstave primitivizmu, nasilju i bezumlju, opšte je duhovno stanje današnjih Srba. Deo političkog i crkvenog establišmenta uporno pokušava da promoviše ideju zločina bez kazne. Sabiraju ubijene pripadnike srpskog naciona kao da žele da nekom morbidnom računicom sakupe sve smrti počinjene u opštem ludilu, pa da uporede broj žrtava kako bi onaj ko ima najviše ubijenih bio oslobođen odgovornosti za smrti onih drugih. U tom stravičnom obredu prebrajanja i razvrstavanja ubijenih, poništava se elementarni humani zapis dat kao obaveza da saosećamo sa patnjama drugih ljudi. Zločinci koji su podstrekavali i organizovali ubistva nastavljaju sa zločinačkim delom, brišući identitet žrtava i prevodeći ih u apstraktne

brojke, s ciljem da kod mentalno uspavanih građana Srbije ne izazovu saosećanje sa stradalima. Zločin Srebrenice u rudimentiranim ružnim i bolesnim delovima je svakodnevica Srbije. Kad osvanu natpisi u srpskim gradovima, kojima se njihovi bolesni kreatori zahvaljuju ubici za Srebrenicu, nije problem u tome što postoje devijantne ličnosti koje kreiraju takvo delo, već je problem u tome što nema ko da ga izbriše. Građani Srbije su se zgrozili gledajući snimke egzekucije izvršene nad srebreničkim mladićima ali to svoje stanje nisu izrazili masovnim okupljanjima i odavanjem pošte stradalima. Ako asocijalna manjina divlja državom vređajući sve ljudsko u čoveku, zašto oni koji sebe smatraju drugačijima taj svoj stav ne iznesu javno? Predsednik Srbije i časni malobrojni članovi nevladinih organizacija i odvažni pojedinci su to učinili. Veoma malo da se zločin Srebrenice odagna sa savesti srpskog naroda. Ravnodušno ćutanje većine i raspojasano divljanje devijantne manjine čine zločin Srebrenice aktuelno prisutnim. Čvrsto zatvaranje očiju pred njegovom težinom učiniće da ostanemo slepi pred svakom budućom nepravdom i zločinom. U mraku naše neodgovornosti ostaćemo uplašeni, zarobljeni i nesrećni. U našem zarobljenom umu lepota, napredak i prosperitet neće pustiti klice. Neshvatanje moralnih i etičkih pravila koja univerzalno povezuju čovečanstvo ostaviće nas kao i do sada na marginama civilizacije. Dragica Stanojlović: Čvrsto zatvorenih očiju, časopis Republika Beograd broj 362-363 iz avgusta 2005. godine

1.3. KO – KO- KO KOKO – DA(J)

Ptičija groznica je zahvatila i Jugoistočnu Evropu, barem kada je o nekim pticama u Rumuniji i drugim nekim zemljama riječ. Postala je dežurnom temom u cijelom svijetu i tako ponovno pokrenula pitanje ljudske sposobnosti da zamaskira prave teme sa nekom temom koja proizvodi masovnu histeriju. Ako se pažljivije primjećuje nekako su u drugi plan došli problemi ustava u Iraku (mada je i to jedna globalizacijska informativna maska), ali i problemi velike ljudske nesreće koja prati patnje onih koji su doživjeli i preživjeli zemljotres u Pakistanu i Indiji. Kao što reče jedan rezignirani Pakistanac da u planinama Kašmira umire od studeni, pa i gladi, više djece nego što umire guski, patki, golubova i ostalih pernatih bića od ptičije gripe. Ali je pažnja svjetske javnosti okrenuta prema mogućoj ptičijoj pandemiji. Podatak da godišnje od bjesnila umre ili strada oko 55.000 stanovnika planete Zemlje, a da bjesnilo nikada nije proglašeno velikom opasnošću, ukazuje da živimo u vrijeme potpuno pomiješanih vrijednosti, ali i vladajućih futurističkih pretpostavki koje se tiču samo komoditeta čovjeka sa Zapada. Sama činjenica

da u Kašmir i u potpuno porušena naselja Pakistana i Indije dolazi zima i da bi mogla da uzme i dodatnih 50.000 žrtava izgleda da manje koga brine od suđenja jednom Sadamu ili vjenčanju ili razvodu neke muzičke zvijezde. Ne možemo da se ne sjetimo nedavnog izuzetno vrijednog gesta, koji nije medijski propraćen, a to je da je i tada nerazvijeni i siromašni Pakistan otpisao višemilionski dolarski dug Bosni i Hercegovini. To je bio gest zaista vrijedan pažnje i dogodio se simbolički uoči samog nedavnog zemljotresa. To je bio izraz solidarnosti pakistanskog naroda sa narodom Bosne i Hercegovine, bez ikakvog uvjetovanja i to u ramazanu mjesecu, koji, inače, znači i pojačavanje osjećaje solidarnosti i milosrđa sa onima kojima je pomoć potrebna, pa bi trebalo očekivati širu akciju i u samoj Bosni i Hercegovini oko prikupljanja pomoći nastradalim u Pakistanu. Ali ono što svijet treba da učini jeste da se kamere svjetskih internacionalnih informativnih korporacija usmjere prema jednoj od najvećih humanitarnih katastrofa s kojima se svijet u posljednjih nekoliko decenija suočava. Neka ovaj tekst bude i poziv i našim zemljacima širom svijeta da se i sami uključe u akcije pomoći nastradalim od zemljotresa.

Mada se otopoljavaju lednici – čovječanstvo sve hladnije

Bolno je saznanje da živimo u svijetu koji sve manje osjeća samilosti i koji svoje akcije humanosti usmjerava onako kako mu sugeriraju ili novinari ili političari domaćeg kalibra. Nedostatak incijativa i izvjesni oblici samozadovoljstva i apatije kod ljudi u cijelom svijetu ukazuje na krupne znake velike krize morala. Bosna i Hercegovina je i sama iskusila te oblike nezainteresiranosti i u tome smislu i sama bi morala da prednjači u akcijama koje vodi savremeni svijet. Nažalost, to nije tako, jer je Bosnu već odavna zahvatila ona (najgora od svih) kletva: „Dabogda se zabavio sa sobom". I zaista, s tom kletvom izrečenom od ko zna koje međunarodne instance ili okruženja u kojem se nalazi, s tom kletvom se u BiH sve svodi na unutrašnje prepucavanje i traženja od mnogih ogledala, a od velikog broja aktera, da im ogledala kažu ko je najljepši, najbolji i najpametniji. Ta jedna doza nadobudnosti s kojom se prihvataju i analize i trendovi prisutna je u ovdašnjoj političkoj, ali svakoj drugoj javnoj sceni. Od drveća se ne vide mnoge šume, a oni koji „vide" šumu ne vide drvo, ne vide pojedinca i njegove probleme, njegove frustracije sa situacijom u kojoj se našao. Evo, već deseta godina od kraja rata i dalje je jedna od glavnih opravdavajućih teza koje se iznose i u privatnom životu

ovdašnjeg stanovništva, ali i sa najviših mjesta istih političara koji se vrte oko profitabilnih političarskih mjesta, da je rat glavni krivac za sve, a ako ne rat, onda ona „druga strana" koja sprječava „našu ispravnu" stranu da ostvari prosperitet.

Dobro je – nema rata!

Zato se prikazuje opći nedostatak planskog promišljanja i sve se svodi na infatilnu dnevno – političku retoriku tjeranja inata. Ne možemo da se ne otmemo gorkom utisku da se ovdje i najbolje namjere, jednostavno, sa nekim nezgrapnim potezima do te mjere „uprskaju" da dovedu u pitanje i samu i najbolju namjeru. Tako se nešto desilo sa već medijski dobro istestiranim pitanjem tzv. aerodromizacije sa imenom rahmetli Alije Izetbegovića. Obilježavanje druge godišnjice od preseljenja na ahiret jednog skromnog čovjeka pretvorilo se u balkanski vašar taštine onih koji su „čuvari" lika i djela čovjeka, koji jeste, nesumnjivo, svojim djelovanjem obilježio posljednju deceniju XX stoljeća u Bosni i Hercegovini. Prijedlozi za davanje imena Međunarodnom aerodromu u Sarajevu ovog skromnog vjernika možda i jesu imali najbolju namjeru. Ali, ponovno su pokazali da postoji nedostatak planskog predviđanja koje je na kraju proizvelo i intervenciju Visokog predstavnika i povlačenja prijedloga. Sve je to praćeno i degutantnom raspravom, neumjesnim poređenjima i, u krajnjem slučaju, proizvelo brojne negativne efekte koji su dali šansu političarima iz RS-a da se oporave nakon šok terapije sa reformom policije i da sve stvari u BiH realitiviziraju do te mjere da će oni koji su se pridruživanju BiH Evropi i puškom i politikom najviše suprotstavljali, haman postati i glavni pregovarači ispred BiH u procesu stabilizacije i pridruživanja. Za to vrijeme, unutar bošnjačkog i političkog i intelektualnog „kruga" vodile su se rasprave o tome kako obilježiti drugu godišnjicu, rahmetli, prvog predsjednika R BiH, odnosno kakav spomenik dati drugim dvjema kultnim ličnostima: Davorinu Popoviću i Mirzi Delibašiću. Sarajevo je dobilo i jedno i drugo i odmah je to izazvalo kontraverzne komentare. To je još jedno gubljenje dragocjenog vremena i jedan opći bahati odnos spram građanstva u zemlji u kojoj su promjene neophodne, ali one kvalitativne. Te promjene će omogućiti da se izađe iz iluzionističkih rasprava koje doprinose općoj uspavanosti, koja, s vremena na vrijeme (desetu godinu), prozbori već ofucanu rečenicu „Dobro je, nije rat".

Dvojni, udvojeni – ili kako je strani državljanin bio član Predsjedništva BiH Upravo ovih dana trajali su ili traju sudski procesi protiv nekoliko najznačajnijih ličnosti koje su zagovarale i treći entitet u BiH, a jedan od njih je Ante Jelavić, bivši oficir JNA, logističar HVO, ali i ministar odbrane Federacije BiH i član Predsjedništva BiH. On je i prije dobivanja deset godina zatvora za, između ostalog, korištenje sredstava koje je R Hrvatska slala kao pomoć, nestao u Hrvatskoj. Iskoristio je mogućnost dvojnog državljanstva i tako otvorio nekoliko suštinski značajnih pitanja. Prvo je pitanje da li je s njim otvoren jedan od najkrupnijih problema opstanka BiH, a to je pitanje dvojnih državljanstava i sa R Hrvatskom, ali i sa DZ Srbijom i Crnom Gorom. Kako je najveći broj bosanskih Hrvata u statusu dvojnih državljana to znači da je teorijski moguća varijanta da njima BiH posluži samo kao poligon da pokradu, utaje, opljačkaju, ne plaćaju porez, pa i ubiju ili orobe, a da onda pređu u svoju (prvu) drugu državu i tamo bivaju zaštićeni, jer ta njihova država ne izručuje „svoje" građane. Drugo pitanje vezano je za slučaj Jelavić jer se dotični gospodin javio i izrazio želju da mu sudi „njegov" sud (u Hrvatskoj). Ekspresni dolazak državnog odvjetnika Hrvatske u Sarajevo i stalno isticanje kako se Jelavić ne može izručiti „drugoj" državi u kojoj (eto) nije bilo smetnje da taj isti gospodin Dvojni bude na najodgovornijim dužnostima, govori zorno o tome koliko je Hrvatska zainteresirana za ovaj slučaj i želi njegovo procesuiranje ili želi da ga zataška, s obzirom da je javna tajna da se itekako znalo kako se „tale" sredstva pomoći i da je podjela kolača bila nešto oko čega su se mnogi omrsili i kao dvojni i „obični" državljani. Sa ovim slučajem ulazimo u paradoksalnu situaciju, kada je o BiH riječ, a to je da niko živ više ne zna koji su stvarni stanovnici ove države, odnosno koji su stanovnici na „sonu" u Sarajevu, Zagrebu ili Beogradu. Ali danas – sutra i u Berlinu, Štokholmu, Vašingtonu... Te brojke se koriste samo kao pokriće, ali to otvara i pitanje služenja vojnog roka i drugih građanskih obaveza prema „svojoj" državi. Odnosno, da li dvojni državljani mlađeg uzrasta, stasali za služenje vojne obaveze, mogu služiti (i uz to i moraju li?) i u svojoj (pravoj) domovini. U BiH je ukinuto služenje vojnog roka u sklopu odbrambenih reformi. To je nekako olahko prošlo, čak i kod Bošnjaka, a sva je prilika da građani sa dvojnim državljanstvom mogu da se vojno osposobe „tamo daleko" ili u „lijepoj našoj". Sigurno je da ova pitanja traže principijelnu raspravu, ali, nažalost, lakše je raspravljati o kokoškama ili o imenima aerodroma. Javna scena u BiH, barem prema izvještajima o korupciji,a koji BiH stavljaju među

najkorumpiranije zemlje u svijetu, ima sljedeći zvuk iz naslova: Kokookooko – da(j)! (2005.)

1.4. STRAŠAN, STRAŠNIJI, NAJSTRAŠNIJI

Nekako se odomaćilo u svakodnevnom životu Bosne i Hercegovine da se sve stvari događaju, kao što se u narodu veli,"u zadnji čas" ili „zadnji tren". Tako je reprezentacija u nogometu pobijedila dvije utakmice protiv dvije članice Evropske unije (Belgije i Litvanije) u samo četiri dana i čekala da njene komšije (SCG) odgraju protiv Španije. Ove dvije pobjede su jednu (bosanski) simpatičnu i neukalupljenu ekipu Bosanaca iz dislocirane Bosne, a praćene isto tako fanatičnim „Fanatikosima", mahom iz evropskih zemalja, u zadnji tren BiH vratili u igru za plasman na Svjetsko nogometno prvenstvo. S druge strane, u ovoj čudnoj zemlji jedan broj drugih mladih ljudi na istim nogometnim utakmicama pokazuje mržnju prema vlastitoj zemlji, a navodnu veliku ljubav prema „maticama" iz susjedstva i komšiluka. To se nedavno na ružan način dogodilo u Sarajevu, kada su navijači „Dinama" iz Zagreba došli na prijateljsku utakmicu sa „Željom" i tu upućivali politikantske poruke. Prijateljska utakmica je prekinuta i sve bi bilo u redu da su za dinamovcima došli Zagrepčani ili iz nekog drugog grada iz Hrvatske. Ne, to su bili „domaći" navijači koji su, ni krivim ni dužnim, igračima i rukovodstvu „Dinama" htjeli da pokažu, na jednoj beznačajnoj utakmici, koliko su privrženi ne „Dinamu" nego Hrvatskoj. Slično je bilo kada je dolazio beogradski „Partizan" ili reprezentacija SCG. Tako, i preko navijanja traje potraga za identitetima, a pokazivanja onih (naravno ne svih)u BiH većim Hrvatom od Zagorca ili Dalmatinca ili većim Srbinom od Šumadinca ili Vojvođanina. To i nije problem da nije povezano sa uvredama „druge strane". A ta druga strana je država iz koje su i ti mladi ljudi, ma koliko ih neko TAMO ubjeđivao da to nije tako. Zato se uporno čuva posljednja busija (vlastita policija, odnosno vlastita učionica).

Umjesto graničara na granicama podjela su učitelji

Salman Ruždi kaže da je nacionalizam onaj „revolt protiv historije", koji nastoji da zatvori ono što više ne može biti zatvoreno. Da zagradi ono što bi moralo da bude bez granica. Pisci koji opslužuju granice postali su granični

stražari. Početak školske godine ponovno je donio da se u nekim područjima i nekim školama uči po programima i udžbenicima iz susjednih zemalja. Segregacija učenika predstavlja, ustvari, pokušaj fizičkog odvajanja zbog toga da se u odvojenim prostorima mogu razvijati kulturološke i identitetske vrijednosti koje idu na ruku onome što smo nedavno nazvali „antidržavna dosljednost." Naravno, ovo „antidržavno" znači ignoriranje vlastite države (BiH) i davanje pažnje i istoriji i historiji iz perspektive koja je vladajuća preko granica BiH. Na taj način, učitelji i pisci postaju veći čuvari bedema podjela nego li što to može bilo kakva policija. Sistem „dvije škole" pod jednim krovom, koje imaju i različite nazive, samo je u pojavnom obliku ono što se vidi na stadionima, a zaista je malo ili nema nikako zemalja u svijetu koje se ignoriraju od vlastitog stanovništva i na sistemski i sustavni način. Iz ovakve prakse, koja se razvija kroz sistem podjela, uglavnom po ratnom principu „na teritorijama koje su kontrolirale u ratu neke od vojski," proističu i sve druge opstrukcije. Naravno, ni u primisli mi nije da za sve loše u BiH perspektivi, a zaista je mnogo toga lošeg sa lošim prtljagom prošlosti, optužujem učitelje (nastavnike, profesore) i učenike, jer su i oni žrtva sistema i sustava koji reproducira poziciju straha.

Strah i umnoženi strahovi

Ivo Andriće je jednom rekao da čovjek koji se boji može biti itekako zao. Strah i osjećaj ugroženosti ne proizvodi dobrotu kao psihološko stanje, nego reproducira odbrambene mehanizme koji mogu dovesti do ispoljavanja zla, ali i manifestacija strahova. Oni su umnoženi sa stalnim otkrivanjem novih detalja ubijanja iz netom okončanog rata, u čemu se vrše stalna preispitivanja i vlastite pozicije. Bježanje od odgovornosti naredbodavaca i izvršilaca se može na najbolji mogući način prolongirati u situaciji stalnog obnavljanja strahova. Taj strah je obično usmjeren prema Drugom, a traži izgradnju odbrambenih mehanizama i traženja sigurnosti izvan BiH. Strah koji se stalno repoducira izaziva i druge efekte. Pored odvratnih navijačkih dijapazona i korištenja vokabulara najnižih primitivnih strasti, tu su i drugi efekti. Jedan od njih je primijetan u svakodnevnom porastu nasilja na ulicama, sve češćem pribjegavanju korištenja droge i drugih opojnih sredstava, sukoba bandi, a kod običnih ljudi oguglanosti na zlo oko sebe i nemiješanja kao faktora koji se i pravda strahom za vlastitu sigurnost. U političkom djelovanju to

znači neučestvovanje u razobličavanju evidentnog kriminala, mirenje sa pljačkom koja se, maltene, odvija beskurpulozno, bahato, javno, kao da su izvršioci pljačke na razne načine (od privatizacije preko javnog rasipanja sredstava poreskih obveznika o čemu govore revizorski izvještaji) ili potpuno izgubili obraz ili su svjesni da im se nema ko suprotstaviti. Zato se mijenja ljestvica vrijednosti i poželjnih ponašanja u čemu „snalažljivost" na balkanski način, drčnost, pa i bezobrazluk, postaju vrline kojima se teži. Formira se, praktično, na javnoj sceni, bez prikrivanja, nova vlasnička klasa i to sastavljena od predstavnika svih naroda, narodnosti, ali i građana. „Ne talasaj" jeste pravilo ponašanja „ostatka", jer se zbog suprotstavljanja i navodnog „čistunstva" može ostati bez posla, bez stana, bez privilegija, a vjerovatno, u krajnjem, kao potencijalna izglednost - i bez glave. Odnosno, formirano je takvo javno mišljenje koje je opasno za sve procese uključujući, naravno, i demokratizaciju društva i istinsko djelovanje nevladinog sektora i formiranje građanskog društva. Nacija i nacionalni interes je i dalje kriterij broj jedan koji formira zatvorene sisteme, tajna dogovaranja, razne diskurse, orkestrirano mišljenje koje proizvodi strah i u politiku uvezuje i udruženja građana, čime se pokazuje da vlast kontrolira sve.

Potiskivanje moralnih svojstava čovjeka

Ovaj strah potiskuje moralna svojstva čovjeka. To u trolejbusu znači gledati kako se džepari neko od nemoćnih putnika, ili maltretira djevojka. Najveći dio će blijedo gledati ispred sebe i „ne talasati". Ovakvom stanju straha i egzistencijalne ugroženosti, najvećeg dijela iz rata izašlih ljudi, doprinosi i pokušaj da se usvoji nova ljestvica vrijednosti u kojoj se u svim oblastima života pokušava uhvatiti „priključak" ulaska u društvo s(p)retnih koji mijenjaju automobile, stanove, kuće, firme i kojima „niko ništa ne može". Kod jednih je to i odnos prema vjeri na svim BiH stranama. Mada sada malo jenjava, ali pomodarsko okretanje vjeri (a Bog najbolje zna ko jeste tu iskreno) znači guranje u prve redove molitvi, posebno na onim mjestima gdje se okuplja kadrovska vrhuška. Treba biti zamijećen od strane onih koji imaju „vizije" i kod kojih bi se vrlo lahko, jednostavnom analizom onog što su imali prije agresije i nakon nje, moglo da izvaga koliko se profitiralo na umnoženim strahovima. A strah održava stanje ostajanja na vlasti upravo jedne brojčano manje strukture. Ako je stvarno tako „teško" obnašati vlast u

BiH na bilo kojem nivou, zašto onda pojedinci ostaju na toj „prvoj liniji" više od 15 godina i ne daju se mrdati nikako. I da se vratimo početku priče o tome da se sve štima, jer će nešto da se desi „u zadnji čas" – to je i vjerovanje koje otvara nadu kod najšireg puka. Jer, svako otezanje u BiH, a ono je praćeno patnjom, odlaganjima, saopćenjima, međusobnim optužbama, odbranom vlastite pozicije kao jedino ispravne, izlivanje žuči i drčnosti prema Drugom i Međunarodnoj zajednici, držanje lekcija, svako otezanje ima svoju logiku, svoje ishodiše u početnim razlozima pokušaja podjela. To se nastavlja i dalje, a čovjek, onaj „obični" (koji nije na vlasti i koji ne raspolaže sa funkcijama odlučivanja, pa time ni sa društvenom moći i koji je marginaliziran i ponižen, jer neće sebi da prizna da spada u onaj sve veći broj siromašnih) čeka potez u „zadnji čas". Ovaj put je najavljen još jedan „ponedjeljak" kao krajnji rok za reformu policije. A ta priča traje više od pet mjeseci, ali strahovi koji se siju i žuč koja se razlijeva u izjavama zabašuruje (opet) osnovnu priču: u BiH će situacija, ako Bog da, biti bolja samo i jedino pod uvjetom da najtraženiji optuženi za ratne zločine budu uhvaćeni i BiH bez dodatnih uvjetovanja bude primljena u EU i NATO. Kada bi se to koliko sutra dogodilo to neće (niti hapšenje, niti prijemi) biti u zadnji čas, nego će i jedno i drugo biti nepovratno zakašnjenje koje izaziva rezignaciju i „curenje ljudskog materijala" iz BiH. Sergej Barbarez, poznati Bosanac (i Hercegovac) i njegovi, upozoravaju nas da je sve moguće, baš kao što je moguće da i ova kao i mnoge od nada s kojima se BiH suočavala od vremena priznavanja budu – nikada realizirane, ali (još) se ne plaća porez na dodatni optimizam. Toliko potreban Bosni i Hercegovini, ali kao konačno realiziran.

1.5. NAMRGOĐENI I OZBILJNI NOVEMBAR

U Rezoluciji o tumačenju islama piše, između ostalog,:"Rijaset Islamske zajednice je već duže vrijeme suočen sa pojavom neprimjerenog tumačenja islama od nekih pojedinaca i grupa koje uznemiravaju muslimane i od postojećeg dobra potiče se fitneluk koji vodi razdoru i raskolu među muslimanima. Rijaset je odlučan da zaštiti originalne vjekovne tradicije IZ u BiH, koja se pokazala životnom u svim prilikama kroz koje su prolazili bosanski muslimani zadnjih stoljeća, posebno u kriznim trenucima za njihov opstanak..." Još uvijek u BiH, a i šire, odjekuju i dobivaju razne eho-varijante dva (ne)nadana nastupa u javnosti. Prvi je dopunjena Rezolucija

Rijaseta islamske zajednice o tumačenju islama, koja je nadopuna Rezolucije usvojene 26. marta ove godine. Drugi je nastup još uvijek predsjedavajućeg Vijeća ministara BiH u New Yorku, u kojem je prozvao premijera RS-a, Milorada Dodika, da zajedno sa Republikom Srbijom čini destrukciju svih mjera za potpisivanje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju BiH. Poznato je da je nakon ovog nastupa, gospodina Adnana Terzića, u Vijeću sigurnosti došlo do oštrih reakcija iz manjeg BiH entiteta i pale su i krupne i ozbiljne riječi u kojima je, sočnim izjavama sklonog Milorada Dodika, dovedena u pitanje i Terzićeva uračunljivost. Naravno, ova dva odvojena novembarska događaja na kraju još jedne frustrirajuće (makar bila i izborna) godine će izazivati mnoga tumačenja i komentare, a ovom prilikom mi ćemo se zadržati na kontekstu koji oba ova događaja povezuje u jednu cjelinu. Njih vezuje velika 1) ozbiljnost koju obje ove teme izazivaju ne konotirajući veći ili manji intenzitet jeze pri pomisli da se valja suočiti sa oba problema. Dakle, pored ozbiljnosti tematike koju ova dva nastupa pokreću, druga zajednička karakteristika jeste da se 2) transparentno, pred lice javnosti žele donijeti dva teška bosansko – hercegovačka pitanja i da samo njihovo pokretanje, jednostavno, mora izazvati neku akciju. I donijeti sobom mnogo objašnjenja. Transparentnim se, dakle, čine dva vrlo složena pitanja koja i danas, ali još više u budućnosti, mogu da izazovu mnogo tragičnih posljedica.

Mezhebovanje – šta je to?

Jedno od pitanja je o tumačenju islama ili, prevedeno na svakodnevni jezik, odnos prema drugim praksama i pravnim školama u tumačenju i prakticiranju vjere kod Bošnjaka. Znano je da su oni od brojnog ulaska u islamsku vjeru i njenog prihvatanja preko pet stoljeća, u najvećem dijelu, sljedbenici hanefijskog mezheba. S obzirom da u samoj Rezoluciji, kao i u njenoj dopuni, nije pomenut naziv „vehabija", ni mi ga nećemo pominjati, mada je svima u BiH i izvan nje jasno da se radi o potrebi zaštite vjerske tradicije BiH, prije svega, od uvezenih ideja, koje su došle, uglavnom, preko pridošlica koji su u toku agresije došli u BiH. Radi općeg upoznavanja, možda nije zgoreg pomenuti neke od elementarnih informacija oko toga šta je, ustvari, „mezhebovanje" u islamu. Riječ mezheb na arapskom jeziku znači put, način ili metodu. Mezhebski put i metoda je slijeđenje pravca do kojeg je neki od potvrđenih islamskih pravnika došao u vlastitoj spoznaji određenih

propisa vjere. Najpoznatiji mezhebi su nazvani po njihovim utemeljivačima. Najbrojniji su danas u svijetu sljedbenici tzv. hanefijskog mezheba, koji je dobio ime po osnivaču Ebu Hanife-Nu'man ibn Sabit, koji je živio od 80. do150. godine po Hidžri. On je prvi priznati islamski pravnik po čijim spoznajama se upražnjava vjera, ali i utvrđuje metodologija življenja po islamskim propisima. Bošnjaci, odnosno vjernici muslimani iz BiH, pripadaju ovom u svijetu najbrojnijem mezhebu. Po hronološkom redoslijedu, drugi je mezheb Malikijski (osnivač Malik ibn Enes 93.-179. po Hidžri), treći Šafijski (osnivač imam Muhammed ibn Idris Eš-Šafija 150.-204. po Hidžri) i četvrti Hanbelijski (osnivač Ahmed ibn Hanbel Eš -Šejbani 163.-241. po Hidžri). Treba reći da je razumijevanje islamskih propisa veoma težak zadatak na koji se potroši čitav život, a mišljenja ovih pravnika i velikih mudraca svog vremena se ne razilaze u suštini same vjere. Međutim, za razliku od ovakvih shvatanja, u Bosni i Hercegovini se u vrijeme rata pojavio jedan broj mladića iz arapskih zemalja, koji su pored želje za učešćem u odbrani muslimanskog naroda od genocida, sa sobom donijeli i stav da hanefijski mezheb, koji se u Bosni upražnjava više od 500 godina (i prije zvaničnog dolaska Osmanlija su dolazile njihove derviške prethodnice u Bosnu, pa je i vjera došla prije vojnih osvajača), „ne valja". U tim svojim aktivnostima, kao Arapi, oni su pridobili i jedan broj Bošnjaka koji su jednostavno smatrali, pošto se radi o Arapima, da oni „bolje znaju islam" nego domaći ljudi. I dalje je to važan „argumenat" kojeg koriste u svom objašnjavanju situacije u BiH. To je izazvalo podjele i, kako je evidentno, to je i nakon agresije ostavljalo tragove i izazivalo podijeljenost, kakva je, recimo, bila oko izručenja tzv „alžirske grupe" koji su dobili državljanstvo Bosne i Hercegovine. U euforiji završetka ratnih djejstava, 1995. godine, (a to se dešavalo i u toku same agresije, posebno u konzularno-diplomatskim predstavništvima BiH u svijetu) očito je da se neselektivno prilazilo davanju državljanstva strancima koji su se borili i ne rijetko je to bila „nagrada" za borbu.

Može li drugom pomoći onaj ko ne može ni sebi pomoći?

Veći broj njih su u svojim zemljama bili traženi zbog raznih nezakonitih radnji, a dolazili su u BiH i preko hrvatskih, pa i srpskih kanala, i uz odobravajuću saglasnost i pojedinih zapadnih zemalja. Neuvažavanje ovog aspekta pokazuje da se zaista tom pitanju nije posvetila potrebna pažnja. Gledajući

čisto i sa islamsko - teološkog stanovišta „onaj ko ne može sebi pomoći, sigurno, ne može ni drugom", ističe Fikret Arnaut, čija je knjiga Mezhebi u islamu objavljena i u Minhenu, ali i u Zenici 1996. godine. Naime, većina njih dolaze iz zemalja u kojima vlada totalitarni režim i gdje su ugrožena ljudska prava, a i gdje je socijalna situacija katastrofalna, a unutarnji problemi veoma izraženi. Ako nisu mogli razriješiti, ili se boriti za rješavanje problema u „svojoj kući", kako su, onda, mogli pomoći Bosni i Hercegovini? Mada je Reisul-l-ulema u Bosni i Hercegovini, dr. Mustafa Cerić, 13.12.1993. godine, izdao fetvu (zvanični islamski stav o jednom pitanju) po pitanju poštovanja hanefijskog mezheba, čini se da se nije dovoljno oštro suprotstavljalo pogubnim posljedicama indoktrinacije domaćeg stanovništva, posebno mlađih Bošnjaka. Događaji u Novom Pazaru, kada je zbog „dokazivanja pravovjernosti" upotrijebljeno i vatreno oružje, samo su podstakli Islamsku zajednicu da i 2006. godine u dva navrata (u martu i novembru) ovo pitanje aktuelizira i pozove na poštovanje tradicije u svakom pogledu. I još nešto vrlo važno u vezi s ovim: u poznatoj bošnjačkoj toleranciji drugačije prakticiranje nije se smatralo posebnom temom, ali je veliko pitanje kako bi bilo da je drugačije. Neki primjeri govore o skoro potpunom odsustvu tolerancije.

Lud ili ludo hrabar – pitanje je sad?

O drugom pitanju (nastup gospodina Terzića u New Yorku) se već dosta izgovorilo, ali kod ovog nastupa, makar bilo i odlazećeg „premijera" BiH, (koji je do sada, po našoj procjeni, to bio ponajviše od kada je ustanovljena ova dužnost) treba naglasiti otvorenost i hrabrost s kojom se pred licem svijeta izašlo sa nespornim činjenicama. Nama je drago što je najveći broj stavova ranije već prezentiran na stranicama našeg lista, uključujući i nedavni tekst „Sve promijeniti – da se ništa ne promijeni", gdje upravo i u djelovanju Milorada Dodika i srbijanskih zvaničnika i prakse koju oni propagiraju (RS kao skraćenica za Republiku Srbiju i Republiku Srpsku) i provode i koja, u suštini znači, sprječavanje, po svaku cijenu, da BiH prednjači u evropskom putu. Samo tako se ideja objedinjene RS čini još uvijek moguće ostvarljivom. Pa makar to trajalo, koliko traje, inače će se sve moći „okačiti mačku o rep". Nemajući pravih argumenata, Milorad Dodik je na javnu prozivku pred Vijećem sigurnosti mogao jedino da kaže da je taj što to govori lud. Ili je, možda, mislio da samo lud čovjek može imati hrabrosti pa iznijeti ono što je takva tajna tajnog projekta. Sa posljednjom agresijom taj projekat nije

nikakva tajna, ma kako ga prikrivali realizatori. Ono što oba nastupa također povezuje jeste i za jedan i za drugi vezan elemenat izvjesnog 3) vremenskog kašnjenja. Kod Rezolucije o tumačenju islama i njene dopune dugo se čekalo sa oštrijim reagiranjem, pa je time problem znatno usložnjen i pitanje je kako će se sve odvijati. Kod prozivke Milorada Dodika, također, moralo se mnogo ranije, od strane bošnjačkih političara, otvorenije ukazivati na pogubnost kočničarskih aktivnosti čiji je Milorad Dodik samo vrh ledenog brijega. Hvaliti danas Mikerevića ili Bukejlovića od strane Adnana Terzića, koji su po njemu, kao premijeri Vlade RS-a, bili kooperativniji od Milorada Dodika, znači, ipak, pokazivati dozu neshvatanja razrade projektnog zadatka u kojem svi učestvuju poput starog policijskog šablona. A on glasi da su dvojica policajaca „dobri" a jedan „loš" koji bije i prijeti, a sva trojica imaju isti zadatak da milom ili silom realiziraju svoj naum i rade u dogovoru.
Ali, uz sve rečeno, za ova dva novembarska nastupa treba reći da pokazuju i izvjesni stepen 4) promjene statične pozicije u kojoj se Bošnjaci nalaze već duže vremena. Početi rješavati ova pitanja i jasno govoriti u njima, po svaku cijenu, znači tragati i za odgovorima na rješavanje i drugih otvorenih pitanja koja se trenutno sakrivaju. Ono što je istina je da se pod bosanski šareni ćilim (ziliju) gurnulo mnogo toga neriješenog i poganog, da je vrijeme za dubinsko čišćenje i dobro prašenje. Jer, ostavljati to generacijama koje dolaze znači ostvaljati im pored hipoteka i zaduženja i dodatne generatore unutarnje krize, a nema sumnje da ova oba pitanja, svako na svoj način, ne poistovjećujući ih ni u primisli u njihovom suštinskom sadržajnom obliku, nose generator potencijalno velikih kriza. (2006)

1.6. IZAĆI I SA SOBOM PONIJETI?

- Bosna i Hercegovina nije miraz kojeg je sa sobom neko nekada donio, naprotiv, to je grumen zlata za čiju svaku stopu se u hiljadu godina davalo sve najvrjednije što se moglo dati; - Bosna nije tuđe uzimala nego se uvijek od nje otimalo.

Vrlo je zanimljivo i gotovo groteksno: ministar vanjskih poslova jedne države odlazi na razgovore u Brisel i tu mu visoki funkcioner Evropske unije kaže da bi njegova država, čiji je on ministar vanjskih poslova, mogla da uđe u potpisivanje sporazuma o pridruživanju sa EU do kraja ove godine (dakle, za šest mjeseci), „ali" ima nekih ograničenja. Zanimljivo, i jedan i drugi ponove

razloge za ono „ali." Čovjek iz EU ponavlja samo ono što i ptice na grani znaju, a čovjek iz te zemlje, ministar njenih vanjskih poslova, ponavlja isto: policija i njena reforma koja je već jednom bila dogovorena, hapšenje ratnih zločinaca i nekoliko još „sitnica" kojima je smetnja jedan dio (entitet) u toj zemlji. Kako je to ministar službeno (na službenom putu) primio „k znanju", tako je isti taj ministar to proslijedio sluđenom narodu (narodima) u toj zemlji u kojoj je on ministar. Tragikomično u cijeloj toj priči jeste da je rečeni ministar upravo jedan od gorljivih političkih lidera upravo iz tog entiteta koji koči svaki ozbiljan napor da zajedno sa drugim dijelom te države, kao cjelina, uđe u članstvo EU i NATO savez. Naime, u tom dijelu države, a naši čitaoci će bez velikog napora prepoznati da se radi o Bosni i Hercegovini jer drugog sličnog primjera nema, se sve više objelodanjuje „javno mnijenje" koje u dirigiranom horu ponavlja da je najbolje „odvojiti se". Kada se, kako oni u TV anketama kažu, odvojila Crna gora od Srbije i danas sutra i Kosovo, onda je „najbolje" (neki kao razlog navode zbog „budućnosti svoje djece") i u BiH „odvojiti se".

Odvojiti se „od" ili izaći „iz"

Država BiH se u tim TV anketama tretira kao „nužno zlo", „nametnuta", a političari, uključujući i socijaldemokratu Dodika, za tu novu eskalaciju „odvajanja" optužuju Sarajevo i Harisa Silajdžića, koji je zajedno sa drugim, navodno, zagovarač „ukidanja RS-a". E, pošto oni hoće da ukinu RS, onda je najbolje da se , jel'te, RS, moliću lepo, izdvoji. Jer ako se izdvoji onda se neće niko usuditi da je ukine. A ako „ostane" mogla bi da se vrati na stanje 1991. godine i da i oni savremenici i tog vremena i sami ustanove da je tada nije, nuto, ni bilo. Dakle, ona je nastajala nakon tog perioda. A tada su bile i kao posebne republike i Bosna i Hercegovina i Crna Gora, a bile su autonomne pokrajine Kosovo i Metohija i Vojvodina, sa dosta elemenata državnosti. Malo dalje u historiju, u vrijeme NOB-a, i Sandžak je tretiran kao posebnost, a prije Balkanskog rata i definitivna posebnost. Zar treba i govoriti da RS ni tada i nikada u historiji nije postojala. Nije je niko zamišljao u varijantama ni A, ni B. Uspostavljena je kao jednostrana volja srpskog naroda u BiH, namatnuta i dirigirana iz Beograda kao dio velikosrpskogdržavnog projekta. Taj projekat je u rušenju komunizma i socijalističkih država osjetio historijsku šansu realizacije čije su sve pripreme obavljene u koordiniranoj aktivnosti i uz ogromnu podršku JNA i njenih vojnih kapaciteta kao batine, koja je bila i najjači ideološki

„razlog" i „argument" za uspostavljanje potencijalne svesrpske države. Ona je imala i maksimalističku varijantu koja nije uspjela, a sadašnja faza, nakon izlaska Crne Gore i faktičkog izlaska Kosova, mogla bi se nazvati narodski „daj šta daš". Od svih planiranih posjeda ostao je samo još taj dejtonski kolačić za kojeg se lavovski, i uz opće nerazumijevanje okoline, borio haški uhapšenik (S. Milošević), kojem je najviša Pravda izrekla i ovozemaljsku najtežu kaznu, a za Sudnji Dan samo možemo da zamislimo šta čeka i njega i one kojima su ljudski životi samo statistika, a ljudska staništa samo poligon pljačke i vježbanja paljevina.

RS kao posljedni ostatak od ostatka

Ostala je RS za koju se tako zdušno bore i u Beogradu i u Banja Luci i za čije se odvajanje, đuture, i ljudi i teritorije, iz BiH, prikupljaju potpisi čime bi cijela priča iz Dejtona trebala da dobije „demokratski oreol". Kako iko, sa imalo savjesti, može da govori o „demokratskoj volji građana RS-a" (izvršilaca, svjedoka, saučesnika, jataka, onih koji su demokratski gurnuli glavu u pijesak, koji relativiziraju:"svi su činili zločine", onih koji „ništa ne znaju", „nisu čuli", ili koji uglas govore o „uroti", „zavjeri") kada je sve TO nastalo duboko antidemokratskim sredstvima. Nova masovna grobnica za 25 Srebreničana pokazuje da su oni bili povezani telefonskom žicom i bili strijeljani, možda, i pod gorim uvjetima, uz ponižavanja kao i kod zloglasnih snimaka ubijanja četverice mladića. Opet neki „Škorpioni". Zanimljivo je da je i u RS-u objavljena ta informacija, ali bez slika leševa, ali sa dodatkom da su ubijeni „nakon pokušaja bijega" iz Srebrenice. Da nisu bježali, valjda, ne bi bili ubijeni, a kako će bježati kada su bili vezani? Kada je nastupila realizacija, ognjem i mačem, formiranja RS-a na teritoriji BiH, na njoj nikada ni u kakvim historijskim uvjetima nije bilo nikakve takve niti slične tvorevine u smislu administrativne podjele. Jasno je da u tom „formiranju"nije bilo nikakve demokratije. Čak naprotiv! E, sada ako hoćete da ukinete takvu jednu rogobatnu (i jezičku) tvorevinu, onda ćemo se „MI" (demokratski) odvojiti – po Lenjinovom principu prava naroda na opredjeljenje do otcjepljenja. Pri tome izraz odvojiti podrazumijeva izdvojiti na silu (silom)uspostavljenu administrativnu jednicu formiranu na teritoriji BiH, a nikako Srbije, jer u njenom sastav nikada Bosna nije niti bila, pa tu nema ni tradicije ni običajnog ni drugih prava. U ovom poimanju to samo znači izdvojiti, odvojiti, prerezati, omeđiti, ozidati i pripojiti, silovati, otrgnuti, a ovi izrazi su nasilnički opisi nastali na istom obrascu „formiranja". Tako i „izdvajanje", u svakom pogledu, znači isto što i „formiranje" RS-a – isti princip sile kao, uostalom, i njeno egzistiranje od 1995. godine.

Spriječiti prijem BiH u EU i NATO!

Odvajanje je nemoguće ako BiH bude primljena u EU i NATO. Zato je strateški zadatak -spriječiti taj prijem. Svim sredstvima, otezanjem, izazivanjem krize, traženjem smjene, sprječavanjem podjele sredstava od PDV-a, vraćanjem na početak, izazivanjem incidenata, davanjem veta, vraćanjem na početak dogovorenih reformi, ubacivanjem svojih provjerenih kadrova u pregovaračke ekipe... I kada svi vide da „ništa ne može da funkcionira" onda se, ne slučajno nikako, forsira teza da međunarodna zajednica treba da prestane da arbitrira, a i da preda ovlaštenja ovdašnjim političarima. Zna se ko je i najgrlatiji u zahtjevu da se međunarodna zajednica prestane miješati. Forsiranje uporne krize funkcioniranja BiH kao države može se od strane optimista tumačiti kao predizobrna aktivnost kako bi se sakupili poeni. Međutim, šire gledano, neke od izjava međunarodnih zvaničnika, ma kako su oštro intonirane, upravo nam daju za pravo da bi u tzv. Briselskoj fazi Bosne i Hercegovine i prelaskom sa međunarodne zajednice na domaće političare, sistem vlasti u cjelini mogao doći do velikih komplikacija. Naime, u reakcijama na istup premijera Vlade RS-a, Milorada Dodika, o referendumu, kaže se - dok je OHR u BiH nema govora o bilo kakvim promjenama suštine Dejtonskog sporazuma. Međutim, upravo u činjenici „dok smo mi tu" se nalazi i glavni odgovor na Dodikov indirektni upit kojeg je on pojasnio naknadno: svjesni smo da to u sadašnjoj konstalaciji snaga i izraženog mišljenja EU neće moći, ali da li će to biti nakon što OHR ode iz BiH? Ako bi moglo biti „tada" (još uvijek nedefinirano vrijeme), onda treba strateški učiniti sve da BiH ne profukcionira kao i svaka druga država, dovesti u pitanje i do sada usaglašeno, ne davati ništa više za državni nivo od fukcija, čekati „priliku"... Dakle, korištena je jedna prilika (historijska u slomu SFRJ) da se formira SS (Svesrpski savez) i pokušava se uhvatiti priključak sa novom prilikom koja bi se ponudila u eventualnom povlačenju međunarodne zajednice.

Igra se zove „Faktor - vrijeme"

U svakom slučaju, igra se na faktor vrijeme koji je već počeo da donosi produžene rezultate „na terenu": očišćene terene na koje se podstiče povratak penzionera i drugih starih, bolesnih i, u svakom slučaju, potencijala s kojima se može lahko izaći na kraj i koji realno ne predstavljaju remetilački

faktor. Faktor vrijeme je odigrao posao i za realne procese nemogućeg povratka,umiranja svjedoka zločina, raseljenosti, a vladanje administrativnom sferom (sprječavanje zapošljavanja, školski sistem, promjena kulturnog miljea, zastrašivanje, korištenje simbola koji su omraženi i pod kojima je izvršen zločin i slično) je učinio već mnogo, a na njega se i dalje računa. Specijalne veze sa Srbijom i dvojno državljanstvo samo su podstakli procese identifikacije jer je vrijeme „radilo" i nove generacije već stasavaju sa slikom izjednačene, u najmanju ruku, uloge partizana i četnika, veličanja „oslobodilačkih ratova", njima su zločinci heroji, njihova ne samo sportska indetifikacija je preko Drine, a u Sarajevu je sve „neprijateljsko i nametnuto", i to je realnost. Možete zamisliti horora kada sutra na obilježavanje godišnjica zajedno sa „dobrovoljcima" iz RS-a dođu „Škorpioni", Niški specijalci", „Beli orlovi", „Arkanovci" – koliko će to biti podsticajno za povratnike? Zato i ministar vanjskih poslova ima jedan stav za Brisel, drugi za Sarajevo, a treći za Banja Luku. Pa će ponoviti floskule o „potrebi", o „saradnji" i slične, po kojima se može raditi i narednih stotinu godina, a da BiH objektivno ostane posljednja od balkanskih država koja bi mogla da ispuni uvjete za prijem u EU. Sama činjenica da su u Briselu itekako svjesni ko i zašto koči te procese, a da se za to kažnjava cijela BiH, jeste indikativan faktor koji Bosnu i Hercegovinu stavlja u poziciju neevropske zemlje, baš kao i 1992. godine. Poređenja sa ovom godinom (na ponovilo se !) su utoliko umjesna što se koristi slična retorika koja straši i dalje širi i opću apatiju. Zar je onda slučajno što su samo radovi na Visočkoj Dolini piramida jedini i najveći optimistički predznak koji dobiva plebiscitarnu podršku. A ministar vanjskih poslova je i dalje ministar vanjskih poslova države za koju sigurno, barem u sportu, ne navija. (2006.)

1.7. FAŠIZAM I ZVANIČNO STANUJE - OVDJE

U vrijeme velike gužve oko ostavki srpskih predstavnika u Bosni i Hercegovini, u Srbiji je usvojen zakon kojim su, po pravima, izjednačeni četnici i partizani. Najnovija revizija historije u republici, koja je susjedna Bosni i Hercegovini i koja i dalje ima pretenzija da se ozbiljno miješa u unutarnje stvari Bosne i Hercegovine, nije neka novost. Barem od vremena „događanja naroda" i poznatog Memoranduma SANU, kod prve srpske postitovske garniture u Beogradu uspostavljena je stalna tendencija da se pod skalpel stavljaju sve

historijske slike. Donošenje najnovijeg zakona, koji je donešen na prijedlog Vuka Draškovića i njegove partije, i protiv koga su glasali socijalisti, naišao je na emotivna reagiranja u Bosni i Hercegovini. Poznato je da je to započelo i nešto ranije kada je napadan i sâm Tito i traženo da se dislocira njegov grob sa Dedinja. Memorandumom Srpske akademija nauka iz sredine osamdesetih godina prošlog burnog stoljeća je počeo obračun sa shematiziranim slikama, podgrijavajući sumnju o predstavama koje su tzv. obični ljudi imali. To je nastavljeno, te je na taj način stanje nesigurnosti sve više postajalo stanje ugroženosti. Ugroženost i afirmacija starih nevolja, te izgradnja nacije kao zajednice krvi tla i neprekinutog kontinuiteta, stvarala je slike u glavama ljudi koje su se prosto lijepile i iluziju činile veoma izglednom. Ne treba ni sumnjati da je nakon Drugog svjetskog rata bilo dosta seciranja prethodne historije Kraljevine Jugoslavije koja je prikazivana kao „tamnica naroda", mračno mjesto u kojem su se sve napredne ideje progonile. To je rađeno po principu da pobjednici pišu historiju.

Antifašizam u Evropi i Americi je još neupitan temelj

Međutim, takva historija, koja je rađena poslije Drugog svjetskog rata, nije mogla mnogo da odudara od opće historije antifašističkog svijeta i Istoka i Zapada, jer je Titova vojska bila saveznik u koaliciji savezničkih snaga protiv fašizma. A tu su spadali i Rusi i Amerikanci. Naravno, bilo je glorificiranja, preuveličavanja, ratne igre brojeva o žrtvama, ali nikada nije doveden u pitanje njen osnovni smisao da je razvijala antifašističku dimenziju. Današnji revizionisti i krojači novih historijskih haljina (carevog ruha iz poznate dječije priče), posebno u Srbiji, nisu pod lupom savremenog svijeta. I možda je kod te republike to najviše i prisutno. Ističem ovaj izraz „republika Srbija" da bih naglasio činjenicu da ova zemlja još nije definirala, u cjelini, svoju državnost. Više tu posebnu i naglašenu državnost ističe drugo „oko u glavi", Crna Gora. Srbija se još uvijek presabira i kalkulira i sve dok je tako uvijek će postojati potencijalna opasnost da se ide u varijantu miješanja u unutrašnje stvari Bosne i Hercegovine. Jako naglašen paternalistički stav prema bosanskim Srbima proističe iz tretiranja BiH kao uvijek potencijalnog dijela Srbije u konačnom rješavanju nacionalnog pitanja na Balkanu. Takvim razmišljanjima nimalo ne odgovara niti priključenje Evropi niti hapšenje glavnih optuženika za ratne zločine. Proizvođenje mističnog oreola oko Karadžića i Mladića (prvi

„nedodirljivi sanjar i pjesnik" sa porukama koje ostaju i tako dobivaju i „nebesku dimenziju" kakvu mu nudi, recimo, edicija „Jagnje Božije" Cetinje ili dobivanje prestižnih književnih ruskih nagrada, a drugi, Mladić, je „sirovi i drčni" vojskovođa) znači da se i oni sve više smještaju u simboliku retuširanja historije. Česta pitanja u BiH da li će se i u RS-u povesti za primjerom prekodrinskih Srba, te da i oni izjednače četnike i partizane i da dodatno zakompliciraju situaciju jeste deplasirano pitanje.

Četnički pokret nije ni u Drugom svjetskom ratu niti u posljednjoj agresiji vojnički poražen –oba puta spašen je političkim kalkulacijama

Naime, u RS-u pripadnici raznih četničkih formacija iz posljednje agresije imaju sva prava kao i borci NOB-a i to ovim drugim izgleda ne smeta nimalo. Uostalom, borci NOB-a iz RS-a nikako ili malo participiraju u obilježavanju svega što je simbolika NOB-a, ako izuzmemo Kozaru i Ozren, sa kojih su i u toku Drugog svjetskog rata, ionako, u četničkim pučevima 1942. godine otjerani svi koji su bili protiv četnika u partizanskom pokretu. Otjerani ili ubijeni. Ono što predstavlja historijsku istinu jeste činjenica da ni u Drugom svjetskom ratu, a i u agresiji na BiH, četnički pokret nije definitivno vojnički poražen. Naprotiv, i u jednom i u drugom slučaju dopušteno mu je da se presabere, da reterira i da dođe do one faze kada se pred srpskim narodom, prije svega, deklarira kao njegova povijesna istina koja se i u činu prihvatanja navedenog zakona tako tretira i kod najširih narodnih slojeva. Ali, valja živjeti sa iluzionističkom slikom u kojoj će i porodica Miloša Minića, tužioca u procesu protiv Draže Mihailovića, i porodica optuženog i na smrt osuđenog Draže Mihailovića imati iste prinadležnosti. Vjerovatno su ovom relativiziranju dobro doprinijeli i dobrovoljci i „prvoborci" u ratovima 1991.-1995. godine, a posebno oni iz BiH i oni koji su ratovali u BiH.
Čini se da je antifašizam titovskog tipa jedino prisutan kod Bošnjaka i u onom dijelu BiH koji se zove Federacija. To je velika moralna historijska šansa i to treba da prepozna i Evropa koja svoje ujedinjenje baštini na antifašizmu. Podgrijavanje fašizma i podilaženje njemu uvijek će se osvetiti ponajviše narodu koji ga tako tretira. Kada se odbace sva ranija retuširanja, čini se da su danas na djelu nova retuširanja historije. To je duboko bježanje od posljedica posljednjeg rata, nedostatak hrabrosti da se suoči sa ogromnim razmjerama zločina. Njega su počinili oni koji su uzore imali u četnicima

iz Drugog svjetskog rata a koji su u Istočnoj Bosni imali velika stratišta u Višegradu, Foči... Izjednačavanje NOB-a i četnika zato u savremenoj vizuri početka XXI stoljeća ima značaj relativiziranja i brisanja zločina koji su se događali i u Drugom svjetskom ratu, ali posebno na kraju XX stoljeća. Davanje antihitlerovske dimenzije pokretu Draže Mihailovića jeste spajanje Mihailovića i Mladića u neprekinuti kontinuitet „heroja", čije se „zasluge" ne zaboravljaju. I to je opomena za Bošnjake, prije svega, da će uvijek, u ovakvom odnosu snaga, biti onih koji će se pozivati na programska „načela" četničkog pokreta i naredbe o eliminiranju Bošnjaka (muslimana) kao „načina" osvete za bune protiv dahija. Ostati na antifašističkom duhu danas znači biti u savremenom svijetu, a podilaziti fašizmu znači vraćati se stalno u prošlost i ne željeti nikakve integracije zbog navodne odbrane svoje „autentičnosti". Zato je i donošenje Zakona o izjednačavanju četnika i partizana samo još jedan od još uvijek negativnih odgovora Beograda na zakonomjernosti integracija.

I nešto vrlo važno: u povodu davanja ostavki u RS-u – poruke i predsjednika Rusije Putina, a i poruke većeg broja značajnih političara u Srbiji su usmjerene u pravcu isticanja navodnog „dvostrukog aršina Međunarodne zajednice prema Kosovu i BiH", što je sa vrlo opasnim virusom zaražena teza. Naime, stalno upoređivanje statusa Kosova i Bosne i Hercegovine jeste obična podvala koja miješa kruške i jabuke. Kosovo nije adekvatan primjer za poređenje jer je Bosna država sa historijskim kontinuitetom, a Kosovo to nikada nije bilo. Osim toga, BiH nikada u historiji nije bila u sastavu Srbije, a sa ovakvim postavljanjem teza o navodnoj potrebi izjednačavanja kriterija prema „problemima kakvi su Kosovo i BiH" čine se posljednji trzaji da se Kosovo, koje objektivno dolazi u fazu rješavanja i koje ima sve izabrane (državne) organe i nema, uglavnom, nikakve zvanične veze sa Beogradom, nađe u istom paketu i aktivira popularna teza da su rješavanja ova dva „problema" u navodnoj vezi. BiH se, između ostalog, i kroz poštovanje antifašizma i konkretnom borbom protiv fašizma izborila, nakon tri godine teškog rata protiv nemjerljivo jačih agresora, da reafirmira svoju državnost i Beograd bi konačno, uprkos stalnim retuširanjima i stare i nove historije, to morao da shvati. Izuzev, ako se nije već dogodilo kao u staroj priči da su u mnoštvu hipotetičkih postavki historije zaboravili i sâmi odakle su pošli i kud su krenuli. A car je go, samo oni koji stalno prave „novo ruho" od konstrukcija, ne mogu da to shvate. Fašizam je i ranije kao ilegalac stanovao tu (u Srbiji), a sada je samo dobio i zvaničnu adresu prebivališta. (2004.)

1.8. HOĆE LI (KONAČNO) PREZRELI POLITIČARI DA (O)PADNU?

Jesen je već na sarajevskim oknima. Uvukla se iznenada nakon relativno lijepih dana koji su nas podsjetili na nekadašnje ljepote ovog godišnjeg doba i u Sarajevu i cijeloj Bosni i Hercegovini. Naime, u Bosni je veliki dio stanovništva usmjeren ka evociranju uspomena jer je najveći dio onih „običnih" stanovnika živio i bolje i sigurnije i imao predstavu (viziju, kako to danas popularno i u ovdašnjem žargonu govore) o tome šta bi htio i planirao, kako će školovati djecu, imao godišnji odmor, žene imale normalno trudničko bolovanje, zemlja je vodila računa o natalitetu i stimulirala ga. Ovih dana traju žučne prepirke oko toga ko treba plaćati naknade porodiljama u Federaciji BiH. Tako da bi, poput nekih američkih iskustava, već nakon dva mjeseca porodilja trebala na posao. U Americi da ne poremeti karijeru, a ovdje ako uopće želi da ostane na poslu, a na svako radno mjesto je više desetine zainteresiranih koji čekaju na biroima. Nekako se sa prvom jesenjom hladnoćom i u srca ljudi uvukla zebnja sa brojnim pitanjima: Hoće li i kako svjetska kriza zahvatiti i Bosnu i Hercegovinu, da li je pouka sa štedišama Ljubljanske i drugih banaka takva da se u bankama ne isplati držati novac. Smirujući tonovi svih mogućih političara na vlasti se dešavaju u vrijeme kada se u nekakvim rezolucijama Narodne skupštine RS-a i dalje pominje kao ozbiljna opcija referendum i otcjepljenje od BiH. Razrađeni scenarij o kojem je javno, u više navrata, govorio Milorad Dodik, u slučaju njegove smjene podrazumijevao je upravo i otcjepljenje. Smirujući tonovi (kada su pare u pitanju oko toga se vrlo brzo slože) se dešavaju kada u Hagu po ko zna koji put Radovan Karadžić traži nekakve papire o dogovorima sa Holbrukom.

Pare, jare i tajni papiri- priča o negativnim herojima

Drugim riječima, on se stavlja u poziciju državnika visokog formata s kojim je navodno i Vijeće sigurnosti UN-a pravilo „deal" putem svog ovlaštenog predstavnika, Holbruka. Sada je definitivno jasno da velemajstori u proizvođenju iluzija i šarenih laža, prije svega za vlastiti narod, a Srbi se pokazuju da to jesu, izvode i putem Međunarodnog suda za ratne zločine u Hagu veliku predstavu proizvođenja novih iluzija. Da malo budemo jasniji: od najvećih „riba" uhvaćenih zaključno sa 2008. godinom, na čelu

sa Slobodanom Miloševićem, se rasprava o pravnom sadržaju optužnica pretvara u političku igru u kojoj se Hag i svi dosadašnji sudije i tužioci i brojni svjedoci koriste da bi se formiralo javno mišljenje o prošlim događajima u samoj Srbiji. I da bi se održao u životu projekat čije osnovne idejne vođe nisu u Hagu. Različiti su koncepti (odbrane) koji imaju zajedničku karakteristiku u činjenici da im nikome nije potreban branilac. Sam taj elemenat u startu sve njih (S.Milošević, V. Šešelj, pa sada i R. Karadžić) stavlja u poziciju „herojske individualne borbe" protiv daleko nadmoćnijeg „neprijatelja". Ili još preciznije: jedan Srbin se može boriti protiv cijelog ostatka svijeta. Na taj način ta borba dobiva oreol epopeje, a sadržaj koji se traži da se prenosi za Srbiju (pa koliko god da to košta) nije uopće usmjeren na sudnicu i ljude u njoj koji obavljaju svoj posao u dosta nesigurnim uvjetima (stalna prijetnja nedostatka sredstava, izvan svojih matičnih sudnica u relativno novoj ulozi koja liči na Nirnberg i suđenje ratnim zločincima iz Drugog svjetskog rata). Osnovna razlika između ta dva međunarodna suda za ratne zločine jeste apsolutna pobjeda saveznika koji su i činili okosnicu suda i apsolutni i bezuvjetni poraz fašizma. U ovom slučaju, polovičnost i nedorečenost, pokušaj relativizacije („svi su činili zločine") cimentira rezultate agresije. To bi isto bilo kao da bi se Nijemci zadržali na pola Francuske, Čehoslovačke, Rusije i tamo formirali svoje republike njemačke. Zločini bi se onda relativizirali, pa bi se po njemačkim republikama (RNJ – RN ili RG) podizali spomenici poginulim njemačkim vojnicima, a u Ninbergu bi se poteglo i pitanje ruskih, francuskih, čeških, srpskih i drugih zločina spram Nijemaca. Recimo, njihovo protjerivanje iz Vojvodine. Ako bi Rusija htjela da funkcionira kao država ova RN1 bi mogla da priprijeti otcjepljenjem. Ako bi se o takvoj nedopustivoj praksi izjasnio, recimo, holandski amabasador, njega bi RN1 proglasila nepoželjnom osobom, a kolektivnom članu Predsjedništva Francuske (npr.) bi rekli da mora da s njima usaglašava svoje nastupe u UN-u inače će se oni otcijepiti. Kud će se otcijepiti niko ne kaže. Ali, takva vrsta međunarodnog angažmana će se sigurno još dugo razbijati o glavu, a sud u Hagu sve do njegovog ukidanja će biti politički poligon u kojem se provodi o trošku međunarodne zajednice predizborna aktivnost u Srbiji, pa i u dijelu BiH, na kojem je Dejtonom lagalizirano svako etničko čišćenje i svi oblici pljačke, ubijanja, silovanja itd. Biti danas „uspješan," a prodati jednu Rafineriju Bosanski

Brod ,koja je kao i sve ostalo na toj teritoriji tretirana kao ratni plijen, jeste isto kao da su Nijemci privatizirali francuski „Reno" prodajući ga svojim saveznicima, Japancima npr.

Sve, ili dio haških strategija

Strategija koju je koristio Milošević jeste bila usmjerena prema Srbiji , a tome se prirodaje i Šešelj koji koristi sudnicu u Hagu da propagira ideju Velike Srbije i tako je drži živom. Karadžić se pojavljuje kao misteriozni parapsiholog koji mnogo toga drži u svijetu okultnog, u bradi koju je obrijao, u laptopu kojeg je izgubio, a u kojem se nalazi „toliko toga", u tajnim spisima koji se mogu naći u filmovima o Indijana Džonsu na srpski način, dižući na taj način sebi rejting kao junaka koji nastavlja tradicije vidovnjaka, proroka i veze nebeske i zemaljske Srbije. Sa ovom strategijom on se doima kao potencijalni vođa svih negativnih junaka koji su, u izokrenutoj vizuri kod ovog naroda, postali heroji i uzori. Od hajduka i komita do revolucionarnih tajnih politbiroa, kominternovskih isljeđivanja, golotočkih stasavanja, potkazivanja, izdaja, do vođenja borbe putem svojih odanih ljudi koji su upućeni u tajne šifriranih sefova na Kipru, Kajmanskim otocima, i ko zna gdje sve ne, gdje su nestale i štednje građana i opljačkane materijalne vrijednosti, prije svega, Bošnjaka BiH. Prozaične su to priče, ali koje će još dugo da funkcioniraju sve dok je rakijaške uspaljenosti i pronalaženja protivnika i liječenja vlastitih frustracija kroz prebacivanje krivice na „mrsko tursko" kao odrednicu magistrale.

Jesu li Bošnjaci dežurni krivci Balkana

Ona s vremena na vrijeme dobije podsticaj i u savremenom svijetu u kojem se pojavljuju razni „eksperti", poput umrle novinarke Orijane Falači, koji podstiču islamofobizam i onda se stvari opet zakolihaju prema dežurnim balkanskim krivcima (Bošnjacima) kojima je za duži period oduzeto pravo na cjelovitu državu, makar su oni svojom višestoljetnom borbom i postojanim i ustrajnim odnosom u širenju dobrote, po čemu su i poznati, zaslužili to prije mnogih, ali im je i Dejtonom oduzeto pravo da kao najveće žrtve agresije dobiju pravo da budu zadovoljeni i zadovoljni barem sa onim dijelom pravde koji se zove međunarodno pravo. Nažalost,

Dejton je zaboravio mnoga od tih vrata zadovoljavanja minimuma pravde, ali, već kada se desio, onda je trebalo insisitirati na njegovom provođenju, a ne stalno okretati narod prema njegovom ukidanju. Bošnjačka i bitno probosansko- hercegovačka strategija u ovom momentu jeste realno sagledavanje pozicije i preispitivanje stvarnih ljudskih i materijalnih potencijala koji stoje na raspolaganju.

To je potreban plan i razrada raznih vrsta scenarija za prvu polovinu XXI stoljeća, razrađeno po etapama. Hvala Bogu pa je pozicija Bošnjaka još okrenuta ka univerzalnom zbog njihovog duhovnom i kulturološkog određenja kao dijela ummeta (zajednice muslimana cijelog svijeta), ali i jasne pozicije o pripadnosti Evropi kao osnovnoj kolijevci i svijetu i njegovoj nedjeljivosti. Prisilni i dobrovoljni odlazak Bošnjaka izvan BiH još uvijek nije praćen njihovom pravom participacijom u izradi takve jedne univerzalne strategije u kojoj je i BiH dio (vrlo važan) svega toga. I to je velika komparativna prednost BiH i Bošnjaka u svijetu, koji, ili će biti globalno shvaćen ili ga neće biti.

Zato je svaki partikularizam i separatizam poguban, prije svega, za one koji razmišljaju o svojoj etničkoj „čistoti", vjerskoj „čistoći" ili eksluzivitetu nadmoćnosti. Ali ih treba pustiti da ispucaju sve svoje apetite i ne davati im povoda da poentiraju svaku trapavost, neusaglašenost, neprincipijelnost, sitnovlastiti interes koji se krije iza velike priče o univerzalnosti i time se neuvjerljivim doima i pozicija o raznih 100 posto. Sama činjenica da je povratak u RS prepušten ličnom snalaženju pojedinca i njegove sposobnosti za lobiranjem, proizvela je da su posljednji općinski izbori pokazali i stanje prije nego što se i obavi neophodni popis stanovništva. A to je da Bošnjaka i drugih nesrba skoro da i nema u RS-u.

Prezrelost jeste često i truhlost

Borba za vlast jednog te istog broja ljudi u personalnom smislu obezvrijedila je i njihove eventualne pozitivne osobine i iscrpila skoro sve ideje, a cijelu priču, pa i priču o jedinstvenoj i cjelovitoj BiH, svela na predizborne parole koje ne mogu da svojim zveketom pokriju, recimo, da veliki broj povratničkih kuća nema struje, da nemaju puta, da nemaju od čega da žive. To je stvarnost koja je povratak u RS pretvorila u svojevrsne čekaonice bolesnih, umornih, ojađenih, a da se kao jedini definitivni povratak pojavljuje onaj u zavičajna

mezarja. Treba dobro sjesti i razmisliti, ali to moraju početi domišljati novi ljudi i iznositi i nove ideje, a konačno pustiti da prezreli (da se dalje ne igramo sa riječima) političari konačno padnu odnosno otpadnu sa grane koja će, ako se ovako nastavi, i sama da se sruši isušena, pojedena sa raznim napasnicima i lezihljebovićima prema kojima se prave zakoni i po kojima su oni sve „legalno" privatizirali. Ono što su oni privatizirali to je njihova „država" i to je opseg njihovih vizija o BiH. Dakle, okrenuti se i iz uloge žrtve preći u ulogu planera i univerzaliste, po čemu i moramo biti prepoznati. Sve ostalo je škart i žabokrečina koja se zajedno sa drugim naplavinama izbaci i nakon suše i nakon poplava. A Hag prepustiti Hagu i historiji ići u susret, a ne samo očekivati refrendume, otcjepljenja, objede i ostalo. Oni koji žele da poniše Dejton znaju da je prije njega bila Republika BiH, a da prije tog novembra 1995. godine nije bilo nikakve RS. Ako je njima već Dejton premija onda neka počnu i da plaćaju anuitete za tu premiju. Postoje mnogi načini provođenja ovog jednog vrlo fleskibilnog i unikatnog međunarodnog ugovora. Jedan od garanata jeste i Srbija koja se više ponaša kao onaj koji bi htio Dejton preko Dejtona. Baš kao i Rusija. Ali, treba pustiti i njih i vidjeti šta je Dejton učinio za BiH pored toga što je bio uzrok za prekid rata. Ako njega nema da li, pak, ima opet rata? A i bez njega je postojala BiH, ona ratna. A i prije toga socijalistička, pa antifašistička, pa u sastavu Kraljevine Jugoslavije, pa corpus separatum u sastavu AU, pa osobenost i ejalet u Osmanlijskom dobu... Ko je onda u tim vremenima još mislio o RS-u?

1.9. KARIKA (TURA) KOJA „NEDOSTAJE"

Zaista se mnogo izdogađalo u zemlji Bosni na njenom prijelazu iz 1426. na 1427. hidžretsku godinu. Kao da je nekako u drugi plan došao taj prijelaz, petarde se ispucale ranije, ali se i dogodilo mnogo toga što je zasjenilo javnu scenu. Prvo je pala Vlada RS-a kroz izglasano nepovjerenje, a onda je vraćeno pitanje privatizacije „Energopetrola", ali u pozadini se dešava i drama Vlade Federacije, jer se zapelo ne samo oko „Energopetrola" nego i pokušaja da se zbog ukidanja Federalnog ministarstva odbrane uspostavi nacionalni balans ministarskih postava. Kako je od ranije ostalo, nakon ostavke u resoru privrede, industrije i rudarstva prihvaćena ostavka, to su federalni partneri iz HDZ-a pokušali da dobiju taj resor i tu negdje zapinje. Kriza entitetskih vlada, neusvajanje budžeta na svim nivoima, predizborne igre i igrice u

zemlji novog Visokog predstavnika, kao da nagovještavaju dramatiziranja situacije do samih granica – sve do scenarija secesije, referenduma, trećeg entiteta, privatizacije, te štrajkova i radničkih protesta kakav je bio onaj u „Grasu". Poslovično zbunjeni i ispolitizirani prosječni stanovnik ove zemlje teško može da podnese toliko informacija, jer je prosto zatrpan izvještajima o učincima (povećanju cijena) uvođenja PDV-a.

Prebrojavanja i „konačne brojke"

Nažalost, na javnoj sceni se primjećuju pojave koje smo u nekoliko navrata pokušali da objasnimo kao instaliranje krize na državnom nivou, a koja je u direktnoj vezi sa nekoliko strateških i za BiH dugoročno važnih projekata. Jedan od njih je maksimalno korištenje sve manje pažnje Međunarodne zajednice (dok je još ima) da se BiH uspostavi kao decentralizirana, ali i efikasna država, čemu treba da posluže i pregovori sa Evropskom unijom, prisustvo gospodina Švarc Šilinga u liku Visokog predstavnika i zahtjevi za ustavnim reformama. Drugi je, svakako, pozitivno odvijanje tužbe protiv SCG za agresiju i genocid, kako bi se na principima istine i pravde uspostavljao proces pomirenja. Jasno je da i jedan i drugi proces smeta velikodržavnim projektima, a u situaciji gole (balkanske) borbe za vlast ili učešća u vlasti po svaku cijenu i u dijelu snaga koje realno imaju jedinu alternativu u prva dva, za BiH najvažnija, projekta, izaziva nerazumijevanje, neznanje i proizvodi gubljenje energije u međusobnom dokazivanju „veće količine pameti". U tom smislu se mogu posmatrati i nemušta licitiranja sa brojem žrtava iz netom završene agresije, što cijeloj priči daje pomalo i tužan i tragikomičan ton. Jedan broj ljudi bi, haman, htio da uradi ono što se još uvijek radi i nakon Drugog svjetskog rata.

A kada je bio Drugi svjetski rat – davno

Kada kažemo da nema pravih podataka o žrtvama iz BiH, ali i bivše SFRJ, u posljednjem svjetskom ratu koji je završen prije više od 60 godina, onda se pored političke upotrebe brojki mora voditi računa i o osjetljivosti i naučne složenosti ovog pitanja. Svaki pokušaj „konačne" brojke, ma koliko bio i dobronamjeran pokušaj, jeste samo dio ukupne slike žrtava i samo doprinos potrebi prvo utvrđivanja činjenice da se na nekim mjestima

dogodio genocid, a na drugim je planski pokušan. I nema nikakve sumnje da bi ono što se desilo Foči, Višegradu, Prijedoru, Brčkom, Srebrenici itd. bilo ostvareno i na drugim terenima da nije bilo odbrane.
I da se ne zaboravi, to treba uvijek ponavljati jer smo skloni zaboravu: da nije bilo odbrane i vojne sile koja je to spriječila ne bi se danas ni gonili ratni zločinci. Dakle, herojska odbrana BiH i sada funkcionira i daje i danas rezultate. Hapšenje Mladića i Karadžića će biti finale vojnog dijela te odbrane koja im je pomrsila račune u svakom pogledu. Mladić i Karadžić su već gubitnici jer nisu više sigurni da ih neće i „odani" jataci predati, što se desilo i sa četničkim vođama nakon Drugog svjetskog rata. To je sigurno (predaja i suočavanje sa istinom o razmjerama zločina) ta karika koja nedostaje za sve, a posebno za srpski narod.

Karikature - od demokratije

U jednom kolopletu zbivanja koja se dešavaju ne može se ni iz ove vizure bosanske mimoići ni tzv. evropski slučaj karikatura koje su nakon danskog lista, a u cilju „slobode štampe", objavljene na temu Muhammeda a.s.
Kako je upravo u Evropi došlo do tog „incidenta", to je potrebno sa puno obzira sagledati tu pojavu. Ona ne mora imati veze sa indiferentnošću spram stradanja Bošnjaka(muslimana) na kraju XX stoljeća, ne mora imati vezu ni sa naraslim animozitetima spram nekih pojava, negativnih slika o islamu i muslimanima (Holandija, sukobi i paljevine na ulicama francuskih gradova, otezanje sa prijemom Turske, odbijanje ustava Evropske unije, uvrjedljivi tekstovi Orijane Falači u Italiji na račun islama), ona ne mora, čak, da ima i stvarnu namjeru vrijeđanja, nego može biti u domeni „kritike svega postojećeg", „slobode štampe" i drugih razloga koji spadaju u domen „osvajanja slobode".
Još malo, pa će se u uvjetima za prijem u EU i ta i takva „sloboda" nametati kao urnek. Ko neće da objavi karikaturu, nema mu ulaska... Na svu sreću, takvo nešto još nije naglašeno, ali se moramo svi skupa zamisliti, ako nije bila zla namjera ili, ne daj Bože, sračunat potez da bi se izazvala oštra (preoštra) reakcija „druge strane", moramo se zapitati o tome koliko malo Evropa želi da zna o islamu. Kažemo „ne želi", jer da ima istinske želje onda bi se organizirali instruktivni i edukativni susreti gdje se moglo da sazna da se lik i djelo (prenesena Objava i hadis – tradicija

i način mišljenja i života posljednjeg Božijeg poslanika) Muhammeda a.s. ne može positovjećivati sa nikakvom slikom, a najmanje sa karikaturom. To je zakon, koji nije, odmah da kažemo, nikakvo islamsko glorificiranje ličnosti (kult u ovosvjetskom okviru i odnosima) nego, jednostavno, jedna od odrednica same vjere i stava vjernika. Tu se ne može nametati nikakva „reforma" ili „modernizacija" i zato reakcije jesu žestoke. Kulturološko nerazumijevanje „drugog" i naglašeno evropocentrički (mnogo puta do sada iskazani) stav, koji sve važe isključivo svojom vagom, govori o, u najmanju ruku, nadobudnosti koja ne želi da uči ili ne želi da poštuje drugog i drugačijeg.

Konsenzus u poštovanju zajedničkih vrijednosti, a poslanici (svi) to jesu

Istovremeno, istinska islamska dogma, koju naglašeno ističe Kur'an, jeste i stav prema drugim poslanicima (a sve njih koji prethode Muhammedu a.s. islam priznaje i daje im visoko mjėsto u ljudskom rodu) s kojima se, također, niti smije niti treba posprdno odnositi. Mnogi su slučajevi šaljivog odnosa i prema Isaau a.s. (Isusu), odnosno Musau a.s. (Mojsiju) (kroz karikature, filmove, knjige, slike itd.) na koje se ne reagira dovoljno oštro ni od strane muslimana u svijetu. Prihvatanje logike o „našim" i „njihovim" poslanicima znači i prihvatanje vještački nametnute podjele čovječanstva kao jedinstvene zajednice. Mora se uspostaviti koncenzus u savremenom svijetu tolerancije, kulture, dijaloga, da neke stvari ne mogu i ne smiju biti predmetom olahke šprdnje koja bi trebala biti dokaz „modernosti i slobode štampe". Jer u savremenom svijetu mogućnosti mora se uzeti u obzir i ukalkulirati i mogućnosti realnosti jedine istine koja je sadržana u Objavi Jednog Boga svih ljudi. A Objavu, kao uputu ljudima, su primali ljudi koji su posebni i koji su po svojim moralnim, čistim karakteristikama bili vrhunac među ljudima. Posljednji u nizu tih Posebnih je bio Muhammed a.s. Ne vjerujemo da je evropska demokratija,a ona je, prije svega, čin međusobnog poštovanja i uvažavanja, imalo unaprijeđena sa karikaturama koje su pohitili da objave svi „uz inad". Ako je demokratija vrijeđanje onda su se „slobodoumni" pridružili izgradnji stereotipa i širenju međusobnog animoziteta. Po svim proklamacijama cilj sredstava informiranja nije to. Valjda.

i njene pobjede i kroz ideju udružene Evrope. U protivnom, to daje osnove onima koji smatraju da u BiH ima „nešto" što nikako ne paše, a što nemaju ni Bugarska ni Rumunija i drugi i primljeni i oni koji očekuju skorašnji prijem. Barem kada je BiH u pitanju.U predvečerje 60 –te godišnjice pobjede nad fašizmom, prave pobjednike i najveće stradalnike malo ko i pominje. Zato, najbolje da se pridružimo optimističkim procjenama gospodina Terzića i da vjerujemo da će se stvari okrenuti nabolje. BiH se, ipak, raduje zbog svojih susjeda, jer joj je jasno da samo u širem krugu evropske porodice mogu biti i stavljeni na smetljište historije iracionalni razlozi sukoba zbog crtanja granica etnički „čistih" nacionalnih država. Sretan nam Dan Pobjede! U svakom pogledu. (2005.)

2.1. JEDE LI AŽDAHA ZLOČINA SVOJ REP?

Pitanje Tužbe BiH protiv DZ Srbije i Crne Gore za genocid i agresiju, koju je formulirao još 1993. godine Francis Anthony Boyle, obnavlja se, s vremena na vrijeme, i postaje dežurnom temom, u mišljenjima stručnjaka raznih fela sa „obje strane". To zavisi od toga kako se približava trenutak bilo kakvog izjašnjenja o tužbi, ili raspravi o nadležnosti Suda, ili otvaranje početka rasprave. Tužba je nešto što se krije u pozadini i suđenja Slobodanu Miloševiću, koji je optužen za djelo genocida, te prvih potvrđenih tužbi generalu Krstiću za ovo djelo. To daje specifičnu težinu samoj Tužbi, ali i otvara mogućnost da se udružuju sve snage i s jedne i druge strane Drine, da se nađe najbolji način opstrukcije. Često je u pitanju korištenje vlasti u RS-u i u samom entitetu i na nivou BiH da se pokrene novi talas krize i situacija vrati u potpunu nultu poziciju. Kompliciranje političke situacije u samoj Bosni i Hercegovini ima za cilj da se Tužba povuče ili da se u duhu „budućih dobrosusjedskih odnosa" izvrši „ljudski dogovor". Taj „dogovor" je bila i jedna od ponuda da se u Banja Luci izgradi džamija Ferhadija ili neki drugi oblik vansudske nagodbe. Sama činjenica da se, recimo, nudi izgradnja džamije kao kompenzacija za odustajanje od tužbe za genocid je indikativan i, nesumnjivo, nastran prijedlog. Naime, džamija Ferhadija, kao i sve druge džamije u Banja Luci, ali i hiljade drugih, koje su srušene po cijeloj Bosni i Hercegovini, samo pokazuju da je i uništavanje džamija bilo dio planiranog genocida. Naime, jedan od prepoznatljivih elemenata za genocid jeste, pored uništavanja Drugog i uništavanje tragova njegove kulture, vjere, jednom

riječju, potpuno čišćenje svega – preko živih insana do tragova da su tu i postojali. To i nije nepoznata praksa za istu matricu – koja je nakon događaja na Kosovu našla povoda da zapali i uništi i posljednju džamiju u Beogradu, od njih skoro stotinjak, nepuno stoljeće i po ranije. I tu je „srpska zvanična strana" iskazala javnu „neutralnost".

„Umjesto tužbi – živimo (ko je preživio) - ljudski"

Izgradnja jedne od džamija koju su ti isti prethodno svojeručno srušili ili zamislili da je zajedno sa drugim treba sruštiti („onako kako se to u srpskoj historiji radilo"), kao izraz „dobre volje" radi budućnosti - nije nikakva garancija da u nekim budućim „vunenim" vremenima opet ta ista džamija neće biti srušena, a uz nju izvršena i druga čišćenja koja su nazvana iz milošte tako čudovišnim nazivom „etničkim čišćenjem". U jednoj analizi Helsinškog komiteta za ljudska prava u Srbiji, organizacije koja hrabro ustrajava u pravom (za mnoge nimalo prijatnoj) dijagnosticiranju situacije u Srbiji, stoji procjena da instrumentalizacija patriotskih osjećanja o zajednici pripadnika vlastite nacije kao „zajednice krvi i tla" ima za roditelja - rat. Bježanjem od odgovornosti (i bilo kakvog učešća za zbivanja u Hrvatskoj i BiH), državna zajednica Srbija i Crna Gora na taj način, ustvari, vodi pregovore sa pripadnicima, prije svega, onog dobrog dijela srpske i crnogorske nacije koji su na pragu i klackalici da se suoče sa istinama. Njima se obraća i S. Milošević iz Haga, ali njima se obraćaju i svi zvaničnici koji uz nemušta izvinjenja naglašavaju da „svi treba da se izvinu jedni drugima", odnosno, namjerno se ide sa tezom da se proizvodi utisak - kao da su svi izgubili i svi pobijedili . To je, nesumnjivo, u funkciji dodatnog zamagljivanja situacije. Zvanični i nezvanični govor je u upotrebi. Onaj zvanični prihvata pod pritiskom suda u Hagu, ali ga nezvanični, koji je u internoj i „domaćoj" upotrebi, predstavlja kao prekrajanje historije. Prema Helsinškom komitetu Srbije, ova država je „danas u ambivalentnoj situaciji (što vjerovatno važi za čitav region) - ni sasvim ponižena, ni pobjednica; sadašnji transferni (tranzicioni) nacionalizam nalazi se negdje na podstanici između zločina i nejakih kontura postnacionalnog društva, između organskog i konstruktivnog nacionalizma prema kojem država stvara naciju, a ne obrnuto. Zato je preovlađujući srpski liberalizam, ustvari, nacionalizam i bez nacije i bez države." To traganje nacije za državom stvara stanje neizvjesnosti u kojoj je, navodno, još uvijek „sve u igri". Tužba

BiH pred Međunarodnim sudom pravde je značajan remetilački faktor koji „prijeti" da napiše pravu historiju i zbog toga je toliko trn u oku.

I nemoralna poređenja ispunjavaju zamišljene ciljeve

U tom cilju je i koordinirani pokušaj da se kroz propagandni pritisak izjednači nesumnjivi genocid u Srebrenici sa trogodišnjim stradanjem Srba (naravno, u tom poređenju se namjerno zaboravlja od koga su to stradali i građani opkoljenog Sarajeva) u Sarajevu. I u toj funkciji se mnogo prilježnije pojavljuju predstavnici bosanskih Srba u organima BiH vlasti i na nivou države i u entitetu. Sa tom tezom je novoizabrani premijer RS-a, Pero Bukejlović, započeo svoj mandat. I ovdje se zorno pokazalo kako je i u ovoj, kao i onim „stvarima" koje su predmet Tužbe, Srbija „neutralna," jer se i ova ideja začela u Beogradu, a izvršena bespogovorno u BiH. Ako se izuzme skoro pa jedninstveno negiranje ovog poređenja od strane svih relevantnih faktora, u jednome je silna halabuka uspjela: prvo, mada je neprimjerena i nemoralna u smislu poređenja - o njoj se (ipak) raspravlja, njoj se daje prostor, a posebno u Federaciji, izazivajući i emotivna reagiranja što joj je i bio cilj; i drugo - cilj je bio iznuđivanje formiranja komisije koja bi „detaljno" sagledala, a eventualni čin njenog formiranja (za Sarajevo) bila bi realizacija jednog od elemenata negiranja onog početnog oko kojeg se utvrđuje prava istina – počinjenog genocida u BiH. Sâm čin da se o tome raspravlja jeste i pritisak na Međunarodni sud pravde oko izjašnjavanja o Tužbi BiH protiv SCG, odnosno sa silnim ponavljanjem i prijetnjama da se stvore argumenti pritiska na „BiH stranu" (a ona jeste u većini bošnjačka, ali se ne smije i ne može nazvati „bošnjačkom" jer ona, zaista, na svojoj strani ima pripadnike svih nacija, ali i ona je ponajviše građanska po svome potencijalu i u tom pravcu ona se nužno mora razvijati) da se „pokaje" i „ljudski sporazumije". Ovaj problem se mora prihvatiti trezveno i uz puno poštovanje prema svakoj žrtvi. Kada se tako bude razgovaralo i kada nas stvarno zaboli tragedija našeg komšije i susjeda, bez ikakvih primisli, i kada se suoče i nalagodavci i izvršioci zločina sa onim što je sarajevski „Start" opisao kao 125 načina najcrnje torture, kojima su bili izloženi zarobljeni u, mahom, srpskim kazamatima smrti, onda će se to sve sagledati sa stvarne, a ne fiktivne i teorijske „ljudske dimenzije". Možda će se onda lakše pomiriti iluzija o „nebeskim dimenzijama" vlastite zajednice, u ime koje se ubijalo, i realnost u kojoj, sve i da pobijete i izbrišete

Drugo i Drugačije, nećete ni vi postojati jer se nemate u ogledalu drugačijeg ogledati i porediti, a aždaha smrti i zločina, u želji da utoli svoju glad, vrlo brzo će početi da jede i svoj rep.

2.2. POREMEĆENE MENTALNE MAPE

Po svemu sudeći, ako žele da idu po nekoj ubrzanijoj proceduri u Evropu, stanovnici Bosne i Hercegovine će morati imati (opet) nove pasoše. Ovaj put oni moraju biti biometrijski, pa ako sve bude kako se planira, do kraja godine bi se mogli opet očekivati redovi za promjene pasoša. Vjerovatno je malo zemalja u svijetu koje su toliko puta u relativno kratkom vremenu mijenjale izgled i sadržaj pasoša, pa i ovaj novi (biometrijski) mnogi smatraju još jednim dodatnim nametom na vilajet. To sve izaziva novu rezigniranost s kojom je BiH suočena kao, možda, sa najvećim problemom stanovništva koje se (uglavnom) ni zašto ne pita i niko mu se ne obraća sve do izbora. To, u suštini, u kontinuitetu, omogućava i podgrijava stalni etnonacionalni konflikt, odnosno, ako ga već nema treba ga stalno držati potencijalno otvorenim.

Mladić lociran – obavještajci povučeni s terena

Naravno, u takvoj situaciji je i moguće da su, navodno, obavještajne grupacije iz inozemstva (specijalni timovi) „locirali" najtraženiji Haški dvojac (Karadžić – Mladić) i povukli se, kako pišu dnevne novine u BiH. Prema tim informacijama, Karadžić je u nekoj otočkoj zemlji, a Mladić u ili negdje oko Bileće. Niko ozbiljan, naravno, nikada nije ni sumnjao da nije odavno „locirano" i gdje su i šta rade ova dvojica, baš kao što je jasno da još uvijek nije kucnuo čas da se oni privedu u Hag. I deset godina nakon pretrpljenih strahota, mnogi, iz rata izašlih najbližih rođaka žrtava zločina, nisu više među živima, mnogi su zauvijek otišli iz Bosne, te ostaje gorak okus u ustima nakon toliko obećanja da se ovo pitanje drži otvorenim, baš kao i sve opcije i javne i tajne vezane za BiH, čim to ustreba za internu upotrebu. Dok traje prezentacija „strana" u tužbi BiH protiv SRJ za genocid i agresiju, nekako kao da se i to prati sa već rečenom dozom rezignacije. Ona je kod istinski BiH orijentiranih građana dočekana kao i mnogo toga što se oko BiH „valja" u jednom dužem periodu. Brojna su obećanja koja su data i, jednostavno, baš kao što je i toliko „lociranja". Dok traje rasprava, koja je na nivou rasprava

koje se vode s perikama i sa scenografijom kakvu smo viđali u filmovima i koja je, kao što je i ranije u više navrata ponovljeno i kroz ovu rubriku, najvažnija stvar od završetka Dejtona, nije nevažno podsjetiti se i nekih teorijskih obrazaca koji su se ponovili i kroz agresiju i genocid nad BiH.
Ispoljavanje neljudskih obrazaca zločina (nijedan zločin ne može, opet, dobiti epitet „ljudski") u protekloj agresiji samo fragmentarno dolazi na vidjelo. Razlozi koje pominje tim iz SCG i na Međunarodnom sudu u Hagu više su moralno – političkog karaktera nego pravnog. Naime, sâm proces se ocjenjuje kao potencijalna smetnja „pomirenju" i eventualnim razlozima za neke nove probleme koji se mogu otvoriti. Ta prijetnja ide i prema međunarodnoj zajednici, koja je mentor procesa suđenja, u smislu da svijet sebi može proizvesti još jedan problem kojeg (opet) kasnije valja razrješavati.
Govoreći o prirodi savremenih poprišta ratnih sukoba, John Paul Lederach, jedan od najznačajnijih savremenih stručnjaka za rješevanje konflikata, ističe da savremeni sukobi proizvode strah susjeda od susjeda i proizvode ogromnu patnju duboko ukorjenjujući mržnju, takvi sukobi pitanja emotivne, perceptivne, socio – psihološke i duhovne dimenzije, čine ne perifernim nego središnjim pitanjima: „Pomirenje, shvaćeno kao proces susretanja i kao društveni prostor gdje istina, pravda, samilost i mir mogu biti validirani i spojeni u jednu cjelinu upućuje da se treba kretati u tom pravcu." Stradanje i ogromna patnja nisu samo zbirni statistički pokazatelj oko kojeg se stručnjaci mogu sporiti, kao što je, recimo, tačan broj poginulih. Treba samo podsjetiti da ovakve velike katastrofične eskalacije zla nose sobom i takvu vrstu destrukcije koja nemogućim čini tačnost statističkog viđenja. Zar nije najbolji primjer Drugi svjetski rat iz kojeg se još uvijek naglašavaju brojke najčešće iskazane oko neke okrugle brojke koja se može razlikovati čak i u milionima? Stvarnih podataka, prihvatljivih u potpunosti, žrtava na području Jugoslavije, npr. iz Drugog svjetskog rata, jednostavno nema ni šezdeset godina nakon okončanja ovog rata. Lederach svodi ovu priču oko pomirenja na lične kontakte među ljudima, ali, kao što je već naglašeno, na bazi istine, pravde, samilosti i mira. Stanovnici BiH, gurnuti u međusobni sukob koji je iniciran, planski osmišljen i vođen sa centrom u Beogradu, sada su u situaciji da svaki faktor pomirenja moraju da započnu na, prije svega, istini. Mogu se unutar BiH iscrpljivati razni stručnjaci, ali će se uvijek nuditi različite istine, a na njihovim osnovama je nemoguće uspostavljati pravdu.

Premještanje agresije na Bosnu i Bošnjake

Agresija i genocid u BiH su se dogodili u periodu 1992.-1995. godine, između ostalog, i zbog toga da se frustriranost Srba i Crnogoraca premjesti kroz i izbor mete agresivnosti i agresije. Praktičnim izbjegavanjem borbe sa Slovencima, zbog procjene da bi svaki pritisak izazvao reakciju Zapada, pa i ograničeni obim i intenzitet sukoba spram Hrvatske (Makedonija nije ni dirana), ukupna frustracija, koja je dobila ime „ugroženost" brojčano najvećeg naroda u SFRJ, prenijela se i u traženju „žrtvenih jaraca" na kojima bi se iskalila sva frustriranost (koja i dalje nije splasnula u potrebnom obimu). Dušan Kecmanović u odgovoru na pitanja „izbora mete", odnosno premještanja mete agresivnosti i agresije, nalazi veoma upotrebljivu argumentaciju koju je 1962. godine iznio Leonard Berkowitz (u knjizi „Agresija: Jedna socijalno – psihološka analiza"). L. Berkowitz iznosi četiri karakteristike koje mogu biti značajne u izboru mete premještene agresije:

1) Sigurnost. Meta (pojedinac, grupa) dovoljno je slaba tako da može sigurno da se napadne, bez straha od odmazde. To, dakako, ne mora biti pravilo.

2) Uočljivost. Grupa koja je izabrana za metu agresije mora da ima karakteristike koje je čine uočljivom među drugim grupama (boja, fizičke karaktersitike, različiti običaji itd.)

3) Neobičnost. Prilično je raširen strah od neobičnog. Ljudima je svojstvena odbojnost pa i mržnja prema onom što im je nepoznato, što im nije blisko.

4) Neprijateljstvo prema konkretnoj grupi nije od jučer (Berkowitz, 1962).

Kada bi se analiziralo, uz sve druge razloge, a prije svega kroz realizaciju velikodržavnog projekta ,sasvim sigurno bi se pokazalo da je odnos prema Bošnjacima, kao nesumnjivo najvećim žrtvama agresije i genocida, i u propagandnom i stvarno smislu bio posmatran sa stanovišta da su Bošnjaci manje vrijedni, nesposobni, slabi, neodvažni. Kao takvi su „sigurna meta" premještene agresije i realativno lahko bi mogli da budu medij povratka odvažnosti jače strane koja je imala i svo oružje JNA, stručne kadrove, sistem komunikacija i informacija, sigurnu logistiku, zaleđe za obnovu i ljudstva i tehnike, pa i potrebnih energetskih i prehrambenih izvora, propagandne mašine, što je sve kroz agresiju i okruženje gradova u BiH bilo uskraćeno Bošnjacima. To je bila i rivalska grupacija koja se i tretirala kao „drugačiji", „čudni", male razlike su se preuveličavale ili, jednostavno, izmišljale. Pitanje vjere je postalo osnovno pitanje na kojem se posmatrala „drugačijost". Kao

simboli te drugosti i različitosti posebno su kao meta uništavanja bili vjerski objekti (džamije, mesdžidi, mektebi, mezarja). To su bili i orijentiri traženja „drugačijeg i čudnog", da bi uz džamije stradali i ljudi i to, nerijetko, i u samim džamijama. Posebna pogodnost za širenje potpune agresivnosti i bezobzirnosti bilo je evociranje prošlosti i postovjećivanje Bošnjaka sa Turcima, čime je ne samo naglašena „drugačijost" nego i dati „čvrsti" razlozi za osvete za nešto što se u prošlosti dešavalo, odnosno što je ostalo najčešće zabilježeno kao ideologizirana historija. Na primjeru agresije na BiH i počinjenog genocida, jasno je da se termin musliman koristio u pežorativnom smislu da obilježi drugačije kao markere poremećene mentalne mape velikodržavnog projekta, čime su Bošnjaci muslimani tretirani i rasistički, kao niža rasa. Najgore je što se takav odnos i danas može primijetiti u praksi („Nož, žica Srebrenica").
Naravno, tu se ne završavaju razlozi i objašnjenja, ali je ovo jedno od onih koji i na primjeru vođenja tužbe protiv SRJ, odnosno SCG pred Međunarodnim sudom pravde u Hagu, treba konačno sa istinom da okonča te spirale zla koje se pojavljuju u svakoj povoljnoj situaciji i u kojoj su Bošnjaci česte mete prenešene agresije. To se nikada do sada nije okončalo sa sudskom presudom. Ona nije popularna ni za koga, pa ni za susjede, ali ima li nekog drugog načina da se dođe do istine, pravde, samilosti i održivog mira, a bez kojih, vidjeli smo, nema istinskog pomirenja. (2006.)

2.3. DOBROVOLJAČKA MALTA

Dva događaja su u kratkom periodu obilježili period u zemlji koja se nalazi na pragovima i mostovima, koja se malo- malo pa nađe na raskrsnici, ali ne zato što to žele njeni ljudi, nego zato što joj se nametne aktuelna priča koju ona mora da, u dužem periodu, žvaće, ali i da je proguta i prevari. I sve to u jednom kratkom periodu. Ovaj put su to bila obilježavanja izlazaka kolona JNA u Sarajevu (7.maj) i Tuzli (15.maj). Ta dva događaja iz davne 1992. godine jesu zaista događaji koji, da su imali drugačiji ishod, vjerovatno bi mnogo priča o BiH bilo drugačije. Ali, nije baš uputno u BiH postavljati pitanja u stilu „Šta bi bilo, da je bilo" jer se onda ulazi u dodatnu mistifikaciju. A i postojeće mistifikacije (oko istih događanja) zaista ne nedostaje. Naravno, ova postojeća se njeguje na svim stranama kao moderna mitologija , u kojoj, kao i u svakoj mitologiji, uostalom, nema mjesta za drugo i drugačije mišljenje. Tu su stvari „ jasne", naravno, samo onima koji gutaju te priče i kojima se krivica uvijek

nalazi na drugoj (stoljetno „neprijateljskoj") srani. Ako je neko sumnjao i 15 godina nakon Dejtona iz BiH stižu priče da su takve i slične manifestacije protekle „bez incidenata". Začudo, to je sadržaj većine vijesti koje su se mogle pročitati ili vidjeti nakon što su, uz silne mjere osiguranja, grupe ljudi na određenim mjestima u Sarajevu i Tuzli položile cvijeće, zapalile svijeće, odale minutom šutnje počast i otišli u svoje autobuse, na „svoju" teritoriju. Obično su, kada dođu „tamo", drugačije verzije događaja, što me podsjeća na one priče iz početka rata kada je u brojnim razmjenama otišla i jedna žena sa djetetom (muž joj je bio na drugoj strani). Negdje blizu mjesta koje nosi naziv Brezove Dane kod N. Šehera,a to je opet između Maglaja i Žepča, a prema Teslići, taj avgustovski dan 1992. godine pripeklo je i užeglo, a mala beba kojoj nije bilo do razmjena, nego do hlada, do mlijeka, do soka, bila je na granici da dehidrira. Tu scenu pamtim, jer su se majke, kao majke iz susjednih kuća, našle u solidarnom krugu koji postoji od kada je svijeta i vijeka. Skolile su se, rastrčale, donose mlijeko, donose sokove, donose hladne vode, umivaju i majku i bebu.

Ratna papirologija i ratna propaganda (i danas)

Vratila bi se majka, ali kada uđete u te ratne papirologije i ovjerene spiskove „sa svih strana" dođete na „ničiju zemlju"i samo možete ići tamo (u neizvjesnost). Potrajalo je dugo to razmjenjivanje ljudi koji su ubehućeni i izluđeni tragali za „svojim stranama". I otišla je i ta mlada žena, isplakala se rastajući se od nekih komšija, ali, meni se čini, ona i one majke što su joj pomagale plakale su više iz čiste potrebe, žaleći djecu, žaleći za tom situacijom koja se nametnula, neizvjesnošću, ali iz međusobnog poštovanja i solidarne borbe za život svog djeteta,a to znači i za život u općem smislu te riječi. To, haman, nije smetalo, da sutradan, kada su stvari zaboravljene (poprijeko), na radio stanici „druge strane" ispriča kako je bila maltretirana dok je bila tamo. Vjerovatno se i njena „priča" nalazi u dokumentaciji „ratnih zločina" koje su „svi" činili. Za pretpostaviti je da je majka sa djetetom morala ispričati priču koju su joj napisali ratni propagandisti koji i ovih dana vade „autentične" dokumente. Nije bilo ono što je bilo, nego je bilo ono što je zapisano, a neriješen ishod rata i nagrada „srpskoj strani" u vidu države u državi samo je osnažila te propagandističke materijale koji su skrojeni još u Srpskoj akademiji nauka u „Memorandumu" i od njih se ne odstupa. A i

zašto bi, kada život teče, kao da se ništa nije dogodilo? Ovih dana u Foči, Vojislav Maksimović prima najviše općinsko priznanje, u Parlamentarnoj skupštini BiH se poslanici iz srpskih stranaka zdušno i jednodušno bore da dokažu da su četnici Draže Mihailovića bili antifašistička vojska i da se ne mogu ni porediti („gluho bilo!") sa „mrskim" fašistima, pripadnicima 13. SS handžar divizije ili ustašama. Vjerovatno je razumljiva namjera predlagača koji su htjeli da 65 godina nakon univerzalne pobjede nad fašizmom zabrane djelovanje fašističkih organizacija u BiH danas. Kako to obično biva u BiH, najbolja varijanta iz socijalizma je bila da sve ide u paketu u kojem bi se našli predstavnici sva tri naroda, kako bi nešto prošlo. Tako je stavljena i handžar divizija koja je bila jedna nesretna i prisilna vojna formacija iz BiH u toku Drugog svjetskog rata, koja je još na obuci u tada okupiranoj Francuskoj imala pobunu (jednu od rijetkih u njemačkim jedinicama 1943. godine). Svake godine, francuski gradić Villefrance-de-Rouergue ima 17. septembra komemoraciju ovim bošnjačko-hrvatskim vojnicima danas poznatim, uglavnom, samo kao „Hrvati", pored spomenika na kojem se nalazi zvijezda petokraka (!?). Taj slavni događaj se obilježava kao oblik antifašizma i zbog kojeg je pogubljeno dosta ljudi, a danas je u taj pomen i ulica u tom gradiću sa imenom Avenue des Croates (Avenija Hrvata). Kolovođe pobune su bili: Ferid Džanić, Eduard Matutinović, Nikola Vukelić, Luftija Dizdarević i Božo Jelenek. Prema nekim izvorima, na smrt strjeljanjem tada su osuđeni oficiri Karamanović, Nikola Vukelić, Ivan Jurković, Alija Beganović, Mustafa Morić, Jusuf Vučjak, te vojnici: Meho Memišević, Mujo Alispahić, Ismet Ćefović, Uzeir Mehičić, Filip Njimc, Sulejman Silajdžić (u odsustvu, dezertirao), te Zemko Banjić i Efraim Bašić. Naknadno su na smrt osuđena još trojica vojnika: Klaus Tilly, Hasan Novkinić i Suljo Suljčić. Kasniji put ove „divizije", sve do kraja rata, jeste samo još jedna ilustracija nesnalaženja, kašnjenja za historijskim događajima i davanja osnova za historijske obmane i fasifikate (Sulejmanpašić, 2000).

Ko se i kako posipa pepelom (anti)fašizma?

Sadašnje posipanje pepelom fašizma čini se rezolutno neupitnim od strane predlagača, čime se podilazi nametnutom trendu da svi u BiH imaju „oraha u džepovima", čime se prave i historijske analogije sa sadašnjim događanjima 1992.-1995. To je jedan usud BiH koji traje kao dio komunističke ideologije koja je uvijek probleme sagledavala „u paketu" – da se oni drugi

ne uvrijede. I šta sada: ako se Hrvati ne odriču ustaštva, a Srbi četništva, a Bošnjaci prihvataju „handžarizam" onda... Tako nekako, otprilike, stvari se zakuhavaju i zaokolihavaju, a ostaje u pozadini ona druga istina o BiH: u toku ratova koji su vođeni u rasponu od 1941. do 1996. godine BiH je u dva navrata bila poprište najvećih borbi i bila primorana da bude logističkom bazom, bolnicom, mjestom strijeljanja, ubijanja, rušenja od svih vojski koje su postojale: Nijemaca, Italijana, domobrana, ustaša, četnika, partizana, zelenog kadra, Rusa, Čerkeza, Grka, JNA, dobrovoljaca, belih orlova, crvenih beretki, AR BiH, VRS-a; HVO-a, HOS-a, KOS-a, opet četnika, opet ustaša... Za tako malu zemlju to je ogroman broj vojski koje, samo da su prošle na vojnoj vježbi, a kamoli da su se sukobljavale, protjerivale civile, pljačkale, ostavile bi iza sebe pustoš. To je stotine i stotine hiljada raznih uniformi, zastava, okupatora, policijskih časova, strijepnji...

JNA, SNA – historijski poraz vojske sa hiljadu generala- privatizacija vojske

Nakon što su se osnivači države Srba, Hrvata i Slovenaca (SHS) dogovorili oko toga da JNA stacioniraju na prostoru BiH, valjda je bilo normalno da JNA, koja je 1992. postala SNA, okupira BiH. Činjenica da RS, i jedna i druga, obilježavaju te JNA neslavne datume kada je ona kao „narodna vojska", koju su svi plaćali, napala dio „naroda" i branila samo jedan (srpski) narod, samo govori o priznavanju da su oni (RS) na samom početku privatizacije i tranzicije privatizirali državnu vojsku za sebe. A ako je privatizirana vojska onda se i njene glavešine čuvaju i slušaju. I dalje. Zato, valjda, M.D. i predlaže da se ulici Hamdije Kreševljakovića u Sarajevu vrati naziv dobrovoljačka, jer se radi o dobrovoljcima koji su iz Srbije i širom svijeta (Grčke, Rusije, Australije...) došli da pomognu u osvajanju BiH. Došli da pomognu „četvrtoj sili vojnoj" koja je, definitivno, zahvaljujući nesposobnom komandnom kadru, nacionalistički orijentiranom, (vjerovatno na „četničkom antifašizmu" osposobljenom) doživjela definitivni poraz od istog „neukog" naroda koji je desetinama godina izdvajao od svojih usta da ima vojsku. Ona ga je na kraju trebala da dokusuri. I takvu vrstu samokritike nismo mogli čuti: da oni koji su profesionalno i po dužnosti trebali da vas brane, ustvari, vas su brutalno napali, što govori o najnižem sloju ljudskog roda koji se mogao pojaviti, kojemu je strana vojnička i oficirska čast!

Nikada nismo bili slobodniji- i šutljiviji

Ramin Jahanbeglu je ime profesora iz Irana koji je zbog svojih liberalnih pogleda u ovoj zemlji "negdje" na "službenom putu". Na mnogim mjestima u svijetu se guši sloboda, nepodnošljivo se guši širom svijeta, u ime laži koja nas osvaja. U jednom od svojih rijetkih intervjua ovaj profesor, za kojeg se iskreno nadamo da je živ i zdrav, spominje Sartra koji je svoj esej „Republika ćutanja" započeo veoma provokativno, riječima: „Nikad nismo bili slobodniji nego pod njemačkom okupacijom".

Ovim je Sartr htio da kaže da je tokom višijevskog perioda u Francuskoj svaki gest imao težinu opredjeljenja koje postaje obaveza. "Uvijek ponavljam tu rečenicu u vezi sa Iranom. Zvuči veoma paradoksalno, ali, „Nikad nismo bili slobodniji nego pod islamskom republikom". Ovim hoću da kažem sljedeće: kad u Iranu jednog dana bude uspostavljena demokratija, iranski intelektualci će od tada ulagati manje truda u borbu za ideju demokratije, i za liberalne vrijednosti." Ovako je govorio profesor Jahanbeglu, a to bi moglo da se odnosi na sadašnju situaciju u BiH: u ratu je postojao angažman intelektualaca, razvijane su veze ("lobiranje") sa kolegama u svijetu za odbranu univerzalnih vrijednosti koje su se branile u BiH na kraju XX stoljeća. Danas se čini da smo i u BiH bili slobodniji tih godina okruženja i opsade.

Danas je nastupio uspon hedonističkog i potrošačkog individualizma i među ovdašnjim intelektualcima i u BiH i izvan nje. Pa sada pravimo komentare kako M.D. uzima lobističke firme iz SAD za propagiranje RS-a. Umjesto opsjednutosti sa njim, vjerovatno je prirodnije da se mnogi raspucaju i upitaju šta rade vlasti u Federaciji, ali i šta rade oni koji bi trebali da traže objektivne rasprave o važnim pitanjima u kojima je skoro pa bizarna rasprava ko je "veći" fašista: handžarevci, četnici ili ustaše? Pametan bi se svako u svijetu, u kojem je antifašizam pravilo, stidio ovakvih rasprava, a upitao iz kojeg to stanja duha proističe korupcija, laž, mržnja, neosjetljivost na patnje drugih (preko 40% nezasposlenosti, pad nataliteta, pad životnog standarda, ogroman broj ojađenih i potpuno siromašnih).

Marginalci proizvode i marginalne rasprave, ali i od najvećeg broja ljudi, kojima vladaju, proizvode ljude uskog duha i malih prohtjeva. "Obilježavanje je proteklo bez incidenata". Osim i ako obilježavanje nije incident.

2.4. „A - SEĆAŠ LI SE LEPI GROME MOJ"

Nije mi ni na kraj pameti da reklamiram novu budalaštinu Arkanove ucviljene udovice čiji silikoni (da i li ne?) uzimaju više pažnje nego pregovori oko Kosova kod istočnih susjeda BiH. Ni pominjao ne bih u samom naslovu, čak, tu „žestoku" pjesmu koja ne znači ništa, a znači mnogo za dodatno zaglupljivanje osiromašenih i ojađenih ljudi na cijelom prostoru Jugoistoka Evrope ili najvećeg dijela bivše SFRJ. Vriskajući u ritmu Cecinih i inih turbo folk pink- ovaca, balkan-ovaca i ostalih čuvara ovdašnjih torova, sve se čini kako bi se amnezija širila zajedno sa horskim pojenjem tipa: „dok je tlo pod nama pucalo... srce je u srcu kucalo." Pažljiviji analitičari će primijetiti da se u vokabularu sredstava javnog informiranja, ali i političkih i još uvijek značajno i naučnih krugova, posebno iz Beograda, Bosna tretira u različitim varijacijama i sasvim sigurno ima prednost i nad odvajanjem Slovenije, dogovora sa Hrvatskom, odlaska Makedonije, čak i bez komentara ili ikakvih ružnih konotacija izlaska Crne Gore („drugog oka u glavi") i čini se da je značajnija tema i od sve izglednijeg izlaska Kosova. Sve frustracije od srednjeg vijeka na istoku su, haman, vezane upravo za Bosnu. I sva „krivica" je na njoj. Kada god se desi kakva nacionalna katastrofa ili kada joj zaprijeti jača historijska bura, za Srbiju nema problema – tu je Bosna i Hercegovina da odvuče pažnju . I uvijek ima dovoljno potencijala instaliranog u BiH da to iznova pokreće. Ta vječna težnja za patronatom nad lijepom zemljom, preko koje se ide na Zapad, nikada ne prestaje. Kao i stalni pritisak na Bosance i Hercegovce. Pritisaka ima raznih - od slanja učitelja sa zadatkom, pisanja historije te zemlje u Beogradu, osiguravanje dovoljnog broja „svojih" ljudi u BiH koji će raditi na stalnoj destabilizaciji BiH. Primjena najdrastičnijih mjera nikada nije isključena i one su u više navrata historije BiH bile izuzetno bolne. Rezultirale su ubijanjem, pljačkanjem i uništavanjem, protjerivanjem. Kao rezultat i hajdučija i „ustanaka" balkanskih i drugih ratova, proistekle su velike kolonije iseljenika i prognanika iz bosanskog sandžaka, bosanskog ejaleta, Sandžaka, Bosne i Hercegovine- koje se danas nalaze i u Turskoj, ali u savremeno vrijeme i u USA, Njemačkoj, Kanadi, Australiji, Danskoj, Švedskoj, Švicarskoj... Takva hajdučija i stalni pritisak na osnovnu matricu Bosne – Bošnjake, Bošnjane, Muslimane, muslimane („poturice", „balije", „mudžahedine", „fundamentaliste"...) traju u kontinuitetu i ima za cilj biološku redukciju, ekonomsko osiromašenje, pritisak koji će nemogućim učiniti život u BiH.

Biološka redukcija i sprječavanje političkog stabiliziranja

To je najvažniji razlog što se Bošnjaci nikako ne uspijevaju uspostaviti kao politički subjekt, što ne mogu uspostaviti jedan dovoljno dug period osposobljavanja vlastite intelektualne, političke, menadžerske elite, a o vojnoj da i ne govorimo. Onda kada je postojala bosanska vojska iz srednjevijekovne bosanske države ona je uspijevala da se odupre stalnim pritiscima kojima je Bosna u kontinuitetu svoga postojanja izložena. Osnovicu tog kontinuiteta čine stalni pokušaji Srbije, ratnim i diplomatskim, propagandnim, ekonomskim, obavještajnim sredstvima, da dobije cijelu ili veći dio Bosne i Hercegovine. Zavisno od historijskih okolnosti, i zapadni susjed Bosne i Hercegovine se uključivao u te napore da i on dobije dio „kolača". Bošnjaci su se (a svako vrlo dobro zna šta se pod Bošnjacima i danas i u historiji podrazumijeva) u svim tim čudovišnim varijantama pojavljivali kao „višak. "

Kada može Beograd – zašto ne bi i Zagreb?

Najnovija opća hajka prema Bosni i Hercegovini i Bošnjacima vezana za operaciju „Oluja" je nastavak borbe za ponižavanje i umanjivanje značaja borbe koju su Bošnjaci prihvatili isključivo kao odbrambeno - oslobodilački čin njima nametnutog rata i agresije. Nametnuti rat kao agresija i planski genocid je pokrenuo brojne redovne, rezervne i „dobrovoljačke" jedinice i iz Srbije i Hrvatske, koje su krenule da osvajaju i „čiste" Bosnu i Hercegovinu. To je početna činjenica koja se mora imati u vidu u svakoj analizi. Mora se voditi računa o tome da su se već 1991. godine intenzivirali pregovori oko podjele Bosne između Miloševića i Tuđmana. Ne može se naći niti jedan relevantan dokumenat, izjava, naučni projekat, ili pokušaj da se, eventualno, formira neka velika Bosna i Hercegovina, mada i ona kroz historiju ima itekako razloga da mjeri okom i prema nekada svome Sandžaku, ali i mnogim primorskim gradovima, a ne samo otočićima kod Neuma oko kojih se sada ponovno pokreću pitanja sa hrvatske strane. Činjenica da sa Bosnom i Hercegovinom niti Hrvatska niti Srbija nisu do kraja definirali granice samo ukazuje da ove dvije države kao garanti Dejtonskog sporazuma ne odustaju od destabilizacije prilika kod svoga susjeda kako bi profitirali ili teritorijom ili političkim uticajem i dugoročnim patronatom. Politički

osviješteni Bošnjaci njima smetaju u takvim nastojanjima. Jer, politički osviješteni Bošnjaci imaju prirodnu tendenciju da, kao procentualno većinski narod u BiH, zajedno sa drugim patriotama (Bosancima kakvi se ponajviše i sami osjećaju u smislu državne pripadnosti) opredjeljuju jednu samostalnost, uravnotežen odnos prema susjedima, ali i spoznaju da samo kao država u evroatlantskim integracijama imaju šansu.

Sa razlogom se video materijal (u pogodnom trenutku) vadi iz naftalina - beogradskog i zagrebačkog

Ako bi se i razumjela težnja onih iz Beograda i njihovih izvršilaca u BiH da se sa najnovijim „vađenjem iz naftalina" video snimaka navodnih zločina koje je počinila u vojnoj akciji „Oluja", manja jedinica 5. korpusa, odnosno pojedinci u njoj, amortiziraju neke nepovoljne političke okolnosti u koje Srbija ulazi (konačni status Kosova, presuda oko optužbe BiH za agresiju i genocid, srebreničke masovne grobnice koje se stalno otvaraju, neizručivanje Mladića i Karadžića, ali i uticaj na političke prilike u BiH i guranje svojih favorita u izborima u BiH), onda iznenađuje (ko zna koji put?) reakcija Zagreba.
Čini se da se Beograd i Zagreb utrkuju ko će iznijeti više detalja o „zločinu" i „zločinačkim" Hamzama ili generala. Može se prihvatiti racionalnim mišljenje profesora dr. Nijaza Durakovića, koje je on iznio u listu „Avaz," da je ovakva potkazivačka uloga Zagreba u funkciji da prikrije zločine koji su bili evidentni i u policijskoj vojnoj akciji „Oluja". Zanimljivo je da u jednom kontinuitetu zapadni susjed Bosne i Hercegovine uvijek iskoristi „nabačenu loptu" iz Beograda, kada su napadi na Bošnjake i Bosnu i Hercegovinu u pitanju. Tako se desilo i ovaj put, pa se svi zločini prema Srbima iz Hrvatske koji su „dobrovoljno" (njih 200.000) napustili Hrvatsku i tako „omogućili sami" da budu danas nacionalna manjina, pripisuju Krajišnicima koji su, kako izgleda, izveli sâmi akciju „Oluja" s kojom se diče drugi – valjda su oni ratovali - a hrvatske jedinice vježbale provođenje međunarodnog prava o ratovanju.
I da ja ne budem nejasan: osuđujem lično svaki, ama baš svaki zločin, koji ponižava ljudsko dostojanstvo, osuđujem svaki čin izazivanja nesigurnosti, zalažem se da se štiti svaki ljudski život, da svaki čovjek bude dostojan velike svoje misije odgovornog namjesnika na Zemlji.

Dovršetak procesa viktimizacije žrtve –nusproizvod genocida

Ali, ako pred licima pozvanih TV kamera dvojica državljana BiH, koji u jednom od regiona BiH obnašaju najznačajnije dužnosti – Čavić i Dodik, podnose krivičnu prijavu protiv generala Atifa Dudakovića zbog navodnih zločina počinjenih u drugoj državi i nad državljanima druge države, onda se to ne može drugačije shvatiti nego kao pokušaj dovršetka procesa viktimizacije žrtve. O tom fenomenu je još 1998. godine upozoravao Norman Cigar u svojoj knjizi „Genocid u Bosni"- Politika „etničkog čišćenja" (bosansko izdanje je izašlo 1998. izdavač Bosanski kulturni centar Sarajevo, kao prijevod engleskog izdanja iz 1995. godine Texas A&M University Press College Station) koji naglašava da je odmazda žrtava nusproizvod genocida i to je dio nametnute strategije očaja, bilo da se radi o pukom preživljavanju ili eventualnom pravu na odmazdu. Ovo pravo na odmazdu, iz teorije je poznato, ne primjenjuju i ne traže ga uvijek žrtve (oni koji su nekoga izgubili) i nerijetko se taj osjećaj („vraćanja" kao pravde) prenosi i na grupe iz iste nacije, ali, nažalost, često su žrtve odmazde ne oni koji su činili genocid nego najčešće su to ljudi koji su i sami stradalnici i sami žrtve političkih igara. Ti ljudi su i za „svoje" rukovodstvo samo statistika snošljivosti ostvarenja „velikih" ciljeva. U situaciji kada je Bosna bila prepuštena sama sebi, u situaciji nametnutog embarga na uvoz oružja, u okruženim enklavama u kojima je prag izdržljivost normalnih ljudi davno prevaziđen i psihičko rastrojstvo postalo „normalom", a život, uključujući i vlastiti, izgubio potpuno cijenu, takvi pojedinačni slučajevi su mogući. Imajući u vidu svu složenost odnosa u i oko Bosne i Hercegovine, mogla bi se prihvatiti i konstatacija da je od strane planera agresije i genocida to bio, skoro, pa sračunat potez. Takvo nešto relativizira krivnju, kod vlastitog naroda, koji je zloupotrijebljen, daje opravdanja za planski čin uništenja čitave jedne nacije i države. Nažalost, nametnute okolnosti, pa ponekad i nerazumijevanje suštine borbe, nedostatak potpunog rukovođenja i komandovanja, kao i žar borbe, prosto su natjerali da se izvrše pojedinačni slučajevi ubijanja, paljenja, te čak i snimanja takvoga čega i profitiranja sa mukom i bijedom koja će još dugo, kao i omraze, da se gnijezdi na prostorima cijelog Jugoistoka Evrope. Ovakav pritisak objavljivanja „ekskluzivnih snimaka" baš u ovo vrijeme i u Beogradu, Banja Luci, ali i ponajviše u Zagrebu, dovodi do izjednačavanja konkretnih zločina učinjenih u vojnoj akciji sa akcijama etničkog čišćenja, kao politikom, znači

žrtvu postaviti u ulogu da je, praktično, zbog toga što se branila - kriva. I da je zaslužila to što joj se dogodilo, a oni koji su ubijali, pljačkali i pokretali rat i profitirali iz njega, a takvih je veliki broj i među onima koji podnose krivične prijave iz velikog nacionalnog dušegrižja, trebaju valjda biti nagrađeni. A akciju „Oluja" treba sveobuhvatno analizirati, kao sve druge - uključujući i akciju „oslobađanja" Prijedora, Brčkog, Bijeljine, Banja Luke, Doboja, Teslića, Foče, Trebinja, Višegrada...." oslobađanja od njihovih stanovnika i s tim je, nikada ne treba zaboraviti, sve počelo. Ali, jasno je da se s time nije sve ni završilo. Ostaje stalna prijetnja prema Bosni i Hercegovini i ona sobom nosi čudovišne dimenzije koje, kako vrijeme reče, ima sve nove i drastičnije oblike. Opuštanje svijesti i guranje prema zaboravu jeste dugoročna strategija u kojoj je formiranje uopćavajućeg stava „ovo je bio rat i svi su jedni druge ubijali" ima svoje dimenzije i na javnom i društvenom, pa i globalizirajućem nivou. „A – sećaš li lepi, grome moj" odjekuje i kao i ostale drmajuće melodije povezane su sa takvim relativizirajućim stavom. Nema sumnje, BiH čeka praskajuća izborna aktivnost u kojoj se rat koristi kao pečat nacionalne „pravovjernosti", pri čemu se ni mrtvi ne ostavljaju na miru. Na šehidskom mezarju Kovači u Sarajevu muk i nevjerica – da li je rat završen, kao da se pitaju uznemireni bijeli nišani. (2005.)

2.5. MIRNODOPSKE RATNE ŽRTVE

Bosna i Hercegovina se nalazi pod velikim pritiscima koji kao da potiskuju u drugi plan približavanje desete godišnjice obilježavanja Dejtonskog mirovnog sproazuma. Uloga u kojoj se nalazi veliki broj njenih stanovnika u zemlji i dislociranoj BiH razastrtoj širom svijeta jeste uloga učesnika i posmatrača. Kao učesnici u zbivanjima, mnogi od Bosanaca i Hercegovaca svih nacija i svih vjera se osjećaju prikraćeni ako ništa drugo za protraćene godine života, zaustavljene karijere, razdvojenost od porodice, nemogućnost formiranja vlastite porodice... Mnogi ratni dječaci i djevojčice, koji su danas već rano osijedjeli mlađi ljudi, i danas imaju svoja depresivna i stresna stanja koja ih iznebuha vrate u crnilo teškog preživljavanja u nemogućim uvjetima. Danas se tome čuditi znači samo podilaziti nekim stereotipima s kojima se brani prosječni čovjek u ovoj zemlji Jugoistočne Evrope. To je vezano za određene teorije o specifičnoj japiji, ili građi, ovdašnjih ljudi koji su potukli mnoge statističke prosjeke u toku trajanja agresije. I dok je, možda, u ono

ratno vrijeme koje je trajalo preko tri godine neprekidne borbe za život, ali i univerzalne ljudske vrijednosti, nagon za samoodržanjem potisnuo u drugi kraj one „obične bolesti", dotle poslijeratno vrijeme odnosi svoje žrtve i kroz izražene pojave brojnih oboljenja koja se u neobično velikom broju javljaju i odnose svoj dodatni ratni danak.

Žrtve koje niko ne evidentira

Te žrtve, ta psihološka stanja, niko neće u povodu desete godine Dejtona uračunati u ratne gubitke, ali i to su, zaista, ratni gubici. Moja draga tetična Rasma je poslije rata našla i Ameriku, pa se opet vratila u Bosnu i nedavno se preselila na ahiret, smirena od brojnih bolesti koje su se u ratno vrijeme zakačile na nju. Prije toga umrije i čovjek joj Jusuf, oboje tek nešto preko pedeset. U ratu je na ahiret preselio tetak Ibrahim, a prije dvije godine tetka Hana, majka i otac Rasmini... Reklo bi se smrt je uobičajena pojava i jeste, ali nas osmrtnice u BiH gradovima i mladoliki likovi na njima podsjećaju da rat i sve njegove posljedice nisu još završeni. Naprotiv!
U takvoj situaciji, kada se svakodnevno pojavljuje potreba da se što – šta zaboravi da bi se uopće moglo živjeti, onda se navuče i boleščura i postratni sindrom od kojeg sigurno nije imun ni insan bosanski. Samo što ove žrtve neće biti registrirane na pločama poginulih u ratu, nego će biti tek vijest koja se prepričava i izaziva „ibrećenje" i u samoj Bosni i širom svijeta.

Tužne vijesti najbrže putuju

Ta putanja tužnih, ali i onih običnih bosanskih vijesti, također je jedan fenomen koji traži istraživački napor. Naime, nije rijetkost da čak iz Amerike dođe haber da je neko od zajedničkih prijatelja ili rođaka umro ili preselio i da se za tu vijest sazna prije u Americi. Ta, ne samo biološka nego i psihološka povezanost onih „tamo" i ovih „ovamo" je prisutna i jaka ma koliko se neki trudili da precrtaju „zauvijek" jedni druge. Oni tamo iz razloga što im je dosta kuknjave, a ovi ovamo, u svojoj naučenosti pozicije žrtve samo zato što se nalaze u BiH, čekaju da ih se „neko sjeti". Naravno, to „sjećanje" ne može biti samo formalni čin ili prenošenje selama ili pozdrava, nego mora da bude potkrijepljeno „konkretnim" razumijevanjem „situacije" ili u firmi dotacija. Vjerovatno bi pažljivija analiza pokazala da se i u tim simptomima nalazi dio

postraumatskog stresa i ratnog sindroma kojeg su kao zarazni virus primili mnogi. Neki misle da su pobjegli od njega time što su otišli iz BiH, a blizu je istini tvrdnja da su njime zaraženi i oni koji su prije svih i prije zla otišli. Psihološki je bijeg i iskaz da neke i „ne interesira" šta se „tamo" zbiva. Baš kao i iskazi poput onih da se „odriču" jedni drugih iz raznih razloga. Samo udaljavanje iz BiH ne znači da se trauma s kojom se, najčešće kao najtežim teretom, krenulo u „bijeli svijet" udaljila. Naprotiv, ona je unutra, u svakom čovjeku, ženi ili djetetu.

Agresija koja traje

Nema dana kada ovdašnji čovjek ne doživi novi povod za sekiranciju, obnavljanje bolnih sjećanja, pritisaka koji negiraju njegovu individualnost i niko ne vodi računa da je njemu dosta zla. Dosta za prosječnih ne nekoliko života - nego čitavih stoljeća! Nastavak traumatskog iskustva jeste i bilo kakav oblik potcjenjivanja, negiranja, bagatelisanja tradicije, ismijavanje vjere, negiranje zločinca, podstrekača zločina ili čak „naučnika" (o političarima da se i ne govori) da se zločin uopće i dogodio. Ili suprotstavljanje neumitnim brojkama stravičnog dešavanja sa „svojim" brojevima – svih umrlih i poginulih u periodu agresije. Pa, naravna stvar je da žrtva, koja je napadnuta, ima Bogom datu urođenu osobinu da se brani. I kao i u cijeloj historiji napadači su također ginuli. A nikako da se preko usta prevali da su to bili napadači na zajednički život, da su to bili napadači koji su ulazili u tuđe živote ničim izazvani, da su preuzimali tuđu imovinu po „pravu" jačeg, da su nekažnjeno ubijali, silovali, palili, ispoljavali svoje najniže strasti. I ako su stradali u tim svojim „pohodima" ka uništenju tuđeg onda ih treba izjednačiti sa žrtvom i uspostaviti reciprocitet krvi eliminirajući sve moralne postulate. Izuzev ako oni nemaju „vlastiti" moral zasnovan na rasizmu na kojem su fašisti utemeljivali „opravdanost" svojih pohoda. Možda su ideolozi i jednih i drugih mislili da njihovi ratni pohodi imaju samo jednosmjernu patnju, patnje „drugih" se njih ne dotiču. Zato bi upravo oni koji su izgubili djecu ili svoje najmilije trebali biti najgrlatiji da stvarni pokretači zla budu tamo gdje im i jeste mjesto, a ne da ih izdižu na nivo povijesnih heroja. Ta historijska iluzija koja zločince pretvara u heroje jeste, možda, i najveća ratna trauma BiH. Boli širom svijeta svakoga onoga kome je stalo do utemeljenja ljudske zajednice zasnovane na pravdi, ostvarivanju građanskih prava i u kojoj će svako ljudsko biće biti tretirano kao najveći dar Božiji. To je i najvažnije za ozdravljenje bolesnog i uvjet da rat prestane da odnosi svoje

žrtve i u vrijeme pucnjave i nakon njenog samo privremenog zagušivanja. Ljudska destruktivnost jeste najopasniji faktor Planeta i ako joj se dozvoli da se razmaše ima nesagledive posljedice. Nastavak agresije u BiH – to je jasno, jeste i u ovih deset godina opstrukcija da se BiH približi zemljama koje su unutarnju i vanjsku destruktivnost svele na podnošljivu mjeru, nastavak agresije jeste i sprječavanje da BiH uđe u evroatlantske integracije. Ponovno, kao i prije 13, pa i 14 godina, Evropa i svijet zamuckuju u odgovoru na (staro – novu) agresiju i daju vremena da se nosioci opstrukcije presaberu i smisle nove načine mazanja očiju. Historija se ponavlja u BiH kao tragedija u više navrata. Ali ne i beskrajno!?

2.6. „DA, ZAISTA, MI SMO ŽRTVA"

Bez obzira na sve probleme, valja živjeti u Bosni i Hercegovini ma kako se svjetska situacija razvijala, jer taj mali komadićak zemaljske kugle jeste za brojne muškarce i žene jedina životna alternativa, životni prostor bez ikakve rezerve. Mnogi od tih bezrezervnih Bosanaca i Hercegovaca, Bošnjaka u tome svemu ponajviše, imali su ličnu tragediju, izgubili svoje najmilije, ostali bez posla, ostali bez kuće, samo Božijom beskrajnom Milošću ostali među živim. A sudbina koja im je bila namijenjena bila je ista kao i za one u Foči, Višegradu, Prijedoru, Brčkom, Mostaru, Sarajevu, Banja Luci, Srebrenici... Ta sudbina je bila ili prevjeravanje ili nestajanje – brisanje, „čišćenje"...
Zar nam i nakon svega opet nije jasno ko je ko i šta je šta? Ili Bošnjaci u zemlji čuda I to je, činilo mi se, jasno, baš kako je bilo i jasno nastojanje takozvanog međunarodnog faktora da stvar oko pokušaja uništenja i jedne države i jednog naroda u Evropi na početku 21. stoljeća, zabašuri, prikrije, zasjeni, prekrije iluzijom obmana, laži, da osnovnu stvar - to su žrtve muslimani, prikrije sa ostvarivanjem starih animoziteta i strahova. To traje dosta dugo da je svakome, mislim, jasno. Svakako da je potrebno podsjećanje, prisjećanje, što nas uči i pouka iz hadiske tradicije: priča o zmiji i jednoj rupi iz koje ako te ujede jednom to može biti slučajno, ali ako nemaš opreza pa se to desi drugi, treći i više puta... Od '92. godine traje bosanska i bošnjačka tužbalica, ali i brojne nade (Miteran, Konferencija islamskih zemalja, UN-a, Ženeva, Pariz, Butros Gali, pa i Klintonovi i njihova literatura o balkanskim duhovima, da pomenemo samo neke) koje su podgrijavane u očekivanju čuda. Čuda se nisu desila, ali to nije naučilo ovdašnje ljude da ne očekuju čuda. Jer čuda i

jesu nevjerovatni događaji koji preokrenu situaciju u jednom trenutku i na čaroban i ljudima nerazumljiv način. Dakle, bilo bi veliko čudo da se dogodio na početku agresije na BiH ultimatum da se to ne smije raditi. Bilo bi čudo da je rat završen kažnjavanjem njegovih gospodara, hapšenjem okrivljenih za zločine, nešto kao sa Ninbergom i procesom kojeg je on proizveo. Čudo bi bilo da je u Dejtonu dogovoreno da se agresija i kolaboracija u agresiji kazni, a da se BiH organizira kao građanska država koja će u prvo vrijeme biti pod protektoratom i da se tu odmah utvrdi istina o agresiji. Ali sporazum su potpisali i Tuđman i Milošević kao garanti. Čudo bi bilo da je Visoki predstavnik u BiH, koristeći se ovlastima koje jeste imao, uhapsio sa NATO trupama sve okrivljene i da su oni već u zatvorima, a historija koju sudovi utvrde da se uči i da bude meritorna za sve, ma kako teško svarljiva bila. Čudo bi bilo da su se izbjeglice odmah vratile na svoje, a oni koji su palili njihove kuće da ih i prave za kaznu... To je sve Bosna od čuda i Bosna za čuda i čuđenje. Čuda se nisu dogodila, mada je sve ovo što sam i fragmentarno naveo u granicama ljudskog, a ne nadnaravnog. U svojoj naivnosti da će ljudsko funkcionirati, emotivno djeluje i probosanskohercegovačko i, posebice, bošnjačko bîlo. U svijetu u kojem živimo čudo je i kada neko zaplače nad nesrećom drugog čovjeka, baš kao što je čudo (ali zato i vrijedno divljenja) kada se neko u vrijeme njemačkog nacizma od Nijemaca sažalio ili pomogao nekome od prognanih Jevreja. Zato su Jevreji i izgradili aleju velikana sa drvetom na kojem je ime onoga koji je pomogao nekom Jevreju u vrijeme njihovog posljednjeg progona. Možda bi neku sličnu aleju trebalo sagraditi i u nekom od BiH gradova: sa imenima onih koji su pomogli, a hvala Bogu bilo je i takvih.

Strogo treniranje patriotizma

Ako jeste apsolvirano kakav svijet je oko nas („Čudan svijet je oko nas", davno su pjevali Davorin Popović i „Indexi") onda se približava vrijeme da se sagleda i pozicija žrtve i njenog reagiranja na takav svijet. Nakon izricanja Međunarodnog suda pravde u Hagu po pitanju tužbe Republike Bosne i Hercegovine protiv SRJ (SCG, odnosno Srbije i Crne Gore) ponovno jedno razočarenje, jedna nevjerica, jedno samosažalijevanje. Jedan osjećaj bespomoćnosti pred svijetom koji „nas" ne razumije. A mi smo žrtva, stotinama godina! Hej!

Nekako je postalo čak i uobičajeno nakon ove presude da se testira (i trenira)

patriotizam u Bošnjaka preko toga ko će više i oštrije napasti presudu. Tu se sa političarima natječu poznati ljudi i daju svoj doprinos i nepoznati. Izrazi koji kvalificiraju presudu su „sramno", „uvreda", „nerazumijevanje", „nagrada za tuženog", „antimuslimanstvo" itd. Itd....
Dakle, ne želeći da se u našoj dobro poznatoj logici obrnute kamere lavina okrene prema onom ko presudu ne napada (jer je lakše tu udariti i tražiti neku moralnu zadovoljštinu i eventualni probitak u političkoj nomenklaturi aktuelne vlasti i aktuelne opozicije) neću ni kuditi ni hvaliti presudu. Reći ću samo da je ona to što jeste, a koliko se u nju i truda i znanja uložilo , koliko je bilo podrške ne samo one verbalne nego i suštinske pa i onih koji danas lamentiraju nad njenim ishodom, ona je upravo proizvod toga. Ona je i proizvod velikog napora kojeg je činila i tužena strana da spriječi eventualno (kao čudo čekano) izricanje presude o krivici. Ona je i proizvod određenih i sudbinskih okolnosti koje su dobrim dijelom diktirane i iznenadnom smrću Slobodana Miloševića kojem se nije uspjelo izreći realno moguća (bez ikakvog prizivanja čuda) presuda o planiranju genocida. Ta namjera, a to je kod genocida i najvažnije dokazivanje, se mogla ponajprije da dokaže kroz suđenje političaru koji je bio na čelu. Ali, nije, što je još jedan znak, ma kako to razumijevali pojedinci. Prebacivati sada lopticu na presudu Suda u Hagu od domaće traljavosti i bljuzgavosti u konstituiranju vlasti u Federaciji, sa očajne situacije u oblasti industrije i privrede, sa ogromnog broja nezaposlenih, sa neefikasne i skupe administracije... sa svega što je život, pomalo je i degutantno i kontraproduktivno.

Može li presuda iz Haga postati alibi za lošu politiku?

Pokazuje se da je ovdašnjim političkim elitama mnogo lakše pričati o pitanjima etike, međunarodnog prava, historije, procjena šta – bi – bilo - da – je - bilo, bavljenja historijom i svojim likom i djelom u njoj, samosažalijevanja, globalizacije, „sukoba civilizacija"... Vrlo loše bi bilo po cijelu BiH kada bi se kroz (očekivanu u suštini i u realnom promišljanju) presudu Suda pravde u Hagu tražili alibiji kod domaće vlasti na samom startu njenog djelovanja. Jer, najlakše je u oprobanom maniru za sve vlastite propuste optužiti presudu, nedefiniranu i imaginarnu međunarodnu zajednicu, Dejton koji je bio kad je bio, a od njega se nije odmaklo, tražiti solidarnost za svoj vlastiti neangažman, a kroz objektivnu bol onih koji su najviše izgubili i kojima niko to ne može

nadoknati ma kakve briljantne govore i presude donosio. I po islamskoj dogmatici o nepravdi ne može i ne smije govoriti onaj koji nepravdu nije doživio, što je vanvremenski stav koji ukazuje na činjenicu da govor onog koji o nepravdi govori, a nije je doživio, jeste u drugoj funkciji od samog čina nepravde i njene osude.

BiH nije samo (i nikako) potencijalni raspored ministarskih mjesta, nego vizija održive države koju ćemo ostaviti budućim generacijama kao perspektivnu, a ne samosažaljivu i prijezira vrijednu

Moj lični angažman ostaje i dalje na liniji traganja za uzrocima onog što se dogodilo, stalne borbe za osudu onih koji su bili prisiljeni ili bili dobrovoljni izvršioci zla, sve u cilju osiguranja katarze, a bez ikakvog pretjerivanja i korištenja emocija tamo gdje je potrebna hladna glava. Najlakše je u BiH zapaliti emotivna stanja i eto starih i nezaliječenih omraza. A da li neko upravo to i želi? Jer dokazivanje teze o nemogućnosti zajedničkog života jeste suština same agresije i neizvršenog (do kraja) plana genocida. Od tog plana se nije odustalo i zadatak je svih mislećih ljudi da traže najbolje forme zaštite naroda od budućih provokacija, prepoznavanja tih pokušaja u svakodnevnom životu „nedovršenog rata i mira u BiH", trezveno sagledavanje svih mogućih varijanti, uključenje u procese traganja za rješenjima svih snaga, a posebno mlađih ljudi. Bez ikakvog udvaranja mladosti, čini mi se da je prioritet svih priopriteta izvršiti podmlađivanje (drastično) čelnih ljudi unutar probosanskohercegovačkog fronta, a to znači prije svega među Bošnjacima. Na taj način se neće u ovom korpusu stalno vraćati prokazanoj temi koja stalno vrti istu mantru: „Mi smo žrtve u kontinuitetu." Niti se s tim treba hvaliti, niti vriskati s tim! Veliko je pitanje pronalaženje unutarnjeg konsezusa koji će to zaustaviti, koji će dati odgovor na pitanje zašto je to tako i gdje su greške u vođenju naroda koje su doprinijele da se historija stalno ponavlja kao tragedija. Iz faze pasivizacije nužno je ući u fazu aktivnih novih prijedloga u kojoj kao igrači šaha, ma koliko atraktivne odbrane imali, ne možemo samo razvijati odbrambene taktike. Ispraviti to što je do nas podrazumijeva da to „nas" znači mnogo šire nego što to bilo koja pozicija ili opozija u BiH zamišlja. Od ideje BiH kao zamišljenje države s kojom se vlada i po kojoj se raspoređuju ministarska mjesta, nužno je ići ka formuliranju održive BiH koristeći svu moguću pamet koja nije, na svu sreću, samo u užem krugu

rukovodstava stranaka nego je rasuta po svijetu kao najveće blago koje je tu samo ga treba pronaći i aktivirati. Od konstatacije „Da, zaista, mi smo žrtva" mora se krenuti dalje. A to znači krenuti dalje i od dometa izbornog političkog marketinga koji se po tom šablonu vrti na sve strane. (2007.)

2.7. DALEKO (LI) SU ISTANBUL I BEČ?

Nažalost, kriza koja je nastupila u Bosni i Hercegovini, a traje od neuspješnih ustavnih promjena i jednom usaglašene, pa onda (opet) neusaglašene reforme policije, nastavlja se nesmanjenim intenzitetom. Već su izborne parole pred posljednje oktobarske izbore pokazale da je i Međunarodna zajednica oličena u gospodinu Švarcšilingu ili odustala od projekta kojeg je i sam započela, ili je jednostavno došlo do zamora materijala i tretiranja BiH kao „promašene investicije" u kojoj „stvari" valja da se privode kraju. Ovakvo pesimističko promatranje proističe iz činjenice da je optimistički val na kojem se jahalo od Dejtona počeo da splašnjava onda kada su u igri neki drugi događaji na širem planu u kojem je BiH postala nevažna za neku očekivanu projekciju. Upravo na takvom valu je i mogao da se pojavi M. Dodik, koji u svojim najnovijim istupima otvoreno zagovara konfederaciju, povratak nekih nadležnosti sa nivoa države na nivo entiteta. I kao što se moglo pretpostaviti, njegovo drčno, čak ni sa žutim kartonom (usmenom opomenom) sankcionirano ponašanje, podstaklo je snage unutar manjeg BiH entiteta na dizanje glave i sve otvorenije ispoljavanje nečega što bjelodano pokazuje da je mržnja duboko usađena u proces odgoja i obrazovanja, a o porodičnom usmjeravanju da i ne govorimo. Inače, da takvoga nečega nema, bili bi sankcionirani slučajevi širenja jezika mržnje i prijetnji od kojih se ježi kosa na glavi u postupcima prema povratnicima Bošnjacima na područje Gackog, uz prvomajske praznike.

Memoricid i samomemoricid

Uz genocid i urbicid koji su vjerni pratioci jedan drugom, u posljednje vrijeme u BiH sve je više u upotrebi i termin - memoricid. Ako bi taj izraz vezali za sistematsko uništavanje materijalnih dokaza postojanja, ali i historijskih tragova, pa i sjećanja, mogli bi komotno da kažemo da taj termin obuhvata i genocid i urbicid i kulturocid. Ova posljednja agresija samo je bila pokušaj zadavanja završnog udarca sjećanjima i materijalnim tragovima

bosanskog postojanja. Prije toga je urađeno dosta posla da zaborav prekrije svaki trag autentičnosti, opstojnosti i samobitnosti, one prepoznatljivosti s kojom, kao po mentalnim mapama, ljudi iz Bosne imaju toliko potrebni osjećaj snalaženja u vremenu i prostoru, odnosno da se tako potvrđuju i kao ljudi i kao kolektivitet. Umjesto sevdalinke nahrupio je turbo folk upravo iz istih centara, kao i televizijske serije i filmovi sa mnogo psovke i uglavnom sa stereotipnim prikazivanjem posebno muslimanske vjere, ali i Bosne u cjelini. Tako se na strahove o preživljavanju nadovezivao inferiorni osjećaj koji je podstrekavan sa onim zvaničnim stavom o „kletom turskom i četiristotinegodišnjem mraku". A u tom istom „mraku" je Srbija, recimo, bila i stotinu godina više, ali njenih petstotina godina su, valjda, bili „svjetlo." Veliki dio posla je u zatiranju svijesti o sebi obavila i takozvana socijalistička ateizacija činjena pod plaštom sekularizacije. Možda to kod drugih vjera nije toliko drastičan slučaj, ali oduzeti muslimanu u bilo kojem dijelu svijeta mogućnost predavanja svojoj vjeri i odrođavati ga od života u skladu s njenim, za sva vremena, pozitivnim stremljenjima, predstavlja početak njegovog nestajanja i na ovom i na onom svijetu. Znači i početak razočaravanja. Slobodan sam da iznesem jednu pretpostavku da su mnoga zla s kojima se i danas kao narod suočavamo, kao što su česti slučajevi alkoholizma kod srednje i mlade generacije Bošnjaka, vezani za njihovo odrođavanje od njihovog vjerovanja i posljedica je učinjenog memoricida nad njima kao pojedincima i narodom. U dubini duše oni znaju da je to pogrešan put, ali često misle da nema povratka s tog puta koji im se cijelo vrijeme prikazuje kao proces „modernizacije". Suprotno – vjera im se i danas prikazuje kao nešto nazadno, kao nešto što je protivno nauci, učenju, jednom riječju, modernim dostignućima civilizacije XXI stoljeća. Uz takva objašnjenja danas se dodaje i pridjev o terorizmu, čime se pokušavaju pokidati korijeni kojima su Bošnjaci vezani za ovu zemlju, a to je zahvalnost Bogu na tome što im je omogućio a svojim primjerom svjedoče mogućnost suživota.

Nagli prekidi sjećanja – u kontinuitetu se nameću

Nagli prekid sa sjećanjima naše čvrste vezanosti za najbolje tradicije upražnjavanja islama bio je praćen brisanjem vlastitih životopisa zbog neke „sramote" u familiji kao što je neki aga, kadija, alim, hafiz. Tako su nastajale praznine u historiji, a historija se pisala izvan BiH od strane

„oslobodilaca i pobjednika". To se u svakodnevnom životu ljudi, kao pojedinaca, manifestiralo i peglanjem historije u koju su se po svaku cijenu ubacivali navodni revolucionari, napredni radnici i seljaci, a učenici vjerskih škola su postajali zakleti komunisti. Bošnjaci su radi dokazivanja vlastite kompatibilnosti i raskidanjem sa prošlošću morali da piju i jedu od onoga što im je zabranjeno, nimalo bez razloga, upravo islamskom vjerom. Djeca su se morala sunetiti izvan kuća i u ilegali, tražena kritika i samokritika i prema najbližim ukućanima i rođacima, pretvorila je veliki broj ljudi u doušničko društvo koje je samo sebe kontroliralo i tako je vršen i samomemoricid.
On je pogubniji od onoga što su činili drugi i što i sada čine. On je i danas prisutan u brojnim anonimnim pismima koja stižu i u međunarodne organizacije u kojima se potencijalni kandidati iz reda Bošnjaka ocrnjuju, govore o njima najgore stvari i oni koji sami nisu predloženi, ali i oni koji nemaju nikakve veze s tim, ali im ne valja „baš taj". Zar iz tog mentaliteta ne proističu i generalska prepucavanja na ovdašnjoj TV koja iznose prljav veš iz rata i svojataju se zasluge za navodne pobjede, a da još historija nije dala konačni stav. Dovođenje u pitanje karaktera odbrane od agresije, izjednačavanje krivice, nije ništa drugo nego serviranje bošnjačke i bosansko – hercegovačke budućnosti na tacnu onima koji nisu nikada bili naklonjeni prema BiH i prema Bošnjacima. Takva vrsta neodgovornosti i nemara uvijek se ponavlja kada postane upitan odnos prema sebi, prema Bogu, a onda i prema svojoj porodici, prema vrijednostima koje jesu jedine istinske. U takvom nemaru onda i dolazi do zaborava, neodgovornosti, do igre riječi, pa i međusobnih sukobljavanja koja koriste oni koji i trasiraju da se procesi odvijaju upravo tako. U povodu majskih događaja koji su cijelu BiH podsjetili na maj 1992. godine, otvaraju se brojna pitanja, a jedno od njih je vrlo važno: Da li je za BiH pouka iz nedavne prošlosti bila usmjeravajuća, ili se smatra razarajućom, tretirajući je kao grešku u procjeni pojedinaca, a ne u organiziranim nakanama da se oduzme svaki dokaz BiH posebnosti. Upravo maja 2007. godine postaje jasno da se Bošnjaci ne mogu ni sahranjivati u vlastitoj zemlji, što govori da se i ne smatra (što je negiranje u kotinuitetu) da su oni vlasnici te zemlje. Jer, pravo vlasništva vrijedi u cijelom svijetu, ali ne vrijedi u Bratuncu, Konjević Polju, Bijeljini, Kotorskom, a sutra i na drugim mjestima gdje niču crkve i veliki križevi koji, valjda, treba za budućnost da obilježe „osvojeni" teritorij. A taj teritorij se kao grunt vodi sada kao bošnjačko vlasništvo, baš kao što je bošnjačko vlasništvo bio do jučer, pa i danas u katastarskim knjigama, cijeli

Ozren, Posavina, doline rijeka Bosne, Neretve, gdje su kapetani bosanski i begovi bili vlasnici. Ali, hajde recite to danas, dići će se čitava bulumenta „boraca za ljudska prava," a među Bošnjacima će se naći oni koji će braniti imaginarnu „revoluciju od kulaka i begovata".

Prvo protjerivanje i ubijanje, pa protjerivanje i iz grunta

Prvo je Obrenovićka, pa zatim i Rankovićeva „revolucija" oduzela bez naknade zemlju od Bošnjaka, da bi je danas proglašavali srpskom kao gotovom stvari. Naseljavanja traju i dalje, pa se na početku XXI stoljeća i dalje doseljavaju iz Hrvatske, sa Ozrena u Doboj, Kotorsko, na navodnu društvenu zemlju koja je prije toga oduzeta od Bošnjaka mijenjajući etničku strukturu tipičnih bošnjačkih mjesta. Nije nepoznata stvar da je zbog balansiranja nacionalne strukture nakon Drugog svjetskog rata dolazilo do takvih administrativnih podjela na općine kako ne bi, posebno tada, „neopredijeljeni", odnosno Muslimani, bili u apsolutnoj većini. A prije toga je izvršena „eksproprijacija eksproprijatora", naravno onoga što Kraljevina Jugoslavija nije već uzela. Ta je situacija poznata kao „real politika" ili teorija „svršenog stanja". Veliko je pitanje ko to ima, u ime sadašnjih, a posebno budućih generacija, prava da uvijek kao gotovom stvari priznaje onu situaciju nastalu na pljački, otimačini, ubistvima, a sve pod firmom „mira i pomirenja". Sljedeći put više niko neće imati zemlje s kojom bi se kalkuliralo, jer sa posljednjom agresijom se dotjeralo „cara do duvara". Nema više ni uzmicanja jer u ovim okolnostima, mada su bliže nego nekada – daleko su i Istanbul i Beč. Ubijanje pamćenja jeste najteže ubijanje i zato su na početku agresije u BiH brutalno ubijani profesori i intelektualci, efendije, kulturnjaci, ali i svi oni koji svjedoče o postojanju. Zato su uništavane džamije, fabrike, muzeji, biblioteke, zato su spaljivane knjige kao u vrijeme progona vještica. A samo nepunih 12 godina od završetka agresije – od bliskog vremena kada su sve oči bile uprte u heroje, pokušava se da, radi vlastite komocije i zadržavanja vlastitog statusa koji se okoristio upravo tom borbom, da se i ta borba pretvori u navodne spiskove promašaja. A iz memorije naroda izbrisati i taj realni ponos jeste jedan od ciljeva agresije koja se danas vodi sa takozvanim niskim intenzitetom kada se ne primjenjuju borbena sredstva, ali se njima otvoreno ili manje otvoreno prijeti. Doprinositi tom cilju vlastitim neodgovornim stavom jeste ravno agresiji samoj. Ta vrsta samomemoricida možda je i najveće iskušenje s kojima se i današnje generacije BiH suočavaju. (2007.)

2.8. OPRAVDAVANJE ISKRIVLJENE HISTORIJE

(Ili: koliko su krivi oni što su se branili?)

Pokretanje istrage za navodne ratne zločine u Dobrovoljačkoj ulici u Sarajevu iz maja 1992. godine, istrage koju je, navodno, pokrenula Srbija, a protiv čitave liste osumnjičenih na čelu sa dr. Ejupom Ganićem i gospodinom Stjepanom Kljujićem, nagovještava nove obrate u BiH drami. Naime, već je iz „dobro obaviještenih izvora" procurio podatak i da je lista onih koji su pod istragom mnnogo veća: da Beograd u saradnji sa Banja Lukom priprema potencijalni spisak optuženih na preko 1000 imena. Po tome bi svako u BiH koje imalo imao nekog uticaja na organizaciju odbrane, u bilo kojem dijelu, trebao da ima strah da kada krene prema Beogradu, možda, bude uhapšen. Slučaj Jurišić je izgleda samo primjer kako to treba izgledati. Kada se stvari posmatraju u jednoj široj perspektivi, mnogo je razloga za ovakvo ponašanje Beograda. To je još uvijek neostvareni san kojeg stalno podstiču i u formalno nezavisnoj „srpskoj" državi preko Drine. Taj velikodržavni SSR na istoku (savez srpskih republika) je poznati koncept kojeg se u Srbiji u javnim nastupima čak nije „sjećao" ni Milošević, ni Koštunica, a kamoli Tadić. Jedino je o njemu govorio, uz velikodušno dopuštenje Suda u Hagu, Vojislav Šešelj. I tražio za Veliku Srbiju da samo on i njegovi radikali imaju autorska prava.

U borbi od agresije odbranjena je BiH,
ali se u miru ta ideja nedovoljno brani

U svim ujdurmama koje se prave u i oko Bosne i Hercegovine ova posljednja sa formiranjem „spiska" je, čini se, samo još jedan od pokušaja da se indirektno (ne)učestvuje u ratu za Bosnu i Hercegovinu. Naime, zvanična politika Srbije je i do dana današnjeg ostala historiografski zabilježena kao neutralna pozicija u odnosu na „građanski rat" na prostoru bivše SFRJ. To što nema iole značajnijeg groblja u Srbiji u kojem nema neki pokopani poginuli borac u ratu u kojem oni „nisu učestvovali", to nije ni važno za one koji pišu i podstiču pisanje te i takve historije. S druge strane, u Republici Srpskoj, kao nesumnjivom dijelu međunarodno priznate države Bosne i Hercegovine, protekli rat se tretira kao odbrambeno oslobodilački u kojem su se Srbi samo branili. Sada se pokazuje koliko je dalekosežno negativno bilo nedovoljno angažiranje svih istinskih patriotskih snaga BiH koje, bez obzira na ono što su učinile,

nisu ipak dovoljno uradile da se logistički u svakom pogledu (prikupljanja dokumenata, osiguravanja najboljih advokata na svijetu i shvatanja da je to najvažniji zadatak u XX i početkom XXI stoljeća) podupre tužba BiH protiv Srbije i Crne Gore za agresiju na BiH. Na stranu da li bi Međunarodni sud pravde u Hagu donio drugačiju odluku od one koja je donešena, ali bi savjest svih ljudi bila na svom mjestu jer bi onda i svojim unucima mogli reći da su učinili što su mogli. Dakle, u ovom trenutku pokretanje „istrage" protiv onih koji su branili BiH jeste, prije svega, u funkciji dosljedne uloge koju zvanična srpska politika ima prema Bosni i Hercegovini i koja se nije mijenjala unatoč tome što je, možda, neko vjerovao da je u plinskoj krizi kada je predsjednik Srbije, Boris Tadić, ponudio da se iz njihovog uvoza osigura dio plina i za Sarajevo, da je neko i pomislio da su, možda, otopljeni odnosi i da pušu neki drugi vjetrovi. Naravno, sama činjenica da su sudski organi započeli potencijalne istrage protiv neutvrđenog broja lica koja su se, širom BiH, od Tuzle, Sarajeva, Bihaća, suprotstavila agresiji, govori i o tome da se pokušava unijeti nervoza pred rasprave o ustavnim promjenama, da se pokušava ojačati poljuljana pregovaračka pozicija očitog džokera srbijanske politike u BiH, Milorada Dodika, ali i da se kod svih patriotskih snaga u BiH (bošnjačkih, hrvatskih, a ne sumnjamo i onih srpskih koji se zalažu za nezavisnu BiH) formira sumnja, unese nesigurnost i strah i učini ih nekompetentnim. Mada ga niko nije pitao, vjerovatan odgovor i B. Tadića, ali i svih drugih nosilaca vlasti u Srbiji i dalje, bit će da je to stvar sudskih organa vlasti i pošto su oni demokratsko društvo oni ne žele da se miješaju u rad sudske istrage.

„Daj šta daš" – do posljednjeg Bosanca i Hercegovca

Ali, čini se da je osnovni razlog, ipak, mnogo dugoročniji, mada nisu isključeni i trenutni razlozi kako bi se u svijesti srbijanskih građana kompenzirao očiti gubitak Kosova, sa potencijalnim priključenjem Republike Srpske koja se tretira kao država i prema kojoj su utvrđeni slični kriteriji privatizacije i kulturološke kompatibilnosti koja ima boju i aromu kulturoloških kodova, koji su zbog brutalnosti agresije i genocida postali omrznuti simboli, i kao takvi neprihvatljivi kod drugih što je, u dugoročnom smislu, nastavak čišćenja etnički podobro očišćenog prostora. Naime, kako se nameće kulturološki obrazac isključivosti (upotreba ćirilice, pravoslavlje kao zvanična državna religija, zastava i himna, ulice i javne ustanove koje nose imena ličnosti ne

iz BiH nego srbijanske historije, TV program koji forsira obrazac u svim sadržajima koji imaju zvanični srbijanski mediji, gostovanja iz Beograda popularnih estradnih umjetnika, pozorišta, profesora, korištenje literature iz Beograda, pa čak i kompatibilnost nastavnih planova i programa, razvoj zdravstva , kao i korištenje laboratorija i kliničkih centara se oslanja na osnovni centar u Beogradu, kontrola energetskih i komunikacijskih resursa itd. itd.) on više, a ne enetitetska linija, učvršćuje granice među etnicitetima u BiH. Ono što postoji<od državnih organa svi se pokušavaju marginalizirati (smanjene oružane snage sa stalnim potenciranjem demilitarizacije, stalna rasprava oko poreske, pa u posljednje vrijeme i monetarne politike) ili poklopiti gdje se odlučuje o sredstvima i gdje treba imati vlastite kočničare. Prije dvije godine, otprilike, u ovoj rubrici sam izrekao neke ocjene koje su dovedene u tom trenutku pod znak pitanja, a odnose se na sprječavanje da BiH ni po čemu ne može prednjačiti u evropskim integracijama u odnosu na Srbiju. Ulazak BiH u EU bio bi kraj vekodržavnog srbijanskog sna koji se pretvorio u sistem „daj šta daš". Naime, sa raspravama o statutu Vojvodine, te eventualnim pokretanjem pitanja Sandžaka definitivno bi bila potvrđena ocjena da se na Balkanu još uvijek igraju predmoderne igre formiranja nacija država.

EU se ponaša po uzoru na Srbiju

A da nije sjajna situacija ni sa svim bivšim državama govori podatak da su međugranični sporovi itekako prisutni i kod Slovenije i Hrvatske, a ne smije se smetnuti s uma da Hrvatska nije ratificirala ni sporazum sa BiH kada su u pitanju granice, a prst u oko svom istočnom susjedu zabada se i sa nastavkom projekta izgradnje mosta prema Pelješcu. To se dešava i dugo vremena nakon Tuđmanove smrti za čijeg života su, ipak, bili barem usaglašeni i sporazumi o granicama, pa i luci Ploče itd. Ovako, mada je predsjednik Stjepan Mesić jedna izuzetno popularna politička ličnost u Sarajevu, upravo za njegova dva mandata nije apsolutno ništa urađeno da se te stvari razriješe. Jedne prilike je jedan mudar čovjek izjavio da su projekti i Velike Srbije i Velike Hrvatske kao sistem spojenih posuda. I jedan i drugi mogu postojati samo u situaciji kada su oba na sceni i hrane jedan drugog. Očito je da akteri balkanske rašomonijade, u čijem epicentru jeste BiH, ma koliko neki optimisti uporno negirali da je tako, još uvijek čekaju na iscrtavanje granica i zamora materijala koji bi doveo do podjele BiH. Onda će se stvari, prema mišljenju mnogih, rješavati opet uz

malo pucketanja i malo prijetnji. To „malo" bi bilo odveć previše za iscrpljeno stanovništvo BiH svih nacija. Taj anahronizam balkanskih gospodara ratova i njihov boravak još uvijek u najboljem slučaju u XIX stoljeću čini se da se podstiče i od strane Evrope unije, koja očito nema strategiju za BiH, odnosno nakon skoro 15 godina od prestanka rata jasno je da je i ne želi imati. Taj, za razvijenu Evropu, misterij Bermudskog trougla koji se proteže od Rusije, preko Ukrajine i ide na Srbiju, BiH i završava sa Turskom, se i geografski izmješta iz Evrope, a EU od BiH, za koju daje Visokog predstavnika, traži da bude ista država kao Francuska ili neka druga nation state. Tako da u pisanju historije koja se tumači na dijametralno suprotan način učestvuje i Evropa kao „strana" koja će, vrlo izgledno, BiH ostaviti na kraju 2009. godine sa šengenskim vizama koje će trebati vaditi i za Hrvatsku. To u prevedenom znači da je samo najznačajniji dio bošnjačke populacije osuđen da ne može nigdje ići, čime su kažnjeni što su učestvovali u odbrani BiH i što nisu poginuli kada je sve lijepo bilo smišljeno. Tada BiH ne bila „problem". Tako se Evropa ponaša isto kao Srbija, ma kako to paradoksalno zvučalo.
Uostalom, BiH je zemlja paradoksa, pa se zato u BiH, kao i 1994. godine, s pravom očekuje da se Amerika umiješa u ovaj začarani krug evropskog kažnjavanja žrtve.

2.9. GOSPOĐA, NAJVEĆA, FATA ORLOVIĆ

Na braniku multikulturalnosti u jednonacionalnoj tvorevini, kakva je od početka inaugurirana Republika Srpska, nalaze se obično neobični ljudi. Baš kao što je bilo i u odbrani Bosne i Hercegovine od agresije i pokušaja genocida. Kod drugih i od drugih, onih samozvanih i kroz sredstva javnog informiranja „poznatih", takvi pokušaji ne postoje. Oni sebe vide samo u eventualnim knjigama „Ko je ko - u Bošnjaka". Pa onda tu nabešaju i isfriziraju svoj životopis po kojem je, haman, i prije njegovog dolaska na dunjaluku njihov duh vodio borbu za ostvarenje ciljeva narodnog duha. Valjda su se i potrošili u takvom svome „naprezanju," pa kada su se pojavili na planetu Zemlji onda je samo trebalo da pokupe kajmak, priznanja, a ono u „naturi" se podrazumijeva: poput stanova, kuća, placeva, privilegija, biznisa, privatizacija, mjesta u upravnim i nadzornim odborima, ambasadama, školovanja djece o trošku države na najboljim univerzitetima, uhljebljenja vascijele uže i šire rodbine, hodanja po kolektivnim iftarima i sohbetima, mudrovanje i pametovanje za

pristojnu nagradu, ostanak u prvim funkcionerskim redovima dok ih noge lagahne nose i u njima duh umorni i narodni igra... Oni su organizatori, oni su vodeći i rukovodeći, oni su pojam za borbu, a borbu vode drugi.

Urođeni genijalci- patriote

Ti „drugi" su oni koje poznaje samo statistika kao igru brojki i eventualno slova kroz mjesta stanovanja, prebivališta. Ovih drugih, garant nema ni u jednoj ediciji „Ko je ko", a i kada odu sa ovog svijeta, njihovi najmiliji teško da mogu da zakupe prostore u novinama da obavijeste „rodbinu i prijatelje" o preseljenju na ahiret tih ljudi koji su urođeni genijalci – patriote. Njihov angažman uključuje i podrazumijeva najveće žrtve, i to oni nauče kada se rode u veseloj kući punoj srdačnih ljudi, punoj radosne cike djece, u kući koja se može podičiti da je u svakom od ratova i agresija davala (u bukvalnom smislu) sve od sebe. Obično su u dosadašnjem načinu ratovanja sela bili i hranioci i logističari, pa i u posljednjem ratu je vladala ona poznata sintagma „Prodaj kravicu pa kupi puškicu". I tako je bivalo. Tî neobično obični ljudi (i njihove žene spadaju tu - bez ikakve rezerve) su kupovali puške nerijetko od „čovjeka za vezu" iz vlastitog naroda, ne pitajući da li je taj (pre)prodavač sa lagera iz neke pomoći, niti ga je interesirala zarada tog čovjeka za vezu. Taj „bošnjački genij," kako takvu vrstu angažmana naziva profesor dr. Esad Zgodić, jeste onaj nukleus, ona čehra svjetlosti koja bljesne u svakom kritičkom trenutku.

Takvoj vrsti svjetlosti ne trebaju puhači koji je raspiruju da se dalje vidi njen nûr, jer ti ljudi koji to imaju (a to imaš ili nemaš, baš kao što jeste neko dobar čovjek ili to jednostavno nije) jesu svjetlost sâma. Nažalost, mnogo je bilo i ostalo puhača i raspirivača koji danas sebi upisuju u dobra djela vlastitom rukom kroz pisanje biografija, CV-a, kao najveći doprinos to da su vodili, rukovodili, osmišljavali, zamajavali, bajali, hukćali, merhametlisali, opisivali, imali, nema sumnje, uredne evidencije o svom angažmanu sve „crno po bijelom", naredbe i odluke složene u fasciklama i ostavljene na „pravim mjestima" u - kadrovskim bazama podataka. Oni su se nalazili oko prvih safova tamo gdje se, valjda, upisuje od strane činovničke svijesti samo prisustvo na kadrovski važnim mjestima, sa osmijesima koji su bili upućeni pravim ljudima na pravim mjestima. Njihove biografije su doživjele takve promjene da oni koji su do jučer bili staljinistički čuvari danas traže lustracije, jer za njih to ne važi, s obzirom da su pokretači lustracije oni sami. Moraju se markirati u mentalnim mapama Bošnjaka brojni karijeristički žbîri i natruhe kojima je

prosječnost jedino prepoznatljiva, koji u kuloarima ogovaraju sve i svakoga nameću ći se kao rješenje za svaku funkciju. Kada dođu na funkciju onda su snishodljivi udvarači svemu što je u hijerarhiji moćnije od njih, a bezobzirni prema svemu što je „ispod". Njihov lobi krug se mijenja u odnosu prema potrebama „službe" (Nova služba, nova družba) i, ako treba, pisat će hvalospjeve i „novim trendovima" i novim ljudima koji su ne tako rijetko promijenili image, a ciljeve nisu.

Staviti sve srpske zemlje pod jedan državni krov

A u realnom svijetu ništa nije konačno završeno da bi se neko mirno baškario na kadrovskoj listi: jer, Bošnjaci su, kao urođeni bezrezervni baštinici BiH, suočeni sa novim izazovima. Novi izazovi imaju i nove mnogo efikasnije ljude koji se moraju prepoznavati i kod kojih je cilj isti: staviti sve srpske zemlje pod jedan državni krov! Načini mogu biti razni, a za one koji žele da se malo više informiraju neka pogledaju otvorene i naučne i obične tekstove vrlo uticajnih autora iz Beograda. Provođenje te politike se u ovom periodu u RS-u provodi na mnogo sofisticiraniji način, koji se često proizvodi takvim metodama i stilom da se „koža treba ježiti" svakom mislećem insanu. Da je to tako, potrebno se samo malo osvrnuti, analizirati i vidjeti šta se želi. Ratno poprište ispunjeno minama i neotkrivenim brojnim masovnim grobnicama se mijenja za administrativno, privredno, činovničko, privatizacijsko, sudsko, vjersko, komšijsko... Sukobi, takozvanog, niskog intenziteta, ali sukobi sa svim potencijalnim elementima i mogućnostima da TO brzo plane, posebno u situaciji odlaska međunarodne zajednice, ukazuju da se ne može nikako biti opušten. Naprotiv, sama činjenica da u proteklih 12 godina od rata nije izgrađena adekvatna strategija odbrane BiH i Bošnjaka, da su čak i ôni nukleusi toga već izgubljeni u nedostatku vizije za proizvođenje države i razmišljanja barem tri poteza unaprijed - izaziva jezu koja vrišteći upozorava. Istog dana, kada je bilo zakazano suđenje u Srebrenici Gospođi Fati Orlović zbog širenja „vjerske mržnje", u Sarajevu je za zločine u Foči osuđen Gojko Janković na 34 godine. Suđenje Gospođi Fati Orlović je odgođeno, dakle odloženo, a ne i ukinuto, ostajući kao prijetnja. Ne mora ni biti suđenja, ali je indikativna činjenica da je uopće i zakazano i govori i o novim načinima protjerivanja Bošnjaka tamo odakle su se vratili. Te i nove i stare elemente niko ne analizira, jer još nije formirana vlast u Federaciji. Prihvatanje logike da se ne treba miješati u sudstvo ili u „stvari u RS-u" je dokaz da odavno mnogi ne žele

da se miješaju tamo jer nisu svoju vlastitu sudbinu vezali za taj teren. I oni koji obnašaju razne dužnosti u RS-u najčešće imaju alternativu u Federaciji. To za genijalno pučanstvo (narod) mnogo toga govori i nimalo ne proizvodi sigurnosni osjećaj. Ali, da je i takva vlast (dislocirana) slatka govori i nastojanje da se i tu zadrži što može više jedan te isti broj činovnika. Neki od njih su i imali borbenog duha u početku, a sada samo to otaljavaju, bilježeći i to što rade kao „angažiranje u borbi".

Jedna po jedna je Gospođa Fata

Oni nisu reagirali na sudski postupak protiv Gospođe Fate, spalo je sve na reakciju Reisu-l-uleme. Gospođa Fata Orlović je svojim životnim angažmanom učinila za BiH i Bošnjake toliko toga da se s pravom može zvati Gospođom, jer je zaista, kako to narod u BiH kaže, „jedna po jedna." Lična hrabrost i nepokolebljivost, ne padanje u očaj, ne popuštajući pod pritiskom i prijetnjama, govori o ogromnoj snazi jedne stamene bošnjačke nene. Ona je, samo njoj nadahnutim načinom, podsjetila i intelektualce u BiH i političare da su frontovi borbe drugi i da zadiru u poštenje. I ona je imala nemoralnih ponuda, ogromnih sredstava da samo pristane, ali njoj je obraz važniji, kao i princip pravednosti. Za razliku od mnogih koji se nalaze u "Ko je ko," pa se prodaju gdje god stignu i još to ističu kao vrlinu i dokaz „kooperativnosti". Sačuvaj nas, Bože, takvih konsocijalnih kooperativaca! Razlika između njih i Gospođe Fate do sada je bila formalne prirode, jer su ispred njihovih imena išle titule i puno gospodanja, a Gospođa Fata je najčešće opisivana samo kao Fata. Tako ona i za sebe misli. Ali Gospođa Fata je mnogo veća gospođa od onih gospođa koje s krznenim skupim kaputima hodaju od destinacije do destinacije, od projekta do projekta i povratak ljudi posmatraju kao statistiku koja ima „pozitivne trendove" (valjda misleći da je to i njihov napor kojeg treba naplatiti i parama i funkcijama). Gospođa Fata Orlović je održala najznačajniji javni čas iz patriotizma druge dekade poslije Dejtona. Skromna, kao i cijeli skup nûrli ljudi kojima i sāma pripada, neće se nigdje hvalisati niti pisati svoje biografije i životopise. Ona hoće samo od svoje države, za koju je toliko toga dala, da joj omogući da raspolaže sa svojom privatnom imovinom kako ona želi. Kao i svaka normalna gospođa u eri lilberalnog kapitalizma i neprikosnovenosti privatne svojine. Zar je to previše? Haman da jeste previše, mada se svi zaklinju u privatnu svojinu i ljudska prava, a posebno oni koji su shvatili da je funkcija samo radi njihovih privilegija, a ne i odgovornosti pred onima koji su ih izabrali. (2007.)

3. SVE TO (NE)ĆE EKONOMIJA POPRAVITI

Nove postkomunističke elite u bivšim zemljama socijalizma proizašle su iz sitnorobne proizvodnje naslijeđene iz bivšeg društva i, u suštini, imaju pijačni mentalitet. Na vidjelo dana su nakon sloma socijalizma izašli trgovci – pijačari, povezani sa svojim političkim mentorima, naslanjajući se na ono što su jedino i naslijedili: umjesto velike robne proizvodnje teže ka sitnom i krupnom švercu, ilegalnom djelovanju (jer je privatna svojina bila zabranjena), izbjegavanju plaćanja poreza, u čemu se sa „korisnim malverzacijama" usavršio prošli sistem, podmićivanjem kao načinom rješavanja svih problema, te tajnim „gazdama", što cijelu organizaciju čini sličnom ako ne i identičnom sa organiziranim kriminalom.

3.1. PRIVIKAVANJE NA STATUS „MALA ZEMLJA"

Nakon Olimpijskih igara u Pekingu i najnovijih (minimalnih) poraza nogometne reprezentacije BiH od Egipta ili Kipra, pa košarkaša od Češke, pa rukometaša na SP, pa atletičara... Zatim nepostojanja niti jedne firme koja bi za prostor Jugoistočne Evrope mogla da se svrsta i među 500, zatim kulturološke prosječnosti u kojoj ne postoji ni zvanična izdavačka politika, odnosno u kojoj ne postoji nikakva zvanična politika na koju se možete osloniti sa velikom sigurnošću, Bosna i Hercegovina je ponovno suočena sa identifikacijom „mala zemlja" i svim onim što taj epitet sobom nosi.
U kulturološkom smislu ta bosanska (i hercegovačka) navikavanja su nešto što izaziva dugoročne velike potrese u oblasti identiteta. Gledajući u političkom smislu, reklo bi se ni manje zemlje ni većih problema, pa s te strane (posebno kroz na papiru izraženo zanimanje velikih svjetskih sila i cijele međunarodne zajednice) se proizvodi u očima Bosanaca i Hercegovaca i potencijalno jezgro velikih očekivanja i nerealnog pristupa vlastitom položaju i mjestu u svijetu koji se mijenja. Djelimično, taj osjećaj proističe i iz realnijeg shvatanja o sebi, a što proizvodi izvjesnu kočopernost i onog poznatog iz arsenala sirotinje: „Ne dam naniže, pa šta košta da košta." U tome smislu se sa velikom euforijom tumači i posljednji „historijski uspjeh" pobjede bilo koje vrste, što proizvodi naslove „Ćiru za predsjednika", baš kao što je nekada to bilo za Oskarovca

Danisa Tanovića, za Semira, Barbareza... Kojeg predsjednika i čijeg i koje to zemlje?

Šarala, barala politički rječnik

Zemlje u kojoj je visoko obrazovanje na nivou kantona (u Federaciji nije čak ni na nivou entiteta), pa niču univerziteti kao gljive poslije kiše. To recipročno proizvodi i inflaciju visokoobrazovnih kadrova , a kada je to tako ni druge inflacije nisu daleko. A i ovo zakonodavstvo kao i ono u vezi obrazovanja još uvijek je pocijepano i sa smješom i starog zakonodavstva iz SFRJ. Zato privikavanje na status „mala zemlja" u BiH može biti još relativniji jer to sobom može da nosi i status kanton, ili još jedan entitet ili stalnu prijetnju za odvajanjem. Tako je nekadašnji predsjedavajući Vijeća ministara, dr. Nikola Špirić, u izjavama za sarajevske novine koristio nimalo naučni način konverzacije: „Bog me ubio (subhanallah!), veli ovaj premijer oba entiteta i deset kantona, „ako vi svojim postupcima u Sarajevu ne natjerate RS da se otcijepi." Što je babi milo to joj se i snilo, reklo bi se u njegovom pomalo tarabićevskom stilu – šarala barala. Ne bi oni to, ali su natjerani, jadnici i hudnici! I tu se u takvom zaključku ne bi mnogo pogriješilo da se nema osjećaj da se u ukupnom konceptu tzv. bošnjačke politike sve pomalo pomiješalo, pa tu i Špirićeve izjave mogu čak i da „piju vode". Trošenje kredita i živaca i strpljenja ovdašnjeg stanovništva kao da dobiva na posebnom intenzitetu upravo u ovom periodu koji je nastao nakon posljednjih općih izbora. Silna obećanja o navodnim promjenama, o ukidanju RS-a, o neostvarenim tužbama, o međusobnim optuživanjima ko je veći patriota i čije su „zasluge" veće, reflektiralo se na sve strane ove zemlje, ali se prenijelo i na inozemstvo i na BiH (uglavnom bošnjačku) dijasporu. Na sve strane traju dokazivanja i propitivanja vlastite „pravovjernosti" i tuđeg „izdajstva", svog „poštenja" i tuđe „korumpiranost", vlastite „principijelnosti" i „borbe za vlast" one druge, treće ili četvrte strane... Dugo bi se moglo redati i da čovjek bude u pravu, baš kao što bi bili u pravu i oni koji misle suprotno. Pa kako je to moguće, to da svi budu u pravu? Pa, moguće u logičkom smislu u više varijanti, a jedna i osnovna varijanta jeste da se još uvijek mnogo toga ne zna, pa je teško i ocjenjivati istinitosti. A da je narod spreman da mnogo toga proguta govori i činjenica da, recimo, o nekim ključnim stvarima kao što su Dejton, privatizacije, mogu da se čuju kritike o tim suštinskim stvarima od strane ljudi koji su direktno učestvovali u tim procesima i to ne samo kao

posmatrači ili sitni dodavači. Uporni ostanak na vlasti jednog te istog broja ljudi (čak i imenom i prezimenom) pokazuje da se jedini kontinuitet u tzv. bošnjačkoj politici može posmatrati kroz imena i prezimena ljudi. E, sada istraživati razloge zašto se uporno želi ostati na vlasti, a toliko kukati kako je to teško, može nas dovesti i do odgovora zašto su „svi u pravu" u BiH. Osnovni razlog jeste u konstruiranoj vlastitoj „istini" koja se ogleda u tome da jedni te isti događaji i iz bliže i dalje prošlosti bivaju slavljeni i obilježavani na sve strane (uvijek ili kao „pobjeda", „odbrana", „stradanje i mučeništvo", a niko ne obilježava ništa kao „poraz", „zločin" ili „pljačku").

BiH je žedna istine, ali ne trojne i višeslojne - nego one obične i stvarne

Bosna i Hercegovina je i pored tolike vode žedna zemlja. Žedna je istine koju će teško moći dokučiti ako imate, praktično, tri boračke organizacije proistekle iz proteklog rata. Gledajući i slušajući svaku od njih, svaka pritiska „svoju" vlast za ispunjavanje obećanja, traže se privilegije na sve strane i za iste događaje koji se u tim trostrukim vizurama i političkim naočarima gledaju kao pobjeda svake od „strana". Te „pobjede" na bojnom polju, kojih je, objektivno gledajući, bilo malo iz jednostavnog razloga što nije bilo govora o klasičnom ratu i nekakvom viteškom odmjeravanju snaga, nego su u pitanju bile grčevite odbrane prostora i korištenja svih mogućih najprljavijih metoda da bi se ostvario višestruki cilj, agresora da očisti i ovlada teritorijom,a onog koji se branio da se odbrani i da ostane tu. Sve boračke organizacije, organizacije poginulih i ranjenih boraca, invalida, sve one generiraju, mada sigurno sve one to ne žele, svojom borbom za osiguravanje statusa, unutarnje podjele koje su, možda, tu i najnepremostivije od svih drugih podjela. Jer se (opravdani) zahtjevi tih osjetljivih kategorija mogu uputiti samo „svom" rukovodstvu, a nikako i onim „drugim". Zato to rukvodstvo mora biti i čuvar nacionalnih interesa i najčešće (jedno)nacionalno obojeno, jer teško da bi pripadnik AR BiH mogao da se pojavi i sa zahtjevom, a kamoli da ostvari prava u RS-u ili obratno. Na taj način se, jednostavno, „mora" čuvati i vlastita verzija događanja kao jedino moguća, jer, recimo, da se prizna da je na BiH izvršena agresija automatski pripadnici barem dvije boračke organizacije ne bi bili oslobodioci nego bi bili agresori, a kako bi onda oni ostvarivali svoja prava. U toj činjenici treba tražiti dosta racionalnih razloga zašto se ne želi država jer, u ovom slučaju, država ne samo da bi iznivelizirala istinu, nego bi

se po toj istini morali svi da ponašaju. A boračke populacije su, uzgred budi rečeno, najmanje krive za ono što se desilo, mada se preko njih najviše toga prelama u najkonkretnijem smislu. Sama pomisao da bi, recimo, pripadnik VRS ostvarivao svoja prava u od „njegove" vojske opkoljenom Sarajevu izaziva, najblaže rečeno, gnušanje? I ne samo kod Sarajlije nego i kod tog borca. A radi se o JEDNOJ zemlji, zar ne? Isti slučaj bi bio i obratno.

Upotreba riječi i „zdravo za gotovo"

Ili, ako se zdravo za gotovo uzme formulacija o RS-u kao „genocidnoj tvorevini", da li to znači da možemo tako obojiti i skoro, pa cijelu, polovinu JEDNE BiH. A za tu JEDNU BiH kao cjelovitu i nedjeljivu se zalažemo, zar ne? Da li treba stvari početi posmatrati drugačije i umjesto iscrpljujućih prepucavanja ko će bolje koga „okerepiti" da neka pitanja ostavimo za neko drugo vrijeme? A ako unutarnje ustrojstvo BiH nije nepremostiva prepreka za ulazak u EU, treba se okrenuti ispunjavanju drugih mnogo praktičnijih pitanja. I to onda neće zaticati stalno rukovodstvo u Sarajevu sa novim inicijativama iz RS-a. Kao što je posljednja oko ukidanja Elektroprijenosa BiH. Umjesto napada na Dodika, bolje je postaviti pitanje zašto takve i Dejtonom zagarantirane zajedničke korporacije nisu bile prioritet i sa kadrovima i sa naporima da se formiraju. Umjesto zajedničkih željeznica ili zajedničke PTT kompanije, naftovoda, terminala itd., kao da je prevladao stav da svako treba kontrolirati ono što je na „njegovom" teritoriju. Mnogi iz rukovodstava na sve tri strane su i bukvalno shvatili da je to prisvojna zamjenica koja se odnosi na njih lično, pa onda i oni tako i rade, javno želeći da prisvajaju i da budu gazde na tom teritoriju. Pri tome su vrlo sumnjivi i u stručnom i moralnom smislu ljudi postavljani u te korporacije, upravne i nadzorne odbore, čime se priča zaokruživala i davala osnovice i Dodiku i Špiriću da poentiraju vrlo jeftino. Sada se mogu svi prati, upirati pogledom u Visokog predstavnika koji će, kao i obično, izraziti zabrinutost, a i sam problem u BiH posmatrati kao službenik EU, jer njemu niko ništa ne prigovara, njega samo očekuju pohvale i nagrade. I tu se krugovi zatvaraju. Sa Evropom u koju su pogledi upereni na različite načine. Stalno (makar opravdano bilo) bošnjačko ili probosansko moraliziranje iscrpljuje svaku vrstu inicijative, tako da to otvara mogućnosti za razne kombinatorike i razne prljave, bezobrazne, drske provokacije i peksinluke sa strane rukovodstva RS-a. Riječ je sve više o moralnim, pa

čak i bontonskim kvalifikacijama, s kojim uvrijeđene primadone bošnjačke političke scene upućuju prijekore i žalbe Visokom predstavniku koji dolazi iz Evrope koju, kada je o BiH riječ, moraliziranje, pa i principi lijepog ponašanja ne zanimaju još odavno, a posebno od 1992. godine na ovamo.

3.2. PIJAČNI MENTALITET I MODERNI KAPITALIZAM

U zemljama tzv. socijalizma u kojima prije „demokratskih revolucija" nije vladala niti radnička klasa (kako je to proklamirano u ideološkim objašnjenjima), niti su to bila robnonovčana društva, nego mahom nerazvijena poljoprivredna proizvodnja sa seljaštvom kao osnovicom društvene strukture tzv. socijalističkih društava, društveni razvoj nakon sloma komunizma nosi obilježja određenih predmodernih shvatanja. Neki autori poput Ivana Ivekovića sa Američkog univerziteta u Kairu, u analizi događaja koji su se desili, posebno u bivšoj Jugoslaviji i na Kavkazu, u činjenici postojanja patrijarhalnih jakih elemenata vide i razloge zašto je došlo do krvavog raspleta događaja za razliku od drugih društava (kao što je raspad Čehoslovačke npr.) gdje su promjene izvršene bez velikih problema. Nedostatak industrijske tradicije učinio je neizvjesnim moguću orijentaciju ka kapitalizmu kao nepoznanicu i otvorio neka od rješenja koja bi se mogla nazvati čak i plemenskim. Naime, borba za teritoriju i vlasništvo nad njom, kao i romantični povratak u jedini preostali identitet – identitet vlastite nacije i vjere kao jedinog elementa, djelimično je vezana i za strah od modernizacije.

„Svi nas mrze jer smo najbolji"

„Svi nas mrze jer smo mi najbolji", vrlo je česta uzrečica, ali i politički „program" na sve strane u takvim društvima. Ta paranoja o stalnoj ugroženosti, praktično od svih, s vremena na vrijeme se aktuelizira sa stalnim pronalaženjem novih uz već stare protivnike (Treći ili Četvrti Rajh, Vatikan, masoni, zelene transferzale, globalizacija, krupni kapital...). To postaje vrlo popularna teza u vrijeme tranzicije i proizvodi kako horska navijanja, tako i vrlo pogubne odnose prema Drugom i drugačijem. To je rezultiralo i zločinima kojima se tepalo kao „etničko čišćenje". Naravno, agresija koja je izvršena na BiH nije bila samo stvar u vremenu zalutalih patrijarhalnih frustriranih seljaka, nego je bila i politički koncept za kojeg se ocijenilo da je povoljno vrijeme za njegovu

realizaciju, ali je činjenica da je među ideolozima tog projekta bio i Dobrica Ćosić zvani Gedža (ili u prijevodu Seljak), što je davalo ton agresiji na ruralno i na modernije. Jer, ne smije se nikako smetnuti s uma da je BiH i prije rata slovila kao centar priključka ka modernoj kulturi svijeta, a njeni potencijali u oblasti malog zanatstva, a bilo je aktuelno i postojanje stoljetne tradicije trgovine i otuda su bili dobri rezultati po kojima je prednjačila u provođenju tzv. Markovićevog koncepta privatizacije. Taj koncept i najveći dio prednosti je, jednostavno, u agresiji uništen i to u fizičkom i bukvalnom smislu te riječi. Po tome bi se agresija na BiH mogla nazvati antimodernizacijskom koja je izvedena od strane snaga koje su za poželjno vrijeme herojskog zlatnog doba vidjeli srednji vijek. A u tom srednjem vijeku osnovni princip proširenja teritorije jeste bio bukvalno fizičko osvajanje teritorija, ratni plijen kao pravo jačeg, te nekažnjeno ubijanje (masovno) i protjerivanje stanovništva koje je nekada bilo na tim teritorijama.

Novopečene „gazde" i prvobitna akumulacija kapitala

Na taj način je spriječeno da se ostvari realan koncept da BiH i stvarno bude „mala Švicarska" na Balkanu. To se nije ostvarilo i može se komotno reći da je agresija na BiH vratila ovu zemlju u neka predmoderna stanja. Kolebljivost razvijenog demokratskog svijeta oko primjernog kažnjavanja agresora, odnosno sprječavanja agresije, stvorila je animozitet spram kapitalizma i Zapada. Naravno, na sceni se pojavio i najgrublji oblik prvobitne akumulacije kapitala, kao rezultat crnog tržišta i tajnih ratnih kanala kretanja roba i afirmacije poljoprivredne proizvodnje kao uvjeta preživljavanja. Pljačka kao način „oslobađanja teritorija" bila je čak podsticana od strane agresora i bila je dio ratnog plijena u kojoj su borbe mafijaških (naoružanih) grupacija i omeđavanje teritorije omogućili da se formira ili stabilizira struktura kakva je postojala i u socijalzmu sa velikim „gazdama" (i to je tipičan seljački izraz karakterističan za bogate kulake na selu koji su imali dosta zemlje i kod kojih su radili siromašni slojevi) i njihovim političkim mentorima. Nedostatak transparentnosti ovih društava još uvijek krije te „bosove", ali njihovo djelovanje oblikuje, bez sumnje, i stabilizira i političku scenu. Naravno, da ovoj „pijačnoj ekonomiji" (nema još uvijek masovne proizvodnje roba i na njoj zasnovanog što većeg individualnog profita) odgovara nesigurno stanje. Njoj odgovara nedostatak države i adekvatne zakonske regulative. Odgovara

joj rad na crno kao najgrublji oblik eksploatacije i diskriminacije. U takvim okolnostima ljudsko tijelo postaje vrlo jeftina roba i to regrutira povećanje prostitucije, kriminala, trgovinu djecom i ljudskim organima, povećanje bolesti zbog uništenih sistema zdravstvene zaštite, segregaciju u obrazovanju i uporno nastojanje da se modernizacija ne provodi. Uzrečica koja je uobičajena u BiH „Samo da ne bude rata" kao da je instalirana iz istih krugova koji su rat i započeli da bi zadržali postojeće stanje, ali, evo, desetu godinu nakon okončanja rata obični ljudi, kao najveće žrtve tog rata i učinjene agresije, ipak se pitaju „Dokle treba da nam bude još gore – da bi jednom bilo stvarno bolje." Za to vrijeme iza zatamnjenih stakala i kroz Sarajevo, ali i Beograd, Zagreb, Podgoricu, Prištinu, Skoplje, voze novokomponirani bogatuni koji su iz ratova izašli kao privremeni pobjednici. Teško da neko od njih može biti prethodnica evropskih ili američkih zarada u BiH. Baš kao što je i našim otišlim zemljacima teško objasniti razliku između rada tamo i nerada ovdje. Jer, oni kažu, iz svojih sadašnjih pozicija, da se zarađuje „tamo" više zato što se više radi. I to je samo relativno tačno. Nerad ljudi u BiH kao razlog zaostajanja konkretne Bosne, ali i cijelog regiona, jednostavno ne stoji zato što su naši zemljaci tamo upravo i najbolji demant tog stava. U sigurnom i uređenom okruženju oni su najbolji radnici, a ovdje u Bosni i Hercegovini pripadnici svih naroda bi voljeli da imaju tu šansu: da imaju uređenu zemlju, u kojoj je njihov rad zaštićen i vrednovan na pravi način. I da žive od rada a ne od mlaćenja prazne političke slame. Čini se da je vrijeme da svijet konačno počne tretirati ovaj region kao normalan i primjenjivati i ovdje standarde kakvi kod njih vrijede. A ne da kao uvjet privatizacije traže, recimo, da plaća radnika u bosanskoj firmi koju žele kupiti, bude za duži period najviše 200-300 USA dolara ili oko 400 KM, ili 200 eura mjesečno, da nabavljaju sirovine po fiksnim znatno nižim cijenama od svjetske pijace. O standardima ekologije i sličnim „sitnicama" niko i ne govori. Eto, to je taj svijet koji ima različite standarde kod sebe i izvan. A naš zemljak došao na odmor, uz roštilj će izreći misao koja više govori o njegovoj zaboravnosti jer i on i drugi su upravo zbog toga što u BiH nije bilo posla otišli u inozemstva, a ne zbog svoje ljepote ili posebne stručnosti, odnosno posebno naglašene demokratičnosti ili radinosti. A reći će, nerijetko, ti naši dragi zemljaci da kada bi se i u Bosni radilo kao tamo i mi bi imali (to što oni imaju neuporedivo je sa ovim ovdje - kada nakon samo dvije-tri godine boravka dođu ovamo i prave vile utrkujući se čija će biti bolja). I oni, kada dođu ovamo, radnicima iz BiH koji rade na

njihovim objektima plaćaju najminimalniju cijenu za koju u Americi ili u Njemačkoj, Švedskoj, Danskoj, ne bi mogli ni da stupe u kontakt sa onim koji bi im izvodili posao. To reknu i začine cijelu priču sa kojom stranom riječi i ostave jadnog domaćeg Bošnju da konta gdje je to napravio grešku u koracima, pa je pod moranje ostao tu - gdje, po nesreći, jeste.

3.3. OPARI SE SINE!

Upravo dok uveliko traje velika svjetska (da li samo?) finansijska kriza, mala državica na brdovitom Balkanu, koju već hiljadama godina zovu Bosna, ima skoro svakodevno ubjeđivanje svojih građana da nju neće potrefiti veliki cunami koji guta vrijednosti i indekse svjetskih berzi. Dakle, svi mogu da imaju krizu, ali BiH ne može, valjda po onom obrnutom smjeru događanja, jer je BiH imala krizu kada drugi nisu ni znali šta je to ni u teoriji. Naravno, samo su kratkovidi i lahkovjerni ubijeđeni u istinitost ovih navoda, jer su mnogi pretrpjeli brodolome i na sarajevskoj i banjalučkoj berzi, a one su još u povoju, moglo bi se reći. Istovremeno, povlačenje štednih uloga, povećanje garantiranog depozita na oko 15.000 dolara, što je odluka Vijeća ministara, samo privremeno skrivaju mnogo goru sliku: svjetska kriza će nesumnjivo, i da ne pogodi direktno ovdašnje banke, donijeti mnogo skuplja strana ulaganja (od kojih zavisi sudbina BiH u veliko), ali već donosi posredne efekte koji se osjećaju na cijeloj kugli zemaljskoj (pad cijena energenata, ali i poluproizvoda kao što su aluminij i željezo koji su perjanice posrnule BiH privrede). Ali, ovdašnji ljudi kontaju, sa ne malom dozom i zluradosti, da ih ne može strefiti otpuštanje s posla, jer većina uopće i ne radi, dakle, ne može bez posla ostati onaj koji posla i nema. Odnosno, mnogi su odavno otpušteni i na razvalinama svojih nakadašnjih firmi se batrgaju, prijete blokadama, štrajkovima glađu i čime sve ne, ako im se ne poveže radni staž, omogući zdravstveno osiguranje i isplate minimalci koji su se namnožili svih godina.

Mafija kao klasa na vlasti

Za to vrijeme, nove gazde dižu hipotekarne kredite na imovinu, zemljište, zgrade i svaku drugu vrijednost koju su kupili „za džabe". Naravno, te nove kredite ne ulažu u firmu koju su kupili nego u neke njene „posestrime", odnosno daju braći i ostalim da formiraju nove firme. Kao što reče jedan

od teoretičara krize postkomunističkih zemalja (a ja ne bih rekao samo postkumunističkih), Marx u svojim analizama nije predvidio vladajuću ulogu jedne za XIX stoljeće nepoznate klase – mafije, odnosno organiziranog kriminala. Tako se na sceni (ili još uvijek izvan nje, mada mnogi od njih svoje javne igrače na sceni imaju u izabranim političarima, koji se pojavljuju više kao glasnogovornici organiziranog krimanala) pojavljuju novi akteri. Mnogi od njih su nepoznati, a do jučer su bili i totalni anonimusi, koji devedesetih godina nisu imali ništa i mnogi su sa plastičnim kesama sljegli u Sarajevo, Beograd, Zagreb, Banja Luku, ali, sigurno, i Prištinu, Skoplje, Podgoricu... Da li jučer i u New York, London, Milano...?! Naime, sklon sam ispravci netačnog navoda iz nekih do jučer neprikosnovenih teorija, a to je da su pljačka, ali mnogo više i razne zakonske pogodnosti (političari su odradili zakone po mjeri svojih bogatih naručilaca) osigurali prvobitnu akumulaciju kapitala i formirali virtuelnu ekonomiju modernističkog ili već i postmodernističkog doba. Dakle, vlasnici sredstava za proizvodnju, ali i vlasnici krupnog kapitala u svojim startnim osnova (ma gdje da se nalazili) su ostvarili veliku prevaru putem koje su umnožili svoj kapital. Taj kapital, tu je Marx apsolutno u pravu, ali i prije njega i Adam Smith, Sen Simon i drugi, ima svoju unutarnju logiku da mora da ostvaruje profit, ne može da stoji u čarapi ni pod jastukom. Oni koji ga tako čuvaju vrlo brzo putem klasičnih pljački, pa i ubistava, ostaju bez njega. Čak se znaju i ratovi pokrenuti radi toga da se stvari postave na pravo mjesto. Odnosno, oni koji ga čuvaju izvan tokova njegovog oplođivanja vrlo brzo imaju bezvrijedne papire kakvi su nalaženi poslije smrti nekih starih aga i begova u Bosni. U čekmedžama su bili pod više brava zaključani i novci stare Jugoslavije i NDH i socijalisitčke Jugoslavije. Nekada skupo prodane njive i voćnjaci su postali samo bezvrijedni papiri!

Kuda ideš Svijete, pita se dijete

Zašto pričam ove priče koje spadaju u domen osnova političke ekonomije? Pa zato što svijetom započinje da vlada velika kriza sa recesijom u kojoj se kapital ne oplođuje (ne ostvaruje profit). Neki teoretičari sistema upravo su predvidjeli da bi se u periodu od 2010. do 2020. godine mogle događati stvari koje bi, možda, mogle promijeniti i naš način posmatranja svijeta, imovine, vlasništva oko nas. U svijetu biznisa, iz kojeg je moral odavno istisnut, a ciljevi zarade plaćani milionima ljudskih života i proizvođenja sirotinje

širom svijeta, pa i u matičnim državama krupnog kapitala, jedini urnek koji se nudio za zemlje bivšeg socijalizma jeste bio brza privatizacija (posebno se tražila ubrzana privatizacija banaka). Pažljivijim analitičarima danas u svijetu je vidljivo da mnoge do jučer najtvrđe zemlje kapitalizma u krizi rade upravo suprotno: preuzimaju ponovno u državno vlasništvo najvažnije finansijske institucije, tako da bi zemlje bivšeg socijalizma, a time posebno mislim na one koje su u sivoj zoni (ni u EU, ni u pravom državnom statusu), mogle platiti krupnu cijenu kada bi se dogodio kod njih krah finansijskog sistema. Odnosno, još preciznije: nije isključena varijanta da će razvijeni kapital držati krizu pod kontrolom sve do posljednje nerazvijene i srednje razvijene zemlje. Pri tome, razvijenim državama stoje na raspolaganju i džokeri u rukavima kakvi su uvijek u krizi ovakvih razmjera prisutni: kontrola energenata putem moćnih vojnih potencijala, ali i kontrola hrane u svijetu. Ta dva faktora još uvijek nisu na vidljivoj sceni u igri, ali bi direktna posljedica mogla biti povećanje broja gladnih u svijetu, ali, vjerovatno, i nove i stare zarazne bolesti, povećanje migranata (modernih nomada i sakupljača, ali i lovaca) prema zemljama razvijenog svijeta što je proces koji bi mogao vrlo brzo postati nekontroliran. Na ovoj drugoj strani se nalaze milijarde ljudi, s tim, što se podrazumijeva da bi u razvijenim zemljama u slučaju povećane drastične nezaposlenosti moglo doći do raznih vrsta nemira koje je u normalno vrijeme teško i kontrolirati. Naravno, da bi u crnim scenarijima moglo da se potegne i za ratovima, pa i potencijalnim svjetskim, ali to je mnogo veći rizik nego li što je bilo nakon velike krize 1929. godine.

Crnjake ne treba ni pisati – oni se događaju

Nije mi uopće namjera bila da pišem još jedan crnjak, u situaciji kada je ljudima crnih prognoza preko glave, ali poučen sam proživljenim iskustvom velike ekonomske krize koja je drmala SFRJ u periodu 1985.- 1990. godine, kada je inflacija bila ogromna. U takvim situacijama se mnogi lončići porazbijaju, a krivci se obično traže u drugim i drugačijim. Uostalom, organizirani kriminal baš ovih dana poručuje i vlastima u BiH (eksplozija u FIS Vitez) i u Hrvatskoj (ubistva u pola dana u Zagrebu) da može raditi još uvijek što mu je volja. Jer s njim se nije obračunalo kada je trebalo, i u toku rata i odmah nakon njega. Danas, kada su ratni zločinci postali „biznismeni", očekivati od njih da odustanu od onoga što su, u bukvalnom smislu krvavo stekli, jeste iluzija.

Istovremeno, bilo bi pogubno za savremeni svijet da za krizu, koja proističe iz same suštine kapitalističkih odnosa, korjene i uzroke traži u ideološkoj sferi, u sferi boje kože, jezika kojim ljudi govore ili načina vjerovanja u Boga. Lično mislim da u svijetu postoji dovoljno kritične mase i trezvene pameti koja će izlaz pokušavati da traži na način sagledavanja cjeline interesa ljudske zajednice, pa i traženju novih modaliteta života, u kojem će potrošački mentalitet i njegovo stimuliranje morati zamijeniti mjesto sa nečim mnogo dubljim i sadržajnim. Ovo nije utakmica, ovaj naš boravak na Planeti, nego velika odgovornost svakog pojedinca i svakog naroda. Zato sam ja u ovoj rubrici često isticao nesumnjivu predvodničku ulogu USA u vremenu u kojem živimo. Ali, koliko god ta uloga izaziva i diže ponos u grudima, ona je i velika odgovornost za stanje na Planeti. A te uloge se mijenjaju, kao i velika carstva. Historija nas o tome uči pedantno i dosta detaljno. Izbori koji su pred Amerikom se pomno posmatraju u cijelom svijetu i bila bi najružnija stvar da se i predizborna atmosfera podgrijava sa krizom. To može da izazove nesagledive posljedice, prije svega za Ameriku, ali i one brojne zemlje i narode u svijetu koji u Americi vide nadu Novog svijeta.

Ali, kako nam je tako nam je. Bilo gdje da se nalazimo na Zemlji moramo da se preodgajamo kao ljudski rod koji je ograzao u obećanja lahke i brze zarade. Ovih dana Sarajevo je na grotekstan način izlijepljeno plakatima na kojima se selektor Nogometne reprezentacije BiH, Ćiro Blažević, sa srebrenom aktovkom smiješi i poručuje: „Opari se sine!" Takvih poruka koje šire iluzije zarade na brzaka, kao potencijalnog izlaza iz krize, puno je i takvo nešto omogućavaju oni koji najbolje žive od vještački proizvednih potreba ljudi kakve su mobiteli, lutrije, bingo izvlačenja, berze, igre piramida, koje se uvijek pojave kada je kriza na pomolu. Veliki brat širom svijeta poručuje hipnotizirajuću poruku: „Nema razloga da se brinete, vaši ulozi se nalaze u našim sigurnim rukama!"

3.4. KO TO KAŽE: KORUPCIJA?

Bosna i Hercegovina je na visokim mjestima po mjerenju korupcije u svijetu. Tu se krade, otima, pljačka, tako o tome govore opozicionari uvijek kada su u opziciji, a to isto govore oni drugi opozicionari koji su do jučer bili na vlasti. I tako se oni smjenjuju u vladavini. Ovdje u BiH malo ko vodi računa o stvarnom sadržaju tog pojma u kojem se danas nalazi praktično sve vezano

za „tranzicijske zemlje". Interamerička konvencija protiv korupcije ovu ružnu riječ definira kao: „1) traženje ili primanje... od javnog dužnosnika bilo kakve novčane vrijednosti ili druge povlastice... u razmjenu za neki akt ili propust u obavljanju javne dužnosti, 2) ponuda i garancija... novčane vrijednosti ili druge povlastice ... u razmjenu za neki akt ili propust u vršenju javne dužnosti; 3) akt ili propust javnog dužnosnika... radi dobivanja nezakonite pogodnosti; 4) zloupotreba ili pridobijanja imovine koja se izvodi iz nekog akta... i 5) učešće... ili prikrivanje nekog djela, u zamjenu za uzvrat ili očekivani uzvrat, za svaku saradnju ili zavjeru... Korupcija je dodatni transakcijski trošak". U korijenu riječi je latinski izraz corrumpere što znači pokvariti, iskvariti, moralno pokvariti, podmititi, potkupiti nekoga novcem ili drugim materijalnim dobrima. (Vuković, 2003).

Priča o korupciji maskira tešku društvenu krizu

Povratak ovih izraza, s vremena na vrijeme, u BiH stvarnosti predstavlja i indikaciju nekih drugih mnogo važnijih stanja. Društveni kontekst pojavljivanja i sve češće upotrebe riječi korupcija signalizira na stanje društva u kojem je moralna pokvarenost evidentna i društveno prihvatljiva stvar. U tretiranju ove pojave malo se govori o uzrocima i društvenom utemeljenju pojave, a mnogo više o konkretnim primjerima manifestacije ove pojave. Tako je npr. u posljednje vrijeme izražena pojava „otkrivanja" korupcije na visokoškolskim ustanovama. Sve to nakon što je susjedna Hrvatska započela sa policijskom akcijom „Index" i spektakularno izvršila hapšenja nekoliko desetina uglednih profesora sa zagrebačkih i drugih hrvatskih sveučilišta. Upravo tu senzacionalnost je kritizirao predsjednik Mesić, jer se postavlja pitanje o utemeljenju optužbi, pa da se ne desi često balkansko „tresla se gora rodio se miš". Očito je da i prosvjeta, zdravstvo i još neki segmenti koji se u poimanju korupcionaštva smatraju najistaknutijim, barem po prozivkama, internet portalima i slobodnim odstrijelom, ipak spadaju u niži nivo sveukupne društvene korumpiranosti. Odnosno, predstavljaju još uvijek (makar koliko značajan) vrh ledenog brijega jednog opće društvenog stanja tzv. tranzicijskih zemalja. Odnosno, ako korpupciju smatramo, prije svega, moralno neprihvatljivim činom, onda je veliko pitanje da li se u današnjem svijetu uopće može govoriti i upirati prstom u nekoga, pa i praviti rang liste najkorumpiranijih zemalja svijeta, ako se zna da je skoro

cijeli sistem uspješnog biznisa zasnovan na činjenici da je neko „uspješniji", odnosno „neuspješniji". Pa su parametri uspješnosti često vezani za klasične prevare, ucjene, prijetnje ratovima, prijetnje otkrivanja nekih pikantnih detalja iz života uticajnih sagovornika, špijunaže, koja se čak i zvanično naziva i industrijskom, pa i državnom. Servisiranje „uspješnosti" danas je često povezano sa korištenjem sofisticirane tehnike i korištenja naivnosti, pa i prostodušnosti u kulturološkom pogledu i nerazvijenih zemalja i njihovih nesposobnih i podmićivanju sklonih rukovodstava. Te cifre ni blizu nisu onih velikih cifara koje se vrte u svijetu „uspješnih", koji nam se smiješe sa najtiražnijih poslovnih i uticajnih svjetskih medija. Ko to, recimo, u zapadnom svijetu, uspaničenom u krizi ekonomije koja je globalnog karaktera, zna koliki su bonusi sposobnih menadžera banaka (koje su sada propale, a država ih bespogovorno spašava) bili u proteklim godinama? Za njih niko i ne zna, niti ih neko i optužuje, jer bi se, možda, iza imena koji su nesumnjivo odgovorni za krah svjetskog finansijskog sistema, otkrili i drugi , uključujući i lobističke grupe, izborne sisteme, propagandne i stvarne ratove. Tada bi apsolutne cifre daleko nadmašile bilo kakvu korupciju u nerazvijenim zemljama koje. uglavnom. i popunjavaju tabele najkorumpiranijih.

Ovo je najnemoralnije od svih doba u ljudskoj historiji

Ili da stvari do kraja iz teorijske razine prebacimo u život: živimo u svijetu na početku XXI stoljeća koji bi se mogao nazvati najnemoralnijim u ljudskoj historiji, svijetu u kojem je laž i kamata i bogaćenje pojedinaca dostiglo nivoe o kojima se ni slutiti ne može i u kojem izuzetno mali broj ljudi jede nafaku namijenjenu ogromnom broju ljudi širom svijeta. Ovo prostom računicom možemo dokazati jer nikada ljudsko društvo nije imalo tolikog broja bogatih koji nadmašuju i po obimu bogatstva sve kraljeve i careve u historiji, i nikada nije bilo više siromašnih i obespravljenih. Biti izvan takvog društva znači danas biti i izvan takvog modela demokratije, biti izvan globalizacije, biti izvan „naprednog svijeta". Kriza takvog jednog svijeta koji nije ni blizu ostvarenja sna o „kraju povijesti," kako je to predviđao F. Fukojama, samo se nakalemila na totalnu krizu i ekonomije i ideologije i identiteta u zemljama u tranziciji. To se posebno odnosi, kada je o Evropi riječ, na zemlje bivše SFRJ koje su i sa ratovima i sa nužnim procesima privatizacije svih sektora, te gubitka ideologije, bile izuzetno pogodno tlo i za međunarodne i domaće

mešetare koji su uspostavljali nove vlasničke strukture. Sve je to rađeno uz naglasak na promjeni ideologije, na smirivanju nacionalističkih strasti koje su prethodno bile dobrano vještački uzburkane upravo sa strane, kao jedan dirigiran proces. Za takve epohalne promjene nađene su i domaće snage koje su skoncetrirane, bez obzira na rat, na osnovno pitanje pokrivanja sa vlasničkim odnosima materijalnih i prirodnih dobara, kontroliranja novčanih tokova, sa osiromašenjem svih sektora i pretvaranje cijelog društva u ovisničko i podaničko društvo. Tome nisu izbjegle niti jedna socijalna kategorija. Mehanizmi društvene kontrole koji su postojali u socijalizmu (Služba društvenog knjigovodstva, inspekcije, policija i drugi) su prvo zamijenjeni kao podložni ideologiji socijalizma, a onda su u sve sfere izvršne, sudske i zakonodavne vlasti dovedeni „svoji ljudi". Tako je odglumljena demokratija, jer tu sve ima, a praktički ništa nema, a u svim zemljama (izuzev Slovenije koja je iz mnogobrojnih razloga ostavljena po strani, a najviše zbog geografske naslonjenosti na Zapad) je ostvaljen mehanizam potencijalnih podjela i nacionalne netrpeljivosti, kao najsigurniji i uvijek djelotvorni adut još iz vremena još jednog Zapadnjaka koji je smislio strategiju za Balkan „Zavadi pa vladaj". Taj oprobani recept je nakon krvavih pokušaja genocida posebno izražen u BiH i uvijek se nađe dovoljno vođa koji će tu strategiju provoditi. Kada se želi pronaći razlog zašto oni ne mogu u EU, onda je razlog upravo u korupciji i nemogućnosti funkcioniranja država.

Dodik na vlasti i bez vlasti poručuje mentorima očajničke poruke kumeći i moleći da ga smijene

S obzirom da su se i domaće snage dobro izbirikale, a kako i neće da kada sve to traje očajno dugo, a stalno su tu, ili oni ili njihovi najbliži rođaci, onda i oni pokušavaju da veći dio kolača uzmu za sebe, čak i prijeteći međunarodnoj zajednici. To upravo radi Milorad Dodik koji očito u rukama ima puno podstrekača i dodavača, teško da bi prije nekoliko godina mogao da prijeti otcjepljenjem. Ono u čemu su se mnogi preračunali jeste faktor vrijeme, te promjena globalne situacije. Nikako međunarodna zajednica nije izvlačila pouke iz Bosne i Hercegovine na pravi način. Oni Bosni i Hercegovini prilaze kao jednoj nerazvijenoj, plemenski podijeljenoj zemlji, pa čak je i geografski, o kulturolškom smislu da i ne govorimo, smještaju izvan Evrope. Ako je neko mislio da se u općem nemoralu čovječanstva i BiH slučaj mogao da zatvori na

način još jedne od zemalja „izvan Evrope" grdno se prevario. Grijeh je veliki počinjen prema Bosni i Hercegovini i Bošnjacima. To je čak bilo jasnije Austro – Ugarskoj nego savremenoj Evropi. Prepuštanje da „balkanski policajac" (Srbija), kojoj bi neke zemlje i sada dale tu ulogu, razriješi bosansko pitanje je isto kao i danas očekivati da Milorad Dodik, kao eksponent ekstremne opcije politike Beograda, (jer u RS-u niko i ne može doći na vlast ako nije eksponent te politike koja ima samo razne nijanse, ali je suštinski ista, jer je i Beograd i Srbija u cjelini duboko podložna ratničkim zaslugama RS-a), dovede do reintegracije BiH. Milorad Dodik se nalazi u velikoj panici, ličnoj prije svega, jer je prinuđen da šalje mnogobrojne poruke onim koji od njega traže „konkretnije akcije", pa već u kontinuitetu poručuje da on „ne voli BiH", čime, očito, i sam počinje da se plaši. Njegovi istupi mogu se shvatiti i kao molenje međunarodne zajednice da ga smijeni i spasi. Boravak Radovana Karadžića u zatvoru u Hagu je uzburkao mnoge duhove i govori o svjovrsnom zaokretu i u međunarodnoj politici.

Brisel se tretira kao nekada Stambol, Beč ili Beograd

Globalna ekonomska kriza je nepoznanica koja može da promijeni historijska zbivanja u svijetu i tom svijetu kao da mnogo viša i najviša Sila hoće da pošalje poruku o potrebi da najbogatije zemlje svijeta zbog tog svoga položaja imaju veliku odgovornost za svijet. Da li su se stvari već sa BiH otele kontroli i predstavljaju, možda, i posljednju šansu posrnulom moralu savremenog svijeta i posebno njegovih predvodnika, vrlo brzo bi se moglo vidjeti. Ali brzina koju forsira i Milorad Dodik kada prorokuje o vlastitoj smjeni (a ne o svom hapšenju) govori da stvari počinju da gore pod nogama i da se izmiču kontroli taman kada su mnogi u svijetu mislili da su dani sreće beskrajni i da će vječno kapati milion po milion, a samo treba imati adekvatnu lopatu da se to kupi. Nažalost, te znakove oko sebe ne čitaju ni brojni bošnjački političari koji samozadovoljno likuju poslije izbora, često očekujući i tražeći (kao nekada od Stambola ili Beograda ili Zagreba) od Evrope i svijeta da im riješi svaki problem, ne idući u susret sa novim rješenjima, pa i novim ljudima. U Bosni se mora biti stalno na oprezu, sprječavati po svaku cijenu bilo kakve bombaške ispade, pa i topovske udare i u BiH, ali i na stadionima u Turskoj, očajnu prljavštinu koja vlada po ulicama Sarajeva, po zgradama, divljaštvo i vandalizam, pljačke, ubistva. Kriza globalnog svijeta ne smije biti povod

da se bilo ko u BiH smijulji, kao da njega ne dotiče to. Naprotiv, pokazalo se uvijek da svjetskoj većoj krizi prethodi događanje prema BiH, ali i da je hunjavica u razvijenom svijetu ovdje tuberkoloza u poodmaklom stanju.
Zato, neka se proziva svaka vrsta korupcije, ali ne kao senzacija i naslađivanje i uništavanje i onog preostalog moralnog kredibiliteta, jer se sve na taj način trpa u istu vreću, ali analitičari oko Bosne i u Bosni treba da znaju da se radi o mnogo većoj krizi, jer prozvani slučajevi korupcije detektiraju ozbiljnu krizu društva i što se to prije shvati bit će i bolje. Ovako će puno drčnih političara na sve strane da bacaju rukavice ovlaš da bi se uspostavio i potencijalni sukob sve do posljednjeg svoga sunarodnika i onih drugih. A u sjeni da se završi ono što još nije prodato. Poslije mogu, kada se sve rasproda, svi da odu iz Bosne i da bude „mirna Bosna". A hoće li biti miran svijet?

3.5. PROSJACI I SINOVI

Bosna i Hercegovina je preplavljena prosjacima. Ne samo zbog općeg siromaštva, u kojem se nalazi najveći broj njenih stanovnika svih nacija, nego i u bukvalnom smislu te riječi. Sarajevo, a posebno Baščaršija, prepuni su prosjaka, među kojima su veoma brojne prosjakinje – žene starije i to poodmakle dobi, popularnih po izgledu bosanskih „nana". Na frekfentnim saobraćajnicama, gdje zbog saobraćajnih gužvi dolazi do zastoja, nalaze se na „radnom mjestu" brojne mlade žene sa malodobnom djecom koje idu od kola do kola i traže novac. Najčešća populacija je iz reda Roma, a po naglasku se vidi da veliki broj njih dolazi iz Srbije, sa Kosova. Niko i ne zna koliko ih je došlo,a još uvijek vlada najezda prema BiH. Često je velikom broju njih BiH bila samo „odskočna daska" za Zapad, ali su sticajem okolnosti ostali tu i imaju „bîznis".
Uz svu domaću bijedu, koja se najčešće zbog stida i ne eksponira na način javnog prošenja, Bosna je suočena i sa uvoznim - najčešće profesionalnim prosjacima. Nije rijedak slučaj da se lukuznim kombi vozilom razvoze po raznim destinacijama „ojađene" mlade majke, musava djeca i starci i starice. Za to vrijeme, dok oni „rade," bosovi ih čekaju najčešće u restoranima sa bogatom trpezom, da bi ih sa prvim mrakom pokupili i prebrojali „pazare".
Nažalost, teško je razdvojiti „profesionalne prosjake" koji za nekog „Matana" zidaju dvore organiziranom i planskom prošnjom od stvarnih slučajeva onih koji svoje majke (?) ili stare nene natjeraju da postanu, u svom poznom

životnom dobu, hranioci porodice na najnedostojniji način za njihove godine. Nedostatak domova za stare ljude koji nemaju opskrbe, u uvjetima malih penzija, čini se da ima odloženo djejstvo agresije. Zašto? Pa iz jednostavnog razloga, ako uzmemo u obzir i nošnju i izgubljene poglede starih nena koji izazivaju sažaljenje, ali i podsmijeh zbog (ne) zasluženih epiteta da se „profesionalno" bave prošnjom kao posljednjim načinom da se osigura opskrba, ali i zato što se radi o starim nenama - uglavnom Bošnjakinjama. Znajući suštinu karakterologije Bošnjaka kod kojih prevladava samilost i pažnja prema starijim osobama („Džennet se nalazi ispod nogu vaše majke," poruka je Poslanika Islama za sva vremena), a eliminirajući stvarnu svjesnu zloupotrebu tih osjećanja, čini se da se udara kroz ove masovne pojave prošnje, u scenografiji kakva vlada na BiH ulicama, na još jedan od stubova karaktera Bošnjaka- brige za roditelje i starije osobe. Odnosno, ako već ti stari ljudi nemaju porodice koja bi se brinula za njih, to pokazuje krajnju nebrigu društva za ove kategorije ljudi.

Stisnuta ruka i ne daje, ali ne može ni da primi

Činjenica da su i prosjaci u BiH pronašli utočište i to nakon krvavog rata u ovoj zemlji nagovještava i optimističke tonove o realnom daljnjem postojanju i opstojnosti humanosti i razumijevanja za nedaće drugih, što je karakterna osobina koja nije uništena u toku agresije. Priča o dobrim Bošnjanima se tako nastavlja i danas. U Bosni je tako oduvijek, a i to prostiče iz samilosne dimenzije morala kojeg uspostavlja Islam, da pružena ruka traži pomoć kojoj se treba, u skladu sa mogućnostima, odazvati. Na kraju krajeva, činjenica je da stisnuta ruka, u smislu nedostatka razumijevanja za nedaće drugih, ne samo da ne može davati ono što se ljubomorno čuva u stisnutoj šaci, nego ne može ništa ni primiti. A svakom čovjeku je potrebna pomoć u bilo kojem obliku. Mnogim od njih, uključujući i djecu koja su zaboravila na roditelje, dobro bi došli savjeti o prolaznosti života i ukazivanje da svakog od ljudskih bića očekuje i faza života u kojoj neće biti moćan kao što to sada izgleda, odnosno neće sa sobom ništa ponijeti od onog što misli da mu je „vječno u vlasništvu". Ali briga o velikoj masi onih koji su u Bosni, ili kao foliranti, ili kao ljudi sa stvarnim potrebama socijalnog staranja, ne može se prepustiti (samo) humanitarnim akcijama, odnosno mogućnostima davanja sadake. Naglašavamo da se ljudi sa obrazom teško odlučuju da na ovaj način

osiguravaju vlastito preživljavanje, jer je biti prosjakom bila i velika društvena sramota. Međutim, rat, pored toga što je donio uvjete ekstremnog golog preživljavanja, donio je i ružnu naviku da je uzimanje sadake (a sadaka je svaka humanitarna pomoć s kojom se nastavilo i poslije rata) realnost koja potiskuje potrebu za radnom inicijativom. Zadržavanje na nivou održavanja gole egzistencije uvjetovala je stalno iščekivanje „sljedovanja" i „prava" na „vlastiti dio". Ako to nedostaje (a sve više nedostaje zbog odlaska brojnih humanitarnih organizacija) onda se „gibira" pokušava naći u sljedovanju klasične sadake. Tako se prosjačenje pojavljuje kao ikona postratne BiH koja započinje obilaskom humanitarnih organizacija, organa vlasti u potrazi i moljakanju za pomoć, odlaskom u firme koje su ustanovile i fondove iz kojih se daju jednokratne pomoći, pa sve do izlaska na ulicu ispružene ruke, sa velikom gorčinom u sebi, ali i opravdanjem za takav čin. To brzo iskoriste organizatori ovog „posla" koji imaju ponajviše koristi i kao ratni profiteri iz rata (najčešće). Oni zloupotrebljavaju to novo stanje i tako se ponovno bogate na račun onih koji imaju potrebu samo da utole glad. Takvi profiteri su, praktično, isto radili i u toku rata sa većom populacijom. Kao da učesnici u ovom poslu, zajedno sa državnim strukturama, zaboravljaju na staru mudrost u toj istoj Bosni koja glasi: „Blago onom koji daje, a teško onom koji prima i stalno je u toj potrebi." Koliko se zna, ne postoji još uvijek jaka svijest da se umjesto davanja ribe za opskrbu ova kategorija privede planskom učenju da sami pecaju, odnosno da se radno angažiraju. Tako je uz politiku, prošenje jedno od najunosnijih „zanimanja" u BiH. I za jedno i drugo potrebna je jaka i dobra grbača onih koji rade i žive od vlastitog rada. (2004.)

3.6. BIH KAO VELIKA KLADIONICA

Neki dan, jedan sarajevski taksista, a oni su legende Sarajeva u svakom pogledu, usput mi ispriča jednu ne baš svakodnevnu, ali, opet, po svojoj suštini, običnu, ne samo sarajevsku, nego i BiH priču. Helem, da ne dužim, taj taksista je jednoga dana primio u taksi, kako on reče, „jednog pravog gospodina". Nosio je taj aktovku tašnu i jedino što ga je u polasku pitao može li da ga sačeka da obavi neki posao. Kaže, neće dugo, jedno pola sata. I došli su pred kladionicu, jednu od brojnih koje niču po cijelom Sarajevu i BiH kao gljive poslije kiše. I taksista svrati u kladionicu („Kad sam već tu, jer i ja volim, onako, nasigurno, danas za marku ili dvije da se kladim."), a

vjerovatno je bio nošem željom u praćenju tajnovitog „pravog gospodina". Uglavnom, gospodin je došao po svoj dobitak od oko 11.000 KM, ali ga je ljubazna službenica, nakon određenih konsultacija telefonom, zamolila, ako može, da sačeka najviše pola sata, jer nema kod sebe toliko para,a za to vrijeme stići će čovjek sa parama. Upravo onoliko koliko je „pravi gospodin" i predvidio u razgovoru sa taksistom. I tako, i taksista je popunio jedan tiket neke treće lige iz Litvanije, a sugerirao mu je gospodin šta da popuni. Ubrzo je stvarno došao „čovjek" sa parama i „gospodin" je uredno primio ne mali dobitak, složio pare u tašnu, častio prodavačicu i čovjeka koji je donio pare i krenuo nazad sa taksistom.

Da ga vrati odakle ga je pokupio. E, tu smo kod priče koja govori o određenom stanju (promijenjenog) duha uBiH. On je pomenutom taksisti dao i vizit kartu i usput, uz kahvu, ispričao mu jednu od bosanskih priča o ostvarenom (bosanskom)snu. Uvaženi i poštovani gospodin se bavio unosnim poslom građevinca kada je prvi put zakoračio u svijet klađenja. Uglavnom, od dobitaka koje je dobio na kladionicama je kupio u Sarajevu i sebi i ženi stan. Sebi mali stančić koji mu služi isključivo za intenzivno bavljenje sportom. On je na internetu stalno i prati sve relevantne sportove i sve, ili uglavnom sve lige, posebno u nogometu. U „povjerenju" je taksisti rekao da je prošle hefte, posljednje u januaru, dobio ovih 11.000 KM a izgubio 7.500 KM, što je relativno dobra zarada i za Zapad. Najveći mu je dobitak bio 60.000 na jednom tiketu klađenja, a on je napustio građevinu i sav se posvetio ovom novom „poslu".

„Ne kritikuje mene majka što se kockam nego što se vadim"

I da ne bi ovo bila besplatna reklama za brojne kladionice, ovo je samo jedna od rijetkih lijepih priča, za koju niko, pa i „pravi gospodin" ne može reći da li će biti sretno završena, jer je ovdje klađenje postalo ne samo način preživljavanja, nego i opsesija i velika ovisnost. Još samo kad dođe ono „Ne kritikuje mene majka što se kockam nego što se vadim" onda dolazimo i do mnogih tragičnih priča u Bosni u kojima brojni ljudi svakodnevno pokušavaju na „sigurnim" rezultatima da isprave dubioze rata kredita, posuđenih para od reketaša, dio dugova od onih što su isti kao i oni „i Bogu i narodu" dužni. Jer kada sam pitao „dobro obaviještenog takstistu" ko onda gubi ako „gospodin" i njemu slični dižu toliko sa kladionica, on reče

da gube oni koji dnevno, na desetak parova, sa jednom markom pokušavaju da steknu velike pare. Jer, kaže, ako se danas samo u Sarajevu kladi njih blizu 50.000 sa jednom markom, onda se vidi odakle stiže „čista para" za one koji drže kladionice. Ako se zna da je najveći broj kladionica u samom startu otvoreno od, najčešće, hrvatskih građana, onda se vidi da dnevno iz BiH i po tom osnovu u druge okolne države odlazi i taj sirotinjski dinar. A „pravi gospodin" dođe kao čista reklama za kladioničare, pa da takvih nema trebalo bi ih izmisliti, što i nije isključeno da takav hoda taksijima cijeli dan i priča bajku o ostvarenom bosanskom kladioničarskom snu. Onako fino sređen i dotjeran liči na menadžera slavnog tenora Pavarotija koji je čak u dva navrata „dolazio" u Sarajevo na oproštajni koncert. Menadžeri su pokupili ne male pare od lahkovjernih Bosanaca, mada je bilo puno upozorenja i javno i u kuloarima da je to bacanje para, jer je slavni pjevač odavno bolestan i ne drži koncerte. Međutim, svi ti glasovi su ušutkani u ime „promocije naše zemlje" na kojoj neko drugi itekako zaradi, a od promocije ispadne šprdnja i još jedna prevara. Uglavnom, da li misteriozni gospodin „dobitnik" postoji ili ne, nije ni bitno, jer i taksista i brojna armija onih koji odavno sanjaju da „ubodu" kombinaciju snova vide sebe u toj ulozi i da s lahke strane počnu dolaziti pare. Danas armija nezaposlenih ljudi u BiH, u najboljim godinama života, ubada rezultate nekih „X" teniskih turnira širom svijeta od kojih su mnogi i napravljeni i naštimani radi klađenja ljudi po nekakvim Bosnama, Albanijama, Srbijama, Makedonijama i na taj način se vrši pljačka, ali još više formiranje ružne navike i svojevrsne ovisnosti o kocki. To čekanje da se desi čudo pozitivnih promjena kao usud prati ovu zlehudu generaciju ljudi iz rata u BiH koja se naučila kocki i sa životom, a ovo ostalo im dođe kao zabava. Samo nisu nimalo zabavne scene koje su sve češće: samoubistava, smrti od predoziranja, ubistava i grubih premlaćivanja, jednog općeg očaja i beznađa u kojem su sasvim normalno nalijepljene razne ublehe. To su i sve češće gatare i čudotvorci, oni koji zapisuju i oni koje zapisuju sa velikim mogućnostima pojavljivanja mađioničara i opsjenara. Čini se da su najuspješniji u tome ipak domaći političari koji se pojavljuju u sjenci svih biznisa koji su iole profitabilni. Tako da nije isključeno da su u posrednim vezama i vlasničkim odnosima i sa kladionicama, kao i sa kockarnicama, pokazujući svojim biračima, od kojih redovno dobijaju glasove, kako se i kocka i kladi. Za razliku od birača koji su gubitnici i na izborima i u kladionicama, oni se kockaju njihovim (biračevim) parama i njihovi dobici su kao i kod „pravog gospodina", sigurni i masni. Već

je i peti mjesec, a oni se dogovoraju oko raspodjele fotelja, jer i oni su „prava gospoda". Valjda će se dogovoriti do ljetnih odmora kada će dobiti regrese za „zaluženi odmor". Da se kladimo, a? (2007.)

3.7. DA NAM ŽIVI, ŽIVI - RAD

Vratio sam se u Bosnu po onom principu: Mujo u Zagreb, Mujo iz Zagreba. Samo što to nije bio Zagreb, nego malo daljnja destinacija- Amerika, ali princip je isti. Čovjek se brzo navikne na dobro, a zlo ga ionako čeka. Iz vlastitog iskustva znam da se čovjek i na zlo navikne, pa mu izgleda pristojnim svaki napredak u jednom općem sivilu. Uglavnom, Amerika je ponovno iza mene, ali me kao etnologa živo interesiraju kulturološki elementi koje usvajaju ljudi kada se nađu u drugom okruženju. Čini mi se da je od svega što bi se moglo vrednovati nekako taj radoholičarski elemenat ponajviše prisutan u tom novom kulturološkom pogledu kada je o našim zemljacima riječ. Oni su vrsni radnici koji rade i po nekoliko poslova, a i dobri su domaćini koji su, nerijetko, svoje domaćinstvo rasporedili između Amerike i Bosne. Naime, i u Americi teže da imaju nekretnine kao što su kuće, stanovi itd., ali to isto žele i u Bosni i svojim vrijednim radom to i ostvaruju. Uglavnom, odnosno kako- ko. Work, job, odnosno rad ili posao, bitne su odrednice s kojima se susrećemo kada dođemo u Ameriku i koje, čini se, prave bitnu razliku između stanja tamo i ovamo. Ta bitna razdjelnica (sa konstatacijom: tamo se radi, a ovdje u BiH ne) često i jeste glavna tema razgovora i samo na površini stvari upravo takve izgledaju i mogu da se svode na te odrednice. I ovdje u BiH i Americi su to, uglavnom, iste grupacije ljudi koji su bili uklopljeni u opću sliku stanja BiH (pa i bivše Jugoslavije, bez ikakvog pretjerivanja bi mogli to reći) prije nego što su krenuli u neizvjesni put odlaska u Ameriku. Isti kalup, ali druge okolnosti!

Različite skupine došle u Ameriku

Oni koji su otišli u Ameriku nakon rata jesu nešto drugačija skupina od one koja je otišla prije rata. Također, oni se razlikuju i od onih koji su u Ameriku došli mahom iz Njemačke ili drugih zapadnih zemalja, odakle su došli nakon izbjegličkog ratnog statusa. Ovi drugi su, naime, tu došli sa određenim kapitalom dok je struktura onih (uz rijetke izuzetke) koji su došli poslije rata u

BiH, ustvari, bila jedna skupina koja je unutarnjim prisilnim i dobrovoljnim migracijama u Bosni i Hercegovini najčešće bila u statusu izbjeglice odnosno prognanog lica. Njihovo pomjeranje sa kućnog praga u toku rata, najčešće im je do kraja zatvorilo perspektivnost rada i života u BiH, pri čemu su odlazak u Ameriku vidjeli kao konačno rješenje problema. A taj boravak i rad u Americi, uz sve pogodnosti života u najrazvijenijoj zemlji svijeta, im je često omogućavao da na drugačiji način razriješe i svoj status u Bosni i Hercegovini. Uz učešće u povratku u svoja prijeratna mjesta, mnogi su trajnije ili gradili ili kupovali nekretnine u Federaciji, čime se cijela situacija u samoj BiH dosta komplicira. Naravno, tu je najmanja krivica samih tih ljudi koji su mahom iz Istočne Bosne (zvučne destinacije Srebrenice, Žepe, Bratunca, ali i drugih mjesta koja su manje javno korištena, poput rubnih mjesta centralne Bosne, pa i Krajine) i drugih mjesta koja su pogođena genocidom, što se stvari odvijaju u takvom pravcu. Nedostatak strategija, prije svega, bošnjačkih političkih struktura (ma koja da se nađe na vlasti) pogodovao je ovakvoj situaciji, ali i svaka strategija ustukne pred sporošću gonjenja optuženih za ratne zločine, pronalaženju nestalih, nedostatka opće katarze u samoj BiH koja se topi pred nacionalističkim i klerofašističkim konceptima koji se, u suštini, jedini stalno bore na svim izborima. Ta borba nije borba za BiH kao građansku državu koja je komotno mjesto za sve, nego borba više i manje radikalnih koncepata podjele teritorija po principu „moje" i „naše". U javnom diskursu još uvijek prevladava ovo „naše", ali u stvarnosti je to stalna unutarnja borba suštinske privatizacije životnog i radnog prostora.

I Bosanac sanja (američki san)

Pokušavajući da proniknem u određeni stepen fetišizacije rada naših ljudi u USA, ne treba biti puno pametan, nego ustanoviti osnovnu vrijednost američkog društva. Ta vrijednost jeste profit, a s njim je u neposrednoj vezi i radni angažman svakog pojedinca koji je, u najvećem broju slučajeva, oslonjen na vlastiti rad kao način preživljavanja, ali i ostvarivanja svakog drugog statusa, te i zdravstva, školstva, kulture i svega drugog. S obzirom da je najveći dio naših ljudi koji su došli u Ameriku iz objektivne klasne strukture radničke klase (ili nosioca radne snage) to su i njihovi angažmani višestruki i veliki broj, posebno žena, srednje generacije u Americi je ostvario i prvi posao. Dakle, ako lociramo rad kao značajnu vrijednosnu kategoriju cijelog američkog društva

i na to „nakačimo" i objektivnu izgubljenu radnu poziciju u BiH (nestanak radnog mjesta, često i nestanak i preduzeća, ali i grada gdje je bilo preduzeće, nedostatak radnih mjesta, slabo plaćeni poslovi, degradacija radnog položaja u odnosu na predratni, ali i drastičan pad standarda cijele porodice, nedostatak perspektivnosti itd.), to je objektivno stvorilo i dva svijeta. Jedan idealni (američki), u kojem su vrijedni ljudi iz BiH vidjeli mogućnost ostvarenja i njihovog američkog sna, nakon što su već izgubili nadu da mogu imati ikakve snove u BiH, i drugi svijet koji je u usporenom ritmu i odakle i do njih dopiru samo loše vijesti. Često je ovaj drugi svijet (kao i većina svjetova izvan nas), pomalo i sa čudovišnim obrisima, uglavnom potrošački, gdje se obično troši više nego što dopuštaju realne mogućnosti. U participaciji toj osnovnoj vrijednosnoj vertikali američkog društva ljudi iz BiH, ali i sa cijelog prostora bivše Jugoslavije, daju značajan doprinos, ulažući značajna sredstva u edukaciju svoje djece, ne gubeći nadu u povratak, ali taj povratak mora, kao što je bio i odlazak, da bude porodični. Primjeri onih koji pokušaju da odu, pa se opet s porodicom vrate u Ameriku, deprimirajuće djeluje posebno na pripadnike srednje generacije koja u ovim godinama boravka u migraciji postaje sve više stara generacija koja je na domak od penzija u BiH, gdje upadaju u dodatnu mrežu i koloplet komplicirane i korumpirane administracije, često na entitetskom i jednom i drugom nivou i moguće penzije u Americi. Međutim, definitivno je osnovni razlog odlaska bio planiranje izglednije budućnosti djece i djeca su bila i glavni razlog odlaska. Sa njihovim završavanjem škola, udajama i ženidbama, makar one bile i iz „rodnog kraja", nisu prestali razlozi prisustva, jer dolaze njihova djeca i, samim time, i dalje potreba da se porodica locira barem u jednom gradu ako se želi biti zajedno. Ili da se, poput unutarnjeg povratka u BiH, u mjesta predratnog življenja vraćaju samo stare osobe, pa je izgledno da BiH postane u budućnosti jedan veliki starački dom.

Faktor vrijeme ili niko nije nadležan

Faktor vrijeme je ovdje vrlo bitan i već je prošlo 15 godina od završetka rata u BiH. Slušao sam u Americi mnogo primjera, ali i kod mlade generacije vidio teškoće komuniciranja na jeziku svojih roditelja, jer škola učini svoje, kao i ukupno okruženje. Puno toga je prepušteno inicijativnosti

ljudi i njihovih grupa, a političke, pa i vjerske podjele na razne grupacije su prisutne i tamo, pa se često čovjek osjeća kao da je u Bosni. To je ono što ovaj odlazak u daleki bijeli svijet čini i otužnim, ali svakako da je najveći problem nedostatak strategije DRŽAVE Bosne i Hercegovine u vezi svoje vlastite dijaspore. Država ima podijeljenu politiku i to razvlači pitanje povratka, dvojnog državljanstva, razvijanja nacionalne kulture itd. na neodređeno vrijeme. U relativiziranju svega postojećeg, mi sve više u BiH relativiziramo ogromnu brojku od miliona raseljenih izvan BiH. Ponašajući kao da smo brojčano Kinezi ili neki drugi od velikih naroda, mi ne shvatamo da se ovdje radi o skoro jednoj trećini ukupnog stanovništva u BiH, a sa prestankom recesije i u Americi i Zapadu izvjesno je samo da će se, zbog opće neizvjesne političke i maglovite ekonomske situacije u samoj BiH, i dalje veliki broj posebno mladih ljudi odlučivati na odlazak iz BiH. To će situaciju dalje komplicirati, jer inače sve brojke u BiH, kada je o stanovništvu riječ, postaju relativne i aproksimativne (kao što je podatak da se u SAD nalazi „oko 400.000 BiH državljana", da se državljanstva odreklo „oko 50.000 BiH državljana", da je poginulo „oko 200.000 građana", da u BiH sada ima „oko...."). Toliko je podataka odoka i „ofrljoke" da svakoga ozbiljnog jeza hvata zbog takve nonšalantnosti i okrutne bezdušnosti upotrebe ovakve „statistike" za dnevno- političke potrebe. U samoj BiH se privode kraju godišnji odmori, Angelina Joly malo, malo, pa dolazi u BiH, premijer jednog entiteta je išao u državnu posjetu Jerusalemu, a zanimljivo da to državu malo tangira, jer odavno su stvari krenule, kako to Đoka Balašević kaže, u Honduras, ne interesira to ni protektore kojima je produžen mandat do idućeg ljeta, mada je pitanje za šta su oni nadležni, baš kao što za najveći broj važnih stvari u BiH nije niko nadležan. Ali po primanjima koja imaju svi ti predsjednici, članovi, poslanici, odbornici, ministri, pomoćnici, visoki predstavnici, savjetnici i saradnici, niko nije zakinut za plaću u poslu za koji nije nadležan. Između ostalog, niko nije nadležan ni za ljude iz dijaspore, a svi ističu da je to važno pitanje. Uostalom, živi bili pa vidjeli, uskoro će veliki broj (ne) nadležnih krenuti put amerika i svuda gdje ima naših ljudi, padat će obećanja, a sve će to pratiti i pjevačke grupe koje će uveseljavati duše okupljenih ljudi sa pjesmama i igrama iz zavičaja užeg i šireg. Naime, proći će i Ramazan pa će se moći, onako ljudski, uz jelo i piće, eglenisati. Da nam živi, živi – rad, živi RAD.

3.8. EMBARGO NA DRŽAVU BOSNU I HERCEGOVINU

Butmirski pregovori su još jedan u nizu neuspješnih pregovora od kojih su bila velika očekivanja i pomalo nastrano proglašavanje (mnogih) događaja na Jugoistoku Evrope „historijskim". Takva odrednica se vezuje za sve, od nogometa do filmskog festivala ili, pak, političkih sastanaka ove ili one vrste. Jedan moj dobronamjerni prijatelj, penzioner, mi je prije početka ovih pregovora, „u povjerenju" rekao kako će se „konačno" na ovom sastanku reći (M.Dodiku) – citiram, jer je ilustrativno za način mišljenja : „Gospodine Dodik, to više tako ne može. Izvolite se ponašati tako da poštujete državu Bosnu i Hercegovinu." Moj dobri prijatelj se zanio u objašnjavanju (valjda se osjeća se kao Bilt ili neko još veći) tako da nisam ni pokušavao da ga razuvjeravam, posebno što je on „to" saznao iz vrlo „povjerljivih stranačkih izvora". A vidio sam da mu je i lijepo tog trenutka jer je u svojoj glavi mogao da vidi sliku te butmirske kasarne i pomalo i sebe na tim historijskim skupovima, u kome će se neko sa autoritetom „nagovoriti Dodiku". I da se „efikasno" okonča sastanak nakon kojeg će svi u BiH živjeti sretno u dugovječno. Ovakav pristup često sam slušao i kada sam bio u Americi, prošle godine, među našim ljudima. Ti naši dobronamjerni ljudi misle da ne postoji dovoljno odlučnosti kod ovdašnjih političara da se neko „izgovori" i suprotstavi M.D. kojeg stavljam pod inicijale jer tu je isto kao i B.P.; M.K.; R.K.; M.Š.; D.Č.; ... Dakle, radi se o kontinuitetu jedne politike, i kod Bošnjaka, prosto, nedostaje pronicljivosti da se počne analizirati pravo stanje. Ili se, poput svake bolne stvari, to odlaže za neko drugo vrijeme, da to urade neki drugi ljudi, a u međuvremenu se očekuju silna čuda i razočarenja su tu onda sasvim normalna. Više, očito, nije samo pitanje da li u drugom, manjem, BiH entitetu postoji spremnost kod neke političke opcije da se prihvati ono što se često definira kao probosanska politika, ali izuzev nekoliko blogova ili facebook „organizacija" koje zagovaraju „Kraljevinu Bosnu", „nogometnu BiH" , Republiku BiH itd., drugih, prije svega političkih pokreta ovakve vrste, nema. To što neki smatraju da je podrazumijevajuće da su stranke iz Federacije BiH „takve vrste" pokazali su Butmirski pregovori, ali i raniji pregovori (tu su bili napadi na aprilski paket, Prudski sporazum i sve drugo što bi vodilo sporazumu), što samo govori o razjedinjenosti unutar BiH fronta u cjelini odnosno bošnjačkog korpusa, kao njegovog najvažnijeg dijela. S jedne strane postoje romantičarsko idealističke snage koje BiH vide kao cjelinu bez entiteta sa regionalnim podjelama, što bi ličilo na evropski

model nacionalne države, s druge strane jeste model dejtonske BiH sa realnim prepravkama u smislu efikasnosti i, naravno, treći model razgradnje BiH (u prvi mah tri entiteta, ili četiri, a nakon toga referendumi za otcjepljenje najmanje tri od potencijalna četiri). I to je okvir sa malim modifikacijama u koje se mogu uklopiti svi. Naravno, tu se nimalo ne amnestira ni uloga međunarodnog faktora i interesnih igara oko BiH. U pokušaju da se definiraju uloge, jasno je da je dejtonski model smišljen na Zapadu kao model koji bi „zadovoljio sve strane". Da su istureni igrači međunarodne diplomatije znali da oko BiH ima mnogo igara bilo je jasno još 1878. godine kada je na Berlinskom kongresu data saglasnost da Austro- Ugarska praktično bude zadužena za BiH. Da li je to bilo slučajno? Moje lično mišljenje je da je to bila velika diplomatska pobjeda Osmanlijskog dvora (jedna od rijetkih u to vrijeme) jer je sačuvana ideja BiH i muslimanski živalj u BiH koji baštini ponajviše naziv Bošnjani iz srednjeg vijeka i direktni je potomak srednjevijekovnog bosanskog plemstva, s obzirom da je ono u najvećem dijelu prihvatilo islam, pa bi mogli biti i prirodni vlasnici zemlje, a prirodni vlasnici imaju spram zemlje ne samo idealistički osjećaj pripadnosti. Ondje gdje su domaći stanovnici prihvatili islam zna se kako su prošli i u Srbiji, Mađarskoj i Hrvatskoj. Danas o njima ni pomena nema u tim krajevima! To je u dugoročnom smislu spasilo trajanje Bosne kao višemilenijskog doma. Ali, ono što jeste istina, ta država u sastavu Austro- Ugarske nije bila samostalna u cjelini i nije bila od samog početka napravljena po modelu nacionalne države evropskog tipa. Ali je bila država isto kao i Hrvatska ili Slovenija. U Kraljevini Jugoslaviji su i Hrvatska i Slovenija i ostali bili pod krunom beogradskog dvora i mogu se upinjati svi na svim stranama, ali BiH nije bila ni manje ni više to.

Sve se vraća, a zna se ko plaća

U Drugom svjetskom ratu 90 posto svih ratnih djejstava se dešavalo na području BiH (a antifašizam danas poentiraju drugi), s tim da je već u Drugom svjetskom ratu započeo proces etničkog čišćenja, pa nije ni slučajno što su četnici izjednačeni sa borcima NOB-a, te borcima posljednjeg rata u kojem su, također, scenografije bile „antifašističke": kokarda, kama i jama za Drugog i drugačijeg. U toku jednog stoljeća (XX) BiH je tri puta bila potpuno uništena, opljačkana, ojađena. Tu se nije imalo vremena da se oplakuju žrtve. Za to vrijeme je dobila barem pet-šest kulturoloških kodova čiji markeri su trebali da oblikuju bosansku svijest, u skladu sa monarhijom Austro - Ugarske, monarhijom Karađorđevića, ateističkim

komunizmom i proruskim razmišljanjem, marksizmom - lenjinizmom, nesvrstavanjem, samoupravljanjem, konceptom ONO i DSZ, služenjem vojske izvan BiH, pretvaranjem BiH u centar teške i prljave industrije, te progonom, protjerivanjem, ubijanjem, gdje se BiH konačno počela intenzivnije raseljavati. Ovaj put, nakon XIX i početka XX stoljeća, mahom prema Turskoj, sada prema stotinjak zemalja svijeta, od čega najviše u Zapadnu Evropu, USA, Kanadu, Australiju... To su nove slike BiH koje ne vide oni koji neće da ih vide. Čitavi krajevi Posavine, Istočne Bosne, Hercegovine su pusti, zarasli u korov i živice, čak se ne prepoznaju ni asfaltirani putevi, a o ruševinama kuća da se i ne govori. Sve što sam nabrojao znaju „svi" i domaći i strani akteri. Kao što se nije sprječavalo iseljavanje u Tursku po dolasku Austro Ugarske, tako se danas ne sprječava iseljavanje u Ameriku. To je i tada i danas bilo „ljudsko pravo da bira dom". Koliko ima krajeva u svijetu s kojih su ljudi otjerani i danas se tjeraju!? I kada ovo sve znamo, kao što znamo i kada se stvari moraju posmatrati iz druge perspektive, da je probamo modelirati, barem, u fragmentima. Prvo što pada u oči, a o tome se apslotno ne vodi računa, jeste da je nad BiH embargo. Nije to embargo na oružje (samo). Nego se radi o embargu na državu Bosnu i Hercegovinu. Naime, cijelo vrijeme agresije svi relevantni svjetski faktori, koji su bili uključeni u i oko BiH, podrazumijevali su da Hrvatska i Srbija imaju puno pravo da odlučuju o BiH. Oni su i „garanti Dajtona", ali su i zastupnici bosanskih Srba i bosanskih Hrvata. Čuli smo da M.D. ispravlja ovu formulaciju „bosanski Srbi" u samo Srbi, ali radi utvrđivanja pravog stanja ovdje se to treba staviti. Dakle, oni su zastupnici te populacije i ona, čini se, i danas nema ništa protiv da ih oni zastupaju kod Amerike, Rusije, Švedske itd. Upravo parada sa predsjednikom Rusije (u vrijeme pregovora u Butmiru, slučajno?) služi kao ilustracija. Naime, u prvom redu su tri predsjednika: Medvedev, Tadić i Dodik.

Mi treba da ostanemo tamo gdje se ljudi ubijaju - onako

Od Dejtona je uspostavljen sistem u kojem se BiH doima kao nemoguća. Liči li to na Berlinski kongres? Ono što se mora priznati jeste strahovita energija koju ulažu predstavnici međunarodne zajednice da se i pred svojim biračima (u EU prije svega) pokaže da postoji dobra volja da se dadne podsticaj „domaćim snagama" da se dogovore. Ali, otprilike je ista situacija bila i u vrijeme rata: Srbija je kooperativna, ali Karadžić „nije". Zar nije u ratu još prijećeno i korišten referendum na kojem su rezultati piznati kao i u svim totalitarnim režimima. Na

to igra i M.D. kao oponent koji sve, ama baš sve, čini po istom uzoru kao i njegov uzor R.K. , ali i jedan i drugi sa blagoslovom istih učesnika u pregovorima iz EU. Jasno je da u Evropi ne postoji spremnost da se BiH uspostavi kao i sve normalne države. Prebacivanje na teren pregovora domaćih elita, uz učešće prve lige i EU i američke diplomatije, samo razvlači staru igru, a ovako visok nivo i neuspješni rezultati samo trebaju biti razlog više za sljedeći iznuđeni korak: ukidanje OHR-a. Jer, uključenje visokih diplomata i njihov unaprijed na propast osuđeni pokušaj (u vrijeme pred izbore u BiH, u vrijeme posjete predsjednika Rusije za koju se odavno znalo) devalvira ionako nizak rejting, sada je već definitivno jasno, posljednjeg visokog predstavnika i specijalnog predstavnika EU (to je puni naziv funkcije Valentina Inzka). Sa jednim Austrijancem u BiH je započela jedna nova era za BiH, ali i region na početku XX stoljeća, a na početku XXI stoljeća jedan drugi Austrijanac je i posljednji visoki predstavnik. Njegovoj dobrodušnosti se svako može diviti, ali je postalo jasno da je ostatak međunarodne zajednice izabrao M.D. da okonča ovu funkciju. I da proglase „nemogućim „ državu BiH? Na vrijeme su povukli elemente embarga na državu, da se ne bi desilo, kojim slučajem, da se država uspostavi. I na kraju, da izvučemo pouku: Krivi su stranci, krivac je u spletu negativnih događanja, krivi su političari koji se ne mogu dogovoriti, a na kraju i Butmira i Pruda, vjerovatno, mnogo je važnije pitanje da se izvlače pouke. Pouka broj jedan: ne smije se dozvoliti da nekom padne um da bi, možda, bilo rješenje podjela BiH (zbog premorenosti svih aktera, ako su premoreni domaći akteri treba da se zamijene, a ne da budu vječno tumači interesa i da se počinju ponašati u stilu da njih nema ne bi bilo ni BiH)- BiH je mnogo stabilnija i od njih i od Dodika i raznih biltova- množina, jer u diplomatiji je jedan a u EU druga, žena od prvog, koja se ponajviše protivi ukidanju viza za BiH - slučajno je tamo i nema veze sa mužem u sebe, je li? Naravno, muž se još od rata zalaže za efikasnu državu BiH, pa sve do sada, a svoju dobru namjeru, eto, ne može ni na svoju hanumu da prenese, a kamoli dalje. Ali, on je tu i najpogodnija ličnost da se prenese mišljenje EU: Ne talasaj, ukoči, pregovaraj, podstiči, Beograd - Brisel i usput Sarajevo, dobri ljudi su u Bosni, samo im političari ne valjaju. Neka se ne uspostavi država Bosna i Hercegovina, jer ima tu obećanja, historijskih dugova, ama s tom Bosnom nešto inače ne štima, pritisnimo ih sa bezviznim režimom i dvojnim državljanstvom. Oni koji imaju dvojno državljanstvo mogu pobiti u BiH koga hoće, pa onda pređu u Hrvatsku i Srbiju i nikom ništa. Možda je to recept za buduće čišćenje, jer uvijek tu ima potrebe za čišćenjem. Balkan je to! Ako je to tako, onda valja razvijati nove strategije i ne čekati da se desi „historija", jer nje, inače, ima u velikim količinama

ovdje od Kosova do dahija. I uvijek ima dovoljno na sve strane pustahija koji se mogu uzeti da ispune politike: Vaša budućnost je u EU, a tamo ćete ući, znate kada: Malo sutra! Ili ako i uđete, morat ćete izaći iz svoje vlastite kože.

3.9. PORODAJNE MUKE PRIVATIZACIJE

Ako privatizaciju shvatimo kao osmišljenu djelatnost društvene (uključujući, naravno, i državnu) zajednice na transferu vlasništva iz državne i društvene svojine u privatnu svojinu, onda nam je jasno da tako definirana društvena djelatnost ima u sebi, u svom pragmatskom provođenju, itekako i moralnu, ali i nacionalnu dimanziju. Barem kada je o BiH riječ. I bez jedne i druge dimenzije (čini se) da je nemoguće uspješno okončati ovaj primarni zadatak zajednice. Svi koji dolaze iz „bijelog svijeta" u kojem je model privatne svojine vladajući, insistiraju na završetku procesa privatizacije. Njegovim okončanjem će se izvršiti nenasilna revolucija, a uistinu se radi o revolucionarnim promjenama. To će promijeniti vlasničku strukturu i realizirati promjenu ukupnog privrednog, ali i političkog sistema. Liberalna ekonomija i promjene vlasničke strukture, tek će sa činom formiranja slobodnog tržišta omogućiti efikasan model privređivanja. To će biti osnovni korak ka modelu koji je prisutan u razvijenom svijetu. A taj model je izdržao preko dva stoljeća vrlo grube testove historije, u kontinuitetu svog postojanja. To je model koji je postao primamljiv u poređenjima i osvjedočenjem običnih ljudi koji su odlazili iza „ideoloških zavjese". U tom modelu liberalne ekonomije i demokratije, upravo privatna svojina omogućava razmah inovacija i inventivnosti, sistem poduzetništva i obećavajuću „državu blagostanja" i (relativno) dobro plaćen radni angažman. Samo taj model, sa modifikacijama i određenim specifičnostima pojedinih zemalja, omogućava konceptualno ostvarivanje univerzalnih ljudskih prava i sloboda, svjesni patriotizam, sekularnu državu itd. Ili još preciznije rečeno: nabrojano je pretpostavka za moguću realizaciju koncepta, trenutno na svijetu i u ljudskoj civilizaciji neprevaziđenu, kroz cijelu poznatu historiju, formu organizacije društva koja je dovela do neslućenih tehnoloških i naučnih mogućnosti. U tim popisima vrijednosti, privatna svojina je na vrhu popisa „nedodirljivih", ali i neupitnih vrijednosti. Sa svim mahanama koje prate ovaj proces, postaje sve jasnije da je ovo „poželjni model" kojem strijeme nerazvijene zemlje i zemlje u tranziciji. Istovremeno, svojom unutrašnjom logikom, praćenom globalizacijom, ovaj proces sve više imperativno zahtijeva

standardizaciju u svakoj oblasti. Ta standardizacija u sebi obuhvata pored tehnološke i proizvodne i dimenziju ekologije, poštivanja ljudskih prava, legislativu sa čitavim nizom raznih zakona i propisa. Ako pažljivije posmatramo i procese u BiH i zahtjeve za prijem BiH u razne ekonomske, pa i vojne asocijacije, kao što je NATO, vidljiva je ta tendencija. Ona u sebi sadrži norme, konvencije i propise koji su već u (uspješnoj) primjeni u drugim zemljama. Razvijene demokratske zemlje su one koje imaju dugo vremena stabilan unutarnji razvoj, nisku stopu nezaposlenosti i koje su, u najvećem dijelu, preboljele „dječije bolesti" raznih iracionalizama. To su zemlje, koje po vanjskom izgledu, sve više liče jedna na drugu, jer su standardi učinili svoje. To se odnosi kako na potrebu obrazovanja, urbanizacije, razvijenog javnog mnjenja i visokog standarda njenih stanovnika. Te zemlje su primaljive za izbjeglice, ali i ljude željne rada iz svih zemalja svijeta. Američki ili njemački pasoš žele mnogi ljudi u svijetu različitih ideoloških, religijskih ubjeđenja, ali i socijalnih statusa. Jednostavno, to su poželjna društva, ma koliko se kritizirala. Uostalom, i njihovi najgorljiviji kritičari žele da dođu tamo. Dakle, ne žele samo mladi iz BiH (i oni stariji) da idu za primamljivijim modelom! Da li je to baš slučajno da je i prije i pomisli o ratu na prostoru bivše SFRJ na „privremenom radu" u zemljama razvijenog Zapada iz BiH bilo izuzetno puno radnika? Brojke govore da je, poslije Turaka, u SR Njemačkoj bilo najviše stanovnika iz SFRJ koji su tamo radili. Zvanične statistike kao „privremeno otišle" iz SFRJ, pa i BiH, nisu računale one koji su zbog raznih razloga emigrirali u zemlje Zapada u dugom periodu i prije, a posebno poslije Drugog svjetskog rata. Prije agresije na BiH „devizne doznake" svih njih su bile značajna stavka u razvoju svog zavičaja. Namjerno marginalizirana ta pojava koja, ustvari, predstavlja i političku, ali i ekonomsku migraciju prema „truhlom Zapadu", je stvarala u zvaničnom vokabularu izvjesnu notu njihove „nemoralnosti", ili čak „nesposobnosti" (jer je često naglašavana parola da su otišli „najgori", „neškolovani" koji kao takvi nisu imali posla). Time se socijalizam branio od „zaraze" koju je širila država blagostanja na Zapadu koja se prikazivala u zvaničnim ideološkim dokumentima kao država koja „odumire" ili samo što nije blagoslovljena socijalističkom revolucijom! U toku agresije, mnogi u BiH su preživjeli, u bukvalnom smislu te riječi, kroz doznake i pomoć i te kategorije starosjedilaca i novopečenih prisilnih emigranata su protjerani, ili su, jednostavno, pobjegli pred ratnih strahotama. Tada je inozemstvo postalo „mnogo bliže". Poređenja su postala očigledna, „ideološka zavjesa" je definitivno pala. Društvena i državna svojina je postala ne samo teorijski upitna. Nedavno je objavljen podatak da je u USA donji

prag ukupnog porodičnog primanja ispod kojeg se četveročlana porodica smatra siromašnom oko 17.000 USA dolara. Taj podatak nas stavlja u komparacije ne samo sa sadašnjim (postratnim) stanjem, nego nas vraća i u prethodni period. Po ovoj logici, srednja klasa BiH je znatno ispod tog „praga". Ako hipotetički pretpostavimo da su primanja po porodici sa četiri člana u samoj Americi u srednjoj klasi oko 100.000 USA dolara, onda po ovom kriteriju najbogatiji sloj BiH bi, možda, mogao da uđe u ovu kategoriju, a najveći broj BiH porodica bi bili na pragu koji je nepoznat u ovoj nomenklaturi, sa primanjima od oko 1500 KM (ili oko 750 USA dolara) godišnje, do „sretnika" koji imaju primanja od 7200 KM (odnosno 3600 USA dolara ili 300 USA dolara mjesečno). Da ne govorimo da ima porodica bez ikakvih primanja, odnosno mnogo manje od iznosa kolika je najmanja penzija. Tu počinje i završava priča o mnogim aspektima društva, uključujući i demokratsku tranziciju. I ako će neko reći da su neumjesna ovakva poređenja, onda neka uporedi cijene osnovnih proizvoda na ova dva tržišta. Odnosno, globalizacija svijeta podatke, u krajnjem slučaju, čini komparativnim. I postavlja vrlo važno pitanje - da li u siromašnoj sredini, kakva je BiH nesumnjivo, može da se osigura demokratska tranzicija, uz sve postratne traume i rasprave o uređenju države. Evidentno je da srednja klasa u Zapadnom modelu demokratije predstavlja onaj neophodni zamajac promjena, odnosno otvara potrebu za promjenama ka demokratiji. BiH danas, jednostavno, nema srednje klase (objektivno), jer je BiH društvo trenutno podijeljeno u samo dva sloja: bogati (zanemarivo mali procenat) i siromašni. Ostaci moguće srednje klase iz socijalizma u liku inteligencije, VK majstora i još nekih kategorija, realno su nestali, odnosno ušli u kategoriju „siromašnih". Ovo poređenje je izvedeno iz jednog jednostavnog razloga da bi se pokazalo da su BiH potrebni slojevi stanovništva (biološki, stručno i egzistencijalno rasterećeni) koji bi mogli izvesti prelaz iz društvene i državne svojine u privatnu, što je jedan oblik (u klasičnom smislu) buržoaske revolucije. Ova revolucija bi se mogla nazvati, iz marksizma preuzetim rječnikom, kao „antikomunistička revolucija". Kao što je socijalizam bio više proglašeno nego „klasnom borbom" izvojevano stanje, nastalo poslije antifašističke borbe (na koju trebaju s pravom biti ponosni svi sudionici i istinski baštinici te borbe), nešto slično se dešava i u obratnom pravcu. Prelaz iz socijalizma u BiH je nagoviješten kroz prve demokratske izbore, kada se kroz volju birača prihvatila programska koncepcija za novo društveno uređenje. Sociolozima i historičarna ostaje da analiziraju da li je to opredjeljenje za novoformirane (mahom nacionalne) stranke bilo odraz stvarnog opredjeljenja za promjene, ili strah od ratne opasnosti, koju narod osjeća mnogo bolje od intelektualaca.

4. OPSJENARI, ILUZIJE I PRIKAZE

„Vrhunac toga je virtuelna stvarnost - realnost bez realnosti, odnosno potpuno regulisana stvarnost. Ali tu je i druga strana: u čitavom XX veku uočavam tendenciju za koju je filozof Alan Badiu našao dobru formulaciju: "La passion de réel" - strast stvarnog. To znači da upravo zato što živimo u artificijelnom univerzumu mrtvih konvencija, iskustvo koje je zaista autentnično mora da bude krajnje nasilan događaj koji će nas potpuno uzdrmati. Samo takvo iskustvo nam daje osećaj da opet živimo stvarni život."
Slavoj Žižek.

4.1. DA LI JE ZABORAVLJENO (I) ONO ŠTO JE ZABORAVLJENO

O pitanju poricanja i negiranja zločina mnogo je napisano, pa i kroz ovu rubriku. To je dio generičkog stanja pojedinca koji je, zarad psihološkog integriteta, stalno u procesu uljepšavanja svojih postupaka i traženja logičkog predstavljanja u javnosti i prihvatanja i priznanja te javnosti njegovih postupaka, te adekvatnog njihovog vrednovanja u užoj i široj sredini. Bez tog i takvog priznanja porodice, mjesne zajednice, općine, države, vojne jedinice, pojedinac je suočen sa teškim psihološkim traumama i tu dolazi do sukoba. Taj sukob u drastičnim slučajevima rezultira krvavim posljedicama – bilo da se to ispoljava kroz agresivnost prema sredini koja ne razumije „zasluge" pojedinca ili u slučajevima suicida. Pored pojedinca koji zavarava sve oko sebe, pa i samog sebe, i teško može da prođe test savjesti, umiješanost i ljudske zajednice u planiranje i izvođenje zločina prema drugom, također, je praćena stalnim procesom potiskivanja, odnosno poricanja. To poricanje da je zločin, a genocid kao najekstremniji oblik potpune eliminacije određene skupine posebno, uopće i izvršen, dešava se na pojavnoj ravni na različite načine. Kako je cijelo XX stoljeće, kao navodno stoljeće modernizma, bilo ispunjeno najstrašnijim zločinima u cijeloj ljudskoj historiji, to su i teorijske elaboracije o tome pozamašne. Zato ne treba ni da čudi da su ustanovljeni obrasci koji se ponavljaju u skoro svim situacijama državnog negiranja učinjenog zločina. To se odnosi kako na holokaust, tako i na zločine Crvenih Kmera u Kambodži, plemena Hutu i Tutsi, zločine u situaciji aparthejda u Južnoafričkoj Republici, latinoameričkih vojnih hunti , ali i na izvršenu agresiju i genocid u Bosni i Hercegovini. Najnovija zbivanja vezana i za navodno negiranje članova Komisije Vlade RS-a za istraživanje događaja u i oko Srebrenice jula 1995. godine, koji su bili iz reda srpskog naroda, oko preciznih podataka ubijenih, s tim je u vezi.

Signal je upućen sa velikog „naučnog" skupa u Beogradu posvećenog negiranju Haške optužnice za Vojislava Šešelja. Nakon toga su se i srpski članovi komisije izjasnili da cifra „oko 7000 ubijenih Srebreničana" još nije „stvarna cifra", nego je „stvarno 1400" koliko je identificirano i kojima je obavljena dženaza. Uz to je početkom februara slijedilo i negiranje da je sa položaja bosanskih Srba, početkom februara 1994. godine, na sarajevsku pijacu Markale doletjela granata koja je usmrtila 68, a ranila preko 250 Sarajlija. Poricanje krivice tako je i deset godina nakon agresije žilavo prisutno i izaziva stalna prebacivanja krivice. Tako je i sa najnovijim prebacivanjem odgovornosti za hapšenja Karadžića i Mladića sa vlasti RS-a na državni nivo. Nikada kraja vrludanju!

Obrasci koji potvrđuju zločin

Istraživanja i u Srbiji i u RS-u pokazuju da su individualna potiskivanja i poricanja bilo kakvog učešća u zločinu rasprostranjena, a ako se takvo nešto i priznaje onda se stvari relativiziraju sa uzrečicom da su „Zločine činili svi", odnosno da su za sukob i počinjene zločine krivi „oni na vrhu koji su posvađali narod". Kada se sugovornik pritisne sa dokazima o počinjenim i neospornim zločinima, onda se pribjegava „historijskom uzorku" koji će potegnuti za starim zločinima kao početkom spirale zločina. Iz ovakvog stava, koji se nalazi u korijenu postojeće tradicije, ali i odgojno – obrazovnih i političkih procesa, slijedi individualni nivo poricanja i potiskivanja od strane naredbodavaca i izvršilaca. Za BiH i Bošnjake su mnogo važniji obrasci, koji se u činovima poricanja i potiskivanja zločina, javljaju kao državno organizirano poricanje. O tome je pisao Iisrael W. Charny (Cahrny, 1992.) šta je „šablon poricanja poznatih genocida". Veoma su zanimljivi uočeni obrasci upravo sa stanovišta analize poricanja zločina nad Bosnom i Bošnjacima. Zato ovaj tekst i citiramo u cjelosti, jer su mnogi njegovi elementi prepoznatljivi u svakodnevnoj praksi Bosne i Hercegovine i njenih susjeda:

- „ Nemoj priznati da se genocid desio;
- Direktna poricanja ne treba da izriču članovi vlade ili lideri već samo funkcioneri i anonimni glasnogovornici;
- Poriči činjenice o genocidu preobraćajući ih u drugu vrstu događaja;
- Počinioce predstavi kao žrtve, a žrtve kao počinioce (ili manje žrtve nego što su bili drugi);
- Nije dovoljno samo neposredno poricati činjenice o genocidu već treba unaprijed izreći protivtvrdnje koje će naglasiti da se prema žrtvama dobro postupalo;

- Uporno i što je moguće tvrdi da podaci nisu dostupni, da se optužbe zasnivaju na fasifikatima i podvalama, i da su potrebna nova istraživanja i/ili da nova istraživanja pobijaju optužbe za genocid;
- Pobijaj statističke podatke tako da broj mrtvih bude stalno manji nego što se tvrdi i
- Vremenski distanciraj događaj – sve se to desilo veoma davno, sada je tu nova generacija, zašto ne pustite da rane zarastu?"

Ovaj obrazac izvučen u istraživačkim promišljanjima poricanja zločina se, vidimo, pokazuje i sa najnovijim primjerima poricanja i relativiziranja počinjenog zločina nad Bosnom i Bošnjacima. Od poricanja i negiranja, preko pokušaja prebacivanja krivice na žrtvu, umanjivanja broja žrtava, prebacivanja i skrnavljenja primarnih masovnih grobnica žrtava zločina, udaljavanja od podataka, zametanja tragova, vremenskog distanciranja, pa sve do sakrivanja glavnooptuženih i njihovo pretvaranje u mitske heroje vrlo popularnog hajdučkog tipa sa jatacima i istomišljenicima. Sama činjenica da se na ovom primjeru istraživanja, koje je objavljeno 1992. godine, pokazuje da se slični obrasci koriste u poricanju agresije i genocida nad BiH govori da se genocid stvarno desio i da on treba i mora biti sankcioniran i kroz pojedinačne optužnice, ali i kroz tužbu BiH protiv Državne zajednice Srbije i Crne Gore. Za prilike u BiH je važno naglasiti da se tu radi o, na djelu prisutnom trostrukom zaboravljanju):

a) zaboravljanju,
b) zaboravljanju šta se zaboravilo i
c) o zaboravljanju da je započeo proces

(za mnoge bolni proces suočavanja sa primarnom savješću) sjećanja.

4.2. ZAPOČELA REVIZIJA HISTORIJE NA BALKANU

Takozvana „nacionalna pomirenja" od Slovenije, preko Hrvatske, pa sve do Srbije, ujednačavaju, mahom za potrebe novopriznatih država, nastalih dioslucijom SFRJ, situaciju u jednonacionalnom korpusu. Jasna je svijest o tome da su nacije koje čine te države i male po broju, a i da pate od „viška" historijskih istina. Odnosno, događaji iz njihove ne samo daleke, nego i bliske prošlosti, različito su protumačeni, zavisno od pobjednika brojnih ratova i osvajanja ovog neuralgičnog prostora. Osnovna karakteristika svih pokušaja da se retuširaju događaji iz historije jeste da se to događa u

državama – nacijama. Naime, evropski (vladajući) princip jedna nacija = jedna država, odnosno jedna država = jedna nacija, iznuđuje potrebu da se ujednače historijski tonovi u jednonacionalnoj simfoniji. Taj jednonacionalni obrazac se traži u odgojno obrazovnom procesu, kako bi se nove generacije, rođene u suverenim i nezavisnim državama, mogle da obrazuju i odgajaju ne u duhu podijeljene nacije, nego baš onako – prema jednom kalufu. To znači i da se ujednače neke ekstremno lijeve i ekstremno desne podjele u jednom nacionalnom korpusu. Odnosno, već kada se prave poređenja, onda je takav duh jedinstva „već postojao" u poželjnom zlatnom periodu pojedinih naroda. I to je bilo onda kada su oni bili sami, a ne udruženi s bilo kime. To otvara perspektivnu poželjnu sliku kod mlade generacije da samo „samostalna", „suverena" vlastita država predstavlja potencijalnu idiličnu sliku kojoj se teži. Takvi zlatni periodi pojedinih naroda su odisali, naravno: blagostanjem, razvojem, demokratijom, vlastitom vojnom silom koja je bila nepobjediva i puna junaka, razvijenom vjerom – jednom riječju med i mlijeko „tekli" su u vrijeme samostalnosti. A, ako su već jednom tekli – zašto to ne bi bilo opet? S obzirom da je, prije svih, socijalizam u historijskom poimanju davao prednost raznim pobunama (kao dokaz „kontinuiteta revolucije koja teče"), odnosno razvijao je animozitet prema feudalnim vlastelinima kao tlačiteljima narodnih masa, to je bilo nužno srušiti koncepte historije zasnovane u socijalizmu. Na taj način se iz tlačiteljskog perioda prešlo u idilično stanje mitskih junaka i mističnih svetaca i kraljeva, kraljevića itd.

Sudar i ujednačavanje

S obzirom na činjenicu da su se u startu sukobila dva koncepta historije, onda je bilo nužno nacionalno pomirenje unutar jedne nacije da bi se uopće prišlo izradi cjelovitog koncepta historijskog neprekinutog toka. Podjele unutar jedne nacije samo su mogli donijeti drugi, a nikako da su tu suprotstavljeni bili osnovni nacionalni interesi. Pomirenje četnika i partizana u Srbiji, a ranije se dogodilo i u dijelu BiH koji se zove RS, samo je završetak ovih procesa. Sličan proces se dogodio ili događa (ali ne tako otvoreno) i u Hrvatskoj i čini se da ga je samo rana smrt prvog hrvatskog predsjednika, dr. Franje Tuđmana, samo malo potisnula u drugi plan. To podrazumijeva i bosanske Hrvate koji se ne libe ni danas da zadrže imena ulica u području „pod svojom kontrolom" koja nose imena ozloglašenih zločinaca iz Drugog svjetskog rata.

Tako da se može komotno reći da je taj proces i u tom području okončan. Kod Bošnjaka se desio pojedinačni pokušaj da se rehabilitiraju pripadnici Handžar SS divizije i njihov komandant, ali, nakon burnih reakcija, sve se završilo na tim pokušajima. Drugim riječima, nije poznato da li su se dogodili pokušaji šireg karaktera koji bi u isti koš strpali muslimane partizane ili muslimane koji su bili u ustašama, domobranima, SS formacijama ili Muslimanskim miliicijama u toku Drugog svjetskog rata. Principijelan stav da se mora stajati na pozicijama anfišizma čini se da je najbolje polazište, ali se u sagledavanju realnosti historijskih događanja treba na realan način prići i analizi eventualnog „crvenog revolucionarnog terora", probijanju određenih četničkih snaga unutar parizanskog pokreta i njihov odnos spram Bošnjaka (muslimana) u toku i odmah poslije Drugog svjetskog rata. Sagledati u takvoj vizuri i svaki zločin učinjen od strane pojedinaca muslimana podrazumijeva da i drugi tretiraju svoje zločine, a ne da se i danas- već šezdesetu godinu nakon Drugog svjetskog rata hvale sa zločinima koje su počinili posebno u Istočnoj Bosni prema muslimanima. Tu se historija ponovila upravo radi toga što se nije na pravi način sankcionirao zločin i u Višegradu i Foči, nego su mnogi nakon abolicije ušli u partizanske sastave i postajali nakon rata prvoborci koji su uživali i partizanske penzije zbog toga što su samo u određenom trenutku preokrenuli ćurak. Jednostavno rečeno, ostao je nedefiniran historijski položaj npr. četničkog pokreta koji se miješao sa vizurom antifašizma, ili fašizma – zavisno od potreba. Povratak ideje kralja u Srbiji neminovno je sobom povukao i pitanje revizije historije, pa time i četničkog pokreta koji je bio „kraljeva vojska u otadžbini". Ne smije se zaboraviti da je kralj bio u Londonu, dakle u mjestu savezničkog epicentra u borbi protiv fašizma. To je, uz neporaženu ideologiju, uvjetovalo ideji pomirenja, koja jeste retrogradna ideja, ali se ne smije smetnuti s uma da se to sve dešava u vrijeme jačanja desnih snaga u cijeloj Evropi. Neki analitičari su ovaj „desni talas" spremni da objasne kao odgovor na globalizaciju i udruživanje u Evropi i strah da bi se ne samo dio suvereniteta države nego i značajan osobeni dio identiteta mogao da udruži u evropsku, a sutra i svjetsku ideju. Drugi su radije na terenu, da se ove pojave objasne sa krizom koja drma svijet i u kojoj se uvijek nađu snagu koje imaju „efikasna rješenja" i sve probleme unutar vlastite sredine vide u postojanju „drugog" (bilo da se radi o drugim nacijama, rasama, etničkim grupama ili doseljenicima i emigrantima koji su prvi na meti napada). Kada je riječ o reviziji historije na prostoru Jugoistočne Evrope do sada je jedinu

cjelovitu analizu dao dr. Todor Kuljić iz Beograda, koji je pravio uporednu analizu historijskih konteksta savremene historije istih autora iz Zagreba i Beograda, koji su iste događaje tumačili na razne načine. Ta drastična odstupanja govore ili da nije bila u redu ona historija koju smo učili do 1990. godine ili se događaji nakon te godine pokušavaju objasniti upravo sa time – zbog potisnute historije kasnije su se desili događaji koji su donijeli ogroman broj žrtava. Posebno u Bosni i Hercegovini.

Revizija i onog što je bilo jučer

Ono što je opasno za Bosnu i Hercegovinu i za Bošnjake, što se danas već pokušava kroz napadne vizure kolonijalnih stavova Zagreba i Beograda spram Bosne i Hercegovine i Bošnjaka, jeste da se dadne i njihova verzija i najnovijih događaja iz netom okončane agresije kojoj su bili svjedoci ljudi koji su preživjeli. Pokušaj ujednačavanja krivica služi toj svrsi, a u konceptima revizije historije iz socijalizma često su na meti upravo Bošnjaci (sa nacionalnim nazivom Muslimani) koji se pokušavaju zajedno sa Makedoncima, Albancima, Crnogorcima, prikazati kao vještačke i političke nacije i, samim tim, im se negira i pravo na nacionalnu državu. Te lažne slike o bliskoj i najbližoj prošlosti nisu samo opasnost za one koji se negiraju nego su opasnost i za vlastiti narod koji više ne zna da li išta zna i miješaju mu se mitologije, legende i slike koje proizvode mržnju i za buduće generacije. Možda onda i nije slučajno, kako to pokazuju novije ankete, da se Milošević sve više u Srbiji tretira tako što, navodno, ne brani sebe u Hagu nego brani Srbiju, odnosno desnica je sve popularnija, a demokratski potencijal oktobarskih promjena u Srbiji kao da se istopio i krenuo silaznom putanjom sa ubistvom dr. Zorana Đinđića. Ko zna, kako je krenulo, kako će i to ubistvo biti obrazloženo u vizuri vještačkog proizvođenja urotničke historije u kojoj viši „nacionalni interesi" imaju prednost nad historijskim istinama. A to je opasnost za cijelo područje zemalja Jugoistočne Evrope. Suočavanje sa vlastitim istinama, ma koliko one gorke bile, po nama, mnogo je bolji lijek od potiskivanja i negiranja i upornog guranja pod tepih vlastitih promašaja, neizvršavanja i nepreduzimanja onoga što nalaže generički moral. A odnos prema zločinu kod svih je lakmus papir na kojem se prolazi ili pada pred licem stvarne historije kao „učiteljice života". Nažalost, na tome testu danas se u svijetu masovno pada, a laž postaje način komunikacije. I to ona bestidna laž koja, kada se jednom zakotrlja, ne zna kuda sve može stići i šta će proizvesti u bližoj i daljoj budućnosti.

4.3. NAVIJAČKO (I DRUGO) NASILJE

Nedavni događaji koji su se desili u Stocu i Bijeljini, a i u Sarajevu ranije, od nogometa, kao „najvažnije sporedne stvari na svijetu", su učinili ponovno vruću temu. Navijačka divljanja su stvar savremenog društva koje boluje od brojnih bolesti i frustracija i, po mnogim, sport u svemu tome služi kao „ispusni ventil". Tome nije izbjeglo ni područje Jugoistočne Evrope i nasilje na sportskim stadionima je dovelo do onoga što je nedavno, zagrebački profesor, Srđan Vrcan, nazvao pogodnim izrazom „društvene normalizacije nasilja". Naime, aktiviranje negativne energije kakva je, recimo, viđena u Bijeljini, kada je zapaljena državna zastava BiH i zelena zastava Islamske zajednice, na jednoj, ni za što važnoj, prijateljskoj utakmici juniorskih reprezentacija BiH i DZ Srbije i Crne Gore, te poruke koje su tom prilikom upućene, traže suptilniju analizu nego li što je to medijski propraćeno. I događaji u Stocu su senzacionalno predstavljeni, a svaka senzacija traje dok ne dođe druga, a takvih je u BiH, nažalost, mnogo. Među njima su i one koje djeluje kao inscenirane poput stalnih „pokušaja" da se uhapse optuženi za ratne zločine.

Parola- prijetnja, ali i priznanje zločina

Prema dnevnim izvještajima među parolama koje su se mogle čuti u Bijeljini je i ona neljudska i morbidna „Nož, žica Srebrenica", što nije prvi put da se takva parola izbacuje na sportskim terenima. Sama upotreba ovakve parole, ili bolje rečeno uzvika, divljačkog usklika, pred obilježavanje desete godišnjice genocida nad Srebrenicom, jeste nešto što vrijeđa, što sa moralne tačke gledišta predstavlja potpunu negaciju saučestvovanja u boli onih koji još uvijek tragaju za svojim najmilijim. Ali, oni koji mladim ljudima poturaju za dnevnu upotrebu takvu „štos" parolu i nesvjesno u usta čitave generacije stavljaju i priznanje zločina i, što je još značajnije – otvorenu prijetnju da bi se moglo nastaviti sa istim metodama. Ako je istina da iza takvog orkestriranog nasilja stoji lokalna četnička, ili neka druga radikalna organizacija, onda je jasno koliko koketiranje sa tim i takvim ideologijama i njihovo „priznavanje" kroz forme makar i nekog zakašnjelo predatog ordena (Legije časti – koje li ironije u nazivu!) predstavlja latentnu opasnost. Opasnost ponavljanja tragedije – to je jasno svakome ko je iole upoznat sa osnovnom genezom tih pokreta. Naravno, u ovdašnjem pametovanju i naklapanju bit će i

glasova koji će cijelu ovu priču sa divljanjima na stadionima, koja se lahko prenose izvan njih, prikazati kao dio nekog trenda i specifične omladinske subkulture. Međutim, u BiH, takvoj kakva jeste, sazdanoj na krhkim, poput paukove mreže, tanahnim vezama, čije se osnovno tkivo treba obnavljati, ili ga iznova uspostavljati, to se mora posmatrati u širem kontekstu. Ovakva vrsta „huliganstva" se u BiH ne može posmatrati kao dio „globalizacijskog trenda" ili djelovanja „generacije X", ali je jasno da je onim krugovima koji rade na instrumentalizaciji svega u dnevno – političke svrhe to pogodna polazna osnova da se oni ograde od tih „pojava". Odnosno, sama činjenica da je navijačko nasilje širi pojam koji ima svoje korijene u cijelom savremenom svijetu i nije pojava od jučer, daje izuzetno pogodan teren da se i najveće zlo iskazano u divljanjima (u kojima je na sličan način, „preljevanjem" sa terena ulice „slučajno" spaljena posljednja beogradska Barjakli džamija) tretira kao „normalnim". A na taj način i BiH da se posmatra kao „tipična". U nabrajanju tipičnosti daleko bi nas odvelo trendovsko „uklapanje" i BiH (po čemu je BiH „već" Evropa): prostitucija, trgovina ljudima, droge, sve noviji slučajevi AIDS-a, pranje prljavog novca... Svega toga ima u BiH po čemu BiH „liči" na savremene razvijene zemlje, ali ne liči po: vladavini prava, po proizvodnji, po otvaranju novih radnih mjesta, po rigoroznom pristupu ekologiji, po standardu svojih građana....

Banaliziranje zla

Davanjem legitimacije najnovijim izljevima „navijačkog" bijesa, koji je najmanje sportski, i nedovoljnim bavljenjem pozadine tih zbivanja i od strane Međunarodne zajednice otvara se novi poligon sa kojeg se, kao alternativom, upućuju raznorazne poruke: i oko suživota, oko projekta BiH, oko mentora čiji se likovi mogu vidjeti na majicama, oko reforme policije, tolerancije itd. Prihvatanje takvog ponašanja kao „društvene normalnosti" u BiH sutra otvara pitanja drugih okupljanja, revanšizama, ali i „spontanosti" koja nije isključena i u mnogo drastičnijem obliku. Tako sportski teren, a sutra i diskoteka, koncertna dvorana, ali i povratničke kuće i naselja, postaju svojevrsna politička tribina sa svim potrebnim elementima „slobodno lebdeće agresivnosti", kako je savremene oblike agresivnosti, koji se mogu javiti bilo gdje i sa bilo kojim povodom, nazvao američki sociolog, Talcott Parsons. Nasilje kao način rješavanja problema koji su se pojavili prilikom disolucije

bivše zajedničke države je i obrazac koji se pokušava i dalje nametnuti kroz prijetnje, ali i borbu za dušu mladih ljudi. Kada ovo kažemo onda mislimo na jedno uporno nastojanje da se svaki oblik zajedništva (a sport je za mlade jedan od najznačajnijih oblika njegovanja zajedništva) uporno razbija i da se mladi ljudi u RS-u stalno podsjećaju da je njihova „matica" izvan i da oni nemaju šta da traže u nečemu što se zove BiH patriotizam, pa makar on bio i ustavna kategorija i to onaj isti Dejtonski u kojeg se svi u RS-u zaklinju. Jer, nacionalistički mahmurluk, poslije silne opijenosti, započet će onog trenutka kada se jednoga jutra probude svi oni koji i kojima se govorilo da je BiH „nužno zlo". I kada shvate da je BiH „jedina realna alternativa".

Feljtoni i fazoni

Da je i u susjednoj Srbiji još uvijek na djelu jedna raspomama visa vi Bosne i Hercegovine govore brojni „naučni" i „obični" skupovi na kojima se uspaljeno BiH tretira kao „desno plućno krilo" jednog jedinstvenog organizma. Tako se ponovno, kao pred rat 1991. godine, kroz beogradsku „Politiku" pišu feljtoni pod potpuno propagandnim naslovima koji sugeriraju „jedinu" istinu: od 9 do 26. januara ove godine, izvjesni Mitar Miljanović, objavio je feljton pod nazivom „Istina o Bosni i Hercegovini". Stare floskule i litanije se ponovno koriste i eksploatiziraju i sa riječima, koje opravdavaju nasilje, i one imaju isti efekat kao i uzvici i spaljivanja zastava na stadionima. Rječnik u feljtonu je isti kao i 1990- te. Sama činjenica da se koristi isti dijapazon ukazuje koliko je mnogima stalo u Srbiji do Dejtona. Uostalom, autobuski i željeznički saobraćaj i iz Beograda i Novog Sada ide samo do RS-a, odnosno, kako se to u redovima vožnje kaže, do Srpskog Sarajeva. Tako zvanična politika, koja se (transparentno) zalaže za „pomirenje" i („ako treba") i izvinjenje (B.Tadić) ima svoju javnu upotrebu, ali i svoje alternativne govornice: feljtone, naučne skupove, stadione, knjige... Govor nasilja koji se, pod prisilom jakog svijeta, morao da ublaži, preselio se na banalnije oblike. Tome služe i javna obraćanja crkvenih velikodostojnika, dakle, sve tereni gdje se ne može „miješati" niko, a opet sve u ime (zamislite) – demokratije. Takva „navijačka" orgijanja su eskalirala na postavljanju kamena temeljca za Ferhadija džamiju u Banja Luci i ta „spontanost" nikada nije ni zakonski ni politički sankcionirana. Jasno je da se u ulozi „spontanih" nasilnika sve više pojavljuju "profesionalni" nasilnici, specijalizirani za sve vrste masovnog okupljanja. Također je jasno da se niti

u jednom, niti drugom slučaju, ali i mnogim drugim, ne radi o spontanim izljevima bijesa nego o unaprijed programiranom i dobro organiziranom nasilničkom poduhvata čije pripreme dobro osmišljavaju i druge aktivnosti poput već „čuvenog" Andanovog pronalaženja „bijelih terorista" u BiH. To što to nije istina, nikom ništa, jer se i nije željelo baratati sa istinama. U takvoj vizuri istinu sugerira (opet i samo) „Politika", po zlu poznata sa svojim „Odjecima i reagovanjima" kao najavama agresije.
Usmjeravanje i isporučivanje nereda tamo gdje se poželi, a posebno u sredinama koje su osjetljive zbog nedefiniranog i nekažnjenog zločina koji se odigrao u njima (Banja Luka, Bijeljina, Stolac, Trebinje), nosi poruke od kojih je najvažnija ona koja je kao javna afirmacije one političke opcije koja se protivi normalizaciji odnosa u BiH i ostvarivanje punog kapaciteta BiH kao države. To je i poruka Evropi sa željom da se kroz forme i rituale „navijačkog nasilja" učini javno vidljivim ono što navodno misli i čemu teži „tiha i šutljiva većina" Srba u BiH. Tako problem postaje mnogo širi. Poruka ostatku BiH, a posebno Bošnjacima, jeste da se može, ako se hoće, prići ponovnom i fizičkom nasilju. Da li se u tom slučaju može ono što se dešava na stadionima, kako to ističe dr. Vrcan, tretirati kao alarmni „sistem upozorenja" da se nasilje poput vode, kada se jednom proglasi normalnim, prelije u sve sfere života. (2005.)

4.4. ČEKAJUĆI SEPTEMBAR
(ne zna se više koje godine)

Najnovija inicijativa mlađahnog i ljepuškastog (i simpatičnog) Visokog predstavnika, Miroslava Lajčaka, da se reforma policije u BiH treba okončati do septembra, nekako se poklopila sa posjetom predstavnika EU Sarajevu, koji su također domaćim političarima, po ko zna koji put, stavili do znanja da se ne ponašaju u skladu sa zacrtanim (i na općem koncenzusu- valjda) evropskim putem BiH. Reforma policije se već duže vremena uz ustavne amandmane pojavljuje kao osnovni problem i smetnja da se konačno potpiše Sporazum o stabilizacij i pridruživanju. A onda tek započinje pravi posao i usaglašavanja koja, ako se zadrži sadašnje ustrojstvo BiH i sistem dogovaranja i blokiranja, mogu trajati do beskraja. Ili, u svakom slučaju, do Sudnjeg Dana. Dakle, i svakom laiku, koji ne mora dobro poznavati niti pravo niti „visoku" politiku, jeste jasno da sve ove priče ljudi i žena koji dolaze iz Evrope u BiH ništa ne znače u općoj konstalaciji snaga i ustrojstvu BiH kojem je doprinijela podobro i ta Evropa.

Krava, kljuse, bik ili - što li?

Naime, ako se i desi da dođe do razrješenja rašomona zvanog policija, dolaze drugi ne manje važni paketi zakona. Od prošle godine kada je izabran, Parlament BiH se nije bavio skoro niti jednim tipičnim evropskim zadatkom. Najviše rasprave i vremena je potrošeno na usaglašavanje dnevnih redova i prepucavanje stranačkih lidera koji politiku svojih stranaka tretiraju i kao „nacionalni" i „državni" interes. Ali, teško možemo ostaviti po strani to „demokratsko čudo" zvano BiH parlamentarna demokratija i cijelu političku i društvenu struktura BiH. Ta „struktura" liči sa boka na kravu simentalku koju bi svi da pomuzu, s leđa na domaću pasminu bosanskog konja koji, mada malehan, izaziva neodoljivu želju da ga svi zajašu i natovare te potjeraju planinama i brdima, na prednjem kraju izrasla tri krilca od kojih dva bi da iščupaju komad, što veći, tijela, pa da s njim odlete jal', prema istoku jal' prema zapadu, a treće se umori od mahanja u kontrasmjeru i istoka i zapada... Naravno, glava je bikova kojem su poispadali zubi, a svi ga hrane s hranom koju treba dobro žvakati i koja uvijek ima šansu da je sa otpada svjetskih. Kada to još uvijek živo biće i liječe onda mu liječe psihičke smetnje, a njemu bubrezi otkazuju, šalju smirujuće i umirujuće poruke i delegacije kao psihoterapeute koji se, također, polakome i da pomuzu i zajašu. I tako ukrug. Ko li je otac i ko je mati tog čudnog stvorenja pitaju se mnogi, ali odgovora niko ne daje. Neko kaže da je to eksperiment nastao u genetsko političkom inženjeringu (vojna baza Ohio), drugi kažu da je to plod prokletstva faraona, treći upetljavaju Hazare, četvrti Tarabiće, peti da je djevojka jedna uzdahla i taj uzdah i sada traje kao i začaranost, šesti da se treba pojaviti neko kaže princ, a neko kaže princeza skrivena u prostoru i vremenu koja treba da poljubi to biće sa dva ženska imena: Bosna i Hercegovina i da će se sve razriješiti. Nije se samo znao datum. Ali, evo sada je barem poznato da je to spetembar kojeg su i Lajčak i Pak (muško i žensko) ocijenili kao krajnji rok. Ah, da to je mjesec, ali godina, koja godina? Uostalom, poznato je da u septembru ove godine dolazi mjesec Ramazan, koji je mjesec posta i pojačanog ibadeta. Nije valjda da su to i ti evropski predstavnici sve predali u čuda kojeg, haman, svi u BiH čekaju?

Zabasali u basne

E, sada da malo iz ove polubasne, poluzoologije i poluevropologije pređemo na konkretnu stvarnost. Opet u formi pitanja:

1. Da li uopće u BiH postoji stvarni koncenzus oko toga da BiH, bez ikakvih ograda, treba ući u EU? Moje mišljenje je da stvarni koncenzus ne postoji ili, u krajnjem slučaju, da se pod takvom nečemu podrazumijevaju različite stvari, te da su prisutna najmanje četiri različita pristupa, viđenja integracija, a najviše desetak tih pristupa, s tim da u ovom trenutku većina stvarno ne želi formiranje BiH kao normalne evropske države. I time i faktički formalno-pravno ne želi niti integracije u Evropu.
2. Da li u Evropskoj uniji postoji jedinstveni stav oko toga da BiH stvarno treba što prije ući u sastav Unije? Moje je mišljenje da i tu postoji najmanje četiri, a najviše desetak različitih stavova, te da je mišljenje većine da ne želi BiH u sastavu EU, odnosno da je manjina onih koji smatraju da „čedo iz Dejtona" treba suštinski mijenjati. A to znači imati uvijek razlog da se BiH ne primi „zbog toga". Ima nekoliko „pravih" razloga koji se još uvijek čine sakrivenim i ne koriste se u javnosti. A „svi" to znaju – baš kao u bajci o caru o novom odijelu. Znaju svi koji to trebaju znati koliko je i zašto „bosanski car", ustvari, go u „novom ruhu", kojem svaki novi predstavnik, visoki i obični, pa i niski, „dodaju" novu šaru. Kojoj se, opet, svi skupa dive li dive!

Žuti i crveni kartoni na terenu i u diplomatiji

I samo još dva događaja u prilog općoj rašomonijadi: prvi je istup bh. ambasadora u Egiptu, Radomira Kosića, koji je u Egiptu u intervjuu optužio dr. Harisa Silajdžića za kočenje ustavnih reformi i praktično krivca za krizu u BiH. To je u istom rangu kao kada bi ambasador Rusije u Srbiji kritizirao predsjednika Putina. Ali, "ovaj" ambasador, kao i "ona" u Londonu, više se osjećaju ambasadorima "one" nego "ove" države koja im se, ipak, s leđa čini dobrom simentalkom koju treba pomusti. I oni je i muzu – što da ne? I drugi događaj je sportski (Mostar: Zrinjski - Partizan Beograd 1:6). Utakmica koja je igrana na nekadašnjem stadionu Veleža pod Bijelim Brijegom i na kojem Velež od agresije ne igra. Navijači Partizana su došli i iz Srbije, ali i iz BiH, više da se potuku nego da navijaju, tako da je policija i stradavala i sprječavala da ne dođe do sukoba među navijačima, od kojih je jedna skupina vikala "Srbija" a druga "Hrvatska", usred Mostara, bosanskohercegovačkog grada. Paradoks je da je policija i nakon ispraćaja "Grobara" sprječavala da ne dođe do sukoba između navijača Zrinjskog i Veleža, koji prema svim izvještajima taj dan nisu ni igrali utakmicu. Ili je u BiH sve utakmica koja traje li traje! (2007.)

4.5. JOŠ SE NIJE RODIO...

Vjerovatno bi, da su druga vremena, protekla sedmica mogla biti označena sa historijskom, kada je u pitanju jedna mala zemlja na Jugoistoku Evrope. Naravno da je riječ o Bosni i Hercegovini koja je bila u centru pažnje – hem je došao novi Visoki predstavnik (sa suprugom i sinom), hem je zasjedao Upravni odbor za implementaciju mira, hem se o Bosni pričalo na mnogim mjestima. Novi i stari visoki predstavnici su se rukovali u Sarajevu, a Miroslav Lajčak se povukao sa BiH političke scene i pridružio Karlu Bildtu u obavljanju ministarskih mjesta u svojim zemljama. I jedan i drugi su nekako „hinjski" otišli iz BiH i narod u BiH ih ne pamti baš po nečemu dobrom. Ali, ljudi su se ovdje već navikli da i nije važno ko dolazi za Visokog predstavnika, važno je mišljenje onih koji ga šalju. A taj dio je nepoznanica kada je o javnom mišljenju riječ. Odnosno, teško se može svariti da li postoji ikakva konzistentna politika spram BiH od strane međunarodne zajednice? Dolazak još jednog Austrijanca može biti i dobar znak da Austrija još uvijek ima određenih moralnih obaveza prema nekadašnjoj svojoj sastavnoj članici prema kojoj se ponašala vrlo obazrivo i prije i za vrijeme svoje vladavine. Naime, nakon, preko 400 godina, vlasti Osmanlija u BiH i na velikom dijelu Balkana trebalo je pronaći nove modalitete i predočiti komparativne prednosti zapadne civilizacije ondašnjim narodima.

Kalay, Petrič, Inzko... i BiH teatar

Čak je davni prethodnik Valentina Inzka, Benjamin Kalay, (opet preko mandata kojeg mu je dao Berlinski kongres sa sličnim učesnicima kao sadašnja EU- 1878.)pokušao da u Bosni uvede i interkonfesionalno bošnjaštvo. Period vladavine Austro- Ugarske u BiH je ostao zapamćen po industrijalizaciji BiH i možda i nije slučajno što je novi Visoki predstavnik u svojim prvim nastupima govorio o industriji, poljoprivredi, ekonomskoj krizi i slične teme. Njegova izjava o očekivanjima je iz BiH narodnog poslovičnog blaga: „Nije se rodio ko je svima ugodio", kao da nagovještava radikalnije poteze ili ga približava onoj drugoj poslovici : „Drži vodu dok majstori (OHR) odu." Naime, skoro da je sasvim sigurno da će on biti i najvjerovatniji posljednji Visoki predstavnik u ovakvom (neformalnom protektorskom) mandatu. Strategija odlaska bez velikih promjena jeste ono što najviše boli ovdašnje stanovnike, jer se osjećaju

(ponovno) prevareni i ostavljeni, a raspoloženja političara su dio već davno naučenih lekcija svojevrsne mimikrije(pretvaranja) sa licima koja se mijenjaju, zavisno od toga pred kim i s kim se nastupa. Nastupi pred međunarodnom zajednicom su uljuđeni, pomirljivi i demokratski gorljivi, čak sa brojnim kooperativnim gestama, a za BiH javnost jesu kočopernost i držanje čvrste pozicije „predstavnika" svoga naroda (svojih glasača). Takva vrsta teatra u BiH je postala skoro pa ofucani dio umjetnosti aranžiranja, doziranja, javnih tajni koje se obično ne nazivaju pravim imenom, a opet sve u cilju da se pred javnosti prikaže što ljepšim carevo novo ruho, ispeglano lice, retuširane fotografije istih aktera, njihove kuće i kućice, njihovi računi i poslušnici. I narod učestvuje u tome na svim stranama kao dio scenografije koja pred izbore dobije oblike masovnih scena, masovnog ispoljavanja ostrašćenih različitih patriotizama koji o istoj teritoriji razmišljaju na potpuno različite načine. Tako su, najednom, u ovo područje bahnule brojne škole sa nazivima svetog Save, cijele dinastije Obrenovića i Karađorđevića, osvojile su nazive ulica, tu su i Stepinci, Zrinjski i ko zna više koje ličnosti iz susjednih zemalja BiH. Mnogi od njih nisu nikada ni bili u BiH, ali imaju svoje osvojene džade, svoje domove kultura, svoj kutak tamo preko Save i preko Drine.

Carevo novo ruho: golotinja i sirotinja

Ali, kao u priči o carevom novom ruhu, i ovdje u BiH se cijela teatarska scenografija, kostimografija, pa i scenario događanja, doima otužno i isprazno i vodi samo jednom relevantnom zaključku: CAR JE GO! Na sve strane jeste golotinja i sirotinja, jer svaku golotinju, pa i onu pornografsku, prati teška sirotinja, poremećeni sistem vrijednosti, pomiješane karte koje su, kada je o BiH riječ, najpopularniji dio i dječijih slikovnica i akademskih rasprava. Naravno, radi se o geografskim kartama, njihovim iscrtavanjima i precrtavanjima, svojatanjem i lomatanjem. Iz toga proističe i glumatanje osnovnih aktera, ozbiljne face, namrgođena lica, na kojima se teško mogu prepoznati samilost, osmijeh, pa i plač. Ti i takvi namrgođeni, i ljudi i žene, u ovdašnjoj politici defiliraju raznim tolk show emisijama na kojim isprepadanom stanovništvu BiH nude stalno nove i uvijek svježije teme za nove frustracije. Ušli u pamet, uvijek post festum („ja sam to govorio, niko mene nije slušao, ja sam ..") i uljuljkani u neodgovornost ispunjavanja svoje dužnosti. Svima njima je institut tzv. međunarodne zajednice veliki alibi za

njihov nerad i potpuno odustvo odgovornosti. Zato niko od njih nikada ne podnosi ostavku, a ako bilo šta zapne uvijek se može pronaći utjeha u krilu svoje vlastite majčice nacije. Prije toga je dovoljno optužiti „one druge", pročačkati po historiji, protumačiti je na svoj način ili, još jednostavnije, napasti tu istu međunarodnu zajednicu, podijeliti humanitarnu pomoć, ili opteretiti budžet novim obavezama, obećati kule i gradove i biti zaštićen bolje nego međed. Ako i više decenija nakon Dejtona isti ljudi vladaju u BiH, onda je očito da je na djelu organizirana urota u kojoj se narod koristi samo kao javna kulisa i topovsko meso. Gola statistika! I kada smo već kod statistike ona neumoljivo govori da kriza vraća u BiH i ljude koji su našli posao u okolnim zemljama, odnosno u EU ili čak i u Americi. Povratak kući velikog broja ovih ljudi jeste dodatni problem usložnjavanja krize u BiH: naime, njihove doznake su dobro jačale konvertibilnost konvertibilne marke, čuvale dostatnim rezerve deviza u Centralnoj banci, ali bile i velika pomoć i svojim porodicama, osiguravale da funkcioniraju i tercijalne djelatnosti u svojim mjestima življenja. Prelijevanje krize iz razvijenog svijeta u nerazvijeni jeste i dalje dio jednog nepravednog svijeta, pa tako nije isključeno da će glavni ceh ekonomske krize i recesije platiti oni kojima je kriza od kako znaju za sebe.

BiH kao zemlja prosjačenja

Dakle, dolazak novog Visokog predstavnika nije uzburkao močvarno stanje u BiH u kojem su se nataložile brojne negativnosti (mikrobi, virusi, bakterije) koje prosto zapljuskuju ovdašnju javnost koja je zbunjena i bez ikakvog uticaja posmatra situaciju oko sebe. Izgubljeni ljudi koji hodaju ulicama gradova, penzioneri koji sjednu u trolejbus i voze se, a ne znaju ni kuda će, prosjaci koji su na ulicama, dolaze u restorane dok jedete čineći vas postiđenim što imate taj zaloogaj, dolaze na vrata stanova, poturaju vama pod nos musavu djecu, ljudi koji tragaju za imaginarnim po kontejnerima, izluđeni radnici koji ostaju bez posla, pedesetogodišnjaci sa „dobrih mjesta" iz socijalizma sada obilaze parkove, kladionice su pune ljudi koji s lahke strane pokušavaju da odrade svoju šiktaricu... To su slike koje se ne vide dok blindirana auta praćena policijom jure na neke sastanke, na neke dogovore, pregovore, nova utalivanja, nove dilove (ja neću diratu tvoje, a ti se ne miješaj u moje – baš kao da je cijela država postala svojinom nekolicine ljudi) i nove podjele.

Rat je završen (prije ihaj- haj godina)

I da se vratimo lijepoj poslovici „Nije se još rodio ko je svima ugodio", što bi se moglo nazvati čak i optimističkim inauguralnim govorom nekoga ko nije poznat kao njegovi prethodnici, ali ko bi mogao da ovdašnje ljude iz stanja obamrlosti i ospjednutosti izvede prema realnostima i stvarnim mogućnostima. Neko ko će ljudima reći gorku, ali očiglednu istinu da je car (lažna stvarnost puna međusobnih optuživanja, iluzija i frustracija) ustvari – go, a da ruho kojeg mu stalno uljepšavaju predstavlja lažnu demagogiju i mjenicu bez pokrića. Neko ko će ljudima, na svim stranama, uključujući i onu dislociranu izvan BiH (bilo ekonomsku, humanitarnu ili prisilnu migraciju), morati reći da je RAT ZAVRŠEN još prije ihaj-haj godina. To je bolno otrježnjenje za ogroman broj ljudi koji i sami, iz najbolje namjere čak, doprinose da se stanje u BiH ne popravlja. Da je BiH i dalje u fokusu rasprave na raznim sastancima širom bijelog svijeta nije i ne treba biti nikakav „uspjeh" nikome. Naprotiv, ako, recimo, prostor Federacije BiH nije uspio u 15 godina da u svim elementima bude pozitivna alternativa i za ljude iz RS-a onda je veliko pitanje zašto je to tako. A takvo pitanje ne postavlja skoro niko u BiH. Naime, dok se, vjerovatno i s pravom, optužuje RS po mnogo osnova, nismo još čuli niti jednu inicijativu o, recimo, ukidanju Federacije ili preustroju kantona od kojih neki nemaju šansu da prežive. Ko kaže da su u BiH samo dva entiteta, kada se kapaciteti državnosti u Federaciji razvijaju na čak 11 nivoa?

Razgradnja BiH ima svoje neimare na svim stranama, jasno je kao dan, a to što se tome priključuju bilo navijanjem bilo kroz interese, akteri sa strane, pa ko im to može i zamjeriti? Bilo bi sigurno bolje kada ne bi bilo tako, ali to je realnost i zato bi možda gospodin Inzko (i doima se kao gospodin) mogao da ostvari historijski domet, a to je da svim akterima predoči realnost i da ih odmakne od iluzija koje se kao zaraza, ali i baza za stvarne podjele širi: s jedne strane priključenje velikodržavnim projektima, a s druge strane ukidanje entiteta i iluzija apsolutne pravde i priznavanje statusa pobjednika. Zato i jeste istina da se nije rodio ko je svima ugodio, ali kako bi Dino Merlin rekao: Sredinom, ili kako brižna majka savjetuje: Nemoj plaho ni krajem, ali ni plaho u sredinu puta, nego 'nako! U BiH je sudbina da većina stvari bude opisana sa tim genijalnim bosanskim izrazom 'nako.

4.6. BiH KAO KAMEN ZA POD GLAVU

Na svim stranama svijeta svi se bave komentarima hoće li ili ne preživjeti dejtonsko čedo koje je imalo više babica nego li iko na planetu. Jedna babica, ona sa istoka, bi joj oderala kožu, onako živoj, poredeći je s mačkom, ona sa zapada u njoj je više vidjela aždahu koja se samo pritajila i vještački smanjila, pa je najbolje da se sveže, a da joj se nađu kao čuvari i vukovi i lisice. Za islamske zemlje to je bilo evropsko mezimče malo neodredive vrste, pa ne znaš da li bi mu se divio ili ga prepustio tamnošnjim vladarima da im služi kao ukras. A sa trofejima se zna ili su u rezervatu (ZOO vrt) ili sa slamom popunjeni i preprarirani stoje na zidovima sakupljača trofeja. Za daleke zemlje izlazećeg i zalazećeg sunca to je bila daleka destinacija gdje su se evropski neandretalci (sa likovanjem što, eto, i Evropa ima te vrste koje su opstale) ubijali i sakatili tamo negdje na kraju XX stoljeća. Pa su pisma podrške slali i sa Samoe i Aboridžani i Tuti i Hutsi, sve dok se ovi posljednji nisu izubijali. A ko zna, možda su to uradili zato da tamo nekim Evropejcima (kao kolonijalnim bivšim i sadašnjim vladarima) na primjeru pokažu kako se može brzo pobiti i brzo pomiriti. Evo primjera, molićemo lijepo! I to vlastitog. Kažu da je u 1993. godini i nešto ranije i kasnije ubijeno stotine hiljada pripadnika ova dva plemena, ali su oni brzo prestali i sada imaju suđenja u svojoj dalekoj zemlji i primjenjuju pomirenje. A vidite tamo u BiH i dalje neko prijeti novim ratovima, pa se kao svi čude: „Jao, zar im nije bilo dosta rata?" A upravo pred ovu, na završetku svome godinu 2009., mogu se čuti takve prijetnje. Doduše, njih niko ne uzima za ozbiljno, ali u BiH nije ozbiljno uzimana prijetnja ratom i 1992. godine, ali ni ekonomska kriza. Ovdje se pjeva jedna optimističko- borbena pjesma čim se ljudi malo zarakijaju: „Ne može nam niko ništa, jači smo od sudbine!"

Bosna kao zoologija

Dakle, vidimo da je oko BiH prisutna izvjesna zoologija, odnosno upotreba životinjskih imena i poslovica vezanih za takvo nešto. Pa se za neke vrste pregovora kaže jednostavno : „Legla kuja pod hambar" (znači prevedeno- pritisak je urodio plodom), za drugu vrstu se kaže: „Došla maca na vratanca", a za velike izjave se jednostavno kaže: „Psi laju, a karavani prolaze". Naravno, tu je i priča o međedu i bukvi kao stalna inspiracija kada se ovdašnji narod želi opisati. I hajde što ga takvim opisuju u stereotipnom smislu stranci, ali kada

se ljudi iz Bosne širom svijeta, pa i u Bosni razočaraju sami sa sobom, onda potegnu i te stereotipne priče o narodu koji, haman, voli da ga kinje i koji uporno bira jedne te iste ljude kao svoje predstavnike. Međutim, stanje „duha naroda „ (ako takvo nešto i postoji uopće) jeste mnogo složenije nego se u prvi mah misli. Prvo, to je jedna vrlo heterogena struktura koja nije homogena ni u čemu i koja na različite načine iskazuje svoju privrženost nekim idejama koje se u svakoj normalnoj zemlji podrazumijevaju kao jedan svkodenevni nacionalizam („Banalnim" kakvim ga u naslovu istoimene knjige /„Banal nationalism"/ naziva Michael Billig- preporučujem da potražite tu knjigu koja je na engleskom izašla još 1995. godine). To je odnos prema domovini, predsjedniku države, zastavi, himnoj, obrazovanju, imenu zemlje, njenoj historiji, njenim granicama kao svetom tekstu preciznih koordinata, jeziku, kulturi, sportu, jedinstvenom međunarodnom nastupu...). Svaki od ovih elemenata u BiH je priča za sebe i priča koja, zavisno od toga gdje se priča, ima, shodno mjestu izgovaranja, i svoje sadržaje. Oni su često i dijametralno suprotni u istoj zemlji. Nije to samo određenje po „nacionalnom ključu" kako se u prvi mah misli s obzirom na etničku podijeljenost.

Shematizirana stvarnost: sve je stalo u jednu shemu

Ni u krugu jednog naroda se baš ne određuju ljudi prema jednoznačnom stereotipu, makar i bio obljubljen vođa koji to predlaže. Poznato je iz historije kako su završavali svi oblici jednoumlja. Zato se danas uporno pozivanje na „jedinstvo" ili ako je napadnut neko iz jednog naroda (npr. za kriminal, ili neku drugu nevaljaštinu) tumači da je onda, kao, napadnut „cijeli narod". Prebacivanje takve priče na cjelokupni narod jeste tipična odlika, ako ništa drugo, totalitarne svijesti ili, čak, težnje ka uspostavljanju te totalitarne svijesti. Upravo ovih dana u BiH se ljudi zamajavaju sa „shemama" moći koje su rađene za neke (određene) potrebe, najvjerovatnije u OHR-u. Takvih shema je do sada objavljeno koliko god hoćete i niti jedna, makar koliko potkrijepljena dokazima bila, nije okončala na način da se shema „razbila", a neki od aktera bili čak i ukoreni. Živimo u svijetu (to se osjeti čak i BiH) gdje senzacije mijenjaju senzacije svakog trenutka, a bajatost dojučerašnje atraktivne informacije gura je na marginu. Neprivođenje kraju niti jedne započete „velike priče" i velikog broja malih, ali ne i manje moralno značajnih, priča proizvodi utisak da se priča radi priče , a bezobrazluk u djelovanju

prozvanih aktera daje im oreol herojstva u očima puka. Obično je to na Jugoistoku Evrope oreol nacionalnih junaka, jer oni svaku urotu protiv njih pretvaraju po oprobanom receptu u napad na narod za kojeg se oni žrtvuju obično do posljednje kapi krvi i posljednjeg pripadnika tog istog naroda. U jednoj guslarskoj tradiciji u kojoj su hajduci, uskoci i kojekakvi vagabundi postajali narodni junaci, sasvim je normalno da se, i bez obzira na internetske informacije, poplavu vijesti i onih agencijskih i lokalnih, zadržala ta tradicija formiranja likova koji su postali legende. Uostalom, vrlo je popularno čak i u zvaničnom žargonu da se neki još uvijek živi ljudi pretvore u pjevačke i neke druge legende. Bosna i Hercegovina u tom smislu nije ništa izuzetak. Čak je u njoj mnogo legendarnih ličnosti koji su to zvanje dobili u šatro žargonu („Đe si ... legendo?"). Rat koji je (valjda) prošao donio je sobom čitavu galeriju likova koji su svaki za sebe postali dio legende. Inače, značenje riječi legenda daje wikipedia i to pripovijedanje u prozi ili stihu u kojoj su povijesno-bibliografski podaci isprepleteni s fantastičnim događajima, priča o neobičnom događaju. To je i predaja o životu neke osobe ili o nekom događaju, najčešće izmišljena ili obogaćena maštom. Stručni termin: tekst kojim se tumače znakovi na geografskoj karti, slici, nacrtu itd.

Legende, legendina rodbina i legendina hladovina

Helem, legende BiH hodaju ulicama i nalaze se tu oko nas. Obično ispred njih idu rotaciona svjetla brzih službenih auta (sklanjajte se vi koji niste legende), a kada dolaze i u crkvu i džamiju (a dođu nekada i tu) sa njima idu ljudi koji se obaziraju na sve strane, te nose nešto u uhu (sklanjajte se vi koji niste legende). Taj utisak pali kod običnog puka koji, recipročno broju ljudi i vozila koja prate legendarne legende, cijeni i njihove položaje. Sve to u jednoj maloj zemlji gdje je takvih likova -legendaran broj. Svaki peti stanovnik bi se mogao svrstati u neku vrstu legende. A legenda koja živi ima sina, kćerku, tečića, amidžića, dajdžića, drugu ženu, sekretaricu, pa su svi potencijalno ili sami legende, ili se nalaze u dugoj sjeni (hladovini) od legende.
Još kada se sastanu legende iz cijelog svijeta koje se vrte po Bosni uzduž i poprijeko, ispada da je je Bosna kao kamen za pod glavu mnogima, a najvećem broju ljudi u Bosni, to je sve teatar koji traje dugo, dugo... Mnogi bi voljeli da je serija koja se može snimiti na DVD i da svi skupa pogledamo završnu epizodu, a ne da nam se snimljeni materijal pod nazivom „Dayton i odmah poslije njega"

prikazuje stalno kao repriza. Ali, valjda svi računaju na zaboravnost ovdašnjeg svijeta, jer u cijelom svijetu se XXI stoljeće uveliko zaholcalo, a ovdje se vrijeme zaleđuje na period 1992.- 1995. godine. Ovako ili onako, a kao i u „Dinastiji", glavne likove u pola snimanja zamijeni drugi glumac i svi se brzo naviknu na njega, a zaborave onog prije njega. Valjda je to zato što scenarije ionako pišu jedni te isti, a oni se ne slikaju. Nekome je BiH kamen za pod glavu, a mnogima je u BiH kamen - u glavu.

4.7. "ŠTO NAM NEMA SA DRINE VEDRINE"

Sve bude i prođe. Tako bi se mogao okarakterizirati i najnoviji prelaz iz jedne u drugu godinu. Nova godina i njena proslava jeste i najbolji barometar o tome kako u zemljama bivšeg socijalizma još uvijek "međunarodni praznici" imaju primat nad obnovljenim blagdanima iz dalje prošlosti, ali i iz vjerske tradicije. Tome u prilog ide i proizvođenje javnog mnjenja, a domaća sredstva informiranja dođu, čini se, potpuno "na svoje" kada se treba praviti štimung za novu godinu. Na cijelom prostoru bivše države SFRJ, a putem kablovskih televizija, prate se svi veći programi na cijeloj teritoriji bivše zajedničke države, još uvijek značajan dio budžeta javni emiteri usmjeravaju u snimanje novogodišnjeg programa.

Poslije Dejtona – jedino je Nova godina zajednička

Taj program sa reprizama i sa "red narodne", "red zabavne" (toga južnije od Hrvatske ima sve manje i uglavnom kasno poslije ponoći), "red humora", traje uz izbor filmova najmanje tri dana (ove godine se u BiH to odužilo na pet dana), ispuca se masa petardi i druge pirotehnike i onda se sve vrati u staru depresivnu ravan. Sama činjenica da se novogodišnji program najavljuje dugo vremena, da se za njega izdvaja najviše sredstava, te da je i najskuplja sekunda epp- a, upravo govori da je taj praznik "u trendu". Kada je o BiH riječ onda je i poslije 10 godina od Dejtona još uvijek jedino Nova godina praznik koji proizvodi iste efekte i na ulicama Banja Luke, Sarajeva ili Mostara. A da su podjele, proizvedene kao posljedica agresije i etničkog čišćenja, još uvijek prisutne, govore i naizgled dva odvojena slučaja koja su "drmala" BiH scenu i proizvodila uskovitlane (ipak samo etnitetske) strasti. U Federaciji je (bilo) aktuelna prodaja "Energopetrola", a u RS-u štrajk u Rafineriji nafte Bosanski Brod.

S jedne strane, dignuta je uskovitlana velika prašina protiv Vlade Federacije

BiH zbog izbora i pregovaranja sa strateškim partnerom INA – MOL i prodaji najvećeg naftnog distributera, a na drugoj strani štrajk zaposlenih i veliki protisak na Vladu RS-a da razriješi pitanje neisplaćenih plaća radnicima Rafinerije i potraga za strateškim partnerom koji bi ovu jedinu rafineriju u BiH spašavao od sve izglednije propasti. I jedni i drugi i "Energopetrol" i Rafinerija nafte imaju iste probleme u velikim dugovanjima, gubicima i infrastrukturi koja nije iskorištena. O terminalu Ploče da se i ne govori (više se priča o "luci Ploče" nego terminalu u Pločama ili naftovodu u koji je i BiH značajno ulagala, a sada ga ne koristi), kao i o činjenici da je BiH, vjerovatno, jedina u svijetu kojoj se više isplate auto cisterne koje velikom broju distrubutera, koji su načičkani pored svih puteva, štrljacnu po cisternu nego prevoz željeznicom ili osposobljavanje naftovoda i korištenje objedinjenog potencijala.

BiH je prije Zapada bila u fazonu globalizacije

Šta je još što vezuje ova dva "slučaja" iz domene energetike? Pored "crnog zlata" i njegove prodaje koja se isplati svima osim ovom dvoma - njih vezuje i isto predratno vlasničko porijeklo. To je "Energoinvest" u kojem su bili i jedni i drugi - najnoviji aktuelni "paćenici" privatizacije. I ne samo oni- širok je spektar firmi uključujući i drugi veći dio nekadašnjih "Energoinvestovih" firmi (koji su bili objedinjeni u tom velikom gigantu koji je bio Složena organizacija udruženog rada). U vrijeme socijalističke republike Bosne i Hercegovine oblast energetike je bila centralizirana, ali i postavljena vrlo fleksibilno sa naglaskom na autonomnom BiH razvoju. Ako izuzmemo ideološke predznake koji se često stavljaju u prvi plan, teško da danas mogu da izdrže snagu argumenata kritike koje su bile upućene na činjenicu da su takve glomazne "organizacije udruženog rada" – neracionalne. Primjer globalizirajućih velikih svjetskih koroporacija, koje širom svijeta zapošljavaju i stotine hiljada radnika, upravo govori o trendu velikih korporacija kao ikona procesa globalizacije. U ovoj priči treba pomenuti širenje "Energoinvesta" i prema tržištima Afrike, Azije, pa i Amerike, formiranje zajedničkih ili posebnih firmi i dobivanje velikih poslova na međunarodnim tenderima. To je bilo prije pomena priče o globalizaciji i prije agresije na BiH. Ulaganja u naučno istraživački rad, pa i istraživanja naftnih izvora u Posavini, prerade boksita iz kojih su nikli i "Aluminij" Mostar i "Birač" Zvornik, ali i visokosofisticirani transformatori... Tako ispada da su "omraženi komunisti" i "ideološki Jugosloveni" više razmišljali o objedinjavanju energetskog

snabdijevanja i samostalne distribucije strateške sirovine, kakva jeste nafta, prirodni gas, ulja i svih ostalih prerađevina, nego li što je to danas dušebrižništvo onih i kojima je i BiH i "ono što je čini" u srcu bez ikakve alternative. Bez imalo želje da se analitičkim analizama pridodaje još jedna enigma, ne možemo da i ovdje ne postavimo pitanje koje se malo gdje postavlja: da li je jedan od ciljeva agresije, i to ne manje značajnih, bio i uništenje potencijalnog BiH razvoja?

Razbijena privreda – nastavak genocida u miru

Nespremnost da se o toj temi (elektroprivrednoj, transportnoj, poštanskoj, preradi željeza i čelika, hemijskoj industriji, proizvodnji automobila itd.) otvoreno razgovara i da se to stavlja u prvi plan - govori i o tome da mnogim odgovara ovakvo stanje. Uništenje vrlo perspektivne predratne BiH privrede, koja je imala potencijala da se razvija u prerađivačku, sa solidnom sirovinskom osnovicom, otvorilo bi pitanja na koji način se BiH htjela ubijati na dugoročan način. Gdje su postrojenja mostarskog "Sokola", sarajevskog predratnog "Tasa", ili brojnih drugih tvrtki, gdje su sarajevski željznički vagoni zaustavljeni na nekim željezničkim postajama, gdje su pare od devizne štednje građana i da li se BiH i dalje tretira kao kolonija Ljubljane, Beograda, Zagreba, i kome to u BiH odgovara? Pitanja i samo pitanja. Nažalost, mnogo je više pitanja nego odgovora i na prelazu 2006. godine. A čitaocu, onom dobronamjernom i svakom drugom, iskreno moramo reći (Mi iz BiH): "Ma, nema toga ko bi više volio da piše o vedrim temama u Bosni nego oni koji su u njoj". A odavna još pjeva se tužna pjesma u Bosni - "Što nam nema, što nam nema sa Drine vedrine." Rijetka je vedrina i kada se i pojavi vrlo brzo mnogi hukću oko nje što više, da naprave oblake, pa makar i palili i žarili po Bosni i Hercegovini. Radi uništenja vedrine bosanske.

4.8. SIHIRI, OPSJENE – LAŽE I PARALAŽE

U i oko Bosne i Hercegovine se uvijek pletu vidljive i nevidljive igre tajnih i javnih konaca koji se vuku i u kojoj se igrači ponašaju često misleći da to rade po svojoj volji. I prije agresije na Bosnu i Hercegovinu ovdašnji ljudi su bili poznati po tome što su obogatili brojne (inače) bogate arhive sujevjerja i traženju "selameta" na razne načine, kakvi su prisutni u cijelom svijetu. Bježanje ljudi od stvarnosti, traženja lijeka da se promijeni tok sudbine, ali i nedostatak istinske

vjere, te neusaglašenost života ljudi i drugih svjetova, izaziva pojavu raznih magova i vračara, modernih vračeva, astrologa i drugih "horoskopaša" koji su zagledani u kugle, karte, šoljice kahve, kašike, viljuške, dlake, slike, dlanove i šta sve ne, da vam otkriju ono što je od ljudi sakriveno. Jedan ovdašnji učen čovjek je pozvao sve te koji "sve znaju" da otkriju gdje se nalaze Karadžić i Mladić i tako oslobode ljude ove noćne more. Sujevjerje ima korijen u narodnim vjerovanjima i prenosi se običajima, tradicijom, predanjem. Ono je utkano u jednu arhetipsku - običajnu svijest, koja je pokazatelj da čovjek sve ono što je neobjašnjivo, sve što je mistično i sve što na neki način prevazilazi njegove mogućnosti, pokušava da riješi na natprirodni način - čitajući te natprirodne znakove i simbole kako bi mogao da utiče na tok svoje sudbine. To podrazumijeva i postojanje posrednika koji je "znalac", koji na jednostavan način neobjašnjivo čini objašnjivim.

I naučnici i pisci pišu "zapise"

Prikaze i iluzije koje se nude predstavljaju, ustvari, poturanje neistine kao istine. Tako da od vračara i vidovnjaka, koji su često samo lovci na novac lakovjernih, ali vrlo opasni i po čovjeka i društvo kao sihirbazi povezani sa džinima, mogu da budu opasni ako ne isto, ali i više oni koji neke pojave i druge narode prikazuju u negativnom svjetlu. Kao vračare i vidovnjaci se pojavljuju i "naučnici" koji uporno žele da negiraju zločin nad Bošnjacima ili Bošnjake pokušavaju prikazati kao veliku ("bijelu") opasnost. A poput vračara i sihirbaza i ovi savremeni pisci "zapisa" mogu proizvesti svoje sljedbenike, one koji vjeruju njihovim vještim manipuliranjima činjenicama, te biti opasnost i za pojedince i društvo. U ovom periodu su se mogle pročitati ozbiljne rasprave od kojih izdvajamo samo neke koje su nastale u Beogradu. Jedna je teza posebno popularna kod istočnih susjeda BiH,a u funkciji je davanja argumentacije tezi Slobodana Miloševića da su, maltene, JNA i naoružani bosanski i srbijanski Srbi i njihovi pomagači iz inozemstva: dobrovoljci iz Rusije, Grčke, hrvatski Srbi, Crnogorci u redovima tih jedinica, učinili "korisnu" stvar sa zločinima u Bosni i Hercegovini i, prije svega, nad Bošnjacima. Jer su, po S. Miloševiću, prije cijelog svijeta, "shvatili" opasnost od islamskog fundamentalizma i "preventivno delovali". Valjda bi zato umjesto zatvora trebali dobiti zahvalnice i kolajne. Drugim riječima: Bošnjaci su sami izazvali rat i sami su sebe ubili od Markala do Srebrenice. Takav zaključak se može izvesti i iz podužeg teksta Darka Trifunovića u beogradskoj "Srpskoj političkoj misli", broj 1-4/2004. godine. Tekst je pod naslovom "Rat

u BiH i teroristički napad na svetski trgovački centar". Ovaj tekst sa brojnim citatima odmah na početku ističe da je "rat u BiH bio vjerski" i u njemu su "ekstremisti vodili Džihad". Tako i zaključuje: "Isti oni teroristički centri islamskih ekstremista koji su rukovodili i inspirisali terorističke napade na SAD 11. septembra 2001. snose odgovornost za građanski rat u BiH 1992-1995." I u komentaru Slobodana Durmanovića u "Novoj srpskoj političkoj misli" od 27.11.2005. godine se govori o preoblikovanju "tolerantnog bosanskog islama" govoreći o islamskom radikalizmu. Tražilo bi puno prostora da se naglase svi elementi onoga što ova dva teksta nose sobom i što je miješanje i vremena i uzroka i posljedica. Stigmatizacija islama u BiH, Bošnjaka, njihove borbe, samo je u jednoj funkciji da se zločin koji je učinjen prikaže smislenim, mada je od Vašingtona, preko Moskve, pa sve do Haga (a to nije nikakva "zelena transferzala" kakve izraze koriste i jedan i drugi autor) jasno da je učinjen zločin planetarnih razmjera.

Ako ima "srpsko pravoslavlje" ili "hrvatsko katoličantstvo" ima i "bosanski islam"

Dovođenja u sumnju i sijanje iluzije zato i jeste odlika i ovih "zapisa" koji se pojavljuju u poplavi zapisa i talismana, a vezuje i ovakva pisanja sa pravim pritiskom na Bosnu i Bošnjake. U tu svrhu služi i teza o tome da se navodnom "radikalizacijom" krvari neki "specifični bosanski islam". Mora se jednom reći da takvo nešto, takav islam, ne postoji niti je postojao. Postojalo je upražnjavanje islama od strane dobrih Bošnjana, ali islama koji je, u svojoj suštini, isti kao i onaj na drugim krajevima Zemlje. Možda se takva analogija nameće iz u stvarnosti nacionalizirane (srpske) pravoslavne crkve kao jednog specifikuma, ali niko ne govori o "srpskom pravoslavlju" niti "hrvatskom katoličanstvu". Ali je zato omiljena tema o tzv. "bosanskom islamu". To se može čuti i od strane (vjerovatno) dobronamjernih, ali i neupućenih ljudi i u samoj BiH i izvan nje. Ukazivanje na "radikalizaciju" samo islama, na drugi način se govori o jačanju vjerske dimenzije i kod Srba i Hrvata, ali i jačanja religija u cijelom svijetu. Neki filozofi kažu da će XXI stoljeće biti stoljeće povratka vjeri. I dok je to kod drugih ta činjenica gotovo idilično prikazana, kod muslimana u svijetu povratak osnovama vjere se negativno tumači. Tako bi, haman, mnogima odgovoralo da se islam u BiH uzima samo kao kulturološka dimenzija, uzgredna pojava koja ljude (Bošnjake) čini podložnim svakoj ideji, koja zahtijeva od njih da znaju ko nisu, a ne znaju ko jesu, ili da u redu na mostu višegradskom čekaju ono što im je namijenio "onaj homogeni koji preko kremanskih i drugih proročanstava gleda

u budućnost." Pa i u posljednjem pokušaju istrjebljenja, takvi i slični su sjeli i otvorili karte i ustanovili šta će se desiti 2001. godine, pa su deset godina ranije počeli sa "preventivnom intervencijom." A ako ljudi u toj BiH i pored embarga na uvoz oružja i svijeta koji im nije bio naklonjen, još i organiziraju uspješnu odbranu, ispada da se "radikaliziraju". I zato se i dan danas anatemiziraju, proklinju, označavaju i negiraju. Pa valjda po tome i smeta što Bošnjaci vjeruju u samo Jednog Jedinog Boga! Ćiri- bu, ćiri- ba više (uglavnom) ne prolazi!

5.MEĐUNARODNA, (ILI NEKA DRUGA) ZAJEDNICA

5.1. NEKE PTICE „NIKUD" DA POLETE

Čudna zima je zavladala u zemlji Bosni, a to vam je mjesto na Jugoistoku Evrope koju su pisci zamišljali i davali joj imena. Tako se jedan dječak iz belgijskog stripa, koji je poznat pod imenom Tintin, u jednoj od epizoda stripa obreo u zemlji koja se izmišljeno zove Sildavija (Jugoistočna Evropa), u kojoj se on obračunava sa anarhistima, korumpiranim policajcima, brkatim banditima sa fesom na glavi i brojnim drugim karikaturalnim likovima koji puše nargilu. Poznata spisateljica kriminalističkih romana, Agata Kristi, također je na istim prostorima izmislila ime zemlje u svome romanu „Tajna dimnjaka". Tu zemlju je nazvala Hercoslovačka, a koja se u romanu opisuje kao zemlja nasilja, razbojništva i misterije. Jasno je da postoji jedan skoro pa historijski stereotip koji na „jednoj kamari" vidi izmiješano nasilje, krv, divljaštvo, podjele, a tu međusobno iracionalno ubijanje ide do mjere kada prestaje samo kada se akteri dovoljno iznure i ne treba se u to mnogo miješati: oni kako počnu tako i završe s tim (međusobnim ubijanjem). Najvažniji dio stereotipa jeste DA SU SVI TU ISTI – SKLONI NASILJU. Takav stav je definirao i poznati političar, Lorens Iglberger, koji je opravdao neintervenciju Zapada u raspadu bivše Jugoslavije sa poznatom rečenicom s početka 90- tih godina: „Ako su ljudi riješeni da se međusobno ubijaju u uslovima koji gotovo onemogućavaju spoljnjem svijetu da išta učini bez gubitaka mnogih života, onda moj odgovor glasi: „Žao mi je, ali oni će se ubijati dok se ne iznure i ne postanu dovoljno razumni da prestanu."

Bosna ka o"sistem predstava"

Nažalost, za ostatak Evrope i civilizacije, Balkan se uvijek i ponovno otkriva kroz ekstremne slučajeve, kao jedna specifična orijentalna postojbina („toliko različita") posebnog tipa ljudi koji su već opisani u radovima putopisaca kada se počela čitati etnografska knjiga neistraženih predjela. Nije se odmaklo daleko od poznatih opisa Džorža Bernarda Šoa, ali i Rebeke Vest, Alfred Lord Tenisona, Lorens Darela, koji je svoju fiktivnu balkansku zemlju nazvao „Vulgarija".

Daleko bi nas, iz bliže ili daljnje historije, odvelo nabrajanje brojnih autora i njihovog neakademskog bavljenja prostorom na kojem se nalazi i zemlja Bosna, koja „se našla" u tom svijetu „balkanskih duhova" i fantazarija u čemu se nije daleko odmaklo. Rano preminuli palestinski teoretičar, Edvard Said, kao da je sa svojim „Orijentalizmom" dao i definiciju kada se govori o orijentalizmu, ne govori se o određenoj teritoriji nego se govori o stanju duha, („sistem predstava" kako kaže briljantni Said). Tako je taj predio nazvan i „Istok na Zapadu i Zapad na Istoku" i nazvan i „most između Istoka i Zapada" (a na mostovima je obično najveća promaha) ne samo geografski udaljen. To je u vrijeme savremenih komunikacija relativno rješiv problem, jer se i veće razdaljine čine bliskim, ali je vrlo bitno da li je taj predio tako mističnih imena (Vulgarija, Bohemija, Nedođija, Tamnivilajet, Sildavija, Hercegslovačka, Hercegbosna, Republikasrpska) zaista takav da mu ni pomena nema u imenima. Ili se žele uopćavanja vezana za „daleke" prostore Jugoistoka Evrope više vezivati za intelektualne, kulturne, odnosno civilizacijske udaljenosti od „vladajućih" modela. Nažalost, u tom formiranju „predstava" o tako dalekim mističnim predjelima i ljudima koji su tu u komšiluku (Evrope), značajan doprinos daju svojom prilježnošću uklapanja u stereotip i ljudi sa ovih prostora. Oni postaju lahka meta jer je dovoljno barnuti im u njihovu vlastitu mitologiju i raspaliti im južnjačke strasti i eto kod njih poriva za osvetama, nasiljem, tražeći najslabiju kariku u svome i susjedstvu i komšiluku. I u svojim objašnjenjima i odbrane i napada upravo onog „drugog", napadati za ne-civilizaciju, ne-evropstvo i udvarati se ideji (na kraju krajeva) o izjednačenosti „sklonosti za nasilje kod svih aktera". A to ne treba mnogo objašnjavati, jer postoji unaprijed pripremljena „predstava" da su tu „svi isti", da svi nose čudne kape, imaju brade i kolju se međusobno. Usput puše i nargile, kako to Tintin rješava u stripu, ili kako to „objašnjavaju" neki od filmova koji su opasnost po svjetski mir vezivali za bradate osvetoljubive spodobe koji tumaruju u mističnim predjelima zemalja nepoznatih imena. Zašto uopće u ove hladne martovske dane teške bosanske zime 2005. godine razmišljati o nečemu za šta će mnogi reći

da im je (ne) poznato? Pa zato što je u takvoj atmosferi (zaleđenih srca) proteklo obilježavanje 1. marta Dana nezavisnosti BiH. Zato što je u Širokom Brijegu odigrana nogometna utakmica mladih reprezentacija Hrvatske i BiH. Nažalost, BiH reprezentacija nije na „stranom" terenu (Hercegovine) dočekana prijateljski, pa je za očekivati da će bolji prijem imati na sljedećem susretu u Zagrebu. Zato što je i Hag počeo sa nekim blagim presudama i najnovijim optužnicama da se uklapa u uobičajenu dioptriju gledanja na prostor Jugoistoka Evrope. Zato je važno ovo podsjećanje. Zajedničko za sve nabrojane slučajeve je uklapanje u stereotip („svi su isti", ili „ne znaš ni ime zemlje" jer misliš da se nalaziš u jednoj, a to je sasvim druga zemlja). Da li ovaj prostor i koliko i sam doprinosi tome, možda je važnije pitanje za analizu svih pojedinačno, uključujući tu, naravno, i Bosnu i Bošnjake. Kako sada stoje stvari stereotipi odgovaraju i onima koji sa strane iz daljine, prije svega intelektualne, gledaju na ovaj prostor, a i domaćim vlastodršcima na sve strane. I jedni i drugi su ušančeni u isti stereotip koji prostor, na kojem je sudbinski i Bosna i Hercegovina, čine „dalekim", ovaj put najviše dalekim od evroatlantskih integracija. Da tamo uđu ne bi bili niti „drugačiji" niti mistični. Tada bi se, valjda, pronašli i Mladić i Karadžić.

5.2. TJESKOBNO VRIJEME STARIH STRAHOVA

...Oni su prvo krenuli da drže sesije po gradovima iz svake od bivših republika SFRJ... Zatim su sa tih sastanaka pisali anamo njihovi savjetnici saopćenja, nemušta i međusobno optužujuća. Uvijek je bio kriv „drugi". Lociranje tog „drugog" iz pojedinačne perspektive svakog od učesnika bila je i najava da se protiv tog drugog usmjeri propaganda. Pa su jednom bili krivi Slovenci, drugi put „ustaše", treći put „turci"... Forme usmjeravanja širokonarodnog gnjeva su bile najčešće kroz mitinge. Mitinzi su, pak, bili sa zastavama i scenografijom, sa likova omiljenih narodnih „junaka", sa porukama ispisanim ko zna u kojim podrumima mržnje. Ta balkanska „svenarodna" volja bila je i alibi za političke poteze izabranih funkcionera. Ustvari, radilo se o njihovoj volji koja je kanalizirana kroz „spontano" okupljanje narodnih masa. To opasno poigravanje sa historijom i direktni upliv u negativni ishod ima svoje korijene u svakoj totalitarističkoj vladavini. Poziv na oružje i eliminacija „drugog", u svakom pogledu se podrazumijeva. Sa posljednjom agresijom na BiH se pomislilo u trenutku da je sve i teorijski i praktično apsolvirano. Odnosno, da je jasno da se u osnovi totalitarizma iz posljednje dvije decenije XX stoljeća nalazio i

recidiv neriješenog ishoda Drugog svjetskog rata, ali i totalitarni sindrom kojeg sobom nosi staljinistički pelcer koji je bio posebno nakalemljen u Srbiji. Kažemo „neriješenog" ishoda Drugog svjetskog rata, mada se u povodu obilježavanja 60-te godišnjice pobjede nad fašizmom u cijelom svijetu činilo da sve jasno oko ishoda ovog rata. U globalnom smislu možda i jeste, mada ostaje za širu analizu, ako do nje ikada i dođe, kako se moglo desiti da Hitler postane hit br. 1 za Evropu i da se sa velikom dozom nerazumijevanja svijet suoči sa tom opasnošću. Sama činjenica da se toj ideji priklonio ne samo veliki broj Nijemaca, Italijana, Japanaca, ali i svih drugih naroda svijeta, ukazuje na potrebu da se fašizam analizira kao stanje duha u kojem totalitarna svijet uvijek vreba na krhke forme demokratije. Uostalom, neki od teoretičara smatraju da se i u činjenici širenja demokratije nalaze potencijalne forme za ispoljavanje slobode. U toj slobodi i sloboda za djelovanje fašista je dio tog „trenda". Zar nisu u Njemačkoj marširali nacisti i u povodu Dana pobjede, makar to bilo minorno i pod kontrolom? Upravo činjenica da se sa dvostrukim aršinima gleda na „vlastiti" i „tuđi" fašizam daje poletnosti pokretu. U principu su „domaći izdajnici" ili kolaboracionisti agresora (četnici, ustaše, belogardejci, Nedićevci, balisti i mnogo ini) učinili više zla u smislu čistog ratnog zločina, pa i genocida, nego li što su to uradile okupatorske snage. Stavljanje pod tepih tog iritirajućeg „prljavog veša" iz historije, abolicija četnika nakon njihovog vojničkog poraza, priznavanje prvoboračkog statusa tim istim četnicima, nije mogla ni rezultirati ničim drugim nego i formalnim izjednačavanjem sa partizanima. Stvarno je to izjednačavanje izvršeno ranije kada su na značajne funkcije i u boračkoj organizaciji i na drugim mjestima zasjeli oni koji su ostali vjerni ideji „homogene" ili Velike Srbije Dragoljuba Mihailovića i Stevana Moljevića. U toj činjenici i partijskoj ideološkoj državi koja se razvijala, treba gledati i nepriznavanje Muslimana (Bošnjaka), ostavljanje neriješenim nacionalnog pitanja u BiH koja jedina nije imala narod koji bi se zvao po njenom geografskom imenu i koji bi bio titular njene državnosti. Time je sa formulacijom da je BiH i hrvatska i srpska i muslimanska rečeno da je „svačija" ili da je „ničija". To je za duže vrijeme ostavilo neriješenim pitanje njenog definiranja kao samostalne i ni od koga ovisne države. Ovako ostaje uvijek potreba da se nad njom tutorizira, da se nesmetano i nekažnjeno terorizira, da joj se stalno nešto dodaje, oduzima, pridodaje, izmišlja, zamišlja, da se o njenoj sudbini razmišlja, da o tome odlučuju arbitri i bjelosvjetski šahisti kojima su figure njeni ljudi samo. Zato i stalno stradanje koje se nekažnjeno odigrava u kontinuitetu još od početka sječe najumnijih glava u ekspediciji kažnjavanja

Omer paše (Mihajla) Latasa, uništenja bošnjačkog elementa u Srbiji, oduzimanja Sandžaka, stradanja po svjetskim ratištima za potrebe Stambola, Beča, Berlina... Stradanja u istragama poturica koje traje sve do dana današnjeg, u kojem se remetilački faktor na Balkanu vidi u dobrim Bošnjanima koji, haman, smetaju samo zato što su tu. Pa su jednom turci, turkeše, balije, teroristi, drugi put unitaristi, treći put... Kredibilitet Međunarodne zajednice je u odnosu prema BiH narušavan toliko puta i sada ponovno, nakon ovog rata, ponavlja se da je lažan bio stav da se konačno u BiH sve „shvatilo". Možda je to shvatio gospodin Anri Levi, možda gospodin Norman Cigar, možda i gospođa Medlin Olbrajt, možda veliki gospodin Bil Klinton i njegova supruga gospođa Hilari... Nebojša Popov, Sonja Biserko, Radomir Konstantinović, Zagorka Golubović... Možda, ali se čini da je najveći dio Evrope još uvijek u starom fazonu: „neka se dogovore oni za koje se unaprijed zna da se neće dogovoriti, jer jedni imaju takav stav koji unaprijed kaže „NE" svemu što može biti progres i za njega". Naime, ne polazi se logikom progresa za sebe nego sprječavanje progresa za „drugog". Kroz ovu rubriku smo upozoravali već dugo vremena da su Bošnjaci i svi istinski Bosanci i Hercegovci taoci i haških najtraženijih bjegunaca, taoci drugog entiteta koji hoće da bude država, taoci velikodržavnog projekta, taoci fašizma, ali i taoci evropske kolebljivosti, evropocentrizma koji je obojen animozitetima i predrasudama. Govoriti danas da će biti kažnjen narod BiH radi toga što se unaprijed zna kako će se neki-tamo ponašati je isto kao da se prešutno saglasilo sa agresijom i „etničkim čišćenjem" radi vlastitog komoditeta koji sterilno birokratski gleda da se to dešava „negdje drugdje". Pitanje više nije hoće li BiH u Evropu – ona je u Evropi, samo je pitanje da li EU nekoga u BiH priznaje za Evropu.

(Je li) Musliman simbolički neprijatelj Evrope

„Musliman je simbolički neprijatelj Europe, i ja ne vjerujem da je slučajnost što je euro-srpska politika Bosance učinila Muslimanima. Bila to slučajnost ili ne, ovo zasigurno nije nedosljedno (...), i najnovija sablast, ona „islamskog fundamentalizma" uznemirava zapadne političare i intelektualce. Kada su jednom bili nazvani „Muslimanima", Bosanci koji su se odbili pridružiti ili predati, bilo srpskim ili hrvatskim etno-fundamentalističkim formacijama, postali su totalni stranci za Europu. Da su, kao Muslimani, bili isključeni iz Europe, religijski, kulturno i politički, to je bilo za očekivati. Više iznenađuje forma njihove rasne isključivosti. Zato što su Bosanci - Slaveni, najčešće korišten

argument protiv pružanja efektivne pomoći bosanskoj vladi - da bi ovo moglo ražalostiti Ruse koji duboko suosjećaju sa svojim „prijateljskim Slavenima", Srbima - je zapravo nonsens. Čak izvan takvog predmeta, europska politika je „komponirana i napravljena". Slaveni su, to je točno, samo druga klasa, ili potencijalni Europljani, ali Muslimani jednostavno ne pripadaju Europi. Zato je prihvaćeno da Bosanci nisu Slaveni." Ovo je napisao Tomaz Mastnak u svojim „Bilješkama o evropskom antinacionalizmu" naslovljenim kao „Dnevnik kužnih godina" - tekst koji je objavljen 1998. godine u „Mostovima" Mostar i posvećen ulozi Evrope prema agresiji na BiH. Upravo takav evropski stav izaziva strahovanja koja su podgrijana i sa Ravnogorskim okupljanjem četnika, odnosno porukama sa mitinga. Džabe onda izjava da u BiH „neće biti rata" kada se zna, uprkos jasnog dirigiranja događanja iz Beograda - po evropskim čelnicima Srbija i Crna Gora će prije u pridruživanje, valjda kao nagrada za kooperativnost. A po njima za BiH dolaze „crni dani" u čemu će jedino Bošnjaci biti kažnjeni i prepadnuti „crnim danima". Sasvim dovoljno da se ožive stari strahovi u tjeskobnim vremenima za BiH. Neko je rekao da i 1992. godine „neće biti rata", ali i da poslije Aušvica – „nikada"...A i u BiH se drže sesije političara po planinama i po morima i 2005. sa kojih se pišu nemušta saopćenja i prepada narod...

5.3. KINESKA ČETVRT SE OTCJEPLJUJE!

Najnovije opstrukcije delegata iz reda srpskog naroda u parlamentarnoj skupštini BiH koji „zbog toga" što i nakon dvije godine nije formirana komisija za istraživanje stradanja Bošnjaka, Srba i Hrvata u Sarajevu u toku odbrane ovog grada, otvaraju brojna pitanja. Neka od pitanja su (uglavnom) izanalizirana i mogu se svrstati u takozvani politički marketing koji je specijalitet ovdašnjih nacionalističkih snaga. Njemu su početnu energiju dali događaji izvan BiH i vezani su za događanja naroda i jasnu formulu svsrtavanja u nacionalni tor. Ovaj izraz, ma kako ružno zvučao, najbolje objašnjava ovdašnju situaciju. Naime, glasači (narodi) se najčešće tako i tretiraju: potreban im je mali podsticaj „sa strane" kako bi se svrstali u jednonacionalne rezervate. Uostalom, poređenja sa životinjskim svijetom i jesu vezana samo za tu činjenicu: podsticaj sa strane se i u tom svijetu daje u vidu goniča, pasa čuvara, te oglednog primjera šta će se desiti ako se ne ide u željenom pravcu: ubistva neposlušnih, njihovo obilježavanje i markiranje, sve do konačnog cilja da dođu u sigurnu ogradu u kojoj je

nužno samo da rade ono što se od njih zahtijeva. Taj podsticaj „sa strane" je uvijek dobrodošao i on se u slučaju Bosne i Hercegovine intenzivno koristi. Ifrastruktura Srbije, ali najčešće i Hrvatske, se nalazi na raspolaganju takvim podsticajnim mjerama. Poznato je iz ljudske prakse da ne treba mijenjati niti tim koji pobjeđuje, niti taktiku koja daje najbolje razultate, da se izrazimo aktuelnom nogometnim rječnikom. Tako se ne mijenja ni „dobitna kombinacija" na svim dosadašnjim BiH izborima. Dovesti situaciju (ili) u stanje ratne psihoze (koja je, svježe se sjećamo, izazvala i rat sâm), odnosno sukoba niskog intenzoteta koji će polarizaciju vrlo brzo dovesti do poželjnog nivoa- to je osnovna taktika s kojom se barata. Pri tome se napuštanje sjednica, odustajanje od „nametnutih rješenja", jake izjave, prijetnje otcjepljenjem, incidenti na terenu, sport, kultura, obrazovanje itd. uzimaju samo kao zgodan podtekst. Zbog toga svega, ostaju i ekipa i taktika na istom mjestu samo se povremeno promijeni scenografija i starost (uprkos šminkama i zatezanju kože) malo nagrize postojeće aktere. Pri tome je osnovna greška međunarodne zajednice u BiH bila u činjenici da je ta i takva taktika, sa istim akterima, podvedena pod demokratiju. Takvo BiH naslijeđe je proizvedeno nedemokratskim, najgrubljim nasilnim metodama, o čemu govore i činjenice da su glavni akteri proizvođenja takvog „demokratskog miljea" ili procesuirani ili planirano da budu procesuirani pred Međunarodnim sudom za ratne zločine na prostoru bivše SFRJ u Hagu. Ili kako bi neumorni Đorđe Balašević rekao: „Princip je isti – sve ostalo su nijanse".

Formirati i komisije za sve gradove (i sela)

Dakle, formiranje Komisije za istraživanje okolnosti stradanja Bošnjaka, Hrvata i Srba, kao i ostalih, u Sarajevu u vrijeme odbrane ovog grada mučenika, ove Gernike kraja XX stoljeća, se postavlja, nakon dvije godine, kao uvjet da srpski poslanici zasluže dnevnice koje prilježno uzimaju za svoj principijelni nerad. Kada ovo kažemo onda mislimo i na druge vrste opstrukcije koje Bosnu i Hercegovinu objektivno vuku daleko od evropskih integracija. Negiranje pripadnosti državi u kojoj ste rođeni i u kojoj živite i vi i vaši najdalji poznati preci jeste isto kao kada bi se danas pojavili zahtjevi da, recimo, bošnjačka kolonija u Turskoj traži pripajanje dijela Istanbula ili Anadolije Bosni i Hercegovini. Ili da srpska zajednica u Čikagu ne poštuje zakone SAD-a i traži odvajanje tog dijela SAD-a i njegovo pripajanje Srbiji, ili hrvatska zajednica u Argentini.... Ili još bolje: Kineska četvrt u New Yorku da taj dio teritorije želi pripojiti NR Kini.

I kada smo već kod formiranja Komisije za Sarajevo, koja se očito želi dijelu vlastite i međunarodne javnosti pokušava političko – marketinški prikazati kao formalni istovrsni ekvivalent Komisije za Srebrenicu, nužno je radi historijske istine, na koju se pozivaju predlagači i bukači, te glasnogovornici "zločina u Sarajevu", tražiti formiranje komisija za: Banja Luku, Prijedor, Brčko, Višegrad, Foču, Trebinje, Nevesinje ... Odnosno, za sve gradove i sela koja su danas u sastavu RS-a. Unaprijed možemo da kovertiramo dokazivu hipotezu da nema niti grada niti većeg mješovitog sela u kojem nećete naići na zločin ubijanja, hapšenja ili protjerivanja. Radi opće pravde, takve iste komisije treba formirati i za sva naselja u Federaciji BiH. I da se završi priča koja bi donijela porazne podatke po sadašnje predlagače formiranja komisije. I da istina zavlada na ovim prostorima sa kojeg je ona prva protjerana.

„Neprirodni" ljudi i „prirodni" fenomeni

Predstavnici Asocijacije arheologa Evrope, na čelu sa predsjednikom, Anthony Hardingom, kako sami kažu "nabrzinu su uspjeli pogledati nalazište ili, bolje rečeno, lokaciju Visočice". Ta brzopotezna posjeta, na čelu sa agilnom direktoricom Zemaljskog muzeja u Sarajevu, izgleda, bila je da donesu zaključak kojeg je iznio sekretar Asocijacije, Predrag Novaković, iz Beograda, da se na Visočici radi o "samo prirodnim tvorevinama". Time je slučaj Visočica, kao i sve u BiH, dobio i međunarodni značaj. Nakon što bi trebale doći delegacije UNESKO-a, kao i arheolozi iz Egipta i Meksika, gdje su do sada najpoznatije svjetske piramide, slučaj dobiva konture koje ima i sama država BiH. Odbrana mišljenja „kolegica i kolega iz BiH" od strane "evropskih arheologa" predstavlja novi čin drame otkrivanja zapretenih igara nečega što bi se moglo nazvati "neprirodnim" i "prirodnim" fenomenima. Bosna je kroz cijelu historiju suočena sa brojnim igrama i urotama koje zaista jesu neprirodne, jer se protive prirodnim zakonima dobrote, pravde i istine, koji su u tolikoj mjeri, kao i prirodne ljepote, prisutni u BiH. Ova najnovija ujdurma „struke i nauke," koja ne podnosi ništa izvan svoje uhodane kolotečine, jeste dio tog procesa i novi autogolovi unutar same BiH. Sva sreća, hvala Bogu, pa ONO PRIRODNO, dakle iskonsko, postoji i opstoji bez obzira šta ljudi i njihova narav, uvrijeđena sujeta i prenapuhani ego, o tome mislili. I o tome, eto, bosanskim entuzijastima, na čelu sa Semirom Osmanagićem, posvjedočiše i evropski antropolozi kroz izjavu i onog iz komšiluka, Beograda. I oni potvrdiše da je ONO NEŠTO

u Visokom prirodno, a mi bi dodali i rijetko i čudesno – prirodno. Pa ako je i „priroda" milionima godina sjekla prirodne ploče pod pravim uglom i postavljala ih prema stranama svijeta gotovo astronomski precizno, onda je to – PRIRODNO ČUDO! Onda je to prirodno zaista ČUDESNO. Odnosno, kao takvo, PRIRODNO ČUDO, još privlačnije da se vidi od prirodnih ljudi, a takvih je većina, hvala Bogu, na ovom našem dunjaluku! A za one „neprirodne" ostaje umjesto čuda samo - ČUĐENJE. Baš kao što mnogi i dan- danas pitaju kako to unatoč i uprkos svemu opstaje ta hiljadugodišnja država s imenom Bosna – Rekti! „A zapitani odgovor njemu hitan tad dade:

Bosna da prostiš jedna zemlja imade
I posna i bosa da prostiš
I hladna i gladna
I k tomu još
Da prostiš
Prkosna
Od
Sna.

" (Mak Dizdar) Oni „neprirodni" i ne znaju za SAN, a kamoli za prkos od SNA, ili ČŪDA i Čudêsa. (2006.)

5.4. DUGO VEĆ KRČAG IDE NA VODU

Mnogi analitičari već odavno su saglasni oko toga da oko Bosne i Hercegovine ne postoji saglasnot tzv. Međunarodne zajednice. I to nije samo stvar od jučer, to jeste od najnovijih pokušaja destrukcije. Zato je svako vrijeme ove malehne zemlje na Jugoistoku Evrope, na određen način, iznova historijsko. Odnosno, u svakom trenutku kao da će je nestati da bi se nakon toga opet samopotvrdila i ovjerila svoje postojanje. Najčešće je ta ovjera bila sa krvlju njenih odanih stanovnika. Nakon nekog vremena letargije ponovno bi stvari bile pokrenute i kao u nekom omnibusu priča bi se ponavljala sa puno praskavih riječi, prijetnji, obećanja, kletvi i zakletvi, procesija i kopanja po starim jamama stratišta i iznova od njiih, skorih, ali i davnih, tražena potvrda, dokaz i kontradokaz. Zašto uopće pominjanje ovog bosanskog usuda u ovom vremenu koje bi se u BiH moglo nazvati vremenom „Dejtonskog mira"?

Pa, iz jednostavnog razloga, što se igrači na pozornici zvanoj BiH sve više ogoljavaju. Kako oni domaći tako i stranci. Problem BiH je što nema nijedan jak glas nevinog djeteta koje bi uzviknulo ono znamenito: „Kraljevi , vojvode, visoki predstavnici i prinčevi, generali, barjaktari, paše i bogati trgovci – svi su goli!" Ovako, tu činjenicu - da je besramna nagost prisutna na sceni svi manje – više znaju, ali radi „mira u kući" i „ne talasaj", odnosno „može te noć progutati", to se ne priča (toliko) javno i nije trend. Doduše, priča se, kako da ne, u Bosni oko lopovluka, puni se glava izbezumljenim ljudima sa novim aferama, ali, jednostavno, sve traje koliko traje eho tih priča koje se odbijaju od olimpijskih i drugih planina i brda. Ko se još sjeća potporučnika JNA A. Jelavića i zašto li je protiv njega podignuta optužnica? Dugo bi trajalo nabrajanje svih onih koji su otišli malo da se odmore, pa nije slučajno da sutra opet i Babo i Anto i Panto ponovno dođu na izbore i - budu i izabrani. Jer, kratka je pamet i pamćenje, a kratka je i samo za internu svrhu priča o pokretanju postupaka. Neko će reći kao da je u svijetu nešto bolje, eto direktor Svjetske banke će „časno" otići sa debelom otpremninom, a prije toga to je bilo u aferi generalnog sekretara velikog vojnog saveza, sina generalnog sekretara UN-a... To i jeste najveća tragedija ovog sadašnjeg stanja čovječanstva.Tragedija što su moralni obziri odavno potisnuti, a kradljivci, pljačkaši, naredbodavci, prevaranti su oformirili globalizirajući trend „uspješnosti": imati dosta para (znači uspješno varati i uzimati kamatu od sirotinje), uspješno razvijati dvostruki moral: imati ženu i svoju nuklearnu porodicu u kojoj se vihori dim iz dimnjaka i sve funkcionira prema vani sa mnogo osmjeha, a u stvarnosti imati ljubavnicu, varati, lagati, a onda opet varati i lagati i dobivati za to društvena priznanja. Biti uspješan, mlad i lijep! Uz ovu gorčinu spram svijeta koji nudi ruku samo onome ko liči na njega (koji pije, kocka, bludniči, koristi, eventualno, lahke droge, zalaže se za sve pošasti kao znak demokratičnosti, koji tvrdi da su ljudi nastali od majmuna, koji priznaje dominaciju Zapada i bijelog čovjeka, koji i kada razdvoji vjeru od države, ako već upražnjava vjeru, bilo bi poželjno da to bude „standardna" u raznim varijacijama...) nudeći mu standarde upravo takve vrste i iluziju životnog standarda „kao Zapad", da se vratimo BiH. Ova naša mala zemlja, lijepa, prelijepa, upravo i jeste suočena i sa globalizirajućim izazovima, ali i sa unutarnjom destrukcijom. Kao jedna od posljednjih preživjelih ostataka mogućnosti opstanka šarene bašče, kao da je zbog toga u ovo globalizirajuće vrijeme suočena sa smrtnom presudom.

Naime, izjava M. Dodika, poznatog nadri filozofa iz mjesta čudnog naziva – Laktaši, izrečena u sedmici koja je bila prije teksta, da će RS ako treba stotinu godina sprječavati da BiH uđe u Evropsku uniju – sve dok se ne prizna ta ista RS, valjda kao uvjet postojanja BiH. Svako normalan bi se na svijetu barem štrecnuo na presudu Suda pravde u Hagu koji je konstatirao zločin genocida počinjenog u Srebrenici i krivce locirao u institucijama RS-a – vojsci, policiji, ali i politici i svima, uključujući i Srbiju, koji nisu spriječili, a mogli su, da do toga ne dođe. Dodik i prenošenje presude i njeno citiranje smatra ratno- huškačkom retorikom, a svoje „pametovanje" o BiH kao potencijalnom leglu terorizma, koje je izrekao u USA, valjda smatra ptičijim pjevanjem slavuja sa Manjače. Da ostavimo po strani eventualni polemički poligon sa članom Predsjedništva BiH, dr. Harisom Silajdžićem, jer neki krugovi smatraju njihovu polemiku njihovim ličnim animozitetom, mada je to suštinski sadržaj koji ukazuje na dva suprotna koncepta. Jedan koncept vidi BiH kao normalnu državu, a drugi u njoj ne želi da vidi ni „d" od države. Čak, naprotiv, on svoju, na genocidu napravljenu tvorevinu, naziva državom. I ovo stavimo na stranu, mada je to suština spora u Dejtoniji danas. Ali, izjave M. Dodika, koje on daje u kontinuitetu, ne dotiču nikoga iz Međunarodne zajednice. Gospodin Visoki predstavnik dijeli žute kartone u zemlji u, kojoj vlada bruceloza, čekajući da se okonča i ovaj mandat i da, možda, dobije još koju dužnost u BiH – da bude medijator za medijacije, ili da po Bosni traga za izvorom mladosti za potrebe Bona i Brisela. Uz ovu malu digresiju jasno je da promijenjena situacija u svijetu traži da se pokušaju naći novi načini za BiH. Ja lično mislim da je vrijeme da se bošnjačka politika okrene ofanzivnijim sredstvima. Kako je Ustavni sud Hrvatske donio nedavno presudu da na referendumu za ulazak u EU, npr., glasaju punopravno i „dijaspora", dakle i bosanski Hrvati sa dvojnim državljanstvom, to postaje sve jasnije da velikom dijelu stanovnika BiH nije apsolutno važno da li će BiH ući u evropske integracije ili ne. Čak misle da i ne treba prije Hrvatske ili Srbije, jer se time (ulaskom BiH u EU) završavaju velikodržavni projekti od kojih i danas ima velike koriste ogroman broj stanovnika BiH. Jedno, da se razbijanjem BiH direktno prekinu eventualni strahovi da bi mogli odgovarati za pljačku, palež, uništenje, silovanje, ubijanje u kojima su „pod moranje" učestvovali. A drugo zato što kao dvojni državljani uživaju sva prava građana države „matice". A

ona daje penzije, socijalna davanja, obnavlja kuće, daje besplatno školovanje djeci u Beogradu, Zagrebu, otvara i svoje fakultete, daje mogućnosti besplatnog liječenja... Još kada se uđe u EU, onda se može krenuti i u priču da se zbog Bošnjaka, koji su uz to i muslimani, ne treba ni ulaziti u EU. A kako se nešto slično već dogodilo sa Kiprom, to je realan strah da je sve što se dešava u BiH pod direktnom kontrolom onih snaga kojima je stalo do BiH kao do lanjskog snijega.

KO će dati dvojno državljanstvo Bošnjacima?

Zato bi trebalo krenuti sa idejom da i Bošnjaci dobiju dvojno državljanstvo: ponuditi prvo da to bude neka od zemalja Zapada koja je sponzor Dejtonskog mirovnog ugovora, a zatim krenuti u aktivnost redom. A red je sljedeći: kako su i Austrija i Mađarska članice EU, ponuditi Austriji kao pravnom nasljedniku Austro –Ugarskog Carstva da osigura dvojno državljanstvo Bošnjacima i svim onim Bosancima i Hercegovcima koji to žele. To su osnovne ideje koje bi trebale da potvrde osnovni stav - da li Evropa uopće tretira Bošnjake kao Evropljane? Kada dođe do jasnog izjašnjavanja, koje je najlakše premostiti prijemom BiH u EU, ali ako je to neodređeni period oko ili poslije 2020. godine, onda Bošnjaci moraju potražiti dalje mogućnosti za dvojno državljanstvo. Da li je to Turska, sa kojom također treba razgovarati, jer treba se plašiti da će politika prijetnji biti još više izražena. A svako dalje pomjeranje Bošnjaka predstavljalo bi mnogo veće posljedice nego u ranijem periodu, jer se nisu uspjele konsolidirati snage. Jasna Dodikova izjava kojom je on direktno i bez ustručavanja priznao kočenje procesa, nije naišla ni na kakve reakcije Brisela koji je i dalje „razočaran" što BiH ne ispunjava uvjete. Kod uvjeta BiH se tretira kao država sa punim kapacitetom, a u Dejtonu je toj državi dodijeljeno toliko koliko je dato, a zato je za (poznati i tada!) genocid nagrađena RS i imenom i ovjerom postojanja. Sada se svi, pa i USA, vade i sa „žalošću se konstatira" zaostajanje, a suština problema se prenosi na personalni sukob Sijaldžić – Dodik. Otuda i pokušaj da se oni pozovu u USA, valjda da se „pomire". Silajdžić želi državu BiH, a Dodik zna ako se uspostavi pravna država BiH prestat će sve iracionalnosti koje je proizvela RS. Zato, on „ne voli" i ne samo da „ne voli", nego i mrzi državu u kojoj ostvaruje i status i položaj i hoda po svijetu za račun, ali ne i u ime te iste države. U kojoj bi normalnoj državi svijeta takve garniture političara mogle da budu na čelu.

Ako misle da mogu i u Srbiji, pa neka probaju. Samo je stanje opće posijanog i dalje doziranog straha proizvelo i Karadžića i Paravca i Dodika...
Zato i jeste i ovo vrijeme historijsko, jer krčag već dugo ide na vodu. Plašiti se i za krčag, ali i za vodu (entuzijazam i želja da se nešto novo napravi) da ne presuši. Zato iz odbrane treba preći u pojednostavljivanje pozicije. Dejtonski mir sve više postaje nemirom.

5.5. GRIPOZNE BOSANSKE (EVROPSKE) SVINJARIJE

I dok se cijeli svijet suočava sa epidemijom svinjske gripe, od koje, navodno, nisu oboljele svinje, nego se usvinjuju ljudi, dotle je u BiH i dalje stanje koje bi se moglo nazvati sa „pate karte". Ništa se suštinski ne događa izuzev što je tu Međunarodni monetarni fond, zajedno sa Doris Pack iz evropskog parlamenta, koja je dugo vremena prisutna u i oko BiH. Ona je i u susretima sa BiH studentima, ali i u brojnim razgovorima širom BiH, ponovno naglašavala i potcrtavala, kao i brojni Evropljani, kako, eto , Evropa želi BiH (to je nedavno izjavio i ministar vanjskih poslova Francuske, Kušner) ali ako „vi (misli se na BiH) to ne želite, pa ko će vas siliti." Niame, poznata je činjenica da je Evropa jedna uljuđena zajednica koja neće nikoga tjerati da joj se pridruži. A neke neće primiti makar koliko je molili.

Ne sekirati se za prijem u EU: tek za (?...) godina BiH će imati neki status(?)

A onda je ista Packova rekla da nema bojazni jer BiH, inače, za pet godina neće biti ni u kakvom statusu. To je onda već 2014. godina, a tad bi mogla biti među posljednjim u prijemu. (Koliko je samo Packova bila u pravu, kao da je imala kristalnu kuglu, ili je to bio „čvrsti papir" o tome da BiH nema šansi za prijem). Te obeshrabrujuće poruke koje šalju Evropljani skoro da ne nailaze ni na kakav komantar. Dok traju pregovori sa MMF-om oko novog zaduženja koje će vraćati unuci unuka u BiH, daje se nekoliko šarenih laža oko kojih se zamajava ovdašnja javnost. Jedna od njih jeste i bezvizni (zamalo ne napisah: bezvezni) režim sa EU. Ta priča koju administracija EU iz Brisela s vremena na vrijeme uputi prema posljednjoj oazi ili Orijentu Evrope: balkanskim državama, a prije svih BiH i Srbiji, jeste i ogavna i ofucana, ali je zanimljivo da uvijek upali. Jer se na nju zapale i političari i široke narodne mase. Ukidanje viznog režima za političare, te za veliki broj onih koji imaju pasoše Hrvatske, a

uskoro i Srbije, neće biti uopće problem. Za prve i druge već nije problem. Tako to radi Evropa, ako već neće Hrvatska i Srbija, svojim sredstvima. Evropa sada podstrekava velikodržavne projekte viznim režimom i miljeničkim statusom spram Hrvatske, a uskoro, nema sumnje, i Srbije, čime direktno stimulira uzimanje državljanstava dvije susjedne države. Kako je odavno i Crna Gora „skontala" kako to hoda i ona je ponudila dvojno državljanstvo BiH od strane građana BiH. Nije isključeno da to uradi sutra i neka od evropskih („briselskih") država i da ono malo preostalih Bosanaca i Hercegovaca izabere sebi i drugu (rezervnu)državu. Odnosno, da im BiH postane pod tačkom „razno". Da li je cilj oslabljivanje i onako slabih kapaciteta države BiH, te sprječavanje razvijanja lojalnosti prema ovoj državi, ostaje da se vidi. Tako i Evropa ima spram BiH jednu priču za domaću, a drugu za stranu upotrebu.

BiH se stalno seli (a ne samo njeni ljudi)

Na Bosni i Hercegovini je skoro vidljivo pratiti „seljenje" jednog teritorija. Tako je BiH, pored toga što je priopadala velikim imperijalnim carstvima (Osmanlijskom, Austro –Ugarskom), u tim varijantama pripadnosti jednom bila na Orijentu, a drugi put u Srednjoj Evropi. U vrijeme Balkanskih ratova, s početka XX stoljeća, bila je u Jugoistočnoj Evropi, kasnije na Balkanu, a u Jugoslaviji je, posebno u socijalističkoj, bila i u Istočnoj Evropi, poslije odbrane od agresije ponovno je postala dio Jugoistočne Evrope, a ubrzo kasnije i Zapadni Balkan. S vremena na vrijeme, zbog značajnijeg broja muslimanske populacije, izbriše se potpuno iz Evrope i zajedno sa Turskom se „stavi" u azijatske despotije.

Bosna izvan sebe

Naravno da Bosna nije nikuda odlazila izvan sebe, ali su je često stavljali u poziciju da se osjeća da je izvan sebe. Nešto se slično događa i danas kada se na sve strane stvari kompliciraju i umnožavaju negativna stanja. Tako je i cifra od skoro 35 hiljada radnika koji su od početka ove godine ostali zbog recesije bez posla, jedna opća nesigurnost koja vlada na svim stranama. Nedostatak pravog političkog vođstva i njegove i istinske okrenutosti ka društvenim (državnim, ako više volite) interesima, proizvodi stanje zatečenosti i navodnih nepomirljivih situacija. Možda je jedna rečenica iz nedavnog predavanja

kojeg je ministar vanjskih poslova Francuske, Kušner, održao studentima i profesorima Fakulteta političkih nauka u Sarajevu otrježnjujuća za sve, ali i situacija zaraženosti raznim virusima (posebno onim koje čovjek vještački proizvodi), i teško da može da dopre do svakog uha u BiH. Naime, on je rekao da niti je moguće da se, bez općeg koncenzusa (ili posebne nove međunarodne konferencije za BiH) ukine RS niti je moguće da se RS odvoji od BiH. Da postoji trezvenosti, a ne opća borbe za vlast u BiH na svim stranama, pa i među takozvanim „običnim" svijetom, ova rečenica bi se analizirala i konačno (za sada) stavile tačke i ne bi se uzalud trošila silna energija jednih da dokažu da je RS „genocidna tvorevina", te se kao takva treba ukinuti, ili da se cijela BiH trza na razne izjave predsjednika Vlade RS-a oko toga da je za bosanske Srbe BiH pod moranje, a da su srcem vezani za Srbiju. Ova pitanja se moraju ostaviti po strani, poručuju sa svih strana, ali pošto je u BiH uvijek neka predizborna aktivnost, nema sumnje da će ova pitanja biti značajna i kod ujedinjenja dva HDZ-a, na kongresu SDA, u BiH dijaspori, u rasvjetljavanju ubistva potpredsjednika SDS-a, Gavića, itd. itd. Naravno, i u „vječnom" sukobu određivanja prvog u Bošnjaka, kada su u pitanju lideri tri stranke (SDA SBiH i SDP) ili, pak, neko četvrti, a pretendenata na to (upražnjeno) mjesto je dosta iz svih oblasti života.

Toliko je afera, pa se zbog inflacije nepravilnosti ne može suditi nikome

Uz sve ovo, otvoreno je, po ko zna koji put, još toliko finansijskih afera, tako da se ljudima u BiH život prosto ogadi kada god otvore neku od domaćih TV stanica sa kojih se sipaju cifre i cifre date za sumnjive transakcije, štimanje poslova, poslovnih prostora, adaptacije i dodjele stanova i kuća. Rekao bi čovjek da se vratio socijalizam, jer se ovdje još uvijek stanovi „dodjeljuju", ali i pare za njihovu adaptaciju. Dovoljno je samo da ste miljenik iz užeg kruga „podobnih". Samo što idilične slike socijalističkih uspomena u modernoj verziji remete stalni štrajkovi ojađenih ljudi koji sjede pred zgradama raznih vlada i vladara bez velikih izgleda da razriješe svoj problem, jer za takvo nešto (povezivanje radnog staža, isplatu zaostalih plaća, prijavljivanje na zdravstveno i penziono osiguranje) treba dodatnih stotine i stotine miliona KM, a MMF, u aktuelnim pregovorima koji su produženi za 6. maj, mada je bilo planirano da će biti okončani do prvomajskih praznika, traži od vlasti u BiH da uštede

500 miliona budžetskih sredstava. A vlastima treba barem toliko da pokriju tekuće dubioze i izglasane zakone o raznim naknadama koji su donošeni kao predizborni zakoni, ali će se ljudi teško odreći onoga što su jednom dobili. Nažalost, zbog ponašanja vlasti koje su sebi povećavale i plaće i gradili vile i kupovali skupa auta, vlada mišljenje da je „državna" kasa kao vreća bez dna, u kojoj para ima samo ih treba iskamčiti na razne načine. A sve analize pokazuju da je priliv sredstava u budžete drastično opao u prvih pet mjeseci. Čini se da bi ovaj kišoviti Prvi maj u BiH mogao biti i najava većih pretumbavanja i probe sistema (kakav god da je) da se suoči sa većim konfliktima iz čega bi, eventualno, mogli da se izrode i vanredni izbori na jesen. Naravno, ako se narod opet ne prepadne sa već oprobanim BiH strahovima i stvari opet uđu u kolotečinu i žabokrečinu koja traje stvarno dugo. Za to vrijeme virus gripe obilazi cijeli svijet, a u BiH traju uobičajene virusne svinjarije u režiji i domaćih i belosvjetskih proizvođača iluzija.

5.6. JE LI TO GAZA- SARAJEVO?

U Bosni i Hercegovini još uvijek nema gasa, ali je gas do daske, barem kada su u pitanju unutarnja prepucavanja. Kriza sa gasom kao da je zaustavila svaku aktivnost u ovoj maloj balkanskoj državici i na ustavnim promjenama i na implementaciji sporazuma iz Pruda. Sve je u vezi sa ovim sporazumom zapelo odmah na početku – oko državne imovine. Naime, u komisiji koja je radila na pripremi nacrta ovog zakona, koji bi konačno razriješio pitanje državne imovine i implementirao stav iz Pruda, koji je izazvao brojne kontroverze, došlo je do razilaženja u tumačenju „duha i slova" prudskog (historijskog) sporazuma. Predstavnici „srpskog naroda" (kako to gordo i uopćavajuće, ali i prijeteći zvuči?!) se nisu složili sa formulacijom da se sva imovina prvo knjiži na državu, a kasnije preknjižava na entitete. Išlo se logikom da ako se nešto već jednom knjiži na nivo države može se spriječiti da se knjiži na nivo entiteta. I tu se stalo, barem za sada. Nije bilo ni reakcija iz ureda Visokog predstavnika EU za BiH, a dugi, predugi praznični odmor od rada (moglo bi se reći da je u BiH praznična atmosfera, uglavnom – od kako je Dejton proglašen) je sve uveo u januar, pa će nešto biti more bit' u februaru, a opet, najprije, to bi moglo biti u martu... A mart je proljeće, pa će se onda zaboraviti na gas, sanirati posljedice kupovine gasa na kredit, boriti se za ispunjenje zahtjeva još nekog štrajka, blokade puta itd. itd. Ali, ono što neće nedostajati, nema

nikakve sumnje, jesu prepucavanja na liniji Banja Luka – Sarajevo. Barem sve dok je tu vječiti Milorad Dodik. On se oglasio i povodom protesta protiv granatiranja Gaze, što je jedinstven slučaj u svjetskoj diplomatiji. Ali, on je i htio da se tretira kao državnik iz jedne „države".

Čita li Dodik Illana Papea ili čita li on uopće išta ?

Čak su se i saveznici Izraela grozili na scene ubijene djece i civila i neprimjerenu upotrebu sile kao odmazdu na živoj rani Gaze, ali kako je u Sarajevu održano nekoliko mitinga podrške Palestini, a skupljena su i određena sredstva za ublažavanje velike humanitarne katastrofe, to je Dodik, brže bolje, shvatio da, more bit', će netko shvatiti da je i Banja Luka za ublažavanje humanitarne katastrofe. Ma nije, đe će to oni? Oni su svakako za etničko čišćenje svega u svijetu što imalo liči na Sarajevo i njemu slične gradove. Naime, upravo pod nazivom „Etničko čišćenje u Palestini" u Sarajevu je, u izdanju Booklina, izašla knjiga Ilan Pappe- a, jevrejskog intelektualaca koji je napisao jednu poštenu knjigu koja ima i naučni, ali i još više moralni dignitet. On je imao mnogo više razloga od Dodika, s obzirom da živi u Izraelu, da frizira postupke svojih sunarodnika. Međutim, za razliku od „vječne" RS, njemu je istina draža i s pravom možemo reći da je Illan Pappe napisao izvanrednu knjigu koja je izuzetno značajna za prošlost, sadašnjost i budućnost odnosa između Izraela i Palestine. Ali, briga Dodika i njegove za nekog Pappea, važno je biti kontra Sarajevu, posebno u situaciji kada je Evropski parlament donio Rezoluciju o obilježavanju 11. jula danom sjećanja na genocid u Srebrenici. Očita je namjera i Dodika i njegovih mentora da je potrebno neutralizirati efekte te Rezolucije, a najbolji način jeste da se dodvore putem podrške izraelskoj agresivnoj nesrazmjernoj upotrebi sile u pojasu Gaze nekim svjetskim centrima moći, valjda ih pozivajući da i njima pomognu da okončaju ono što su započeli 1992. godine.

Žmireći svijet: lud, zbunjen nenormalan

Kao da svijet nije žmirio i onda, kao da i onda niije donosio rezolucije i rezolucije gledajući kako se skoro četiri godine uništava Bosna i Hercegovina. Jasna je stvar da BiH ne može zaustaviti divljanje po Gazi, ali je jasno da svako ko je normalan u svijetu ne može da ostane nezainteresiran na stradanje djece, na slike dvoje dječice kako sjede prestrašeni pored ubijene majke. Očito je da niko normalan

ne može to posmatrati, a kamoli da još i javno podržava. Ali može M. Dodik, čime pokazuje da se teško može svrstati u taj progresivni dio čovječanstva. Ako su i radikali u Srbiji osudili najnoviju eskalaciju nasilja u Gazi onda bi Dodik morao da preispita sebe i da vidi da kočoperenje u stilu „kontra Sarajevo" nije uvijek dobitna kombinacija, ma koliko mu izgledalo da je iz te pozicije do sada profitirao. U Sarajevu se ovih dana s pažnjom prati putem TV ekrana skijaški cirkus svjetskih spustaša, slalomaša, skakača, biatlonaca, klizača, sanjkaša... Sa ne malo nostalgije se posmatraju mnogo manje atraktivne destinacije poput, recimo, Sljemena u susjednoj Hrvatskoj, na kojima se održavaju svjetska natjecanja. Onda kada je Sarajevo imalo infrastrukturu i imalo neprevaziđenju Olimpijadu, ta mjesta su bila za izlete porodica. Danas, 24 godine kasnije, u Sarajevu nema niti jednog svjetski značajnog takmičenja, zaobišle su rute velikih svjetskih turističkih i sportskih institucija i Sarajevo i BiH zahvaljujući i agresiji i njenom nastavku nakon formalnog završetka borbenih sukoba. Devastacija olimpijskih objekata nikada nije došla na tapet direktnih žrtava, izuzev ako se ne podvede pod urbicid. Ali to su ogromna materijalna sredstva koja su izdvojili, prije svega stanovnici BiH, koja su nestala u rušilačkom pohodu i osveti za „bunu protiv dahija". U letargiji i nedostatku strateškog promišljanja i domaćih ljudi na vlasti, ali i međunarodne zajednice, nikako da se okrene prema pravim pitanjima. Nezainteresiranost do sada i jedne garniture brojnih međunarodnih specijalnih i drugih predstavnika da se, eventualno, obnovi porušena infrastruktura zimskog turizma, kao da ističe i namjeru velikih i vodećih zemalja u ovoj oblasti da bude jedan potencijalni konkurent manje. A BiH je bila realan konkurent. Tako bi se i toleriranje Dodikovog stalnog relativiziranja i naglašavanja državne dimenzije jednog enetiteta moglo shvatati i kao odugovlačenje problema, priče o potrebi promjena radi promjena, a da se ništa ne promijeni. Naime, konačno je vrijeme da se kaže da se u BiH ništa suštinsko ne može promijeniti sa ovakvim ustavnim aranžmanima napravljenim u Dejtonu. Postojeći koncept vlasti promovira eksluzivitet i nacionalizam i on bi i od najdemokratskijeg i najprogresivnijeg političkog koncepta i ljudi u njemu sve opet pretvorio u predstavnike „tri konstitutivna naroda". Čak bih se usudio i reći da bi svako onaj koji na vlasti ne zagovara interes „svoga naroda" mogao biti optužen i za neustavno ponašanje. A s obzirom da nema reakcija progresivne javnosti u RS-u, recimo, i na najnovije pismo podrške Izraelu, kao i negiranje presude Međunarodnog suda pravde za genocid u Srebrenici, onda se s pravom možemo pitati da li uopće postoji ikakva alternativa i ako postoji s kojom bi alternativom u Federaciji BiH ona mogla

biti povezana? Hoće li to Dodik da poistovjeti Sarajevo sa Gazom kao prošlost, ili sadašnjost ili kao budućnost? Naravno, njega zanima efikasno rješavanje „problema".

5.7. JUGONOSTALGIJE (IZ) BOSNE I HERCEGOVINE

Dvadeset peti novembar je, najispravnije rečeno, Dan Republike Bosne i Hercegovine. Tada je na zasjedanju ZAVNOBIH-a u Mrkonjić Gradu, u jeku borbe protiv svjetskog fašizma, obnovljena višemilenijska državnost Bosne i Hercegovine. I, naravno, tada nije započela historija BiH, nego je ona obnovljena, ušla u sjećanje i pamćenje naroda kojem je prijetilo i fizičko istrjebljenje i nestanak sigurnog oslonca u Evropi. Fašisti, a među njima i četnici, su tih godina 1941-1945. godine pokušali da unište, po oprobanom i efikasnom receptu iz Srbije i njenih ustanaka iz prethodnog stoljeća, sve što je podsjećalo na muslimane, posebno u Istočnoj Bosni, ali i u Krajini i svugdje gdje su im to mogućnosti dozvoljavale. Odnosno, gdje se nije mogao organizirati otpor.

Slovencima je lahko biti jugonostalgičari

Inače za mjesec novembar se vežu brojni historijski datumi kada je o državi BiH i zajedničkoj državi (Jugoslaviji) riječ. S obzirom na zajsedanja AVNOJ-a, ZAVNOBiH-a, očito je da postoji još uvijek mnogo elemenata koji danas spadaju pod formu poprilično omraženog i ideološki markiranog izraza „jugonostalgija". Bez ikakvih ograda značaj tim događajima daju ponajviše Slovenci koji dolaze u Jajce, kupuju majice sa likom Tita, ali i to bi se moglo analizirati kao posebna priča iz ex jugo prostora. Naime, kod Slovenaca takva vrsta nostalgičnih sjećanja na „dobro vrijeme" ne povlači za sobom ništa problematično. Zemlja koja je najbolje prošla u jugoturbulentnim pretumbacijama jeste najveći profiter okončanih ratova. Na direktnoj granici sa Zapadom, sa profiliranim nacionalnim programom osamostaljivanja, sa kršćansko- katoličkim kodom najvećeg broja svojih stanovnika, od početka je mogla da ima povlašteni položaj u odnosu na Zapad. Prije toga, sa svojom prerađivačkom industrijom (Zenica proizvodi čelik, a Celje ili neko drugi iz Slovenije proizvodi šerpe, ali i sofisticirane proizvode: mašine za veš, televizore, hladnjake i tako je bilo i tada i sada, što iz tradicije što iz poznavanja tržišta Balkana, kojem, haman, ne pripada i dalje vlada na ovom tržištu) je osvojila profitabilne proizvodnje, zadržala inventivnost bliskog

Zapada, ali i bila uvijek među vladajućim ideološkim strujama, jer su njeni stratezi određivali industriju, visoku politiku- unutarnju i vanjsku, ali i sigurnost: Kidrič, Kardelj, Dolanc...

SHS su napravili i razvalili Državu SHS, a ceh plaća BiH (bez munara u Švicarskoj, „BiH kao Švicarska"?)

I dok su ostali ostali ukopani u idološke floskule kojeg su im nametnuli, prije svega, Kardeljevi koncepti samoupravljanja, ili u mrežama obavještajnih službi u kojima je rukovodio Dolanc, Slovenci su taj prtljag jednostavno odbacili i u naredničkom ratu odbili korpuse JNA – zna se kuda, prema BiH. U toku rata u BiH, bila je to značajna kolonija izbjeglica iz bivših država SFRJ, ali i iskorištena mogućnost ratnog logisticiranja i neprekinute trgovine sa svima. Kao da rata nije ni bilo. Za Evropu je odigrala ulogu sanitarnog koridora koji je propuštao samo ono što su oni željeli i, naravno, nagrada je ubrzo uslijedila: prijem u NATO i EU. Jugoslavijom neka se bave oni koji su (i) Jugoslaviju napravili: naime, prva država se i zvala Država Srba, Hrvata i Slovenaca. I u SFRJ su oni vrlo često nametali koncepte koji su rezultirali najvjerovatnijim dogovorom SHS (užeg rukovodstva Srba, Hrvata i Slovenaca, uz učešće i vojnog vrha) u kojem nikome nije bilo u interesu da se bave Slovencima. Time bi izazvali sukob širih razmjera, jer bi se onda sukob preko slovenačkih granica mogao preliti u Austriju, Njemačku ili Italiju. A Evropa je i tada imala prečih poslova, rat je trebalo udaljiti od njenih granica, a vidjeti koliko rat može pomoći. Udaljen je zajedno sa korpusima JNA i iz Sloveniji, pa i Hrvatske u Bosnu i Hercegovinu. I ponovila se priča iz Drugog svjetskog rata, sve operacije su vođene na terenu BiH. U sjenci agresije nad BiH dešavala se i nova valuta EU, i nova uloga NATO-a i proširenje koncepta bivše EZ, ali sasvim sigurno, u svim tim igrama „kontroliranog" rata je tu bilo i niz drugih podistraživačkih ciljeva. Jedan od njih jeste sigurno i animozitet prema muslimanskom življu, „tu pored nas". Da je tako govore i određeni slučajevi od Italije, preko Francuske, Velike Britanije, Danske, Njemačke, pa sve do izjašnjavanja Švicaraca na referendumu oko toga da li ili ne davati saglasnost za izgradnju munara na džamijama koje se grade u ovoj zemlji za potrebe blizu pola miliona muslimana raznih nacija koji u njoj žive. Nakon hrišćanstva, to je druga po brojnosti vjernika vjera u Švicarskoj. Značajan broj Švicaraca koji su glasali protiv (većina koji su izašli na referendum) izgradnje munara, ustvari, pokazuju i pravo lice „demokratije" i to u jednom, za BiH često naglašavanom, uzoru

multilateralnosti, konfederacijskog uređenja, kantonizacije itd. Ta ksenofobičnost spram muslimana je poznata u Evropi i o njoj su mnogo bolje govorili i Pjer Burdije i Tomaž Mastnak, odnosno Slavoj Žižek. Ova posljednja dva svjetski poznata moderna mislilaca jesu Slovenci. I samo da završim misao oko toga zašto je benignog karaktera jugonostalgizam kod Slovenca. On je kod njih više kao jedan od ikona iz njihove prošlosti, jedan tradicijski eho čijem vraćanju se ništa ne može naškoditi. Naime, oni su „davnih dana" i geografski otišli sa Balkana, kao članica NATO i EU ne mogu mijenjati više svoj državno pravni status sve da im to neko sa strane pokuša i nametnuti. Ovako, njihov obilazak Jajca ili Kumrovca ili Sutjeske ili Neretve je isto kao što jedu ćevapčiće na Baščaršiji, ili obilaze Kuću cvijeća, ili piju pivo ispred Prešernove kuće. Niti će im ko zamjeriti na tome, čak, naprotiv, kod „ zna se kakvih Bosanaca" to može izazvati i dodatne simpatije za eventualno kupovanja nove veš mašine ili mikrovalne iz „Gorenja". Uostalom, oni su po BiH toliko toga „investirali": sve robna kuća do robne kuće, pa privatizacijski fondovi, pa promjena imena „Ljubljanske banke", a štediše od prije rata neka se bakću sa državom BiH, baš kao i ulaganja u „Elan" itd. itd. Vize za BiH ostaju sve dok se „domaći" ne dogovore. I da nije baš tako sve crno pokazuje Jelko Kacin i njegova borba za ranopravan status BiH u Evropskom parlamentu. Lično mislim da je BiH mnogo više zadužila i Sloveniju, ali i Evropu od ovih pojedinačnih slučajeva.

Omladinskim snagama, radnijem brigadama...

U BiH je nekako, uz značajnu medijsku pompu, prošao i susret nekadašnjih brigadira sa omladinskih radnih akcija iz cijele Jugoslavije. Ti ljudi i žene kao da su sišli sa nekih starih propagandnih plakata, neki u uniformi sa udarničkim značkama. Hodali su po Sarajevu i divili se bosanskoj duhovitosti i ljubaznosti, pričali o brigadirskim ljubavima. I sam sam bio učesnik i u organizaciji nekih od tih akcija, ali se čini da je mnoga od tih ideja bila nakalamljena u BiH sa dubljim korijenom nego drugdje. Kao i mnogo toga drugog. Poznato je da su neke firme iz BiH i kada je rat uveliko tutnjao i srpski i crnogorski dobrovoljci činili zla po Istočnoj Bosni, Hercegovini i Bosanskoj Krajini, i dalje uplaćivale doprinos za ublažavanje posljedica zemljotresa u Crnoj Gori, kao i savezne poreze preko famozne SDK-a, a za to vrijeme su dolazili šleperi naštancanih SFRJ dinara iz Topčidera i kupovane za njih marke, dolari i devize iz BiH. I danas mnogo njih živi u lažnoj iluziji da je moglo sve biti drugačije samo da su „političke vođe" mogle da se dogovore. To je isto kao danas kada sve ankete pokazuju da ljudi u BiH ne vjeruju izabranim političarima,

ističu da su oni korpumpirani, nesposobni itd. A ti isti učesnici anketa i građani koji gunđaju, ponekad i izađu na ulice da iskažu revolt i bunt protiv vlasti, opet na izborima biraju, praktično, iste ljude. Ta nostalgija za prošlim vremenom polahko jenjava, jer dolaze nove generacije koje više i nisu zagađene sa „viškom historije" posebno one „revolucionarne" i koje u normalnu ravan stavljaju mnoge strasti koje uspaljeno pale vatre i u BiH i oko nje.

Dušebrižnici, ili kao u vicu „Nemoj više da me braniš"

A ovih dana traju prepucavanja na relaciji odlazećeg Stjepana Mesića i Borisa Tadića, ali i predsjedničkih kandidata koji će zamijeniti Mesića i njihovim tiradama o BiH. Nadan Vidošević bi BiH uredio po švicarskom modelu. Stjepan Mesić optužuje Dodika da dijeli BiH, Boris Tadić ga brani, Ivica Dačić bira rukovodstvo jedne od političkih partija u BiH, Hebrang bi da više vodi računa o BiH Hrvatima, Dodik, pak, optužuje Mesića za loš položaj Hrvata u BiH... To pametovanje o BiH izvan BiH i svojevrsna uloga skrbnika koju malo, malo, neki iz susjedstva sebi daju, traje i dalje i sigurno je da će trajati i ubuduće. Uvijek kada zafali interesantna tema i BiH uđe u bilo koju fazu makar malog stabiliziranja pojavi se neki od dušebrižnika (mnogi nam izgledaju i simpatični, ali nikakve fajde od njihove „brige") i BiH se udalji od tog pravca. Kao u vicu: grubijan opali šamar čvojeku, a „prijatelj" sa strane i sigurne udaljenosti veli: „Hajde, još jednom ako smiješ," a ovaj opet pukne šamar. A „dušebrižnik" opet: „Hajde, još jednom ako smiješ" i tako desetak puta. Ovom nasilniku se osladilo da „opet" pukne. Izudarani čovjek procijedi „ prijatelju": „Namoj više da me braniš, molim te." Ima li iko da zamoli „dušebrižnike" da prestanu i da nas napadaju i brane? Zato se možemo složiti s nekim da je i najnoviji butmirski paket (i stari i modificirani) umjesto da pomogne, barem u nečemu gdje se vidio napredak, a to je ulazak u NATO, odgodio i taj pozitivni korak, jer sve češće se EU i NATO poistovjećuju, tako da je i ovo drugo ostavljeno, kao i prvo, za MALO SUTRA. U takvoj rezigniranosti običnog čovjeka, u BiH su protekli i nešto manje pirotehnički obilježeni blagdani i mubarek dani: i Dan državnosti i dani Kurban Bajrama. Kao da je cijela BiH u iščekivanju, ali i poprilično otupjela, jer se uz sve njene perspektive i u zvaničnim i nezvaničnim izvještajima i shemama i dijagramima prave sve veći i veći upitnici. Ovdje bi vijest bila da se barem jedno obećanje ispuni, pa kako toga nema, ispada da je sve u stilu: „Trla baba lan, da joj prođe dan". I tako već punih 14 godina od Dejtona: Korak naprijed, dva koraka nazad....

6. SUSJEDI SU KOMŠIJE, ZAR NE?

6.1.NOGOMETNA LAKRDIJA SA DALEKOMETNIM DJELOVANJEM

Ponovno sam se u toku pisanja ove rubrike našao u prijateljskoj zemlji koja se zove Sjedinjene Američke Države i od bosanske vizure ovo je i američka vizura (jednog Bosanca). Sva poređenja ove moje dvije destinacije (USA i BiH) prestaju sa promjenom moje geografske lokacije. Ova država je uređena zemlja u kojoj njeni građani ne razmišljaju o nekim alternativnim organizacijama i pretumbacijama, to je država sa punim svojim kapacitetom. Ono što se može primijetiti u razgovoru sa našim zemljacima, a razgovori teku, stigao tu čovjek privatno ili službeno – svejedno, sa obaveznim setom pitanja u kojima naši zemljaci sa terena, jednog službenog podrazumijevajućeg odnosa država- pojedinac u USA, lahko pređu u sfere ko je ko u BiH, koliko je ko korumpiran, zašto nemamo odlučnije lidere, gdje je tu vjera, šta ja mislim o velikom broju raznih predskazivača sudbine kojima je ne rijetko klijentela i među ovima ovdje itd. Itd.

Bosna kao iracionalna trač partija

Ako bi se napravila jedna logička paralela onda bi mogli reći da se mi svi sa tog dijela Balkana prosto relaksiramo kada treba da pokažemo svoje analitičke sposobnosti u jednoj iracionalnoj priči o BiH. Ta iracionalna priča jeste zaista iracionalna jer ima sve premise za pretspostavke, za vlastita dodavanja, pa i za objašnjavanje vlastite uloge i umetanje mitoloških elemenata, u kojima je vrlo važan elemenat direktno učešće u događajima i mjesto sa kojeg se posmatra svijet (rodno selo, grad, mjesto prognaništva, Sarajevo kao važno mjesto, visočke piramide, putevi novca, branioci, slugani, familije, lopovi itd.). To je utrkivanje u tome ko će biti pametniji, pa niko nikoga više i ne sluša, jer mu priča onog „drugog" i nije interesantna, nego mu taj „drugi" služi kao medij kojem će on prenijeti svoju priču. Psiholozi bi rekli da se, vjerovatno, u takvom jednom monološkom pristupu (primijetili ste: kada sagovornik, dok vi pričate, konstruira svoju priču i vi definitivno znate da vas i ne sluša) krije i ne mali dio post -ratnog sindroma u kojem je konstrukcija vlastite priče mnogo važnija i čak najvažnija za ostvarivanje samopoštovanja i vaganja osobne važnosti, baš kao što je tu i potreba da vam sagovornik do kraja ispriča priču koju je naumio da ispriča, bez

obzira koliko god puta se razgovor prekidao i odlazio u drugom pravcu. „Da ja samo završim ono..." jeste, također, potreba da se svaka priča zaokruži, barem ona koja se priča kada su tolike životne priče naprasno prekinute, a o nekim se, jednostavno, i ne može i ne želi raspravljati.

Prilagođavanje i navikavanje: kome se trebaju i zašto izvinjavati Mujo i Fata?

Ljudsko prilagođavanje na nastale situacije je jedna od najvažnijih osobina čovjeka kao anthroposa, ali je poznato i da ljudi sa sobom nose čitav prtljag onoga što su preživjeli. Neki od tih prtljaga su prosto vidljivi (izbjegličke kese i vreće), ali mnogi nisu ni blizu da budu sagledani i ostaju kao čuđenje o tome biću koje se naziva i biće razuma, ili je to jednostavno čovjek. Zato ne treba puno zamjerati tom našem bosanskom čovjeku koji je i u Ameriku, ali i širom svijeta, gdje se zatekao, ne svojom željom, ponio i mnogo ratnih stresova, ali i mnogo prtljaga koji se teško nosi, često i vješto skriva, ali, svakako, da nije prijatan. Za one mlađe je lakše, mada frustracije i njih i starijih (u intimnoj atmosferi često se izbaci sva žuč) utiču na njihovo traganje za identitetima koji se umnožavaju sa tradicijama koje se miješaju i s kojima se miješaju, često kao velike izglednosti u odnosu na uvijek i iznova preispitivanje na „ono" odakle se otišlo. Da li to „ono" – ta Bosna i postoji kada hoće da joj ukinu i nogometnu reprezentaciju, kada čitava jedna polovina „toga" tvrdi da Sarajevo i nije glavni grad, da ta zemlja i „nije postojala" sve do Dejtona, da se u njoj nisu dogodili ni agresija ni genocid, ni urbicid, ni ekocid... A, nažalost, jeste- dogodili su se svi oblici zla koje se sada pokušava lijepo upakovati u neke nove izraze koje jadni ljudi iz Bosne i Hercegovine slušaju jednom kao „proizvodi etničkog čišćenja", drugi put kao „katarze", kao „živjeti u budućnosti ne u prošlosti", kao „svi su tu ubijali" i svi treba jedni drugima da se izvinu. Ama, zašto treba i kome da se izvinjava Gospođa Fata Orlović, zašto i kome treba da se ispričava moj drug sa hadža, Mujo iz Mostara, koji je odmah poslije onog rata kao šegrt u srednjoj školi zaglavio zatvora jer je klanjao u grupi onih koji su klanjali i valjda zato bili opasnost po narod i državu, a onda u ovom ratu se zatekao u zapadnom dijelu Mostara, pa ga u nekoliko navrata izvodili na strijeljanje jer je neko značajan pikirao na njegov stan. Tada, poslije rata, već oronulog zdravlja, na moj upit treba li mu pomoć za obilazak oko Kjabe, rekao je jednu mudrost koju ću uvijek nositi sa sobom: „Da bi ti nešto bilo značajno i da bi se s tim ponosio, treba da se i pomučiš" i otišao dalje kao zrak svjetlosti u bjelini ihrama.

Hoće mu se, može mu se, dokle samo?

Zašto pominjem ni krive ni dužne i Fatu i Muju? Možda zbog imena, koja su simbolika bošnjačke sudbine koja često sa granice trpnje i velikog tereta pređe na onu drugu stranu oporog humora kojeg je „druga strana" iskoristila za forsiranje viceva o Fati i Muji. Tako M.D. od Laktaša shvata i Bosnu i Bošnjake, kao vickastu i neobaveznu pričicu. Ali, u ovodunjalučkim okolnostima bi se reklo, kako se to u Bosni često kaže: „Hoće mu se, može mu se". Odnosno, to mu dozvoljavaju i bošnjački „predstavnici" i drugi predstavnici, uključujući tu i sve više viskastog i Visokog (sve manjeg) predstavnika za BiH. Njega osim njegove plaće malo šta zanima i malo zašto on ima mandat. A u takvoj situaciji su uzeli furseta svi zijanćeri i svi zulumćari bosanski. Tako i dvojica demokrata, Josipović i Tadić, iz prijateljskih i susjednih država BiH lutaju i po Bosni i po Srbiji i Hrvatskoj, malo malo pa se sastanu, što je u duhu poznatih okupljanja iz ne tako davnog perioda susreta njihovih slavnijih prethodnika, Tuđmana i Miloševića. Zanimljivo je da poslije svakog od tih susreta njih dvojica ponove svoju nepokolebljivu odlučnost kojom podržavaju teritorijalni suverenitet i integritet Bosne i Hercegovine. A njene unutarnje uređenje će biti kako se, kako oni kažu, dogovore tri konstituitivna naroda. A „njihova" dva teže podjeli i udaru na suverenitet i integritet, pa ti onda budi pametan.

U carêva susjednih nova ruha: je li Hrvatska priznala Kosovo?

Tako izgleda ta dalekometna artiljerija u diplomatiji, kada Željko Komšić izgovori ono „Carevi su goli, neka se bave sobom, a ne nama", onda se dignu svi bojovnici i otadžbinski čuvari da pokažu kako je carevo novo ruho (razgovori, pregovori, boravak tamo boravak 'vamo, garanti Dejtona, garanti mira, oslobodioci i čisti kao od majke rođeni...) ustvari, novi dekor u kojem je car lijepo obučen. I jedan i drugi car je obukao mirovno ruho, skoro pa balsku odjeću, s kojom paradiraju i pozivaju damu iz susjedstva (BiH) na bal. Uvijek su ti balovi bili do posljednjeg Bošnjaka kada su susjedi razgovarali o „integritetu i suverenitetu BiH" i njenim „konstituitvnim narodima". Često su to bila dva na jednog (znani su sporazumi ustaša i četnika iz Drugog svjetskog rata, a prije toga Cvetković- Maček, a prije toga izjave Nikole Pašića, pa onda sporazumi Koljević- Boban, Karadžić- Tuđman, Milošević- Tuđman, Čović- Dodik...). Mnogo je koincidencija i „slučajnosti" da bi

se povjerovalo novom mirotvorstvu u kojem je jednom od sudionika D. Ćosić česti savjetnik. Eto, tako, za lidera „najjače bošnjake stranke" (ona se zove SDA) Komšićev potez je nediplomatski potez, a sve od M.D. je za njih diplomatija iz udžbenika. A gdje je caka u „naivnom" Komšićevom „gafu" kojim je rekao da je car go (definitivno)? Pa u tome da se aplaudira mirotvorstvu Josipović- Tadić, pri čemu niko ne pominje da Josipović kada govori o Srbiji prosto podrazumijeva da je ona bez Kosova, jer je Hrvatska odavno priznala zvanično Kosovo. Izuzev ako Josipović tako ne misli. I niko ne zamjera tome, ali kada hrvatski predstavnik u Predsjedništvu BiH to kaže (Srbija bez Kosova)onda ga napada i najjača hrvatska stranka (drugo oko u glavi koje je radilo na podjeli BiH vrlo intenzivno i zdušno i od toga nije odustalo). Valjda su zaboravili, u trenu, činjenicu da je Hrvatska priznala Kosovo kao državu.

Epilog...

I da se vratimo nogometu: za sada je odgođeno ukidanje N/FS BiH. Tako da ćemo moći gledati još mnogo autogolova, jer tek je započela predizborna utakmica. U njoj je BiH odavno na vjetrometini i igra cijelo vrijeme bez dva igrača koji su su se samopriključili jedan jednoj, a drugi drugoj suparničkoj momčadi. BiH sa 9, a Srbija i Hrvatska sa 12 igrača. I za čudo: i sa 24 igrača još uvijek gube li gube ovi „miroljubivi susjedi". I ne mogu se načuditi zašto je to tako. Ni oni ni njihovi navijači sa istoka i zapada.

6.2. PISANJE I CRTANJE PO VODI

Ni kriva ni dužna BiH - zemlja sa dva imena u svom imenu i sa dva entiteta u svome entitetu i tri naroda u svome narodu, toliko je već puta u centru pažnje da i sama počinje da biva ubijeđena da je poseban slučaj i da se oko nje mnogo toga u svijetu vrti. Ne mogu Bosnu i Hercegovinu zaobići nikakvi događaji koji se dešavaju u svijetu. Tako ni globalno zagrijavanje koje se osjeti po izuzetno visokim temperaturama. Takav odgovor ćete dobiti i u Mostaru i Banjoj Luci i Sarajevu. To što je ljeto uveliko već započelo nije toliko ni bitno koliko je jasno da će se u ovoj zemlji još dugo, dugo vremena svaka, pa i najobičnija stvar tretirati kao visoko filozofsko pitanje sa brojnim uzročno – posljedičnim vezama. I uvijek će biti dovoljno energije da se događanja u ovoj maloj zemlji vezuju za globalne događaje. Zaista ni kriva ni dužna ova zemlja

sa dva imena u svom imenu i sa dva entiteta u svome entitetu i tri naroda u svome narodu toliko je već puta u centru pažnje da od silnog publiciteta stanovnici ove zemlje imaju česte vrtoglavice. Uz to ide i vjerovatno (ne) zasluženi epitet popularnosti, a koji opet ima najčešće u historiji isforsirani (nažalost!) negativni predznak.

Umjesto pastira na vlasti su, uglavnom, poreznici

Nije stanovništvo ove zemlje željelo krstaške pohode protiv sebe, nije prizivalo niti jedno veliko carstvo da osvaja njihovu zemlju, jer tuđa vlast je tuđa vlast, ona nije vlast pastira koji pazi svoje stado nego je vlast poreznika i to je najčešća zajednička karakteristika svih onih koji su Bosni bili na vlasti bilo na lokalnom ili globalnom nivou. Uvijek, kada su unutarnje velmože (feudalci, „vođe" naroda ili pohlepnici bilo koje vrste koji se služe opsjenama i psihološkim pritiscima) dijelile Bosnu na dijelove uvijek su stizali i veliki belaji. Podilaženje domaćih profitera od srednjeg vijeka stranim uticajima, koji imaju permanentnu želje podjele, osvajanja i prisvajanja teritorije BiH, traje i danas intenzivno. Kada se unutarnje biće BiH cjepkalo sa podjelama bilo na srednjevijekovne župe koje su se ponašale kao samostalne države, a zatim i sandžake, banovine, entitete, pa i kantone- svi se oni ponašaju kao države, skupo je stajalo cijelo stanovništvo BiH. Da li se to sa podjelama probudi i zlo koje je nemoguće kontrolirati ili to, ustvari, zlo, i to ono čisto i prijeteće, prvo uradi na podjelama, a onda poslije uzima danak u krvi. I bez instituta ove ili one vrste, koji prebrojavaju mrtve glave, je jasno da je najveći gubitnik bošnjački narod , sve probosanske snage, odnosno to je stalna prijetnja samoj Bosni i Hercegovini. Ta prijetnja je najčešće vrlo konkretna i nikako da prestane. Naprotiv, izvjesni M. Bosić, kao predsjednik SDS-a ovdašnjeg, daje izjave u stilu da ako ne bude poštovan Dejton i oni (zamislite!) uzimaju za pravo da pozovu sprski narod u BiH da se „samoopredijeli". Odnosno da iskoristi revolucionarnu parolu o pravu nacija na samoopredjeljenje do otcjepljenja. Tu parolu je isticao Lenjin, a i domaći komunisti su to „pravo" forsirali, ali je zanimljivo da niti jedan narod u vrijeme socijalizma nije dobio to izvikivano pravo. Čak, naprotiv, i u SSSR-u, pa i u SFRJ su većinski narodi (Rusi, Srbi) sebi prisvojili i „revolucionarne zasluge" i po tom pravu se i krajem XX stoljeća i od strane i jednih i drugih discipliniraju manji narodi (Čečeni ili Bošnjaci)i nad njima vrši revolucionarna kazna. U slučaju BiH

i Bošnjaka kazna od strane CKSPS, a što su podržali svi i bivši partizani i čenici, nedićevci, dečanci, durmitorci, ozrenci... kazna je bila - potpuno uništenje ili etničko čišćenje.

Nakon etničkog čišćenja pravac u – pravo na samoopredjeljenje
(ili kako će u skladu s tim pravom da glasaju ubijeni ili će o tome odlučivati oni koji su ih pobili?)

E, sve to da bi se „ovjerilo" to famozno „pravo" bosanskih Srba da se samoopredijele, odnosno da se valjda otcijepe od BiH. Naravno, ako netko pipne Dejton! Oj Dejtone, Dejtončiću dragi, toliko te volem da ću u tvoje ime da koljem ako zatreba: Oj, Dejtone, bolje da te nije – sa Srbijom našom bi bili mnogo, mnogo prije! To bi mogli biti šlageri koji bi se pjevali i nakon svake opstrukcije koja izaziva suprotnu stranu da se odrekne Dejtona, jer ako se posebno Bošnjaci odreknu Dejtona ispada da su se odrekli i BiH, a onda: kud- koji mili moji! Jedni bi ponijeli u miraz i pola BiH i time bi prvi put u historiji u sastavu Srbije bio jedan dio BiH. Ali, pazite ovaj slijed riječi: dakle, na silu bi u sastav Srbije trebalo ugurati dio BiH. I on će se uvijek tako zvati, baš kao što je jasno da i dan- danas postoje jake veze sa jednim dijelom teritorije BiH koji je već jednim ratom (Balkanskim) uzet na silu! Valjda je to praksa koju ne smije izbjeći niti jedna stranka iz RS-a. Pripreme za ulazak u savez svesrpskih država traju od onih trenutaka kada je shvaćeno da najveća moguća Srbija (NMS) neće biti moguća kada je odbijena mogućnost da i Bugarska i Albanija uđu u veliku socijalističku federaciju. U tom periodu je otrovan i bugarski revolucionar Dimitrov, a definitivan kraj ideje da bi se SFRJ mogla pretvoriti u eventualnu SFR (Srpsku federativnu republiku) je nastupio kada su započele ustavne promjene sa kraja šezdesetih godina prošlog stoljeća i kada je bivša Jugoslavija išla u jedinom mogućem pravcu opstanka - da bude hlabava federacija poprilično samostalnih država.

„Ko ne misli kao mi – njega treba uništiti", ili: nova demokratija na istoku

Smrt Jospa Broza Tita samo je ubrzala pripreme za rezervne varijante. Vođeni idejom „Ko nije s nama, on je protiv nas" iskorišteni su svi potencijali da se utvrdi najoptimalniji mogući okvir. Naravno da će proteći još dosta

vode nekadašnjim zajedničkim rijekama kao što su, recimo, Sava i Dunav, prije nego se utvrde prave okolnosti, ali je sasvim sigurno već danas da je pravi predmet spora u proteklom periodu bio skoro pa jedan i jedini: Bosna i Hercegovina i kako je podijeliti. U tome su učestvovale sve tri strane osnivači države SHS (države Srba, Hrvata i Slovenaca). Mnogi će prigovarati ovakvom stavu- ali i sama činjenica da je Slovenija svoju nezavisnost dobila uz prešutni dogovor Srbije i Hrvatske,a posebno ove prve, govori da ni njene ruke u ovom ratu nisu nimalo čiste. Tome se pridodaje i odnos prema materijalnim bogatstvima BiH građana (devizne štediše), ali i njen mirni izlazak koji je sigurno djelimično kupljen i velikim žrtavama koje je BiH imala. Ustvari, da budem još precizniji: borba protiv agresije nenaoružanog BiH naroda, a Bošnjaka prije svega, omogućila je Sloveniji prosperitet po kojem je ona danas među najstabilnijim zemljama članicama EU. Bi li Slovenija uopće bila danas članica, da su stvari išle u pravcu da je i njena privreda srušena, „Iskra", „Fruktal", „Gorenje" i drugi giganti razmontirani i odveženi u Srbiju, kuće spaljene, a na Triglavu ili u Istočnoj Ljubljani se vihorila zastava sa četiri „S"? Bi li onda bio neko tako nadmen kako se danas prikazuju razne Janše ili da poput Drnovšeka govorite o pomoći siromašnim? Ovako kaplarski rat, kakav je nazvan rat u Sloveniji, u kojem su glumci bili iz Ljubljane i Beograda, a statisti na služenju JNA, je Sloveniji donio mjesto navodnog ekonomskog i političkog čuda, a sve ono što su Kardelj, Dolanc i ini pisali valjda su Bosanci i Hercegovci trebali da uče kao utopističke priče rezervirane u stvarnosti za realizaciju slovenačkog nacionalnog pitanja. Naime, tako se zvala jedina vrijedna studija Speranca (E. Kardelja) koja je bila posvećena slovenačkom nacionalnom pitanju. I ovo pitanje se razriješilo sa krvavim raspletom drame zvane sukobi na prostoru Bosne i Hercegovine. Baš kao što se i Drugi svjetski rat i sve što je značajno za cijeli prostor Srednje Evrope, ali i skoro cijele Evrope izuzimajući Rusiju i Njemačku na kraju rata, dešavalo na prostoru BiH. Sva epopeja (koja za BiH u prevedenom značenju znači poptpuno rušenje) se događala na širokom prostoru BiH.

Ustrajni miloševićevski i tuđmanovski pokušaji u podjeli TUĐEG

To se dogodilo i danas i umjesto na Velebitu ili Triglavu zastava sa četiri „S" se i danas vihori tu i tamo po BiH. Naravno, taj poklon je ostvaren u Dejtonu gdje su opet dva predstavnika trolista (SHS), Srbi (Milošević) i Hrvati

(Tuđman), dijelili tuđe – Bosnu i Hercegovinu. A pomagali im sitovi haški već i osuđenik Momčilo Krajišnik i fini ugladeni Jadranko Prlić koji ovih dana ima suđenje u Hagu. Za džabe je to za Bosnu kada su ta dvojica ljudi, recimo, u početku Dejtonije bili članovi Predsjedništva odnosno ministri vanjskih poslova u državi BiH koju su zdušno dijelili i krčmili netom malo ranije. I ne samo oni. Već rečeni Bosić, čovjek sa takvim prezimenom koje asocira na nedostatak nekih bitnih dijelova odijevanja i obuvanja, prijeti da takva Dejtonija je uvjet da njegovi politički sljedbenici ne odluče da se samoopredijele. Valjda će se samoopredjeljivati zajedno s njima i hrvatski Srbi kojima su podijeljena i za bježaniju iz Hrvatske dodijeljena BiH državljanstva. Valjda će i oni bez ikakvog grunta i historijskog prava na BiH da odlučuju „demokratski" da RS ide u(z) Srbiju. To „pravo" stečeno brutalnim ubijanjem i protjerivanjem, predvođenim i najčešće i realiziranim upravo sa političkim vodstvom SDS-a čiji je osnivač Radovan Karadžić, danas se prikazuje kroz Bosićeve izjave kao „demokratska stečevina" prvog ranga. Taj novi politički horski ultimatum kojeg pominju i „umjerenjaci" M.Dodik i M. Ivanić liči na one aprilske i majske ultimatume 1992. godine kojeg su izgovarali opkoljenim i uplašenim ljudima, ženama i djeci, isti ti članovi SDS-a, tjerujući ljude iz njihovih domova, ubijajući, pljačkajući , silujući, naređujući kasnije da se ljudi ubijaju, bacaju u masovne grobnice, da se te masovne grobnice nekoliko puta skrnave, da se leševi ubijenih bacaju u smetljarnike i deponije šljake... Je li to iz te perspektive govore o demokratiji onih koji bi potezali pravo na samoopredjeljenje do otcjepljenja? Naravno da je to još samo preostalo, jer samo u SS – Svesrpski savez država (asocijacija na sličnu organizaciju zla i terora iz Drugog svjetskog rata je skoro pa neminovna) samo u takvoj državi će zlodjela velikog broja pojedinaca, uglavnom članova ili simpatizera SDS-a, biti tretirana kao herojski čin i zasluge prvoboračkog značaja za novu domovinu.
Možda će se onda u takvoj državi formirati trg Ratka Mladića ili avenija Radovanova,a djeci se već odavno pričaju priče da su vukodlaci i zločinci heroji. Tako da pripreme traju, a bježanje od suočavanja sa istinom danas se zove „pravo naroda na samoopredjeljenje" (do otcjepljenja). Baš kao da je BiH, kojoj su dali ime RS, donešena iz Srbije, pa je tamo planiraju vratiti. Radi se o novim ublehama i pisanju I CRTANJU po vodi. Tragovi traju koliko zatalasala Drina pamti, ma koliko oni koji su je opustili mislc da to nije moguće.

6.3. BOSANSKI MILORAD – OD BOSNE DODIK

Iznova se kreće u RS-u sa „dejtonskim dosljednostima", pri čemu se ustrajno još od prvog vožda od RS-a, Radovana Karadžića, dosljedno ukida samo nešto što asocira na bilo šta bosansko. Nazivi se gradova mijenjaju i posebno sve ono što tukne na pridjev bosanski. Da ne bi bilo zabune: za prvoborce srpske stvari na „oslobođenom" dijelu BiH (49 posto) ne smije biti ništa što bi podsjećalo na porijeklo bosansko. Ako toga nema lakše će se jednoga dana sve to pripojiti matici zemlji istog skraćenog naziva kao već rečena RS – RS-u (ili ti- Republici Srbiji). Ova skraćena igra riječi u nazivu drugog BiH entiteta na pregovorima u Dejtonu malo je koga doticala, haman, jer da je neko možda i slučajno, pa makar i na hotelskoj salveti ili na poleđini silnih mapa koje su, opet haman, bile glavni dokumenti oko kojih se raspravljalo, počeo da piše skraćeni naziv RS, ustanovio bi frapantnu sličnost sa onim drugim RS koji se tada bio maskirao u SRJ. Ali su svi znali da se radi o RS i neprikosnovenom vođi svih Srba na svim transferzalama Slobodanu Miloševiću. I njegovo plebiscitarno (samo)delegiranje da u Dejtonu zastupa „srpsku stvar" bez zadrške trebala je da članovima BiH delegacije nešto kaže. Njegovo (ne)djelo je nadživjelo svoga potpisnika, a svaka daljnja dogradnja je samo korak bliže nekoj vrsti balkanskog raspleta barem na sadašnjem bojnom polju na kojem se vodi „oslobodilačka borba" –a to je na planu administracije i kulture. Ta arena je danas preplavljena sa stalnim inicijativama na koje se ne reagira nikako, ne kako to treba, odnosno reagiranje je mlako ili nikako.

Ko je s kim i ko se s kim...

Česti komentari koji se mogu u Sarajevu čuti jesu da ne treba puno obraćati pažnju na ono što radi i šta predlaže uvijek za prijedloge horni Milorad Dodik. Kao, to je samo buka neartikuliranog pjevača iz Laktaša, te slični komentari. Taj osjećaj intelektualnog gađenja spram postupaka koje u kontinuitetu pokreće bosanski Milorad, ili od Bosne Dodik (čovjek je rodom iz BiH, nema sumnje, a i stalno mjesto boravka mu je i danas u BiH) samo je dio ovdašnje poprilično jalove političke scene na kojoj paradiraju dokazivanja ko je moćniji, ko je koga preveslao, ko je s kim, i ko se s kim, čije loknice izgledaju bolje, ko se s kim druži, ko je gdje bio u inozemstvima i kakvo auto vozi, šta gradi itd. Ako pogledate spisak tema, kojima se pridružuje tema treba li sin da naslijedi

oca i u imovini u političkom životu, čije je nasljedstvo SDA, ko je baštinik odbrane Bosne, bez koga bi totalno propali itd., dakle, ako se pogleda spisak vidjet će se otužna ispraznost, malograđanski nedostatak osjećaja življenja u realnom vremenu. Slavodobitničko naduravanje sa „rekonstrukcijom Vlade F BiH", izglasavanje od strane skupštinara (koji sebe nazivaju i poslanicima – Bože sačuvaj!) sebi samima izlaz iz potencijalne recesije, koja kuca na vrata i koja je već ugasila tek zapaljenu visoku peć Željezare Zenica, povećavajući sebi plaću za 100 posto, sve to govori da su stvari oko toga hoće li „neka tamo" Kostajnica ili „neki" Brod biti bosanski ili neće – skoro irelevantne. Kao i jezik. Važno je da se „bosanski duh" osjeća u kafani u kojoj oni dolaze, u vikendici u koju odlaze, u kabinetima gdje vise trofejni mačevi, priznanja i hedije koje su došle iskreno sa svih strana. Ima Bosne kod njih i u knjigama koje dobivaju mahom besplatno, a u knjige ne ulažu ni društvenih, a kamoli svojih para. Načekat će se Bosna da oni kupe neku knjigu, a kao i Bosne i knjiga su im puna usta: Nauka, inteligencija, naša omladina, bla, bla...

Kolač vlasti i liče li na sebe nasukani na (s)Prud?

Zašto na „njih" povika a ne na Dodika? Pa, kod Dodika i njegovih Bosanaca i Hercegovaca oko njega (uglavnom) jasno je da se pripadnost Šumadincima i Ravnogorcima posebno mora uvijek i iznova dokazivati. Valja otići u Francusku 7 u Beogradu i objašnjavati oko realizacije novih ciljeva „borbe". Možda u tim priručnicima SANU, ili kako se to već zovu centri futurističkih predviđanja, ima koje slovo i o onim „drugim", što se kao stereotip mogao čuti i pred agresiju. Tako je na jednoj skupštini općine u BiH delegat iz srpskog naroda obajašnjavo i začuđenom Bošnji iz tog mjesta otkuda tolika razlika u broju pušaka, pištolja i dozvola prema nacionalnoj strukturi u korist Srba. Tada je taj delegat govorio o tome da je „poznato" da Srbi vole oružje, a da Mulismani više vole oko kuće i oko žene. Da li u tim priručnicima piše i o sklonosti da se kod Bošnjaka, čim dođe kolač vlasti na stol, zapodjenu kavge i sijevaju od svih ljubomorni pogledi prema kolaču, pa i opanjkavanje potencijalnih dobitnika kolača. A vlast je draga svakome i uvijek je bila predmet potkusirivanja, ali se mora u ovakvoj situaciji u BiH postaviti pitanje: Koja vlast? I kakva je to vlast? Da li ona teži državotvorstvu ili teži ličnoj ambiciji? Ako je ovo prvo, onda bi se to prepoznavalo u principijelnosti, pa i žrtvi za opću stvar. Ovako malo ko vidi žrtve za opću stvar, a najmanje, čak i

oni koji dobro vide, ne vide da postoje neki vjesnici dobrih vijesti i otvaranja nade. U ovom trenutku to su zloguka umorna lica koja više ne razumiju ni sami sebe, a, opet haman, i ne prepoznaju ni sami sebe. Kao da neko drugi vergla neku staru ploču ne vjerujući ni sam više u njenu djelotvornost. Objektivno su sužene mogućnosti za neko ispoljavanje vlasti koje bi bilo vrijedno da se zbog nje troši velika energija. Jer, problemi koje ima BiH u oblasti ispunjavanja uvjeta za prijem u Evropsku uniju (posebno u oblasti donošenja brojnih zakona i usaglašavanja propisa i standarda) prevazilaze mogućnosti svih potencijalnih ljudskih potencijala u BiH. Dakle, potreban je kvalitativan iskorak i evroatlantske integracije bi mogle da budu prvi strateški objekat objedinjavanja i pameti i političke volje. Ovako se mogu potrošiti i pozitivni rezultati, kakvi su osigurani kroz formiranje Oružanih snaga BiH i učešća ovih snaga u NATO-vom programu „Partnerstvo za mir". Prvog decembra se obilježava Dan oružanih snaga BiH i možda bi više energije trebalo potrošiti i za usaglašavanje još nekih zajedničkih datuma, jer zajedničke svečanosti jačaju zajedništvo i učvršćuju solidarnost.

Čiji je Brod (ako nije Bosanski) – što bi rekao F. Barth?

Sjedinjene Američke Države su dobar primjer multietničke zajednice koja ima dosta svojih zajedničkih dana (uključujući i smboliku i ovog posljednjeg Dana zahvalnosti) koje jačaju unutarnju koheziju i od državnog (ustavnog) patriotizma proizvoidi i osjećaje ponosa. Upravo tog ponosa i nade nedostaje na prostoru cijele BiH. Nemoguće je da pokretanje proizvodnje u Rafineriji nafte u Bosanskom Brodu (ipak Bosanskom) nije svetkovina za cijelu BiH, jer se nisu mogla prepoznati poznata lica sa „druge strane". Na stranu i cijela privatizacija i ono što je prati, ali neki krupni zahvati zaslužuju pažnju cijele BiH. Uostalom, zar se i tako ne razvija zajedništvo, ali ako znamo da praktično nema prave i stalne saobraćajne veze između Sarajeva i Istočnog Sarajeva (mada se radi o prirodno jednom gradu) onda je jasno da mnogim odgovaraju etitetske crte razgraničenja, prije svega kao linije interesa u koje se ne bi trebalo miješati. Još davno je Federic Barth (u drugoj polovici XX stoljeća) istakao da pojedince i lokalne grupe možemo klasificirati kao članove jedne etničke zajednice samo ako jasno ispoljavaju dinstiktivne crte dotične kulture. Odnosno, kada se etnička grupa definira svojim atributivnim i ekskluzivnim karakterom, priroda takvih entiteta zavisi od

održavanja granica. Ključni problem istraživanja, po njemu, postaje etnička granica koja definira grupu, a ne kulturni materijal. On razlikuje društvenu granicu (zamišljenu često) i stvarnu državnu (teritorijalnu) granicu. Mada se čini složenim ovakva formulacija, ona, ustvari, pojednostavljuje analizu stanja u BiH, etnička difercijacija, kojoj je prethodilo (nimalo ne slučajno!) etničko čišćenje teritorija, posebno RS-a, jeste prije svega pitanje granica. Dodiri jedne etničke grupe sa drugim jeste pitanje njihove različitosti i insistiranje na toj različitosti. U ovoj konkretnoj situaciji u BiH to znači: prvo se (u periodu, otprilike, 1980-1991.) formirala društvena granica koja je uspostavljala kulturološka diferencijarajuća svojstva posebno etniciteta Srba. To nije ni slučajno, s obzirom da su u bivšoj zajedničkoj državi bili najbrojniji narod, a u perspektivnom nestanku SFRJ (zbog raznih okolnosti, uključujući i aktivnost njihovog vođstva na razbijanju te i za njih nepovoljne državne tvorevine) imali su spremne programe.

Razgraničiti se znači biti drugačiji

Ograničavanje (potencijalno) teritorije, sa rušenjem SFRJ, trebalo je da se dočeka spremnim i urađene su brojne pripreme u kulturi, prije svega (memoramdum SANU npr.). To je trebalo osigurati solidarnost, te dinstinkciju od ostalih, a razvijajući pri tome standardizacije gledanja cijele populacije koja je imala taj etnički naziv. Dirigiranje ovakve politike granica se nametnulo svim akterima koji su svi (baš etnički SVI) imali potrebu da osiguraju najveće moguće i društvene i teritorijalne granice, odnosno da ih prošire do maksimuma. Djelovanje centra ovih aktivnosti, koji je, logično, lociran u Beogradu, bilo je u drugoj fazi (1991-1995.) dosta disperzivno jer je zahvatalo veliku teritoriju koja se vremenom smanjivala. U takve procese su bile upregnute sve snage i na tom prostoru i u dijaspori (raseljavanju). Naravno, u tom procesu unifikacije kulturoloških karakteristika je trebalo da učestvuje veliki broj umnih ljudi raznih profila, tako da se može slobodno reći da je to jedan projekat velikih vojno- geo- kulturoloških osobenosti uz angažman velikog broja izvršilaca. Nakon potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma sa osvajačkog vojno- policijsko- dobrovoljačkog pohoda prešlo se ponovno (a posebno od 2000- te godine) na učvršćivanje i društvenih i teritorijalnih granica. I sve snage su se na grub, a još više na suptilan način, okrenule prema BiH. U tom procesu, koji traje i danas (uveliko je u toku),

važno je da se napravi unifikacija kulturoloških elemenata i dinstinkcija od, recimo, najveće granice – Federacije BiH. Zato je nužno, čak po svaku cijenu, da se ukinu prefiksi „bosanski" svugdje gdje se to još uvijek nalazi u RS-u. Vremenom bi nestanak ovih odrednica učvrstio etničke granice, a nakon ćirilice, vremenom bi se išlo na ekavicu u izgovoru kao značajan elemenat različitosti u odnosu na one izvan etničke granice. Zamišljena entitetska linija razdvajanja jeste zato potencijalna granica teritorija i ona se i danas tretira na način da to može jednoga dana biti prihvatljivo. U to sve se uklapa sve ono što je različito, uključujući tu i vlastitu policiju, njenu uniformu, zastavu, grb, himnu... Svi ovi elementi trebaju da budu BITNO različiti od zamišljenje etničke (entitetske) granice, od onih TAMO, ali što je moguće sličnije sa RS-om (Republikom Srbijom). Je li to samo teorija? Ili, kako mnogi misle, teorija nije ni bitna, važna je, kako oni ističu, navodna „bosanska domišljatost" inspiracija u trenutku, ili kao što treći misle da je važna samo ekonomija, te da će ona povezati sve to. Koja, da i tu postavimo pitanje, ekonomija? Trgovačka kao što je merkatorovska, miškovićevska, todorićevska ... ? Dalje se samo zvižduće, a nakon toga pišći, kako to kažu u BiH.

6.4. MULJANJA I MULJAŽE

Vjerovatno nema niti jedne zemlje na svijetu gdje je sve relativno i relativizirano kao što je u zemlji zvanoj Bosna i Hercegovina. Kada gledate vremensku prognozu okolnih zemalja po obilježenim dijelovima Bosne i Hercegovine (uz njihovu dičnu zemlju) vidjet će se kakve su pretenzije na teritorij susjedne im zemlje. Ili barem, ako se novinama i novinarima u njima ne mogu prigovoriti teritorijalne pretenzije onda postaje jasno na koga, kao potencijalnu strukturu kupaca njihovih novina ili gledatelja njihovih programa, ciljaju. A političari iz tih susjednih zemalja se prave i ludi i mutavi i „kooperativni", posebno sada kada su započeli razne pregovore sa Evropskom unijom - bilo kao oni koji, haman, trebaju da uđu ili oni koji trebaju da potpišu papire o stabilizaciji i pridruživanju. Deset godina nakon Dejtona mnogo je mutne vode proteklo ovdašnjim rijekama. Na stare dogovore o podjeli Bosne i Hercegovine se nataložilo puno mulja, pa otuda i toliko muljanja i muljaže u odnosima koji imaju jedan sadržaj za domaće obraćanje u javnosti; drugi za razgovore i zvanične susrete sa strancima; treći za razgovore i tajne dogovore u raznim izletištima; četvrti za razgovore medu „svojima": u užem ili širem nacionalnom krugu; peti za hitne pozive na

konsultacije u manastire oko „nacionalne stvari", šesti za dogovore „dvije strane" oko podjele Bosne i Hercegovine.... Teško bi bilo i nabrojati sadržaje mimikrije i promijenjenih uloga jednih te istih ljudi kojima su usta puna demokratije (i specijaliteta sa roštilja koji idu uz to) da ih je teško i razumjeti šta govore. U tretiranju BiH od strane njih, kao garanata Dejtonskog sporazuma, samo da kratko istestiramo svaki od nabrojanih principa. A u startu se slažemo da ima toga još. Itekako!

Zvanično – „MI" smo neutralni i u ratu i na utakmici

Kada je riječ o (1) domaćoj javnosti, u zvaničnim nastupima se ostavlja nedorečenim stav prema BiH, sa ciljem da se u toj javnosti nikada do kraja ne razjasni da li je, recimo, RS „država" (uglavnom se tretira da jeste). Pri tome se koriste svi aspekti, uključujući i političke susrete na najvišem „državnom nivou", i ponajviše se stiče utisak da se radi o privremeno dislociranoj teritoriji u kojoj „patriotizam" spram DZ SCG Srba iz RS-a je „dokazano" i jači nego Šumadinaca, Vojvođana ili o Crnogorcima da i ne govorimo. Zato je potreban stalni „očigledni dokaz," a posljednji takav „svetli primer" jeste upotreba navijača iz BiH koji su stavljeni jedni pored drugih i ostalih 59.000 navijača na Marakani, ali i milioni pored malih ekrana, vidjeli su šta se može dogoditi kada se „oni" stave jedni pored drugih. Pri tome su osigurani svi uvjeti da „naši" pobijede: prije ulaza su navijači BiH potpuno razoružani, a oni iz RS-a naoružani, čak i sa topovskim punjenjima. Ono što se dešavalo izvan terena na tribinama je bilo nešto što je već viđeno i samo ostaje gorak okus u ustima što nema nimalo analitike koja bi stvari postavila na pravo mjesto i ne bi se dešavalo da se gubici poslije svih „dešavanja" uvećavaju. Dakle, ovdje je prema domaćoj javnosti poslana poruka o vlastitoj neutralnosti, sa naglašenim simpatijama za „patriotizam naših" i naglašavanje "vekovne međusobne mržnje" od strane onih tamo.

Dayton is good and WE are coool!

Kada je o (2) stavovima prema strancima riječ onda tu teče i med i mlijeko ili oboje zajedno. Tu se BiH tretira kao priznata država i ne daj, Bože, da bi se bakćalo u „unutrašnje stvari „ te države. Tu je samo naglašena zabrinutost za „ugrožene" pripadnike vlastite nacije u BiH, nejednak tretman u Haškim optužnicama, uz pokušaj izjednačavanja i borbe za jednakopravnost. Tu je prenaglašen vlastiti neutralni stav.

Kafanska strategija – MI uzimamo ono što je NAŠE

Na tajnim dogovorima (3 i 6) u raznim izletištima, kao što je Karađorđevo, ponajviše se biva iskreno i tu se utvrđuju razgraničenja interesa i nemiješanje u zauzete teritorije na osnovu ranije iscrtanih karata podjele. Tu se utvrđuju i nijanse odnosa spram „trećeg" i usaglašena djelovanja u javnosti sa strogom diskrecijom. Nije isključeno da se na takvim sastancima utvrđuju i globalni zaključci upotrebe nacionalnih osjećanja čiju razradu na terenu osiguravaju izvršioci u različitim modalitetima. Kada se desi , recimo, paljenje Barjakli džamije u Beogradu, ili paljenje vagona u Zagrebu, onda ti isti političari to tretiraju kao usamljeni incident (bez porijekla iz bilo kakvog centra).

MI i naša stvar – ko šta ćapio, ćapio je

I razgovori i javna ili tajna dogovaranja u krugu vlastite nacije i traženje „nacionalnog konsenzusa" (4 i 5) imaju mnogo modaliteta, jedan je obraćanje putem nacionalnih medija, drugi u razgovoru sa opozicijom, treći u užem krugu najpovjerljivih ljudi, četvrti u razgovoru sa „svojim" iz RS-a itd itd.

Jasno je da i ova kratka analiza pokazuje da se bitka za Bosnu i Hercegovinu nastavlja i deset godina nakon Dejtona. Ona ima svoje uporišne tačke u, ipak, dva osnovna elementa: prvi je sprječavanje uspostavljanja BiH kao normalne države sa svim kapacitetima države, a drugi je stalni zadatak da se ne dozvoli konsolidacija unutar BiH sa stalnim proizvođenjem tenzija koje drže stanje napetosti i podjele. Svaka prilika se maksimalno koristi sa željom da se potroši strpljenje probosanskih snaga iz svih naroda, a Bošnjaka posebno, i da se dignu ruke od „uzaludnog posla" kakvim se želi prikazati opstanak Bosne i Hercegovine. Pri tome, zgodne, ubačene priče o referendumu za otcjepljenje RS-a, odnosno navodne zamjene teritorija u stilu Kosovo za RS itd., samo su metodi specijalnog rata koji doprinose širenju beznađa i pokazuju da se nije odustalo od pokušaja podjele BiH. A bujanje jedne velikodržavne ideje (velike Srbije) neposredno je, po sistemu spojenih posuda, povezan sa drugim projektom – velikom Hrvatskom. Ni jedna od njih u Jugoistočnoj Evropi ne postoji ako nema i ove druge. I zbog toga je uvijek spremna ideja o „trećem entitetu" kako bi se bilo spremno za eventualni dan „D" – da se legalizira ono što je ko ćapio.

Kakva je onda perspektiva onih snaga koje žele BiH kao građansku demokratsku državu, sa ništa manje ili više ovlaštenja od onih kakve imaju zemlje najrazvijenije demokratije? Ma kako i koliko paradoksalno zvučalo perspektiva je u evropeizaciji susjeda BiH, pri čemu će čvrsti evropski standardi oko poštovanja ljudskih prava, vladavine prava i zakona, smanjivati opcije pretvaranja ovdašnjih političara. Odnosno, svako muljanje će biti sankcionirano udaljavanjem od procesa priključenja. Odnos prema BiH je najbolji lakmus papir koji će pokazati stvarne demokratske namjere i u Srbiji i u Hrvatskoj. Ako je slučaj (Ante)Gotovina možda zbog raznih kalkulacija (privremeno) stavljen u ladicu predmeta na čekanju i povezan je sa njegovim eventualnim sakrivanjem u BiH, onda je uzvraćeno sa novim slučajem (Ante) Jelavić, koji je u bijegu od BiH vlasti prešao u Hrvatsku. Tako se pokazuje da je dvojno državljanstvo omča oko vrata i onim koji su ga tako olahko dijelili, jer nije mali broj kriminalaca koji će u bježanju pred zakonom BiH tražiti zaštitu u krilu „majčice" i preko Drine i preko Save. BiH ima sve šanse da, ako se ovako nastavi, svoje kriminalce i zločince dislocira tamo gdje se (uglavnom) nalaze i pravi njihovi nalagodavci. (2005.)

6.5. APLAUZ JEDNOM RUKOM

Šta izvinjenja bez konkretnih sadržaja, uopće, i znače- pitaju se Bosanci i Hercegovci i nakon još jedne posjete iz Beograda. Rezignacija i razočarenje, kao da sve i nije poznato - još odavno.

Mlađahni novoizabrani predsjednik Srbije, Boris Tadić, bio je u Sarajevu i zaista mu je trebalo tri dana da razgovara sa predstavnicima svih mogućih vlada i vladara, proputovavši po cijeloj Bosni i Hercegovini uzduž i poprijeko. Odavno su u BiH prestale euforije oko dolazaka bezličnih predsjednika, a posljednji, koji je onako sa merakom dočekan, bio je predsjednik USA, Bil Klinton. Poslije njega dolaze i odlaze mnogi, a uvijek rado viđen gost je predsjednik susjedne Hrvatske, Stipe Mesić. Ako ništa drugo, on ima lijepu priču, a to što se mnogo stanje ne mijenja, vjerovatno nije do njega, ili se bar tako misli. Kao i sve one koji dolaze sa istoka, novinari su i Borisa Tadića pitali za izvinjenje. On se malo zbunio i ljutnuo, ali je onda počeo sa pričom

koju je malo ko razumio, u stilu da bi svi trebali svima da se izvinu, da se oproste i stari i novi zločini, a kako se insistira na izvinjenjima, a to se traži od njega – pa on će biti prvi. Drugim riječima, ostali neka stanu u dugi red „izvinjivača" (da prostiš!) – on je svoje učinio. Pažljiviji analitičari („ličnosti i djela") u ponašanju Borisa Tadića će prepoznati teatralnosti, ali nekako je to kod njegovog djeda Ljube bilo ležernije. I njegovo isforsirano izvinjenje sa nemuštim sadržajem i pozivanjem na Markove konake je opet izazvalo oštre reakcije i u Sarajevu i u Beogradu. Čak su obnovljene prijetnje tzv. Srpskih „patriotskih snaga" svima koji se – izvinjavaju.

Srbijo, izvini što si pala pod vlast Osmanlija prije Bosne!

Ono što promiče svakodnevnim komentarima jeste činjenica da su neki stereotipi ušli u svakodnevni vokabular izražavanja bilo kojeg od srpskih političara. Valjda se računa da i njihovi sagovornici tako misle. Naime, radi se o tome da je gospodin Tadić u svome isforsiranom „izvinjenju" posebno pomenuo neka stara stradanja zbog kojih bi se, kao i onih još starijih, trebali neki drugi izvinjavati Srbima. Ovako olahko izgovorene riječi asociraju na prošlost (Drugi svjetski rat, Prvi svjetski rat, bunu protiv dahija, ili osmanlijska osvajanja...?) i podrazumijevaju svojim sadržajem jedan od odomaćenih stereotipa da su u bivšim ratovima („isključivi"!!!?) stradalnici bili Srbi. To jedno srpsko baštinjenje stradanja iz prošlosti kao „neporecive" istine jeste i politički konsenzus oko kojeg, izgleda, nema dvojbe ni među tamošnjim političarima. Takve kvalifikacije, koje nikada nisu stvarno naučno i neutralno sagledane, asociraju na stalnu težnju za („pravednom") osvetom koja je sve svirepija. Uostalom, zar „onaj" koji se „skriva" na utakmicama, u kasarnama, hotelima, kafanama i koji je zvanično „neuhvatljiv," a uz to je donedavno primao plaću u VRS-u, haški optuženik Ratko Mladić, zar on nije u povodu Srebrenice i masovnog pokolja rekao da je to osveta Turcima za bunu protiv dahija. Taj „poklon srpskom narodu", kako je u prvoj izjavi rekao Mladić, jeste kamen oko vrata koji bez svog istinskog osvjetljavanja donosi samo nove frustracije. Tako isto objašnjavanje nesumnjivog zločina, koji je svjež i koji se odvijao, maltene, pred očima kamera, i pravdanje sa navodnim zločinima prema srpskom narodu iz prošlosti i traženja izvinjenja za te „birvaktile zločine", poteže nekoliko značajnih pitanja. Žrtve posljednje agresije na BiH niti su obeštećene u materijalnom niti u moralnom smislu. Oni koji su ih

opljačkali, protjerali, pobili članove njihovih familija, spalili njihova naseljena mjesta, nikako nisu bili oni koji su poginuli u osmanlijskim osvajanjima, baš kao što je i glupost i pomisliti da su Srebreničani, Prijedorčani, Brčaci, Zvorničani, Sanjani i ini iz maltene cijele BiH, stradalnici agresora, bili oni koji su vodili neke stare ratove od Kosova polja pa do današnjih dana. Niti su njihovi preci to radili ni u kakvom pogledu. Po kojem onda pravu treba i tražiti od žrtve da se izvini zločincu?

Stradalnici ili stalni ratni profiteri?

Ili da u analizi idemo još dalje: Na osnovu samoproglašene stradalničke uloge poslije svih ratova, u kojima su se na kraju priključivali pobjednicima, mnogi od svježih predaka onih koji su izvršili zločin nad Bosnom i Bošnjacima su se okoristili i sa boračkim penzijama, novim imanjima uzetim od „kulaka" i „nenarodnih neprijatelja", odlazili u Vojvodinu na imanja folksdojčera, izvršavali na licu mjesta „narodnu" pravdu u likvidacijama, vrlo sumnjivim, „zelenog kadra", „muslimanskih milicija" razvijajući u historiografiji, koju su sami razvijali, stereotipe o „fašisoidnim" i „slobodarskim" narodima. Naravno, „najslobodarskiji" od svih je u takvoj vizuri bio srpski narod. Sa tezom „Poturica gori od Turčina" bošnjački faktor u BiH je trebao biti poništen. Svaka ozbiljnija analiza koja je prišla realno stradanjima u, recimo, Drugom svjetskom ratu, gdje je istaknuto da je u odnosu na broj stanovnika najveći procenat stradalih u ovom ratu bio kod Bošnjaka, dočekivana je na nož. Nerealnost u odnosu prema prošlosti otvara širok prostor da se, na temelju pozivanja na stara stradanja i žrtve, iznova započinje sa sukobima u ime istjerivanja pravde, a u cilju „preventivne zaštite", a sa osnovnim ciljem da se prošire teritorije. Da je ova posjeta Borisa Tadića, inače rođenog u Sarajevu, protekla i oko teritorija, pokazuju izjave poslije posjete koje govore da neće biti potpisan sporazum o granicama, jer srpska strana traži da se prije potpisivanja sporazuma izvrše „zamjene teritorija" u cilju uspostavljanja pravednijih granica. Omiljena su tema istočnih susjeda BiH granice i granične crte na Balkanu i to u vrijeme dok se Evropa ujedinjuje, a BiH je suviše dugo talac morbidne politike srpskog vođstva čiji je put trasirao Slobodan Milošević. Zato i zbog takvog retrogradnom pristupa, bez obzira što se u svojim nastupima često pozivao na modernost i pridruživanje modernom svijetu, posjeta Borisa Tadića je u BiH ispraćena sa aplauzom jednom rukom

opljačkali, protjerali, pobili članove njihovih familija, spalili njihova naseljena mjesta, nikako nisu bili oni koji su poginuli u osmanlijskim osvajanjima, baš kao što je i glupost i pomisliti da su Srebreničani, Prijedorčani, Brčaci, Zvorničani, Sanjani i ini iz maltene cijele BiH, stradalnici agresora, bili oni koji su vodili neke stare ratove od Kosova polja pa do današnjih dana. Niti su njihovi preci to radili ni u kakvom pogledu. Po kojem onda pravu treba i tražiti od žrtve da se izvini zločincu?

Stradalnici ili stalni ratni profiteri?

Ili da u analizi idemo još dalje: Na osnovu samoproglašene stradalničke uloge poslije svih ratova, u kojima su se na kraju priključivali pobjednicima, mnogi od svježih predaka onih koji su izvršili zločin nad Bosnom i Bošnjacima su se okoristili i sa boračkim penzijama, novim imanjima uzetim od „kulaka" i „nenarodnih neprijatelja", odlazili u Vojvodinu na imanja folksdojčera, izvršavali na licu mjesta „narodnu" pravdu u likvidacijama, vrlo sumnjivim, „zelenog kadra", „muslimanskih milicija" razvijajući u historiografiji, koju su sami razvijali, stereotipe o „fašisoidnim" i „slobodarskim" narodima. Naravno, „najslobodarskiji" od svih je u takvoj vizuri bio srpski narod. Sa tezom „Poturica gori od Turčina" bošnjački faktor u BiH je trebao biti poništen. Svaka ozbiljnija analiza koja je prišla realno stradanjima u, recimo, Drugom svjetskom ratu, gdje je istaknuto da je u odnosu na broj stanovnika najveći procenat stradalih u ovom ratu bio kod Bošnjaka, dočekivana je na nož. Nerealnost u odnosu prema prošlosti otvara širok prostor da se, na temelju pozivanja na stara stradanja i žrtve, iznova započinje sa sukobima u ime istjerivanja pravde, a u cilju „preventivne zaštite", a sa osnovnim ciljem da se prošire teritorije. Da je ova posjeta Borisa Tadića, inače rođenog u Sarajevu, protekla i oko teritorija, pokazuju izjave poslije posjete koje govore da neće biti potpisan sporazum o granicama, jer srpska strana traži da se prije potpisivanja sporazuma izvrše „zamjene teritorija" u cilju uspostavljanja pravednijih granica. Omiljena su tema istočnih susjeda BiH granice i granične crte na Balkanu i to u vrijeme dok se Evropa ujedinjuje, a BiH je suviše dugo talac morbidne politike srpskog vođstva čiji je put trasirao Slobodan Milošević. Zato i zbog takvog retrogradnom pristupa, bez obzira što se u svojim nastupima često pozivao na modernost i pridruživanje modernom svijetu, posjeta Borisa Tadića je u BiH ispraćena sa aplauzom jednom rukom

(u teatarskom žargonu - u pozadini su se čuli i diskretni zvižduci).
U sjenci te posjete je bila jedna mala vijest da je upravo tih dana, u selu Gornji Hrankovići, Općina Teslić, u manjem BiH entietu, ubijen Hrustan Suljić (42), povratnik na svoje i u svoje. Vratio se sa ženom, dvoje djece i majkom, podigao spaljenu kuću i bio predvodnik u izgradnji džamije, vodovoda, asfalta i prednjačio u svim akcijama u ovom povratničkom naselju. Kao i većina povratnika nije mogao da se vrati na svoj posao i živio je od poljoprivrede. Ubijen je vrlo precizno, iz vatrenog oružja, iz zasjede, čime je odaslana još jedna jasna poruka povratnicima, ali i podtekstu izvinjenja dala potpuno nove sadržaje. Pozivanje na navodne stare zločine jeste, ne samo u psihološkom smislu, znak da do svijesti ni najodgovornijih političara ne dopire potreba da se pravda uspostavlja u poštovanju svakog ljudskog života i da se svaki zločin imenuje jasnim imenom – antihumanog i zločinačkog čina. Kako očekivati da to dopre do svijesti tzv. običnih ljudi, koji su odbranu tetovaže slike Draže Mihailovića na ruci košarkaša „Partizana", Gurovića, shvatili kao prvorazrednu patriotsku obavezu odbrane „nacionalne stvari". Ako se od dokazanih fašista prave sadašnji nacionalni heroji, kako bi se tek trebali tretirati moderne (k)nindže s tri prsta: Radovan Karadžić ili Ratko Mladić. Ubistvo Hrustana Suljića nakon devet godina od potpisivanja Dejtonskog sporazuma je nastavak zločina u kojem se sadašnji izvršioci zločina, kao i oni ratni, uspješno sakrivaju. Izvršilac je kao i do sada, zvanično, „nepoznat". (2004.)

6.6. BiH KAO TALAC (NE) PRILIKA SVOJIH SUSJEDA

Kako je započelo suđenje protiv SRJ za agresiju i genocid pred Međunarodnim sudom pravde u Hagu, ne prođe niti jedan dan da se opet i ispočetka ne evociraju uspomene i postavlja pitanje: „Da li je moralo biti to što se dogodilo?" Pri tome, razni eksperti iz raznih krajeva svijeta pokušavaju da proniknu u ljudsku destruktivnost, drugi prave komparacije sa sličnim slučajevima, a treći se i dalje zaglibljuju u teoriju o „stoljetnim mržnjama", koja je bila veoma popularna u vrijeme opravdanja nečinjenja bilo kakvog logičkog poteza od strane Zapada da bi se zaustavila agresija (i genocid). Priča o balkanskim „ogledalima – duhovima" i stereotipi o tome da su se ovdje na prostoru Balkana, a na području Bosne i Hercegovine posebno, dešavali pômori koji frustrijajuće djeluju i izazivaju uvijek novu spiralu zla

– jednostavno, nije tačna. Pomjeranje diskursa ka eventualnoj borbi protiv Osmanlija i pitanja prastarog „početnog grijeha" Bošnjaka, zato što su primili islam i tako postali „dežurni krivci," jeste isto kao kada bi danas za gubitak utakmice protiv, npr. Egipta, optužili komšije iz susjedstva jer i oni su muslimani, odnosno još drastičniji primjer da zbog povećanja cijena nafte od strane arapskih zemalja krivite Bošnjake samo zato što su muslimani. A ko će biti kriv onda za povećanje cijena ruskog gasa? U dijelu Međunarodne zajednice se i nemogućnost uspostavljanja BiH kao funkcionalne države, također, tumači kao dio „prastare mržnje" ovih naroda. Interesantno je, kao što ističe Sumantra Bose (u knjizi „Bosna poslije Dejtona: Nacionalne partije i međunarodna intervencija" koja je objavljena u New Yorku 2002. na engleskom jeziku), za frustracije lidera tri nacionalne zajednice i predstavnika međunarodne zajednice koji svi ukazuju prstom jedni na druge („drugi su krivi"), da jedino niko ne pokazuje na sebe. Naglašava da je isticanje etničkog na formiranje identiteta pojedinca toliko veliko da to predstavlja smetnju demokratskim procesima i otvara vrata ambicioznim političkim liderima da upotrijebe različita sredstva, uključujući i propagandu, radi promoviranja ksenofobičnih i šovinističkih stavova kako bi zadobili kontrolu nad demokratskim procesom.

Procesi u BiH moraju se analizirati kroz uzroke u komšiluku

Po mom skromnom sudu, pravi se jedna suštinska greška u svim analizama u vezi i oko Bosne. Naime, zaboravlja se da je nužno analizirati okolinu ili susjedstvo BiH. Posmatranje BiH izvan konteksta njenih susjeda (SCG i Hrvatske) odvodi analizu ili na pitanja „prastare mržnje", tranzicijskih problema, ekonomske nerazvijenosti itd. itd. Pa je onda „krivac" i bosanski narod koji uporno bira nacionalne partije da ostanu na vlasti. Niko ne postavlja pitanje nužnosti ovakvog „izbora". Stavljam pod navodnike ovu riječ „izbor" da bih naglasio činjenicu da je BiH, praktično, u izvanrednom stanju borbe za goli opstanak od prvih demokratskih parlamentarnih izbora 1990. godine. I ta izvanredna ili vanredna situacija traje i danas. Razlog je u činjenici da je u situaciji sloma komunizma i definitivne i izgledne situacije raspada SFRJ (to je bilo jasno nakon vanrednog kongresa SKJ koji je sâm sebe ukinuo kao jedinu političku organizaciju čije je ideološko ljepilo držalo na okupu republike i pokrajine) bosansko-hercegovački narod (kao skup

građana bez namjere da uspostavljam nove kovanice), dakle narod se, u skladu sa svojim dugostoljetnim izgrađenim smislom za opasnost, opredijelio prema jedinoj (i koliko toliko sigurnoj) alternativi – nacionalnim partijama. Zašto su te partije bile i ostaju i dalje „sigurna" alternativa, bez obzira na velike žrtve koje su podnešene, nadam se da ću u narednim rečenicama pokušati dati odgovor. Da odmah na početku ovog obrazloženja dam jednu hipotezu koja mi se čini umjesnom: Bosna i Hercegovina je većinskim dijelom dobrovoljni talac unutrašnjo- političkih potreba SCG i Hrvatske i svojevrsni katalizator njihovih unutrašnjih (ne) prilika. Bez oslobađanja od te funkcije taoca (i dobrovoljnog i prisilnog – prisilno su tu Bošnjaci i svi probosanski orijentirani građani, a njihov broj nije mali) – u BiH se situacija neće bitnije mijenjati.

Zašto „dobrovoljni taoci"?

Dobrovoljni su taoci većina BiH građana koji su to postali kroz razne forme: bilo da se radi o vlastitom stavu povezanosti za srpski ili hrvatski identitet kroz dugi niz godina, bilo da se radi o propagandno ideologiziranom djelovanju intelektualnih elita (a pod ovim, uglavnom, smatram one koji se na razne načine bave pisanjem, govorenjem ili oblikovanjem riječi) iz Srbije i Hrvatske, pa do raznih mjera prisile i ucjene koje se ne smiju zanemariti. Oni se pojavljuju kao objekat koji prima u kriznim situacijama informaciju (naređenje) o poželjnom djelovanju. Naravno, ni u primisli mi nije da čitave narode tretiram kao puke objekte, jer se za ovakvo nešto (faktičko stanje u kriznoj situaciji) formirao stav koji omogućava da se konspirativna informacija prenese u formama i netransparentno do većine ljudi. Takvi instalirani odnosi centrala – izvršioci uvijek će u potencijalnim situacijama krize biti, i najčešće to i jesu direktno, protiv interesa BiH kao države. Ono što je faktički protiv interesa države BiH to je i protiv interesa njenih naroda i građana i u kratkoročnom i dugoročnom pogledu.

S druge strane, pak, kada se to istakne, onda se to proglašava unitarizmom, majorizacijom i, makar paradoksalno zvučalo, i isticanje stvarnog interesa BiH često služi za dodatnu homogenizaciju i ide na mlin vodenicama iz tih centara manipulativne moći. S obzirom na bezalternativnost bošnjačke pozicije, njihova objektivna i realna nužnost okretanja ka građanskoj državi ne nailazi na pogodno tlo u stvarnoj praksi. To u pitanju „izbora", objektivno, svaku „stranu" (jer svi se stavljaju u poziciju „tri strane") gura

prema etničkom zbijanju i pobjedi nacionalnog političkog koncepta, koji može imati različita imena, ali se sve svodi na izgrađivanju vlastite pozicije. Samo sa jasnom (isključivo markiranom) nacionalnom pozicijom Srba i Hrvata u BiH njih prepoznaje „centrala", jer je nacionalni koncept na vlasti i u jednoj i u drugoj državi „matici". Čak i da nije na vlasti (kao što je slučaj sa vlašću SDP-a u Hrvatskoj ili demokratske opozicije u Srbiji) to nimalo ne mijenja na osnovnom konceptu političke nužnosti da se u BiH Srbi i Hrvati nužno organiziraju na nacionalnoj osnovi. Da se situacija u BiH i dalje drži neriješenom pokazuje situacija da još uvijek nisu ratificirani sporazumi o granicama ni sa jednom niti drugom državom, da se od strane „centrala" niti jedan od ova dva naroda ne drži da su njihovi „sunarodnici" u BiH kao u drugoj državi. Istovremeno, sada se Srbi u Hrvatskoj ili Hrvati u Srbiji sve više i u zvaničnoj terminologiji tretiraju kao dijaspora. Opet naglašavam, radi osjetljivosti teme, da ne guram niti bosanske Srbe niti bosanske Hrvate u status nacionalnih manjina, ali je činjenica da oni sebe, sa svojim odnosom spram BiH, sve više guraju u takav status. Jer njihova konstitutivnost je do sada najčešće u službi interesa država iz susjedstva BiH. Odnosno, oni svoju konstuitutivnost najčešće koriste da bi zadržali demokratske promjene u BiH, da bi osigurali situaciju da BiH može poslužiti kao meta za potkusurivanje u drugim otvorenim pitanjima.

U korist vlastite štete

To je vjerovatno nezabilježen sluačaj da građani jedne zemlje rade na štetu svoje države (samih sebe). Samo se u BiH drži otvorenim projekat potencijalnog širenja (bilo teritorijalnog bilo kolonijalnog) i tretiranja Srba iz BiH kao državljana Srbije ili Hrvata kao državljana Hrvatske. To u svijesti ljudi drži projekat velikodržavnog koncepta realiziranim, a tome se pridodaje i sistem osnovnog, srednjeg i vioskog obrazovanja, upotreba simbola druge države (zastava, grb, himna), upotrebe novčanih valuta, sistem vojne obaveze, insistucije nacionalne kulture, sredstva informiranja, upotreba jezika i pisma, te, sasvim sigurno, ne i posljednje po značaju – upotreba religije i religijskih institucija. Tu se ništa nije promijenilo i tu je u glavama ljudi jasno da organizaciono pripadaju SPC-u ili ustrojstvu katoličke crkve po mješovitom principu. Na taj način obični čovjek „vidi" da, ustvari, već svi Srbi u i oko Srbije žive u istoj državi, a Hrvati također. Ta virtuelna Srbija i virtuelna

Hrvatska, koje žive u mislima, ali i na kartama u školama i vremenskim prognozama, velikog broja ljudi, nisu javne za Međunarodnu zajednicu, ali su tu i o njima treba govoriti otvoreno. I jedna i druga virtuelna „stvarnost" je ovjerena krvavim zločinima, pljačkama, silovanjima. To su činjenice, jer je najčudovišniji dio strategije sijanja omraze i čupanja bosanskih Srba i bosanskih Hrvata iz BiH mozaika bio da se oni pojave (uz naoružavanje, podsticanje i razne stimulativne mjere) kao izvršioci protjerivanja svojih sugrađana, svojih susjeljana, svojih poznanika, često i kućnih prijatelja, kumova itd.
Zato, i po tom osnovu učešća, mogući su dobrovoljni statusi talaca i čuvanje od pravih istina. Zato se (od strane tih „nevidljivih" centara moći izvan BiH) Bosancima i Hercegovcima nikako ne smije (i dalje) dopustiti da kao građani odlučuju za dobrobit svoje države BiH. U toj situaciji se više ne bi mogao ostvarivati nikakav uticaj i bila bi uzaludna ulaganja u „projekat" velike ove ili velike one države. Prava analiza bi pokazala, kada bi se otklonile mitološke i ideološke magle i izmaglice, da ta ulaganja nisu bila niti srpski niti hrvatski državotvorna, niti čak ni nacionalna, kao što se prikazuju da jesu, nego su i (prije svega) sitnovlasnička, mafijaško – kriminalna, korupcijom povezana, sa velikim ulozima kontrole kretanja roba, ljudi, izbjegavanja poreza i sa jednih i drugih strana granica, pa sve do čuvanja strogo kontroliranih tajni prikrivanja ratnog zločina, dokumentacije i fizičkih dokaza o njemu, naredbodavaca i ogromnog broja izvršilaca koji po sistemu spojenih posuda čuvaju i štite jedni druge. Zato je strah od ovog suđenja u Hagu prisutan i on se pokušava prenijeti na one „ispod", valjda, da se ne bi dosjetili da i oni, kao građani BiH – a oni to jesu, mogu da dobiju značajan dio ratne odštete kod dobivanja procesa u tužbi BiH i da i oni - podrže tužbu. (2006.)

6.7. AKO BUDE, AKO – SVAKAKO...

Bosna i Hercegovina je suočena sa brojnim „ako". Nema dana ni noći da uznevjereni i prezasićeni stanovnici ove države na Jugoistoku Evrope ne dobiju vrlo ozbiljno upozorenje u smislu da „ako ovo ne učine vlasti" onda neće biti ono, odnosno „da ako uhvate onog ili one" neće ni njih biti tamo... I onda se kao (dobri) primjeri navode druge tranzicijske zemlje koje su bez ikakvog „ako" ušle i tamo i ovamo. I učlanile se i pridružile se „porodici evro (atlantskih) država". Doduše, daleko je Atlantik od BiH, a ono malo mora Jadranskog u njenom sastavu je dobilo simbolično ime mjestu uz njega – NE um. Drugi

dio u kojeg je BiH desetinama godina ulagala, radi toga da ima ispaćnu luku, također je simboličnog imena koje označava množinu – PLOČE. Sporazum oko korištenja ove luke se stalno prolongira i odlaže i opterećen je sa brojnim „ako". Tako da su morske veze BiH poprilično gusarski stopirane. Slično je i sa zračnim prostorom koji je pod tuđom kontrolom, a i riječni tokovi su slični. Magistralni putni pravci su, u modernom poimanju auto-puta, više planska projekcija koja služi za predizborne domaće aktivnosti, nego li što je ozbiljan projekat.

Bosanci su već izgrađivali auto- puteve za – druge

Uostalom, Bosanci i Hercegovci su izgrađivali autoputeve izvan BiH na radnim akcijama i ličnim učešćem kroz plaćanje poreza i doprinosa. Kada je nestala bivša država svako je zadržao svoj put i u njegovom korištenju danas kroz naplatne cijene nemaju nimalo popusta oni Bosnci i Hercegovci koji su ga plaćali ili radili na njegovoj izgradnji. Da ne govorimo da ni u primisli ne mogu imati dionice u korištenju tih puteva. Zanimljivost cijele priče jeste da niti kilometar auto puta nije rađen u BiH. Doduše, rađena su dva kolosijeka pruge Šamac – Sarajevo, ali su u ratu i uništeni, tako da su željeznice BiH i dandanas u očajnom stanju. I ova jedna kratka analiza pokazuje da je nedostatak saobraćajnica u BiH takve vrste da, haman ispada, BiH i nema kojim putem otići u Evropu. Danas građanin iz BiH, ako slučajno nema i hrvatsku putovnicu, ne može nigdje iz BiH bez diskriminirajućih viza koje iz godine u godinu sve više koštaju. Boravak pojedinih delegacija iz „bijelog svijeta", u pravilu, povezan je sa još nekim „ako". Baš kao i prijemi u asocijacije i evropske i evroatlantske. To stalno uslovljavanje ili uvjetovanje s kojim je suočen prosječni BiH čovjek postaje pomalo paradoksalni uvjet. Ali, sistem mrkve i batine bi trebao da dovede do onoga što je racionalno u tim zemljama. Teoretičar (Quentin Skinner,1989.) ističe jedan od mitova s kojim se suočavamo u svakodnevnom životu, ali koji sprječavaju da se napravi prava analiza. Taj mit je on nazvao Parohijalni mit, a u primjeni kod analitičara koji pokušavaju primijeniti kriterije iz vlastite kulture, bez namjere da razumiju tu kulturu kao ozbiljan kontekst. Tako je, recimo, kod analize događaja u BiH često na djelu prosuđivanje od strane stranaca po principu racionalnosti. Tako, u njihovim zahtjevima za ispunjavanje uvjeta za ovu ili onu asocijaciju nema sumnje da ima mnogo racionalnosti i želje da bi takva vrst racionalnosti trebala prevladavati i kod njihovih sagovornika u BiH.

„(Ne) trebamo vaš novac!"

Iza toga se često i stvarno krije potencijalno bolji život ljudi u BiH i vjerovatna je procjena da će se u konačnoj odluci rukovoditi upravo sa principom boljeg i bogatijeg života, mirnijeg okruženja u kolektivnim sistemima sigurnosti itd. Taj jedan ovdašnji inat ne uklapa se najčešće u kulturnu percepciju Zapada. Nažalost, često se obistinjuje i ponavlja ono što je doživjela jedna delegacija američkih i zapadnoevropskih političara koja je, neposredno pred početak ratova u Jugoslaviji, došla na razgovor sa tadašnjim vodećim jugoslovenskim političarima. U svojoj ponudi su kao potencijalnu dali mogućnost da Zapad dadne golemu finansijsku pomoć (5,5 milijardi dolara) i obećanje da bi Jugoslavija mogla biti prva zemlja koja će postati član Evropske unije. U zamjenu je trebalo samo da se učini napor da se kriza koja je bila evidentna razriješi mirnim putem. Prema svjedočenju jednog od učesnika tog razgovora, Kire Gligorova (bili su prisutni još i S. Milošević, M. Kučan i F. Tuđman):" Milošević i Tuđman su se razbjesnili. „Ne možete nas kupiti obećanjima. Ne trebamo vaš novac!," rekli su. Racionalnost Zapada se nije mogla „nakalemiti" na iracionalne težnje koje su se skrivale iza (tada eksponiranih) riječi kao što su „pravda, sloboda, vlastita država"... Naravno, u aktuelnim BiH prilikama radi se o tome da bi svaka normalizacija stanja mogla da ublaži vatru proizvedenog neprijateljstva i animoziteta.

Zato kočoperenje u neispunjavanju zahtjeva koji dolaze iz Međunarodne zajednice ponajviše treba shvatiti kao podgrijavanje ratnog stanja. Onog trenutka kada se ljudi u BiH okrenu (bez obzira na nacionalnost) redovnim i običnim aktivnostima i kada ih bude interesirao status kao radni i kulturni elemenat, a ne elemenat zajednice krvi, tla i vjere, onda više neće trebati domaći vračevi, šamani i utjerivači đavola. Zbog toga se oni veoma trude da u životu očuvaju vatricu neprijateljstva, a da se njegov žar posve ne ugasi redovno se mora dodavati poneka trješčica mržnje, inata, kočepernosti, seljakluka, otezanja, rastezanja, vraćanja na početak ili, kako je to slikovito opisao ovdašnji junak guslarskih pjesama, đeneral R. Mladić, „razvlačenja pameti".

Zato svako sljedeće „ako" u sadašnjoj situaciji u BiH i sa sadašnjim ustavnim rješenjima koja su, kako ističe i Venecijanska komisija, betonirana sa miješanjem etničkog i teritorijalnog principa, imaju u sebi i „onako" i „ovako" i „nikako" i „svakako"...

7. ČUDAN SVIJET JE OKO NAS

7.1. BLATO NEMORALA DOLAZI DO GUŠE

Borba za Bosnu i Hercegovinu se odvija u vrlo složenim uvjetima u kojima se troše brojne iskrene patriotske zalihe, makar se činilo da transparentno imamo mnogo boraca. U ovom društveno- ekonomskom i historijskom trenutku stvarnosti BiH prirodnije bi bilo reći da ima povećan broj patriotskih organizacija koje se umnožavaju, čini se proporcionalno gubljenju sve većeg broja onih koji što prirodnom smrću (u ne baš primjerenim godinama starosti) ili nasilnom odlaze sa ovog svijeta, a pripadali su onima koji su bez ikakve ograde stali u odbranu svoje BiH. Kao i njihovi poginuli drugovi u odbrani od agresije i ovi potonji nisu dočekali da vide kako je okončana bosansko-hercegovačka drama. A njoj se, u međuvremenu, sa rasplamsavanjem ekonomske krize, priključila i svjetska drama u pravom smislu te riječi. Možda su, onda, sretnici oni koji nisu svjedocima svega onoga što se događa ili, još gore, onoga što bi se moglo događati.

Imati više i još više

Naime, od prestanka Hladnog rata u svijetu su počele da se relativiziraju sve vrijednosti i danas ćete malo koga u cijelom svijetu naći da može čvrsto stati ispred neke od do jučer neupitnih ovodunjalučkih „izvjesnosti" i „istina". Nagli razvoj tehnologija, posebno informatičko- komunikacijske, povezao je svijet, ali je i ogolio sve odnose do nivoa koji je pokazao mnoge vještačke intervencije, mnoge laži, uljepšavanja i friziranja stanja, permanentne borbe onih koji raspolažu sa najvećim dijelom svjetskog društvenog proizvoda i njihove pohlepe da imaju još više, izmišljajući pri tome ono što sebi nisu mogli da dopuste i svi poznati vlastodršci, carevi, sultani, predsjednici, faraoni i drugi. Time dolazimo i do detekcije stanja u Bosni i Hercegovini koje nas nepogrešivo dovodi do novouspostavljene strukture bogataša od kojih je najveći dio njih postao bogataš na čisto ratno profiterskoj osnovici. Dakle, ako odbacimo sve patriotske predznake (a naći će se kod predstavnika sva tri konstitutivna naroda) i kolajne i brojna priznanja koja su ovi „dobrotvori" zaradili od raznih instistucija, organizacija, mjesnih zajednica, izbjegličkih populacija, pa i onih najugroženijih, a to su oni koji su izgubili svoje najmilije,

onda u logičkom razmišljanju dolazimo do toga da su, ustvari, oni svoj kapital zaradili (svoj prvi „sretni dolar“) na krvlju, jadu i bijedi onih koji su, opet, bili najčešće oni koji su i proizveli društveni proizvod BiH koji je brutalno opljačkan. Stotine godina mukotrpnog rada ljudi nestalo je u jednom trenutku. A kako ni pare, ali i roba, nekretnine, zlato, preduzeća, nisu duhovi koji su mogli samo ispariti, jasno je da ih je neko morao preuzeti raznim načinima i kanalima. Isto tako, i pomoć koja je stizala sa raznih strana svijeta i to opet svim „zaraćenim stranama“. Nagrada za šutnju, nagrada za učešće u prljavim poslovima, nagrada za sakrivanje tragova, nagrada za rodbinske veze, nagrada zatvorskim kompanjonima, nagrada lažnim vojskovođama, organizatorima, bukačima, haralaukačima, mirivačima, utjerivačima itd. itd. Kao što su mnogi istraživači Drugog svjetskog rata dolazili do značajnih rezultata idući tragom novca, kao nepogrješivog traga, vjerovatno će se neko i na Balkanu (tom tužnom i podijeljenom mjestu) jednoga dana odvažiti da krene tragovima novca. Nekako je iz pamćenja svih nas jednostavno ishlapilo da se u oktobarskim promjenama u Srbiji iz 2000- te godine započelo sa istraživanjem Miloševićevih računa na Kipru i na raznim drugim mjestima, ali ta priča o parama i tragovima koji vode do raznih tajnih računa širom svijeta došla je glave i jednom broju novinara u Srbiji, a vjerovatno i samom premijeru Đinđiću. I što je zanimljivo, niko više i ne priča o silnim milijardama dolara koji su „nestali“. Zemunski i drugi klanovi (poput Beogradskog sindikata) su bili samo izvršioci naloga da se prestane sa tim istraživanjima. Tako je došlo do smjena i u ministarstvima pravde, ali i drugih struktura, te do brojnih nerasvijetljenih ubistava i u Srbiji i u RS-u . Najnovija ubistva u Zagrebu su pokazala da se radi, ustvari, o balkanskoj povezanoj mafiji koja je brsprijekorno funkcionirala i u ratu. Da li ćemo jednoga dana da otkrijemo i da su ove strukture dozirale i okruženja gradova, vojne akcije (Arkan je bio direktno uključen u izvođenje vojnih operacija, a on je samo paradigma cijelog učešća podzemlja u samom ratu). Ko je bio čiji, ostaje pitanje, koje se i danas vrti po ustima ljudi kada gledaju šokantne izjave i snimljene telefonske razgovore iz ovog miljea u samom Sarajevu.

Talovi i povjerioci

Moramo da se zapitamo da li je stvarno moral u cijelom svijetu srozan do krajnjih granica, tako da nam se pojavljuju i ljudi koji se zaklinju da

su vjernici, a rade čudovišne stvari, upućuju prijetnje ljudima i njihovoj djeci, a istovremeno se na političkoj sceni vodi borba oko boljih ili lošijih patriota. I dok se jedni hvale kako su postigli neke „historijske sporazume" po izletištima u Odžaku ili ko zna gdje, drugi to bagatelišu, a u pozadini svih tih navodnih borbi ostaje bitka za elektroprivrede, telekome, bitka za kontrolu još uvijek preostalih dijelova (društvene imovine – ničije i svačije) koji nisu opljačkani, ali koji se dugo vremena kisele. Možda je svjetska kriza ubrzala i događanja na BiH političkoj sceni, jer su se neki krugovi pobojali da bi vrijednost ovih objekata mogla pasti, u oba entiteta, pa sada počinje bespoštedna borba u kojoj se htjela - ne htjela uključuje i hobotnica kriminala koja je zahvatila sve pore društva. Da se nisu uključili sa ovom ekonomskom krizom, kada mnogi „talovi" postaju upitni, a povjerioci sve nervozniji , vjerovatno bi svaki analitičar mogao i da se zabrine da je, možda, napravio pogrešnu procjenu. Ovako ubistva, prijetnje, strah javnosti i sve bezobzirniji potpis brutalnošću onih koji smatraju da im „niko ništa ne može", postaju dio svakodnevnice. A njihova veza sa političkim strukturama postaje sve očitija, a mnogi od izvikanih „prvoboraca i humanista" bi svoje pravo lice pokazali kada bi im neko dirnuo u ono što su u ovom kratkom vremenu stekli „sa svojih deset prsta". Imanja i bogatstva koja pojedinci imaju govore o njihovim magičnim i ljepljivim pristima za koje se „pravedno" zalijepilo ono što su, bez pretjerivanja, stotine hiljada ljudi radili i proizvodili.

Proizvođači i potrošači krize

Ali, ako detekcija krize u svijetu jeste da je ona proizvod pohlepe (poznati „dobrotvor" G. Soros je zajedno sa jednom grupom mešetara zaradio silne milijarde dolara na krizi dionica u Americi – malo mu valjda, a sumnja se da su on i njegova grupa krivci za stanje berzi), onda pohlepa caruje na cijeloj Planeti. U BiH je to samo očito jer je opća bijeda na djelu. A ako je pohlepa kao velika odlika šejtanskog uticaja na dunjaluk postala tako očita, vjerovatno bi trebalo da se probudi savjest uspavanog ostatka svijeta. U Sarajevu je na demonstracijama podrške organima tužilaštva, policije i novinara koji se bore protiv korupcije izašlo 150 demonstranata. A i da je izašlo više, kakva fajda? Jednostavno se glas običnog čovjeka nigdje u svijetu ne čuje dovoljno. Ko će čuti radnike General Motorsa danas, Opela sutra, Krivaje od prekjučer... Blato nemorala odavno nas guši. Danas se to zove agresija, rat, intervencija,

terorizam, ekološka kriza, finansijska kriza, uragani, požari... Ili kako pjevaju Dino i Hari: „Bože, dragi, daj nam od svoje Milosti, a ne onako kako smo zaslužili". To bi trebala biti molitva svih ljudi na svijetu. Pa i onih u Bosni i Hercegovini , zemlje koje i dalje ima, uprkos i unatoč svima koji ništa ne čine da je bude što više, odnosno uprkos i unatoč onih koji sve čine da je nikako ne bude.

7.2. ŠOKIRAMO LI SE VIŠE – UOPĆE?

Bosna i Hercegovina je jedna čudna i po mnogo čemu paradigmatična zemlja. Tu ćete i naći i doživjeti toliko toga što kao paradigma krasi našu takozvanu civilizaciju trećeg milenija nove ere. Svojevremeno je u intervjuu, kojeg je dao Sabini REUL i Tomasu Dajhmanu, (prijevod objavljen u listu „Bulevar" Novi Sad od 17. maja 2002. godine) Slavoj Žižek, slovenački naučnik svjetskog glasa, istakao jedan primjer kao ilustraciju vremena u kojeg živimo: „Na CNN-u smo vidjeli predsjednika Buša kako pokazuje pismo sedmogodišnje devojčice čiji je otac pilot i sada se nalazi nadomak Avganistana. U pismu ona kaže da voli svog oca, ali ako njena zemlja traži njegovu smrt, ona je spremna da svog oca žrtvuje za svoju zemlju. Predsjednik Buš je rekao da je to američki patriotizam. Ali, hajde da napravimo mali mentalni eksperiment. Zamislite da to kaže avganistanska devojčica. Mi bismo odmah rekli: kakav cinizam, kakav fundamentalizam, kakva manipulacija malom djecom! Dakle, nešto je i do naše percepcije. Mi na neki način radimo ono što nas šokira kod drugih." Ovaj mali paradoksalni uvod smo napravili samo kao ilustraciju raznih devijacija modernog doba u kojem slike zamjenjuju slike, a posebno one pokretne (sa TV ekrana) nam najčešće serviraju i našu „porciju" naše „dobre obaviještenosti". A inače, živimo u vrijeme u kojem relativno mali broj ljudi čita dnevne, pa i sedmične novine, u kojem malo ljudi čita bilo kakvu knjigu, i u kojem se u odmaranju, u objedovanju, u polusnu, dobivaju informacije koje nas čine polovično dobro informiranim. Diskursi koje tim povodom dobivamo često određuju i naš način razmišljanja, snižavaju prag tolerancije, formiraju slike globalnih neprijatelja, određuju našu percepciju stvarnosti u kojoj, ako uzmete bilo koji dio zemaljske kugle, nas prati neizvjesnost stalnog zapošljavanja, neizvjesnost življenja na jednom mjestu, a sve više i nesigurnost opstanka, pa nije onda ni slučajno što se računa da dnevno preko 2 miliona Zemljana svih boja i svih dobi poseže za sječenjem vena, vješanjem, upotrebom oružja ili bježanjem u virtuelnost droga, e sve to

da bi se osjećali stvarnim i da bi „uticali" na svoj život koji im izmiče i migolji kroz „prste sudbine na koju nemaju nikakvog uticaja".

Ubiti jednog nevinog čovjeka je isto kao i ubiti cijeli svijet (Kur'an)

Da su neke usaglašene riječi s vremenom toliko domaće da predstavljaju stvarnost samu, pokazuje i činjenica da je došlo do strogog razdvajanja uzroka, nosilaca, trendova koji se mogu vezati za samo jednu skupinu itd. U istim vijestima širom svijeta će svaka nepodopština, pa i oduzetost pameti nekoga ko ima makar i u nagovještaju muslimansko ime, biti tretirana kao islamski fundamentalizam, fanatizam, terorizam, a kod drugih kao „nervno rastrojstvo", nezakonito djelovanje itd. Potpuno je jasno da je ubijanje jednog nevinog čovjeka bilo ko da ga ubija (raspamećeni, bolesni, zločinačka organizacija, država itd.) princip kojim se može ubiti cijelo čovječanstvo, a potencijalno je to zaista i moguće jer, možda, je to posljednji čovjek sa mogućnostima razmnožavanja i tu nema odbrane koja bi to adekvatno opravdala. Ali, mi živimo u vrijeme u kojem se i ubistva i velike krađe, pljačke i ostale neljudske aktivnosti, predstavljaju često kao„nacionalni ponos" i razlog za kolajne, odlikovanja, priznanja, beneficirane penzije, nove vile, nova radna mjesta, upravne odbore, debele bankovne račune... Reklo bi se već viđeno, a javna prezentacija tih „dostignuća" dobija svetačke oreole u koje se upliću i religijske zajednice, a miris novca koji se i oko njih širi, prosto potire mirise tamjana i raznih vrsta kađenja i miomirisa kojima se pokušava dobiti i pravo na mirisnost, kao što mnoga druga prava, uključujući i „oproštaje grijeha", kao i pravo na misterije života, svadbe, rođenja, ali ponajviše smrti, služi često ovozemaljskim ciljevima i biznisu oko ovoga svega.

Bukovica (Gluha), Maoča (Gornja) – između, na granicama svjetova

Možda u sredinama koje su geografski razvučene, sa mnogo više stanovnika, sa relativno stabilnijim društvenim i zakonodavnim sistemima, takvo nešto je teško prepoznavati, ali u jednoj malehnoj BiH koja sa svojih 50 hiljada kvadratnih kilometara površine i oko 4 miliona stanovnika jeste kao predgrađe nekog modernog megapolisa, sve ovo je itekako vidljivo. A posebno ako se zna da je nekoliko lupa i povećala, uključujući i ona najmodernija, ovdje prisutno. Upravo ovih dana je izvedena uspješna policijska akcija i

tom prilikom je u selu Gornja Maoča uhapšeno sedam muških osoba koje prakticiraju islam tzv. selefijskog nazora i načina. Obrazloženje ove združene akcije jeste da su bili narušeni ustavni poredak i još mnogo što- šta drugog. Uostalom, i ranije je za selo Gornja Maoča rečeno da je to izolirano mjesto u kojem, zvuči nevjerovatno, ali istinito, nisu čak ni formalno važili zakoni države BiH. „Smještena na teško pristupačnom terenu, između Brčkog i Tuzle, Maoča je potpuno odvojena od ostatka države, a živi se po šerijatskom zakonu," kaže se u jednom novinskom izvještaju. Kao što se može primijetiti i po izvještajima, govori se o tom mjestu kao nečemu „između", a s obzirom da su selo posjećivali i dopredsjednik SO Brčko Distrikt, Ivan Krndelj, sa saradnicima, za pretpostaviti je da u formalnom smislu to pripada i stvarno i na kraju nečemu između, pa između: Distriktu koji ima poseban status u složenom uređenju ove inače male, a komplicirane države. Slične zajednice (vjerske sekte) u svijetu postoje i prakticiraju svoj način života kao što su nadaleko poznati Amiši u Americi i vjerovatno se svaka zemlja pojedinačno nosi sa tim ekskluzivnim grupama koje prakticiraju svoj način života i ne žele miješanje sa drugima. U cijeloj ovoj priči iz BiH, naravno, ostaje i taj faktor vehabizma koji se uspostavio u BiH u toku odbrane od agresije. Da je situacija u BiH i blizu normalnog stanja vjerovatno bi se o djelovanju ovih skupina raspravljalo u jednoj mirnijoj atmosferi, a vjerovatno bi teško mogli da dobiju pravo ekskluziviteta. Ako je vjerovati izvorima sa interneta, ovo selo je locirano na lokaciji nekadašnjeg romskog sela Karavlasi, pa je pretpostaviti da tu nije bilo ni građevinske ni urbanističke saglasnosti, te da je država odavno protjerana sa tog prostora, a sa posljednjom agresijom i formalno je protjerana. Te specifične grupacije, poput romske, i prije agresije su imale nešto slobodniji status, a sigurno je da su nakon agresije još više prisutni problemi odnosa prema „drugima" (etničkim, nacionalnim pa i vjerskim manjinama, ali i ljudima drugačijeg seksualnog statusa i usmjerenja itd.). Radikalizacija političke scene je radikalizirala sve odnose u društvu, a kako se ovaj put radi o prepoznatljivim ikonama neprijatelja novog doba, to je cijeli slučaj dobio široke dimenzije koje bi, vjerovatno, teško dobio u drugim zemljama i sa drugačijom pozadinom. Ako je išta pozitivno isplivalo iz ovog slučaja jeste činjenica da se može efikasno djelovati, ali i da se i javno prezentira potreba vladavine prava i ustavnog poretka zemlje. Ako se istraje na tome svakako bi takve združene akcije trebalo očekivati u skoroj budućnosti i kada je u pitanju djelovanje četničkih organizacija,

ali i svih organizacija koje ne priznaju ustavno pravni poredak države Bosne i Hercegovine. Zna se da među protagnostima javne scene ima i mnogo zvučnih i poznatih imena koji taj poredak ne priznaju uopće i koji zagovaraju na razne načine njegovo rušenje, a stalnim opstrukcijama rade na njegovom rušenju, odnosno čine sve da se on ne uspostavi. E, sada da se vratimo na izlaganje Slavoja Žižeka koji upravo taj kontekst onoga što činimo „mi" i „oni" vezuje za to da li je nešto uzvišeno ili sasvim obično negativno, makar se radilo o istim stvarima samo drugim izvršiocima. On nastavlja i dalje: „ Prema izvještajima FBI, u SAD trenutno ima najmanje 2 miliona takozvanih radikalnih desničara. Neki od njih su veoma nasilni, ubijaju ljekare koji vrše abortuse, a da ni ne pominjem eksploziju u Oklahoma Sitiju. Meni se čini da je to znak da isti anti-liberalni, nasilni stav postoji i u našoj civilizaciji. To vidim kao dokaz da je terorizam jedan aspekt našeg vremena i da ga ne možemo pripisati samo jednoj civilizaciji... Što se tiče islama, treba pogledati istoriju. Tu je veoma zanimljiva bivša Jugoslavija. Zašto su u Sarajevu i Bosni sukobi bili tako nasilni? Zato što je tamo bilo najviše etničkog miješanja. Zašto? Zato što su Bosnom dominirali Muslimani i, istorijski posmatrano, oni su definitivno bili najtolerantniji. Mi, Slovenci i Hrvati, katolički narodi, protjerali smo ih još prije nekoliko vijekova. To pokazuje da u islamu kao takvom nema ničeg netolerantnog. Pitanje je, dakle, zašto se sada pojavljuje taj teroristički aspekt islama. Napetost između tolerancije i fundamentalističkog nasilja postoji unutar civilizacije, a ne između više civilizacija." U našoj cilivilizaciji trećeg milenija nasilje smjenjuje nasilje. Antiislamski talas se širi cijelom planetom i poprima razmjere histerije. To ide dotle da bilo koji musliman napravi bilo kakav akt nasilja, pa čak da u ljutnji se nekim potuče ili ne daj Bože bude nasilan prema ženi, odmah će biti optužena cijela populacija, pa i vjera(?!) za nasilnički duh. Ili za terorizam, čak! Tako se čini da čovjek sa muslimanskim imenom ne može biti ni neuračunljiv, pa jedino muslimani na početku XXI stoljeća „nisu" psihijatrijski slučajevi u slučaju nasilja. Oni su nasilnici, fundamentalisti, teroristi! Za svaki slučaj nasilja kojeg počini čovjek (ili žena) sa muslimanskim imenom traži se reagovanje i islamske zajednice, a zanimljivo da za nasilje kršćana, ili neke druge vjerske destinacije izvršitelja, niko ne traži osudu ili reakciju Vatikana, biskupije, sinoda, rabina itd. Uostalom, sve više živimo u svijetu da je veliko pitanje da li nas može više išta šokirati – uopće?

7.3. NASILNICI, ZASLUŽNICI i POSLUŠNICI

Kada se jednoga dana bude pisala historija, ali ona prava, ona će da primijeti pravi moralni paradoks, vezan za područje cijelog prostora bivše zajedničke države SFRJ: naime, od početka kraja „nepodnošljivosti"zajedničkog života pravi nasilnici i najveći silnici su se ugnijezdili i nameću „pravila igre". S obzirom da je i sama zajednička država (SHS – kraljevina Jugoslavija) nastala na nasilnički način, to kao da je inauguriralo način vladanja. U tome su krvave diktature, svjetski ratovi, profiteri iz njih i nakon njih, donosili samo povremena primirja u kojima je, izgleda, ostavljeno „običnom čovjeku" toliko vremena koliko može da se stabilizira i ponudi novu količinu proizvedenih dobara za „raspodjelu" na ideološkim osnovama. Jednom je tu „raspodjelu" diktirala takozvana nacionalizacija (u kojoj su, kada je o BiH riječ, najgore prošli Bošnjaci, odnosno muslimani) i onda je bila „agrarna revolucija" u kojoj su se najviše okoristili vajni Solunci i hrišćanski bezzemljaši. Naravno, pažljivije analize bi pokazale da su tu još od vremena srpskih „ustanaka" u Srbiji i protjerivanja Bošnjaka, muslimana iz Srbije i Crne Gore, formirane specifične vlastelinske elite koje su imale najviše koristi od tog procesa. To su bili kako kraljevske porodice Karađorđevića i Obrenovića, njihovi rođaci, ali i državni službenici, vojni djelatnici, veliki i mali trgovci (koji su uživali povoljan status i u vrijeme Osmanlija) i industrijalci. Učešće „običnog naroda," također, nije zanemarljivo, jer su brojne porodice dobile na jednostavan način trajna materijalna dobra u vidu zemljišta i nekretnina.

Država je ono što se – drži

Stara Jugoslavija (ona između dva svjetska rata) je bila blizu da proces potpunog ukidanja BiH okonča, da je završena administrativna podjela Jugoslavije na banovine koja je bila, ustvari, podjela teritorija BiH između Srbije i Hrvatske. Ni jedna od banovina nije nosila ni pomena „bosanskog". To neodoljivo podsjeća na sporazume Tuđmana i Miloševića o podjeli BiH, s obzirom da je dr. Tuđman i doktorirao na sporazumu Cvetković – Maček, ali aktuelna nastojanja iz RS-a da se iz naziva naseljenih mjesta i geografskih toponima izbrišu svi nazivi „bosanski". Pravdanje ovakvog nastojanja jeste da Bošnjaci traže da se izbrišu svi dodaci „srpski" dati u vrijeme etničkog čišćenja od ljudi i genocida, ali i neistraženog procesa kulturološkog malja

ili kulturocida na tom istom teritoriju. Rušenje džamija i katoličkih crkava je samo vanjski elemenat tog procesa čiji je krajnji cilj da se promijeni pisana historija. Pretpostavka za to jeste i promjena vlasništva nad zemljom, ukidanje katastara, poprijeko rješavanje „begovata", ali i nepriznavanje institucije vakufa, da bi se kao, konačan rezultat, cijeli taj neodvojivi dio BiH trebao da ugrunti na drugačiji način. Davanja privilegija određenim strukturama stanovništva, najčešće borcima (solunskim, partizanskim, četničkim, pripadnicima VRS) umnožava strukturu čuvara osnovne konceptualne ideje i vjernih pobornika i potencijalnih izvršilaca raznih „historijskih" zadataka. Kako bi mogli da reagiraju na preispitivanja privilegija i toliko potrebnog iznošenja historijske realnosti i istine, npr. novopridošli (kolonizirani), uglavnom srpski doseljenici u Vojvodinu na imanja ili protjeranih ili ubijenih Nijemaca. Zar je onda slučajno što srpski radikali imaju toliko pristaša upravo u Vojvodini? Šta ako se od strane Njemačke zatraži revizija stvarnog historijskog vlasništva? Nijedan zakon o restituciji u BiH nije donešen u smislu sagledavanja stvarnog vlasništva ne tako davnog procesa „nacionalizacije" koji je prije šezdeset godina nastavljen kada je o „kulacima" riječ, pri čemu su mahom razbaštinjeni Bošnjaci u BiH sa preostalim imanjima. Svođenje imanja na najmanju moguću mjeru i uvođenja novih vlasnika, koji su to imanje stekli mimo rada, samo je kroz historiju pokazalo da je na nasilan način i na osnovu „zasluga" ratnih – dakle nasilničkih, moguće širiti grunt.

To je pokazao i primjer kraja XX stoljeća. Tada je cijelih 49 posto teritorije BiH „ugruntovan kao srpsko vlasništvo". Ali, kao posljedica upotrebe nasilnih sredstava. Silnici i njihove vođe i u vršenju (o)vlasti Međunarodne zajednice prolaze dobro. Najveći zločinci prosto mole da se predaju Haškom tribunalu, a oni te molbe i prihvate kada dobiju adekvatnu finansijsku injekciju. Na početku rada Haškog tribunala se ozbiljno govorilo o tome da advokati i njihovi klijenti dijele ekstra honorare, a svaki od Haških optuženika ima zbrinutu porodicu i nije „kod kuće" iskusio ništa što bi umanjilo njegovu ionako značajnu imperiju. Naprotiv! Sakupljaju se prilozi i uzimaju reketi u njihovo ime. Jer, oni barem u jednom dijelu svoga „naroda" predstavljaju narodne heroje. Tako se kao kontinuitet nastavlja paradoks historije da moćnici određuju kriterije moralnosti. To samo govori o nedostatku generičkog morala, ali i nedostatku osnovnih demokratskih premisa na cijelom terenu Jugoistoka Evrope. Država je riječ koja u doslovnom značenju na južnoslavenskim jezicima znači da je ono što neko „drži" ili što mu je

pod kontrolom. Onda ne treba da čudi da se i danas, deset godina nakon Dejtona, pod državom u BiH i dalje, mahom, podrazumijeva ono što je (bilo) pod kontrolom pojedine oružane vojne formacije i vlade koja se tu nalazila. Ne treba ni da se posebno naglašava da se onda taj omeđeni tor, ostvaren nasiljem najgrublje vrste, naziva i „državom konkretnog naroda" i da je takva vrsta „države" (onoga što se „drži") najmanje po realnoj mjeri najbrojnijeg naroda u BiH. Tu se onda vidi i osnovni razlog zašto se želi postojeće stanje zamrznuti i zašto se toliko žilavo drži i RS, ali i Herceg - Bosna koja i dalje postoji.

„Zaslužni" na vlasti i oko vlasti

Još su stari Atinjani poznavali sistem vlasti kojeg su nazvali timokracija, u kojoj se mjera građanskih prava mjeri sa veličinom imetka i prihoda, a ovi, opet, prema zaslugama, najčešće ratnim. Kada bi analizirali prostor Jugoistočne Evrope vjerovatno bi lahko, umjesto demokratskih oblika, prepoznali upravo vladavinu „zaslužnih" koji su se ogradili i okitili sa manje zaslužnim, ali i podobnim. Veličina posjeda i prihoda nije nimalo zanemarljiva u cijeloj toj računici. Istovremeno, i u toj vrlo važnoj činjenici treba tražiti i razloge zašto se (još uvijek) ne uspostavlja istinska država BiH i zašto se ne formiraju njeni puni demokratski kapaciteti. Ovako, BiH je realno i procentualno puna i prepuna „zaslužnih" kako u samoj BiH tako i izvan nje, u fizičkom smislu. To što se „zasluge" mjere prema različitim kriterijima i što su prisutne na svim „stranama", to je i suštinski problem ostvarivanja pomirenja i realnog pristupa događajima koji su se desili. Zajednički imenitelji su: radikalno zlo, nasilje, te profiterske skupine koje čine sastav novih društvenih elita. Te elite „posao" iz rata nastavljaju u vremenu „nerata" (ne može se reći „mira" jer nova stanja, proizvedena na takav način, jesu odsustvo oružanih borbi i nastavak rata mirnodopskim sredstvima) kroz forme privazitacije, kontroliranja crnog tržišta kako roba tako i ljudi, povezivanja sa međunarodnim centrima moći, sa vanjskim manifestacijama „borbe za narod", izrazito jake veze sa vjerskim osnovnim organizacijama i zajednicama. Njihov je zajednički neprijatelj i demokratska i sekularna država, a takvu vrstu države će te „nacionalne elite" i tražiti i jedinstveno podržati onog trenutka kada definitivno ostvare punu kontrolu nad tokovima novca i za sebe i svoje odane poslušnike i na taj način osiguraju vlasništvo (privatno - svoje) nad svim značajnim resursima.

Tada će im država trebati da im osigura i zaštiti njihovo privatno vlasništvo i pomogne im protiv građanske neposlušnosti i eventualnih izljeva nezadovoljstva, zbog toga što će tek onda, mnogima, doći u glavu iz drugih dijelova tijela. Tada će biti kasno! Najgore je u svemu tome da se takav razvoj događaja proglašava neminovnošću prvobitne akumulacije kapitala na Zapadu. U tome smislu pominjanje Al Kaponea je samo priznanje da se nasilništvo, razbojništvo, te bezobzirna pljačka, upravo nalaze na djelu. (2005.)

7.4. BOSNA OD NAPRETKA ILI OD UZMICANJA?

- Ili, kako bi to rekao Vladimir Bulatović "Juče su optužili dimnačara, rekao je da je njegova stvarnost crna".

Ponovno su u Bosni i Hercegovini na sceni "dobronamjerni" pokušaji da se konceptom tri entiteta uspostavi federalni model kao mjera i sumjerljivost svih unutarnjih frustracija i problema. Pri tome "dobronamjerni," poput dobitnika priznanja za ličnost godine u BiH u organizaciji "Večernjeg lista" (hrvatskog lista, izdanje za BiH) za prošlu godinu, M. Dodika, ostvaruju ono što se nije uspjelo sa tzv. hrvatskom samoupravom i rade u stilu "što je babi milo to joj se i snilo". Sada razni web portali i novine ne trebaju više da se sami opredjeljuju za opciju "trećeg entiteta", nego, dovoljno je citirati M. Dodika koji to uporno ponavlja. Valjda čovjek računa da, ako stalno nešto ponavlja, to kao normalno ulazi u uho i onih kojima je to sada disonantno. O toj taktici, naravno, ne vrijedi gubiti vrijeme jer je poznata iz historije i teorije propagande. To, sasvim sigurno, nije i jedina floskula koja se izbacuje kao uporna i napadna. Ima i onih koji stalno govore da u BiH i nad BiH nije vršena agresija, ima ih u čestom ponavljanju i zvaničnih političara i Beograda i Zagreba, a o domaćim da se i ne govori, koji i odluku Međunarodnog suda pravde u Hagu tumače u mnogo blažoj varijanti kao pobjedu, čak! Tako je u broju od 4. marta ove godine, na naslovnoj stranici beogradskog lista "Politika", osvanuo naslov: " Nismo krivi; nevinim nas proglasio najviši sud Ujedinjenih nacija". To negiranje zločina kulminiralo je dvije nedelje kasnije u specijalnom dodatku, kojeg je objavio beogradski "Glas javnosti", a iz pera javnosti malo poznatog publiciste Milivoja Ivaniševića, gdje se poriče zločin genocida. To su te igre oko Bosne i Hercegovine po principu priznavanja i ustavnog cementiranja RS-a .

"prva i druga" RS (rs)

O upotrebi ove skraćenice (bilo kao rs ili RS) nekoliko puta sam pisao, mnogi će reći da je to pretjerivanje, ali opet moram ponoviti njenu vizuelno- simboličku poruku i neskrivenu povezanost sa onom drugom RS (Republikom Srbijom- kao "glavnom" RS, a ova "druga" je uvijek, ne samo potencijalno nego i suštinski, spremna za "priključenije"). Zato mislim da bi trebalo umjesto silnih drugih znakova zabraniti korištenje ove skraćenice u BiH ili barem tražiti da se zabrani korištenje iste skraćenice u Beogradu, jer, kako sada stvari stoje, paljanska skraćenica bi ih mogla tužiti za korištenje autorskih prava na RS! Ono što je daleko od eventualne šale koja bi mogla da se izvuče iz ovakvih mišljenja, jeste pogubni uticaj ove vizuelizacije koja, kada je o BiH RS riječ, onda u principu izbacuje BiH iz tog konteksta. Čak i u eventualnim međunarodnim manifestacijama (sportskim, kulturnim, da se ne govori o sredstvima informiranja) uvijek je tu državni kontekst RS-a kao konačnosti. Ono što je, možda, i najgore u cijeloj ovoj "dimnjačarskoj priči" jeste promjena kulturnog miljea u dijelu Bosne i Hercegovine pod navedenim neprirodnim nazivom. I ovo moje naglašavanje neprirodnosti jeste samo jedan od uzaludnih vapaja, jer samo slijep i potpuno neuk čovjek neće primijetiti suštinske promjene koje se dešavaju u manjem BiH enetitetu. To je promjena kulturološkog kôda prepoznatljivosti koju je uspostavio psihijatar, optužen za ratne zločine, Radovan Karadžić, i koja se dosljedno sprovodi. To je uspostavljanje obrazaca vrijednosti, u kojem dominatne vrijednosti postaju nacionalni simboli, nacionalna historija, nacionalna kultura i nacionalni heroji srpskog naroda. Tome se pridodaje uguravanje ćirilice i na saobraćajne znakove, obilježja gradova, turističke prospekte, administraciju, televiziju... Ulazak trube koja je postala, nakon odlaska gusala i Crne Gore, naprasno nacionalni instrument u Srbiji, je evidentan i u manjem BiH entitetu, čime se zaokružuje "nacionalni brend" sa obrascem u Beogradu.

Truba kao "autentični" brend

Ta promijenjena slika, taj kulturološki milje, jeste nešto što ovu etnonacionalnu skupinu, u kojoj ima i u bukvalnom smislu još uvijek rezervi eksplozivnog naboja nacionalizma, definitivno odvaja. Toj promjeni miljea doprinosi ništa manja hrvatizacija u onim dijelovima koji imaju da li sadašnje ili prijeratno

hrvatizirano stanovništvo u BiH u većini. Tu ni slučajno ne možete naći ćirilicu, a čistunstvo u učenju i korištenju hrvatskog jezika je veće nego u samom Zagrebu. Dodatna srbizacija bosanskih pravoslavaca (ili autohtonih Srba u BiH) i hrvatizacija bosanskih katolika (ili autohtonih Hrvata u BiH) tako je dostigla vrhunac koji se uvijek nalazi na tankoj liniji i formalnog izdvajanja iz BiH. Naravno, u situaciji etonacionalističkog radikaliziranja prilika, što se samo multiplicira sa dosljednim provođenjem Dejtona i ne slučajno njegovim tretiranjem kao "svetog pisma." Da li je i namjera kreatora ovog sporazuma bila da se uspostavi takav, za žrtvu agresije i genocida, napravedan model, ostaje samo da se nagađa, ali ostaje gorak okus koji stalno BiH gura na isturenu poziciju neuralgične tačke i instrumentaliziranja njene pozicije za račun okolnih zemalja. Uvijek se za takvo šta vreba povoljno prilika i nije nimalo slučajno što se ponovno ta tema počinje da tretira kada postaje izvjesno da će SAD, a vjerovatno odmah i EU, bez obzira na eventualno očekivani veto Rusije, priznati "kontroliranu nezavisnost Kosova". A o kakvom se samozavaravanju u RS-u (BiH) radi postaje jasnije kada se prihvata i uloga izvršioca genocida da bi se spasila navodna matica koja likuje da je amnestirana od krivice presudom iz Haga. Ako su to već "jedno oko u glavi" ne boli, haman, onaj beogradski dio činjenica da su im "braća preko Drine" proglašena tom istom presudom najgorom kvalifikacijom u cijeloj poznatoj historiji ljudskog roda: da su izvršioci zločina genocida! I svi onda mirno spavaju i imaju obraza da traže izdvajanje ili da poistovjećuju Kosovo i BiH. Ali, zar mogu imati obraza oni koji "oslobođenjem" i "slavom" smatraju zločin počinjen u ime i za račun RS-a (ovdje možete slobodno da sami izaberete koje značenje hoćete: banjalučkog ili beogradskog RS-a, a najbolje je ako se ovdje to sve i spoji, jer je zločin zajednički imenitelj rs-a).

Ti mi trebaš dok me biraš, a poslije ne trebaš ni ti meni, a šta ću i ja tebi: vidimo se na sljedećim izborima – ko preživi, trebat ćemo jedni druge radi "opstanka naroda". Neki teoretičari smatraju da je republikanski, građanski model bosanskohercegovačkog društva uglavnom prevaziđen kao "nerealan", pa se stiče dojam da je neka vrsta priznavanja etnički omeđene stvarnosti naše političke zajednice usud od koga se ne smije bježati. Kao maksimum koji se može uraditi trebalo bi se, po njima, a radi očuvanja ovakve zajednice u kojoj su, navodno, svi nesretni, raditi na "civiliziranju nacionalizma" ili "evolutivnoga civiliziranja etnonacionalizama" (Ivan Lovrenović). Mladi filozof iz Sarajeva, dr. Asim Mujkić, ističe ove pokušaje objašnjenja BiH

zbilje: "u BiH (je)etnonacionalizam već evoluirao gotovo do svojih krajnjih granica i to po pravilima igre koju je on trasirao, te jedine izmjene koje u budućnosti u takvom političkom okviru možemo očekivati jesu smjene etnonacionalističkih oligarhija koje variraju motivima na istu temu etnopolitičke mobilizacije, o čemu smo se mogli zorno osvjedočiti na proteklim izborima. Istinski, pak, kraj evolutivnog niza za etnonacionalizam mora biti prerastanje etnije u naciju, formiranje svoje nacionalne države na "svojoj" nacionalnoj teritoriji, što državno-pravni okvir BiH čini irelevantnim. Drugim riječima, mislim da se etnonacionalizam ne može civilizirati jer on opstaje na način generiranja krize, stalne, opetovane kristalizacije, ponavljanja onih simboličkih elemenata u cilju performiranja narodnosti koja podrazumijeva negaciju drugih narodnosti, govor "opstanka" i egzistencijalne ugroženosti... Već šesnaest godina etnopolitička praksa u našoj zemlji jasno nam ukazuje da naši etnopolitički poduzetnici sve svode na moć stranačkih vođa da, uglavnom, sami određuju kandidate na izbornim listama što zauzvrat ima posljedicu vrlo male, ili, bolje reći, nikakve odgovornosti izabranih predstavnika prema glasačima. To je onda jedan nedemokratski i autoritarni politički izbor koji nam se predlaže kao "spasonosan za demokratiju" u BiH. "

Dimnjačari iz BiH, okoline i crno- bijelog svijeta

Dakle, za BiH se i dalje nudi ono što nije potvrđeno historijskim iskustvom u cijelom svijetu, a jasno je da se stvari moraju okrenuti naglavačke i, umjesto pitanja kako poboljšati postojeće institucije i modele, krenuti ka drugom modelu. I izaći iz stanja u kojem se BiH nalazi stoljećima: da se prema njoj i oko nje preduzimaju koraci, a BiH prema drugim ne preduzima. Od stanja uzmicanja i nazadovanja sa drastičnim inicijativama i novim idejama krenuti u ofanzivu. Jedna od inicijativa jeste uspostavljanje nevladinog sektora kao jedinog relevatnog oponenta institucijama koje se samoodržavaju, po cijenu da se cijelo vrijeme kolje krava radi kolograma mesa potrebnog elitama koje se uporno smjenjuju na vlasti i kojima, suštinski, nimalo ne odgovara nikakva promjena. Njihov prag jeste "opstanak" njihovog naroda, a to je limit u kojem se oni osjećaju kao riba u vodi i koji cementira etnonacionalističku podjelu BiH. Možda je onda, stvarno, kriv dimnjačar koji stalno izjavljuje kako je njegova stvarnost crna, a to je njegovo stanje prosperiteta. Mnogo je, zaista mnogo, takvih dimnjačara u BiH i unutar i okolo nje. (2007.)

7.5. JA SAM ŽABA, TI SI ZMIJA...

Veliki protesti antiglobalista koji su se kontinuirano odvijali u Londonu, odnosno Strazburu, kao da su nagovijestili (ili barem podsjetili) na neka vremena revolucionarnih gibanja. Ove snage, po svojoj ideologiji, nisu niti tipična radnička klasa, nego su jedan intelektualni bunt savremenog svijeta na tendencije koje u njemu vladaju. Ako bi se pažljivije pratila scenografija tih skupova, oni imaju i svoju garderobu i igrokaze , klaunovsku odjeću i mogućnost da plate karte i dođu iz raznih dijelova svijeta na jedan ideološki hepening. Jer, njihov dolazak na mjesta okupljanja bilo Svjetske banke, MMF-a, G-7, Dvadesetorice, NATO saveza ili čak i susreta predsjednika SAD-a sa bilo kim značajnijim u svijetu, samo pokazuje da se želi iskoristiti prisustvo velikog broja novinara i tako naći „svoje mjesto" u dosta ograničenoj podjeli pozornosti svjetski relevantnih medija. Čak smatram da je to korištenje istih metoda (privlačenja pažnje) koju koriste i ekstremne grupe u drugim oblastima. Tako se i pojavljuju na pojavnoj ravni nekoliko ideologija koja, svaka za sebe, traži pažnju svjetskih medija, a još iz prošlog stoljeća je znano da se dogodilo samo ono što su zabilježila sredstva informiranja, odnosno da novine ne interesira da je pas ujeo čovjeka nego da je čovjek ujeo psa. Ova senzancionalistička i na privlačenju pažnje po svaku cijenu uspostavljena javna komunikacija se koristi širom svijeta.

Predsjednik Obama i evropska nada

Mjera s kojom je gospodin Obama i zaista osvojio Evropu čini se najprijemnjivijom za cijeli ljudski rod: ne snagom oružja, ne snagom prijetnji, nego otvaranjem nade, priče o vremenu generacije i potrebe da se u svijetu pronalaze partneri u činjenju dobrih dijela, a protivnike je lahko i naći i izmisliti i projicirati. Zato su prosvjedi onih koji su različita skupina protivnika globalizacije, anarhista, zelenih, mirovnjaka i šta sve ne (uključujući tu i marksisitčke grupe) ostali u drugom planu, a njima je preostalo još jedino što ostaje na raspolaganju, da pale hotele, da često, u ime protivnika nasilja, i sami izazovu nasilje. To što su neke televizije i na Balkanu posvetile više pažnje tim protestima nego porukama koje su se mogle čuti od jednog mudrog čovjeka (Obame) više je, još uvijek, uticaj u uredništvu onih koji svijet boje samo u crveno i plavo, iz čega je često proistekla crna

boja. Poziv svijetu na solidarnost, razmišljanje i o onim koji su u krizi kroz cijelu historiju velikog broja generacija u jednoj zemlji, jeste zato poruka koju trebaju pažljivije analizirati i u BiH. I dok nekada ljuti protivnici (Njemačka i Francuska i brojni drugi) sjede jedni s drugim razvijajući među svojim narodima ne revanšizam nego zajedničku brigu za budućnost, dotle se u BiH, čak i u vrijeme zaista značajnih skupova u Evropi (tu spada i prijem Albanije i Hrvatske u NATO savez), razmjenjuju poruke koje produbljuju podjele. I to ne samo među narodima, nego i unutar posebno bošnjačkog nacionalnog „korpusa".

Nacija kao ratni termin: ili nacija „traži" vođu

Ovu riječ stavljam namjerno pod navodnike da bih privukao pažnju čitaocu na činjenicu da se ovdje na Jugoistoku Evrope upotreba ratnih termina koristi za opisivanje svakodnevnog života. Ako se zna da je korpus riječ koja označava veliku vojnu formaciju u kojoj se nalazi više brigada i da pokriva jedno veliko teritorijalno područje u svojoj „zoni odgovornosti", onda se korištenjem termina nacionalni korpus, ustvari, slika i shvatanje nacije kao zajednice krvi i tla koja je, između ostalog, i vojno sposobna i toliko organizirana da se može lahko pretvoriti u vojnu formaciju. Između ostalog, u svakodnevnom žargonu se redovno koriste i riječi: „rat riječima", „on je na njega osuo paljbu", „ofanzivno", „napad", „herojstvo", „izdaja"...
Kada smo kod Bošnjaka koji se, to je jasno, nalaze na jednom velikom povijesnom raskršću, onda se može jasno prepoznati nedostak mnogih uporišnih elemenata s kojima bi jasnije profilirao određeni nacionalni interes. Podjele po stranačkoj liniji tako izgledaju, ali samo izgledaju, kao nacionalne podjele, mada je činjenica da se radi o borbi za upražnjeno mjesto nacionalnog lidera. Iz modificiranog patrijarhalnog društva koje je skoro uvijek vladajući model predmodernih društava, proističe stalno javno, ali još više tajno (kroz razne forme od porodice do djelovanja vjerske zajednice) projiciranje potrebe za određenim tipom vođe. Taj vođa bi imao, u takvoj projekciji, autoritet i bio bi pomiritelj raznih opcija kakve se sasvim normalno pojavljuju u političkoj utakmici. On bi bio predstavnik „bošnjačkog mišljenja" računajući, valjda, da takvo nešto postoji, samo treba biti dobar čarobnjak (mudrac, did, glava porodice) da se takvo nešto pronađe. Obično su i analitičari i „običan svijet" mnogo vispreniji kada analiziraju druge, jer nisu emocionalno vezani za predmet istraživanja.

Srpstvo i srbijanstvo, bošnjaštvo ili bosanstvo

Ako bi analizirali srpsku naciju i njeno stanje u ovom trenutku onda bi mogli da prepoznamo višeslojnost srpskog nacionalnog pitanja koje s kulturološkog stanovišta teži ka izrazu srpska nacija, a u širem kontekstu ima srbijanski predznak. Šta to znači? Pa to znači da se srpstvo pojavljuje kao izraz kulturoloških osobina i predstavlja luku u koju mogu stati i pravoslavna crkva, koja zato i jeste srpska a ne srbijanska, kao i svi drugi oblici kulture: jezik, literatura, film, pozorište... Srbija (srpsko i srbijansko) jeste interesantna za poziciju Bošnjaka ne samo zbog toga što BiH i Bošnjaci posebno trpe posljedice te samo naizgled jezičke zbrke, nego zbog što i sami imaju problem sa upotrebom pridjeva bošnjački i bosanski. S tim što se u ovom drugom slučaju u jezičke zavrzlame uključuje i hercegovački (ako ništa drugo a ono kao gramatika). Kod slučaja Srbije i srpskog, riječ srpski predstavlja luku u koju se za mnogo duži period i sa rastegljivim značenjima može smjestiti i velikodržavni projekat. On se u pogodnim historijskim okolnostima aktivira na zemlju koju posjeduje bilo koji od pripadnika srpske nacije koja dobije epitet „srpska zemlja". Tome podliježu i nekretnine i groblja, pa čak i historijska sjećanja. Zato se tu na sve moguće načine u upotrebi pravi čvrsto razlikovanje termina „srpski" i „srbijanski". Čak je teniser Đoković „srpski", a ne „srbijanski", sve da bi se sačuvao širi kontekst. U ovom smislu treba posmatrati i dugoročno poguban potez samog naziva Republika Srpska i mada sa političko pragmatskog značaja može izledati da su pregovaračima u Dejtonu bile bitne mape i kvalitetna raspodjela teritorije, nama se čini da je trebalo mnogo duže pregovarati o- nazivu entiteta. Jer i jedan i drugi naziv (Federacija BiH) jeste vrlo loša konstrukcija koja sama po sebi generira probleme. Puno bolja varijanta jeste bio neutralan naziv (Entitet BiH I i Entitet BiH II), s tim da sam u potpunosti svjestan da je lahko danas pametovati, ali teško je shvatiti da se i danas vode rasprave o teritorijama, pa čak i razlozima, prebrojavanjem žrtava itd., a rijetko se problemi prebacuju na sferu kulturoloških sadržaja naziva. Naravno, oni koji su smislili taj naziv, kao dio dugoročne strategije, rade na njegovom usvajanju, emotivnom vezivanju stanovništva, tako da bi diranje u naziv danas bilo okarakterizirano kao najviši stepen mržnje. S druge strane (jedno zbog hrvatske nezainteresiranosti za takvo šta, ali i bošnjačkog osjećaja uskraćenosti za puninu BiH) nije razvijan identitet Federacija BiH i on je i danas više jedna prelazna forma, s tim da je, najvjerovatnije, pokušaj bosanskih Hrvata da takvo nešto ostvare preko kantona u kojima su većina propao, između ostalog, i zbog promijenjene uloge Hrvatske

Srpstvo i srbijanstvo, bošnjaštvo ili bosanstvo

Ako bi analizirali srpsku naciju i njeno stanje u ovom trenutku onda bi mogli da prepoznamo višeslojnost srpskog nacionalnog pitanja koje s kulturološkog stanovišta teži ka izrazu srpska nacija, a u širem kontekstu ima srbijanski predznak. Šta to znači? Pa to znači da se srpstvo pojavljuje kao izraz kulturoloških osobina i predstavlja luku u koju mogu stati i pravoslavna crkva, koja zato i jeste srpska a ne srbijanska, kao i svi drugi oblici kulture: jezik, literatura, film, pozorište... Srbija (srpsko i srbijansko) jeste interesantna za poziciju Bošnjaka ne samo zbog toga što BiH i Bošnjaci posebno trpe posljedice te samo naizgled jezičke zbrke, nego zbog što i sami imaju problem sa upotrebom pridjeva bošnjački i bosanski. S tim što se u ovom drugom slučaju u jezičke zavrzlame uključuje i hercegovački (ako ništa drugo a ono kao gramatika). Kod slučaja Srbije i srpskog, riječ srpski predstavlja luku u koju se za mnogo duži period i sa rastegljivim značenjima može smjestiti i velikodržavni projekat. On se u pogodnim historijskim okolnostima aktivira na zemlju koju posjeduje bilo koji od pripadnika srpske nacije koja dobije epitet „srpska zemlja". Tome podliježu i nekretnine i groblja, pa čak i historijska sjećanja. Zato se tu na sve moguće načine u upotrebi pravi čvrsto razlikovanje termina „srpski" i „srbijanski". Čak je teniser Đoković „srpski", a ne „srbijanski", sve da bi se sačuvao širi kontekst. U ovom smislu treba posmatrati i dugoročno poguban potez samog naziva Republika Srpska i mada sa političko pragmatskog značaja može izledati da su pregovaračima u Dejtonu bile bitne mape i kvalitetna raspodjela teritorije, nama se čini da je trebalo mnogo duže pregovarati o- nazivu entiteta. Jer i jedan i drugi naziv (Federacija BiH) jeste vrlo loša konstrukcija koja sama po sebi generira probleme. Puno bolja varijanta jeste bio neutralan naziv (Entitet BiH I i Entitet BiH II), s tim da sam u potpunosti svjestan da je lahko danas pametovati, ali teško je shvatiti da se i danas vode rasprave o teritorijama, pa čak i razlozima, prebrojavanjem žrtava itd., a rijetko se problemi prebacuju na sferu kulturoloških sadržaja naziva. Naravno, oni koji su smislili taj naziv, kao dio dugoročne strategije, rade na njegovom usvajanju, emotivnom vezivanju stanovništva, tako da bi diranje u naziv danas bilo okarakterizirano kao najviši stepen mržnje. S druge strane (jedno zbog hrvatske nezainteresiranosti za takvo šta, ali i bošnjačkog osjećaja uskraćenosti za puninu BiH) nije razvijan identitet Federacija BiH i on je i danas više jedna prelazna forma, s tim da je, najvjerovatnije, pokušaj bosanskih Hrvata da takvo nešto ostvare preko kantona u kojima su većina propao, između ostalog, i zbog promijenjene uloge Hrvatske

i odlaska sa političke scene zagovarača takvog nečega, ali i zbog objektivnih problema sa smanjenjem broja bosanskih Hrvata u BiH. Tako je preostalo da Bošnjaci taj svoj osjećaj razvijaju kao potencijalni elemenat kojeg će im vrijeme donijeti. Kako se to ne događa u ovoj generaciji, pa čak i onoj koja dolazi, onda je raspoloćenost velika. Zato se upotreba termina „bošnjački" sve više razvlači kao širi prostor (bivše Jugoslavije, ali i kroz izgrađivanje tog osjećaja kod onih koji su otišli izvan BiH po raznim osnovama).

Uz nogometnu i političku reprezentaciju uzeti iz inozemstva

Kod Bošnjaka od jezika do svega drugog, uključujući i jaki osjećaj partiotskog identiteta, jeste povezano sa bosanskim, a to je potvrdila i reprezentacija BiH. Bez obzira na euforiju koju je izazvala pobjeda Ćirinih izabranika (talentiranih mladih ljudi koji žive i rade u inozemstvu – i to je zanimljivost, koji ne bi imali šanse da se razvijaju u BiH, to se mora naglasiti) na nogometnom terenu protiv slične multilaterne evropske zajednice Belgije, svako normalan treba da zna da se država ne pravi u igri (a nogomet je igra koju u BiH vode ljudi protiv kojih se vode brojni krivični postupci – tu se nimalo nogomet ne razliikuje od politike u BiH). Ako bi se neka pouka trebala i mogla izvući iz ovog privremenog uspjeha (on je privremen, jer stanje u BiH nogometu kao i u cijelom društvu jeste loše) onda bi se, možda, i politička scena u BiH mogla obogatiti sa ljudima iz BiH koji su vani. Tako bi dobili šansu da često svoja nerealna saopćenja o situaciji u BiH pokušaju ostvariti u BiH, a u BiH bi konačno došla promjena, jer isti čas kritiziraju čas hvale jedne te iste ljude. Mada realno gledajući, kada je o političkoj situaciji riječ, onda je jasno da su brojne grupacije ljudi iz BiH koji su vani, ipak, pod velikim uticajem politike i njenih nosilaca onih koji su u BiH i koji s njima kao svojim isturenim filijalama održavaju veze. Nije u BiH više hrabrost jedni druge optuživati za netom završene ili davno završene događaje u historiji i istraživati krivice za to, nego kako naći mjeru za normalan život u kojem BiH neće biti predmet niti posebnih rezolucija američkog, ruskog, srbijanskog ili nekog EU ili NATO foruma. Pripisivati sebi zasluge što je donesena još jedna rezolucija koja je jedna u nizu od hiljada donešenih, nikoga ne obavezujućih papira, pomalo izgleda i degutantno i kao kod onih prosvjednika s početka priče – samo znači privlačenje pažnje na sebe. Čak i sadaka koja se daje radi vlastitog slikanja i hvalisanja ne spada u dobra djela. Nego naprotiv. Puno je loših djela spram BiH i u BiH koja su urađena u ime „dobrih namjera". Ovdje

ima jedna nova folk pjesmica u kojoj se dvoje kreštavaca naduravaju sa „Ja sam zmija ti žaba, ko će koga da proguta". Nažalost, mnogi akteri imaju namjere „progutavanja", a cijelom svijetu je sve više jasno da se mijenjaju okviri, pa i paradigme, svijeta u kojem živimo. Svi smo mi sve više žabe koje se kuhaju tako da se temperatura polahko povećava, pa se mi čak i prijatno osjećamo u tom loncu u kojem u lagahnom snu sanjarimo kako ćemo da progutamo mnogo više nego što možemo svariti. Nije više pitanje ko će koga, nego smo svi manje ili više u sosu.

7.6. VRIJEME NAD KOJIM SU UPITNICI

Da živimo u vrlo upitnim vremenima u kojima se vrijednosti mijenjaju skoro sa promjenom novog tipa mobitela ili kopjutera, novih sajtova i novih programa, nije uopće upitno. To svojevrsno ubrzavanje hoda vremena ostavlja traga na sve ljudske proizvode: dolazak pod znak pitanja neprikosnovenih svih vrijednosti koje su se dojučer ili baš do jučer činile neupitnim. Kao dugogodišnji novinar i esejista svog vremena svjedočim, kroz vlastito iskustvo, da su nekadašnje „vječne kategorije" poput samoupravljanja, socijalizma uopće, pokreta nesvrstanih, blokovske podjele svijeta, monolitnih scoijalističkih federacija i neprikosnovenih nacionalnih država Evrope, skoro izmaglile iz našeg sjećanja. Stare države SFRJ se sjećaju samo jugonostalgičari, a da nije srbijanskog baštinjenja te ideje, svojevrsnog žala za umorenim vlastitim čedom, a što se kroz razne forme preljeva i u Bosnu i Hercegovinu, ne bi se ni na ovim prostorima zadržavala čak ni ideja Jugoslavije.

Ovo je dubinska kriza koja zahvata SVE

U Sloveniji je odavno nema, u Hrvatskoj sve manje. Međutim, ako neko u svijetu misli da je ovo bila kriza (samo) socijalizma grdno se vara. Ubrzani hod vremena i promjena (a one nisu uvijek pozitivne, to nas historija uči) zahvatio je cijeli svijet. Sistem domino efekta je treskavo započeo sa rušenjem Berlinskog zida, a koga će sve zahvatiti njegov zaglušujući eho teško je i nagađati, ali sada je već jasno da će to zahvatiti SVE u pravom smislu te riječi. I da će proizvesti bitnu promjenu paradigme. Dok su milioni ljudi u cijelom savijetu bili zagledani u zapadne demokratije kao poželjni model života, ideja parlamentarne demokratije i liberalnog kapitalizma je bila primamljivi zov za brojne ljude širom svijeta.

„Biti kao Amerika", često je bila spasonosna misao ili realna nada koja je toliko puta obigrala i nerazvijene i Jug i Istok svijeta. Danas je, valjda, svima u svijetu jasno da kriza koja je započela sa rušenjem dvojnosti svijeta ima mnogo širi značaj. Odnosno, ona će promijeniti i onoga koji je promjene podsticao i koji je u stalnim promjenama vidio i razvoj ljudske zajednice.

Utopija koja se proširila kao zaraza

I zaista, životni standard kojeg je nudio razvijeni oblik liberalnog kapitalizma mogao je biti ostvarena utopija, ostvareni san brojnih obespravljenih. Razumijevanje pozicije u tom istom Zapadu onih čija su prava ugrožena , makar se činilio i iz ideoloških razloga, također je bio proces koji je ulijevao nadu . Međutim, svaka ideja i ideologija se pokazuje nedovoljnom da nadomjesti proširene apetite, skretanje sa uhodanih principa, ili, čak, što je još gore, djelovanje u suprotnosti sa vlastito proklamiranim principima. Uporedo sa jačanjem pozitivnih strijemljenja savremenog svijeta jačao je nemoral, a prevara (kupca, druge forme s kojom se takmičimo, druge zemlje, iskorištavanje tuđih potencijala, ubijanje i osvajanje prostora, princip uspješnosti vezan za klasičnu prevaru) nije mogla da ostane samo na nivou političkih ideologija. Pobuna čovjeka u nama možda ne proizvodi efekte permanentnih revolucija, ali proizvodi eroziju koja nagriza sve, pa i forme izrabljivanja čovjeka od strane čovjeka, čovjeka od strane njegovog prozvoda, te, na kraju, i prirode od strane čovjeka. Mada živimo u društvu koje ponajviše od svih do sada poznatih ljudskih društava u cijeloj historiji drži do planova i razrađuje ih u tančine, može se slobodno govoriti o tome da je stihijnost življenja, čiji je glavni cilj uvećavanje vlastitih profiterskih apetita, potpuno na djelu i proizvodi brojne upitnike koji dovode u pitanje sve vrijednosti koje je proizveo čovjek.

I tehnika i tehnologija pod upitnikom: stampedo gomile

To uključuje i tehnike i tehnologije u industriji, tehnike i tehnologije ubijanja i osvajanja, društvene sisteme koji su zasnovani na negativnim elementima pljačke i omogućavanja jednom malom broju ljudi da profitiraju grabeći za sebe bogatstva cijelog svijeta. Ta zaraza u kojoj se pred očima cijelog svijeta ruše dojučerašnje neupitne vrijednosti, proizvodi najviše „domete" ljudske civilizacije u polupismenim Hiltonicama, Britnicama, Madonama, tajnim

agentima i mafijaškim bosovima. Nestaju tradicionalna društva kao rukom odnesena, a „napredak" koji za sebe kaže da je neograničen, zagadio je rijeke, odmakao pitku vodu od čak 40 posto svjetske ukupne populacije, a to je preko 2,5 milijardi ljudi. Siromaštvo i glad su do jučer bili nepoznati pojmovi kojih su se prosto gadili svi značajniji svjetski mediji, ali je to nešto što kao pošast, bez obzira na granice i ne kucajući, ulazi i na vrata najrazvijenijih. Ne može se reći da ljudima nisu stizala upozorenja, ali ako se nalaze na jednom satelitskom kanalu, jednostavno uspavana i uljuljkana savjest (alkoholozirana,drogirana, isprana, sebična, zavidna) bi to prebacivala na druge kanale, obično kanale uspavljujuće zabave, besplatne erotike i pornografije, sportskih, filmskih i muzičkih „zvijezda" koje su zasjenjivali nebo, i pomama i stampedo gomile je pratio i prati njihovo koračanje. To što se tu pod nogama unezvjerene gomile, onih kojima je glavni cilj da dobiju autogram svoga idola ili da se prosvijetle bivajući u njegovoj blizini, nađu i mnogi slični njima- nikom ništa. Čak su dvije djevojčice poginule u stampedu gomile koja je trčala da vidi Papu u Angoli. Tako je i Papa, ali i svaki javni čovjek postao potencijalna „zvijezda" za mase. To savremeno idolopoklonstvo se ne osuđuje nego se podstiče napadnom medijskom pompom i reklamom.

Ljudi su sve više neosjetljivi za patnje drugih

To je očito odrođavanje čovjeka, njegovo iščašivanje iz humanističke projekcije, a bešćutnost najvećeg broja ljudi na planeti Zemlji doprinosi da se niko ne buni protiv brutalnosti, silovanja, koncentracionih logora, agresija na um, pa se u takvoj izopačenoj vizuri i može dešavati da se žrtve proglašavaju krivcima. To se dešava permanentno u BiH od agresije i dobiva svoje finale u ovim recesijskim vremenima. U takvoj vizuri je bilo moguće da se razvija antisemitizan, antiislamizam, anti humanizam i nebriga za patnje drugih. U takvoj situaciji su bile moguće i Bosna i Ruanda i Kongo i Somalija i Eritreja, New York, ali i Irak, Avganistan... Prosto su gušeni svi humanistički pokušaji da se situacija obrne u korist generičkog morala kao odlike svake od jedinki iz ljudskog roda po kojem više, a ne po istreniranom razumu napunjenom raznim glupostima i mržnjama, treba da se čovjek razlikuje od drugih svjetova. Da ponese taj duh pravednosti i istinoljubivosti tumačeći to na preko 6.500 jezika u svijetu, u različitim geografskim, klimatskim i kulturološkim podnebljima, pa i pristupima zahvalnosti Jednom i Jedinom Stvoritelju koji nas je i stvorio u različitostima da

bismo spoznali njegovu beskonačnost i bili zahvalni na svakom pečatu kojim smo svi kao pojedinci obilježeni.

Zašto niko ne proglasi svjetsku permanentnu olimpijadu u činjenju dobrih djela?

Jedino takmičenje koje je adekvatno u tom beskrajnom oceanu različitosti i individualnih doživljaja jeste takmičenje u činjenju dobrih djela. Je li iko u svijetu proglasio jednu takvu olimpijadu kao stalni oblik takmičenja? Naravno da nije i cijeli svijet se u ovom trenutku bavi pokušajem da se saniraju posljedice recesije i krize, ali se niko ne dotiče iskorjenjivanja uzroka krize. Rijetki ljudi poput Gerarda Celente-a (The Trends Research Institute -USA) jasno upozoravaju da nismo još ni blizu dotakli dno krize. Valjda tek kada dotaknemo dno može doći do toliko potrebnog preporoda, a za to vrijeme ljudi mogu da prođu mnogo veća iskušenja. I to širom planete i bez obzira na razvijenost. Krizne situacije koje se, nažalost, događaju i u srcu najrazvijenijih, tek treba u svom intenzitetu da pokažu koliko je stvarni domet i demokratije i poštovanja ljudskih prava i u najrazvijenijem svijetu. Iskustvo Bosne i Hercegovine je pokazalo da tolerancija gubi nepovratno bitku sa produbljivanjem krize. A vrhunac nastupa onog trenutka kada treba imenovati krivca za padove i standarda i moći, ali, čini se, i onog najvažnijeg, a to je povjerenje. Kada padne povjerenje ljudi u institucije onda dolazi do raznih nadomjestaka, praznih hodova u koje se ubacuju razni mešetari i opsjenari, politikantski ideolozi i, u prncipu, do sada je krizna situacija izbacivala radikalne struje u politici. S obzirom na višedecenijsko trajanje krize u BiH i oko nje, nije onda ni slučajno što su radikalni elementi onaj tas na vagi krize koji pobjeđuju na izborima.

Sve se vraća – sve se plaća

Kriza nepovratno zahvata cijeli svijet, a čini se da je najuputniji izlaz ne samo popunjavanje šupljina nego početak svjetske rasprave o povjerenju i pohlepi. Ništa nisu od američkog osiguravajućeg diva (AIG) bolji klonirani mešetari i menadžeri širom svijeta, jer su oni čeda „napretka bez granica", napravljeni po istom uzoru „uspješnosti" po svaku cijenu. Tako da je priča koja često od Zapada ide prema zemljama u tranziciji kako je potrebno da kod sebe uspostave mehanizme borbe protiv korpupcije, u svome sadržaju promašena. Jer oni koji

to govore upravo dolaze iz društva gdje se korupcija (okorištavanje položajem i sistemom) smatra normalnim stanjem. I, zaista, ako je išta poučno u iskustvu BiH: dok je stanje normalno i sve drugo je normalno, a kada dođe kriza onda se svaka posebno moralna nenormalnost brzo uoči. A zar nisu i dosadašnjim mjerama sanirane banke i firme čiji menadžeri imaju plaće i bonuse bez obzira na uspješnost firme. Da li će biti dovoljno vremena da se izvuku pouke, ili je čovjek zaista osuđen da mora sam da lupi glavom u zid, pa tek onda da shvati da je trebalo o zidu temeljitije razmisliti prije zalijetanja? Ovo postaje posebno značajno u vrijeme upitnika i upitnosti. Bosna i Hercegovina, nažalost, samo je dio te upitnosti i čuđenja svijeta koji misli da može biti moralno neutralan. A jedna pjesma na južnoslavenskim jezicima na Balkanu na to slikovito odgovara: „Sve se vraća, sve se plaća!"

8. MLADI, TITOVA I NOVA MLADOST

8.1. ZAKAŠNJELO ILI PORANILO BOSANSKO PROLJEĆE?

Nadam se da se neki od naših čitalaca sjećaju da je ovdje nekada bila kolumna „Bosanska vizura svijeta" koju sam za „Sabah" pisao od 2004. godine. Nakon više godina izlaženja, nekako su se teme, i meni kao autoru, počele da ponavljaju, a začarani krug bosanskih (i svjetskih) usuda kao da nije dao nikakvu novu crtu koja bi bila interesantna. Ali, da život jeste uistinu onaj koji piše romane, pokazuju i događaji koji su „sazrijevali" više decenija. A zna se šta bude kada nešto stoji dugo vremena: ili je dobro kao vino (mada je i to vjerovatno jedan od mitova ljudske civilizacije), ili se pokvari i tukne. Nakon što je od 1990. godine Bosna i Hercegovina bila temom svih svjetskih skupova, nakon posljednjeg Evropljanina koji je ispunjavao svoju dužnost koliko- toliko i „gurao" tamo gdje domaći političari nisu htjeli (uglavnom nisu htjeli- to je jasno), a dužnost Visokog predstavnika EU za Bosnu i Hercegovinu je trebala biti upravo to, a posljednji koji je obavljao svoj posao u sklopu mandata je bio gospodin, Paddy Ashdown (2002-2006), u BiH je došlo do zastoja. Njega je kreirao na međunarodnom nivou gospodin, Christian Schwarz-Schilling, a nastavili su ostali, uključujući tu i posljednjeg aktelnog Visokog predstavnika. „Evropa prihvata sve što se domaći političari dogovore", jeste fraza koja je uljuljkala i

domaće vlasti i domaću javnost, dala vjetar u jedra svim onim snagama koje su željele da se postojeće stanje podjela i dalje zadrži i da se okončaju veliki preostali „biznisi" u tim procesima. Narod je bio pritisnut kontinuiranim izborima raznih nivoa i formiran je osjećaj navodnih promjena koje su uvijek bile tretirane kao „samo što nisu stigle". Zabavljeni sami sa sobom, a to je najveća kletva od svih poznatih, ljudi u BiH su se „vraćali", „povraćali" i „zavraćali" ili pomîcali po raznim destinacijama širom dunjaluka i unutar Bosne i Hercegovine, računajući da su tegobe i nevolje iza njih. Zar može nešto biti teže od pokušaja potpunog istrjebljenja i kada se to izduralo, ma izduraće se sve. Teškoće su prolazne, mislilo se, stvar su poslijeratne obnove, a onaj pozitivni entuzijazam kojeg prati završetak velikog zla, kakav je rat, se topio ili se dodatno podgrijavao sa bitkama za donacije, obnovu kuće i kućišta, ali sa vrlo izraženim i rastegljivim osjećajem o stalnosti boravka na određenom mjestu. Dugotrajno „razvlačenje pameti" (bit će bolje, još samo ovo, bit će bolje...), te jedna ljudska dimenzija povezana sa novim generacijama kojima te destinacije iz roditeljskog zavičaja znače tek ispričanu i uljepšanu priču, a promjena kulturološkog miljea, jezika, društva, ženidbe, udaje, sigurnost da se bude uz svoju djecu i najbliže i radi njihove zaštite i pomoći u stranom svijetu, ali i pomoći njima u starosti koja dolazi htjeli to ljudi ili ne, promijenila je „ono što je nekada bilo". Naime, ta fraza se često čuje i ona i jeste jedna od velikih istina, koja je najmanje poštapalica, ili samo obični žâl za prošlošću.

„Ništa nije kao što je nekada bilo"

I zaista, i na samom terenu, „licu mjesta", mnogo toga se promijenilo, ali, ipak, ima nešto što se nije mijenjalo zadnjih 24 nepune godine: struktura vlasti i vladajućih koalicija na vlasti. Model smišljen nakon prvih demokratskih izbora, da tri nacionalne stranke budu okosnica vlasti, svaka sa maksimalističkim zahtjevima ostvarivanja nacionalnog sna „svoga naroda" o državi. Naime, nacije uvijek imaju politički cilj- državu. I sve bi to bilo u redu i po evropskim standardima da ti snovi nisu bili dijametralno suprotni, a vezani su za istu teritoriju. To je Bosnu i Hercegovinu učinilo vrlo ranjivom pred raspad i za vrijeme raspada SFRJ. Ta legalnost prvih i svih narednih izbora bio je demokratski alibi da se isti politički koncepti nadu za istim stolom i u pregovorima u toku rata, ali i u zgradi Zemaljskog muzeja u Sarajevu poslije rata, a svježe sjećanje na ratne strahote i stečene pozicije u ratnom vihoru (ima ona stara narodna „nekom rat- a nekome brat"), proglašavanje Dejtona za pobjedu („samo što nije"), kod svih

kaolicionih strana (naime, koalicija nacionalnih stranaka uz male modifikacije je nastavila da funkcionira i nakon rata) je proizvodila, u najmanju ruku, više strategija i načina obraćanja. Tako je u Bosni i Hercegovini proizveden jedan nemušti jezik u kojem je svima, pa i međunarodnoj zajednici kao aktivnom učesniku, bilo jasno da to što se priča javno ima mnoga prenesena značenja. Jedina karta, na koju se uvijek pouzdano mogla zaigrati, jeste nacionalna, uz čestu upotrebu vjerskog kao jednog od simbola „svoje nacije". I tako se Dejton i njegov etnički princip pokazao kao „sveta krava" koju su svi timarili, iza nje se sakrivali, napadali je s vremena na vrijeme, ali koja je učinkovito, uz upotrebu metoda dolivanja ulja na vatru, održavala postojeće strukture na vlasti. I oni su vremenom shvatili svoju mesijansku ulogu kao jedinih zaštitnika naroda, a narod, onaj koji je izlazio na izbore, im je davao glasove, oni su često od jedne pravili dvije ili više stranaka da bi se kritična masa glasača potrebnih za opstanak na vlasti mogla dobiti kroz postizborno koaliranje onih koji su se najednom „posvađali", izrekli krupne riječi putem novina koje su ih, opet, sada napadale sada branile, čime su i same (uz sve druge medije) aktivni učesnici u zbivanjima. I svi su dobili svoje uspješne biznismene, umnožavali su se položaji, oholost je rasla, nedodirljivost se razvijala, poltronstvo i nepotizam su se širili poput kuge, a privatizacija je zahvatila i sve javne službe. Borba za uticaje u visokoprofitabilnim javnim preduzećima je formirala i cjenovnike za zapošljavanje u njima, ali i izvan njih. Stihijno su se umnožavale visokoškolske ustanove, došlo je do inflacije kadrova, ali i znanja, tako da pozivanje na intelektualce u kritičnim trenucima jeste još jedna od šarenih laža kojima bi se, navodno, dala vlast „struci i nauci". Ima sasvim dovoljno zvučnih naučnih titula u užem krugu slavodobitnika iz stranaka, jer su ih dobili kao dio „zasluga za narod". Oni drugi ljudi od stvarne nauke nisu konsultirani ni oko kojeg važnog pitanja, nego se o njima odlučuje ne u skupštinama nego u zatvorenim stranačkim sijelima, pa kada stvari krenu nizbrdo, onda se prizivaju neki „neutralni ljudi". U Bosni i Hercegovini, kao i na cijelom Balkanu, teško da bi se mogli naći neutralni ljudi koji su bili u vakuumu staklenog zvona da na njih nije imala uticaja borba za preživljavanje u ratu i nakon njega. Ta borba je kod većine, ako ne i svih (mislili oni tako ili ne, jer često ljudi vide problem kod drugog, a kod sebe prave selekciju koja ih- nas ljude pojedinačno svrstava u one koji smo i širimo takvu sliku o sebi kao poštenim, moralnim, apolitičnim itd.). Vjerovatno je to i većina ljudi koji su defilirali funkcijama i pravili hacijende, rančeve i zamkove, privatizirali što god im je došlo pod ruku, koji su sve oko sebe naučili aroganciji i nerazumijevanjem za

probleme drugih, koji su uz pomoć obično vjerskih autoriteta oko sebe formirali oreol svetosti i posebnosti koja se treba naplatiti sa titulama poput organizatora odbrane i organizatora organizatora odbrane, raznim odlikovanjima i kolajnama, podjelom posebnih penzija, mjesta u upravnim odborima, nadzornim odborima, ekspertnim ekipama itd. itd.

8.2. KAD „SVECI" MARŠIRAJU

Bosna i Hercegovina se ponovno nalazi u situaciji da i sebi i drugim objašnjava iz različitih vizura ono što se kod nje događa. Ono što je za jedne provokacija za druge je normalno navijanje koje je „svugdje u svijetu" povezano i sa nasiljem. Tako se događaji u i oko Mostara tretiraju kao jedna, s jedne strane -normalna pojava, a s druge strane - kao jedan opasan incident sa nacionalističkim konotacijama. Kada biste prosječnog Hrvata pitali koja mu je reprezentacija pored Hrvatske najdraža, vjerovatno bi većina rekla da im se sviđa, pomalo vanplanetarna, reprezentacija Brazila. Naravno, kada igraju Hrvatska i Brazil na Svjetskom prvenstvu u Njemačkoj onda se navija za Hrvatsku. Prosječni Bosanac i Hercegovac, također, simpatiše Brazil, ali je poraz Hrvatske (a dobra igra) protiv Brazila bio povod za obračune na ulicama Mostara. I dok je za hrvatske dužnosnike to bio sukob navijača Hrvatske i Brazila, dotle nije zabilježen niti jedan incident u Njemačkoj između navijača Brazila i Hrvatske, ali, eto, u Mostaru jeste. I da paradoks bude veći, to se dešavalo i izvan Brazila i Hrvatske, kao i Njemačke, i potukli su se bosanskohercegovački mladići.

Utakmica povod za traženje „protivnika"

Veliki broj povrijeđenih i prijetnje da bi se mogla zapaliti škola u koju idu Bošnjaci, daju ovoj temi mnogo ozbiljniji karakter od navijačkog (samo) huliganstva. Prva uočljiva stvar koja „bode" oči je činjenica da su u sukobima učestvovali mladi ljudi, kao i u Beogradu, kao u Brčkom, kao u Banja Luci... Bitna oznaka tog grupiranja jesu povodi poput sportskih događaja koji sobom nose eksplozivni naboj nacionalnih podjela koji se, što najviše zabrinjava, ugnijezdio među mlade ljude. Reklo bi se, ne slučajno, jer smo suočeni sa generacijom od koje, ako je upisana u osnovnu školu 1992. godine, najstariji ima tek nešto iznad 20 godina. Ona i sve druge generacije iza nje su se školovale na brutalno nacionalnom (ili nacional – fašističkom) programu školovanja, kakvim bi se mogli okarakterizirati

tzv. ratni obrazovni programi. To traje od osnovne škole do fakulteta. Mada su, donekle, ti programi modificirani pod uticajem međunarodne zajednice, oni su još uvijek segregirajući, jednosmjerni i sa tzv, (jedno)nacionalnim pristupom koji, ipak, ponajviše doprinosi sve lošijem odnosu prema drugom i drugačijem. Takvi nacionalni programi školovanja u kojima se koriste i nastavni planovi i programi i udžbenici, a nerijetko i nastavnici i profesori dolaze izvan BiH, ili su iz Hrvatske ili Srbije. Na taj način se razvija, na zvaničan način, identifikacija sa vrijednostima koje promoviraju ti sistemi školovanja. Dakle, u zvaničnoj areni traje uveliko proces identitetskog usmjeravanja mladih kroz sisteme školstva prema vrijednostima nacionalnih država Hrvatske i Srbije. Tome doprinose i druge zvanične forme (oznake, grbovi, zastave, himne, policija, sudstvo itd.). Naravno, uz sve ove zvanične forme, bilo bi malo uspjeha da nema i nacionaliziranja unutar porodica. Takvom stanju najžešćeg ispoljavanja nacionalizma u većini porodica od roditelja i starijih članova porodice, doprinosi i teška socijalna situacija, ratni recidivi, a posebno direktno učešće u ratnom zločinu i pljački, korištenje privilegija, politički rad, ali i značajan je uticaj i drugih država (Hrvatske i Srbije), te vjerskih organizacija. Sredstva informiranja se u takvoj situaciji nimalo ne smiju zanemariti. Naprotiv! Zato i nije slučajno što je najjača nacionalistička bomba upravo među mladim i ona prijeti eksploziji u svakom trenutku.

Napuniti i naš̌panovati mlade – Dejton kao sveto slovo

Svi se direktno ili indirektno, otvoreno ili prikriveno, trude da te mlade glave napune i „naš̌panuju" negativnim odnosom prema drugom i drugačijem. Zar onda nekoga treba da čudi što su upravo mladi „organizatori" traženja da Narodna skupština RS-a donese deklaraciju „ako" (ako se Kosovu prizna nezavisnost da se pokrene aktivnost na provođenju referenduma o otcjepljenju ovog BiH entiteta od BiH). Time se pokazuje direktan uticaj Srbije i njihovo miješanje u unutarnje stvari BiH. Džaba onda sva uvjeravanja i Koštunice i Tadića da su oni najviše za to da se Dejton ne dira. Jasno je da se u ovim svim izjavama pitanje Dejtona i sporazuma, koji je bio mirovni sporazum, postavlja kao pitanje nedodirljivosti, čime mu se daje državotvorni značaj. U praktičnom pogledu, u RS-u, recimo, i političari i historičari i svi koji oblikuju svijest, pitanje Dejtona vezuju kao međunarodno priznanje zna se kako uspostavljene „države" RS. U junu 2006. godine, zagrebački „Jutarnji list" je počeo sa objavljivanjem dijelova memoara

Dušana Bilandžića, što su dijelovi njegove knjige „Povijest izbliza". Bilandžić otvoreno govori o dogovorenoj podjeli BiH između Miloševića i Tuđmana već u aprilu 1991. godine, dakle, mnogo prije Dejtona, baš kao što je jasno da otvoreno miješanje ovih dviju država i nakon Dejtona, što traje i danas, ima svog odraza i svojevrstan je kolonijalni odnos i jednih i drugih spram BiH. Instaliranje mlade generacije koja je odrasla pod shvatanjem da su četnici i ustaše bili „dokazani borci na nacionalnu stvar", a ta generacija je odrasla u ulicama i Mihailovića i Pećanca i Francetića i Budaka, predstavlja novu fazu instrumentaliziranja mladosti u funkciji realizacije podjele BiH. To je, možda, i najopasniji dio projekta sa odloženim djelovanjem, a kojeg podstiče protok vremena i zamor materijala. I veliki doprinos mu daje otezanje sa prijemom BiH u evroatlantske integracije. Na jednonacionalnom obilježavanju bitke za ranjenike na Sutjesci, predsjednik Vlade RS-a, Milorad Dodik, izrekao je jednu rečenicu koja jeste suštinska , a to je da RS nudi partnerski odnos u evropskom putu BiH. Ta rečenica pokazuje da se i na Sutjesci na kojoj se borilo, između ostalog, i za Bosnu i Hercegovinu (u kojoj su bile sve ofanizive Drugog svjetskog rata) BiH smatra jednim subjektom, a RS, ne kao dio BiH, nego kao posebnost nudi da bude partner (dakle, ravnopravan čimbenik ili faktor istog državnog ranga). Ta „dobra volja" i takva „logika" i može i na jednom nesumnjivo antifašističkom simbolu da poništava fašističke metode izgona, ubijanja, pljačke, na kojima je nastala RS. I koji „ljudi" treba da odluče o budućem statusu, a upravo izraz „ljudi" je pomenuo Dodik? Da li ljudi ili neljudi? I na Sutjesci su se, a na Neretvi posebno, dogodili sukobi i poraz četničkog pokreta kao vojne formacije u Drugom svjetskom ratu. Pa zar stvarno imaju obraza da se na takvom mjestu pojavljuju ljudi koji su zakonom izjednačili i četnike i partizane? Ili to po Bosni i Hercegovini sve više „sveci" marširaju, a svoje dokazivanje identiteta i pripadnosti Hrvatskoj i Srbiji frustrirani (ipak, uprkos i unatoč) dijelovi Bosanaca i Hercegovaca pokušavaju dokazati i kod pobjede i kod poraza „svoje" reprezentacije, tako što će prvom Bošnjaku razbiti glavu ili polupati grad!? (2006.)

8.3. BOSANSKI RATOVI U NASTAVCIMA (I)

„Katarza u psihoanalizi predstavlja proces čišćenja od napetosti i emocionalnih sukoba kroz preživljavanje emocija, naročito onih skrivenih." Pošto su u i oko Bosne i Hercegovine u upotrebi uvijek, a posljednjih decenija posebno, mnogobrojne patetične i „historijske" izjave, to je njihova hiperinflacija

uvjetovala da one gube na značaju i prije nego što se izgovore. Zato bi, možda, umjesto bilo kakvih riječi bilo dobro da se oko BiH mnogo toga jednostavno odšuti da bi se vratio dignitet izgovorenoj i javnoj riječi.

Naime, kako sada stoje stvari, u BiH je na snazi, nakon presude Međunarodnog suda pravde, ona poznata karakteristika da nakon presude ništa više neće biti isto kao što je bilo. Ne zna se da li je veću poplavu emocija izazvala sama presuda ili emocionalni naboj daju izjave i događanja među kojima je i zahtjev da se Srebrenici dadne poseban status u okviru BiH, kako bi se, kako se to malo i pjesnički kaže, ali je suština, vjerovatno, to, vratilo sunce nad Srebrenicu. Srebrenica, avetinjski pusta, u koju se nije vratilo mnogo njenih autohtonih stanovnika. Veliki broj mrtvih ne mogu da se skrase jer su im kosti rasute ko zna gdje nakon što su brutalno likvidirani, a masovne grobnice su se u više navrata skrnavile i postale od primarnih nekoliko puta sekundarne. Nekako se otvaraju brojna vrlo neprijatna pitanja u vezi svih ovih inicijativa. Prvo je pitanje da li je situacija na bilo kojem dijelu BiH snošljiva za najveći broj stanovnika svih nacija. Možemo komotno da kovertiramo vrlo čvrst odgovor da je situacija za najveći broj stanovnika BiH nepodnošljiva. Drugo je pitanje koje se neposredno vezuje za ovo prvo: zašto je situacija u BiH nepodnošljiva? I dok će većina realista (zagovarači i pripadnici real- politike koja ima svoje osnove u materijalističkom poimanju svijeta) reći da su ekonomski uvjeti oni koji doprinose ponajviše nepodnošljivosti življenja u BiH, vjerovatno da ima istine u tome, ali, po našem mišljenju, to i nije baš tako.

Nepodnošljivost i psihološka stanja koja vladaju u vezi s njom, a ona bi se mogla svrstati u teže oblike depresivnog ponašanja, su, kada je o BiH riječ, vezani ponajviše za ostvarivanje katarze. Kako se ovaj izraz često govori i vezan je za Bosnu i Hercegovinu to je, možda, zgodno da se i oni neobaviješteni čitaoci upute na značenje ove riječi: „Katarza u psihoanalizi predstavlja očišćenje od napetosti i emocionalnih sukoba kroz preživljavanje emocija, naročito onih skrivenih." Stjepan Duvnjak će za katarzu još reći da je to riječ koja ima korijen iz grčke riječi i znači očišćenje. Njezina upotreba u grčkoj filozofiji i umjetnosti znači očišćenje duše od osjetnosti ili, pak, oslobođenje od negativnih osjećaja. U savremenoj psihoanalizi i psihoterapiji katarza znači vraćanje ka svijesti, posvješćivanje neugodnih osjećaja koji djeluju iz podsvijesti. Svjesno proživljavanje osjećaja koji su potisnuti u podsvijest psihoterapeutskim postupkom bolesnika oslobađa od nervoza. Zašto uopće jedan psihijatrijsko (psihologijski) izraz da se svrstava u ove tegobne BiH vizure?

Sa tim izrazom je povezano emocionalno pražnjenje, približavanje istini i suočavanje sa istinom. Teško da bismo za ovu priliku mogli da kažemo nešto jednostavnije, ali da, ipak, u kontekstu (nikada prekinutog) bosanskog rata kažemo da nelagoda i nepodnošljivost življenja uBiH, pa i nedefinirani osjećaj nesigurnosti u zemlji u kojoj je toliko hiljada i hiljada domaćih i stranih čuvara zaduženo za sigurnost, prostiče iz teškoće suočavanja sa stvarnim mjestom i ulogom svakog pojedinca u zločinu. Zločin se dogodio i to je i Sud pravde u Hagu definitivno utvrdio i tu, valjda, postoji opći koncenzus. Jedno je ono što i Međunarodni sud za ratne zločine počinjene na području bivše SFRJ također u Hagu, kao i ovaj Sud, te sudovi u BiH, ali i širom Amerike i u drugim zemljama, donose, ali je nešto drugo kako se sa zločinom suočavaju oni koji su ga počinili, koji su ga podstrekavali, koji su u njemu saučestvovali ili oni koji su u svoju duboku podsvijest potisnuli da se on uopće i desio. Najnovija istraživanja u Srbiji pokazuju da i dalje do svijesti običnih ljudi ne dopire činjenica da se zločin dogodio. U samoj Republici Srpskoj se još uvijek nije pojavio pojedinac na odgovornom mjestu koji bi potvrdio, bez ikakvog uopćavanja, činjenicu o događenom zločinu i kako programirati aktivnosti da se većina jednog naroda suoči s tim da je zločin zaista učinjen, da su u likvidacijama „drugih" (najčešće Bošnjaka – muslimana) učestvovali brojni muškarci i žene kao dio organiziranog čina osvete, eliminiranja smetnje, izvršavanja naređenog, rješavanja kroz to i osobnih i grupnih frustracija i animoziteta. Sredstva koja su korištena su bila surova, neljudska, iz arsenala najcrnjeg fašizma, često i sa dobrovoljnim pa i pretjerano revnosnim izvršavanjem naredbi i u većem obimu nego što se naređivalo. Ti izvršioci, na raznim funkcijama, i danas su tu, dolaze među žrtve, izazivaju i provociraju i svojom pojavom, a istovremeno se ponašaju kao da se ništa nije dogodilo. Pri tome rukovodstvo RS-a poziva na pomirenje i da se krene „kao da se ništa nije dogodilo". Da se ide u izgradnju i ekonomiju, kako se to ima običaj reći, i pokupiti poene i kod uspavane međunarodne zajednice, ali i u dijelu Federacije. Beskrajno je odlaganje suočavanja sa stvarnom osnovicom događaja, negiranje vlastitog učešća (M. Dodik ponavlja uporno da on nije učestvovao u tome, ali ne kaže je li znao išta o tome, je li čuo šta se priča i u Banja Luci i oko Banja Luke o transportiranju na Manjaču, o rušenju Ferhadije...). Koliko je bilo onih koji su se tome suprotstavili tada kada se to dešavalo, a koliko je danas onih koji bi da se preskoči preko te historijske faze. Suočavanje sa prošlošću se može

odlagati, ali se ne može potpuno eliminirati. U tome smislu treba se podsjetiti riječi Latinke Perović koja je u intervjuu za list „Dani" 2003. godine rekla i sljedeće: "Mi smo veoma daleko od katarze. Lično se ne usuđujem da izgovaram tako krupnu riječ kao što su katarza i pomirenje. Put ka tome je veoma dalek, ali se tim putem mora krenuti. Trauma je, bez sumnje, nešto što svaki čovjek u Srbiji osjeća na svojoj koži. Mora se postaviti pitanje kako je do toga došlo? Zašto je do traume došlo, pa i ko je odgovoran? Suočavanje sa prošlošću je veoma bolno. Ono se odlaže, ali ne može da se izbjegne. Pitanje je koje će sve forme to suočavanje sa prošlošću zadobiti. Ono ima višestruke dimenzije: pravne, moralne, etične. Veoma je važno da jedna institucija poput Crkve osudi ubijanje i mržnju prema ljudima. To se još uvijek ne događa. Politička volja u Srbiji ne dozvoljava da se identifikuje poraz i da on postane predmet javnih i naučnih analiza... U stvari, to je nevjerovatna ravnodušnost prema ljudima, političko licitiranje sa traumama koje nisu za pazar. Srbija mora mijenjati svoju političku strukturu, ili bar moramo dati dokaze da, što bi rekao Ivan Lovrenović, "napuštamo kulturu smrti".

Suđenje ili utakmica pravnih timova?!

Tu se i danas nakon (pravne) presude Suda u Hagu nema skoro ništa dodati. Slavodobitničko slavlje pravnog tima iz Beograda o "uspjehu" iz Haga čini se u ovom kontekstu preuranjeno i nimalo ne doprinosi općoj katarzi. Tome, po mom mišljenju, ne doprinosi ni ocrnjivanje ove presude mahom iz Sarajeva, jer se cijela priča oko suđenja za čin genocida, koji je dokazan, danas svodi na to čiji je pravni tim bio bolji. Kao da je to nogometna utakmica! Napuštanje kulture smrti kao kulture življenja u BiH (a posebno u RS-u) i oko BiH predstavlja realno suočavanje sa svim aspektima događenog genocida. Ne može poslije ove presude niko u RS-u mirno spavati jer je cijela priča o umiješanosti Srbije i Crne Gore prebačena na izvršioce u RS-u! To što se poslušna politička vrhuška (poslušna Beogradu čime i dalje i danas dokazuje umiješanosti i rukovodeću ulogu Beograda) RS-a raduje "pravnoj pobjedi" u Hagu i donosi ishitrene deklaracije i izjave, jeste Pirova pobjeda u kojoj se vrlo brzo valja suočiti i sa pravnim posljedicama presude i svega što ona sobom nosi. Zato je katarza nešto što nas tek čeka i zato je prisustvo međunarodne zajednice u BiH i dalje neophodno, jer snage koje se protive realnom suočavanju sa nedavnom prošlošću su spremne i da ponovno zarate kako bi se spriječio proces i jednom za svagda na realnim osnovama osiguralo pomirenje i iz procesa odlučivanja eliminirali oni koji se

protive realnosti. Kada se to dogodi, onda će biti predani pravdi glavne kolovođe genocida, Mladić i Karadžić. Ovako, njihovo sakrivanje, ustvari, predstavlja bježanje od istine svih onih kojima su usta puna "pomirenja na ekonomskim osnovama". Krajnji domet katarze jeste da se ne ponovi neprijatni događaj. A ako se ne suoči sa zločinom i ne odgovara svako ko ga je počinio, a društvo to osudi, a ne nagrađuje i relativizira, mogućnost ponavljanja zločina kao moralno i historijski odobrenog i prihvatljivog jeste velika samo sa mnogo tragičnijim posljedicama. Umjesto zločinaca proganja se vrlo revnosno Gospođa Fata Orlović koju su prvo protjerali, pa joj u dvorištu njene kuće izgradili crkvu i uz svaku slavu joj pjevaju čeničke pjesme pod prozorom. Nju tuže oni koji su je protjerali i koji su blagosiljali izgradnju crkve. Eto, to je katarza i pomirenje na ekonomskim odnosima u režiji M. Dodika. A on uporno govori kako on nije učestvovao u tome, ali sutra neće moći reći da nije u ovome učestvovao. A TO i OVO ima iste ciljeve. OVO je samo nastavak rata i nastavak zločina. U prvom dijelu su oni drugi (Mladić i Karadžić) bili glavni, a sada je on nesumnjivi gazda.(2007.)

8.4. BOSANSKI RATOVI U NASTAVCIMA (II)

Za mnoge u Bosni i Hercegovini i one oko nje, pitanje njene budućnosti jeste jedno vrlo rastegljivo pitanje. Odgovor na to pitanje podrazumijeva poziciju onoga ko želi da dadne odgovor. Nakon presude Međunarodnog suda pravde u Hagu, a vezane za tužbu BiH protiv Srbije i Crne Gore za genocid, kao da je pukao grom i ponovno jedno ogromno razočarenje, emotivni naboj i rezignacija su se naselili u BiH.

Upravo nakon presude koja je države Srbiju i Crnu Goru oslobodila barem toga da su izvršioci genocida, ali nije negirala da u njemu nisu učestvovali, još kako, jedna od optuženih - Crna Gora je potpisala Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju sa EU. Oli Ren zadužen ispred EU za politiku prijema novih članova je prvo potpisao Sporazum sa Crnom Gorom, a potom došao u Sarajevo i rezigniranim i uvrijeđenim ljudima iz BiH u nekoliko intervjua pokušao da objasni potrebu da BiH obavi reformu policije i još nekoliko uvjeta kako bi imala „evropsku perspektivu". U protivnom, ako se ne postigne kompromis „ovdašnjih političkih elita" nema ništa od potpisivanja sporazuma kojeg su Crnogorci već potpisali, a to isto i očekuje i „drugo oko u glavi"- Srbiju.

„Strane u sukobu" formula koja tuži žrtvu, jer da se nije branila ne bi nikoga od napadača ni ubila- prema tome: kriva je što se branila!

U ovom nabrajanju ne želim nimalo da budem ni patetičan, ni ciničan, niti da pametujem o ovoj temi više nego što to osjeća obični građanin u napaćenoj južnoslavenskoj državi Bosni i Hercegovini. Želim samo da kroz ovaj slučaj rekapituliram neke stavove koje sam ranije iznosio u ovoj kulumni, u posljednjih nekoliko godina našeg lista „SaBah". Naime, slučaj (ne) potpisivanja koincidira sa presudom u Hagu više kao metafora i uticaj Više Sile jer, stvari se žele „ogoliti" do krajnjih granica. Naime, pažljivija analiza bi nas usmjerila na razmišljanje da su naša očekivanja (očekivanje Bosanaca i Hercegovaca, a Bošnjaka prije svega) nerealna, neusklađena sa „trendovima vremena" i pošto se ponavljaju od 1992. godine, u ovom ili onom obliku, nužno je ukazati na svu pogubnost takve jedne nerealnosti. Naime, u više navrata je zorno pokazana skoro pa cinična preciznost Evrope u nečinjenju ničeg efikasnog u zaustavljanju agresije i genocida u BiH, te otvoreno podržavanje nekih najuticajnijih članica EU, Srbije i Crne Gore u jednom kontinuitetu. Sjetimo se epizoda sa Miteranom, generala Mekenzija, Moriona, posmatrača u bijelom čija je neutralnost i higijeničarska nepristrasnost, kao proklamirane osobine, bila u takvoj suprotnosti sa bolom i žrtvama napadnutog. Izjednačavanje „strana u sukobu" jeste direktno negiranje prava na odbranu, jer da se Bošnjaci nisu branili ne bilo „strana u sukobu", a ofanzivne i osione žrtve na agresorskoj strani ne bi ni postojale, ali ne bi onda tim slijedom razmišljanja postojala ni BiH, niti Bošnjaci u njoj. To je prva impresija i sistem (evropske) nagrade i kazne. Činom potpisivanja, Podgorica je nagrađena ne za kooperativnost, izlazak iz SRJ odnosno SCG, nego je nagrađena za ratove u kojima je učestvovala sa vojskom, policijom, boreći se na teritoriji drugih država i ubijajući u ime istog cilja kojem je težio i zvanični i nezvanični Beograd. A čak je i u svojoj, dobrim dijelom kompromisnoj, presudi i Sud u Hagu utvrdio saučesništvo - ako ništa drugo. A bez saučesništva i materijalne pomoći SCG snage bosanskih Srba ne bi mogle ništa da urade. Logistička i pomoć u ljudstvu, moralno bodrenje zločina, isporučivanje Bošnjaka organima RS-a, nestanak ljudi itd., sada je „sankcioniran" na način da je Crna Gora već u prednosti u odnosu na proces pridruživanja BiH.

SCG evropski blagoslov, a za BiH evropsko prokletstvo (odavno)

Oni koji su bili saučesnici RS- u u genocidu u Srebrenici, kojeg niko više nema pravo da negira, dobili su evropski blagoslov, a Bosni i Hercegovini je ostavljena RS da opstruira svaki pokušaj pridruživanja. Dakle, oni koji su proglašeni da su izvršili genocid u Srebrenici se blagonaklono gledaju i od imaginarne „države BiH" se traži da ispuni uvjete. Zanimljivo je da u traženju „ispunjenja standarda" niko iz EU ne gleda sve rogobatne strane neefikasne i opstruirajuće struje koja dolazi iz RS-a nego pretpostavljaju državu BiH u punom kapacitetu. A oni imaju svog Visokog predstavnika u BiH sa Bonskim i drugim ovlastima da prevaziđe svaki problem unutar BiH. Ne, sada mu je rečeno da se trebaju „vlasti u BiH" osposobiti. I on, koji sjedi u Sarajevu, priča isto kao i njegove kolege koje dolaze iz Brisela.

BiH nema (trenutno) evropsku perspektivu!

To političari iz BiH treba da problematiziraju, te da ponude i druge varijante za uspostavljanje narušene ravnoteže unutar BiH u kojoj su, ako ne dođe do ubrzanog pridruživanja BiH EU, ugroženi elementarni uvjeti sigurnosti jer su sa svim potezima osokoljene snage destrukcije u BiH, pa nije slučajno da se pojavljuju grafiti sa najcrnjim porukama i, kao veliki izazov, moglo bi se uzeti i suđenje Gospođi Fati Orlović, smjene bošnjačkih funkcionera i prijetnje referendumom o otcjepljenju od BiH, za kojeg je prikupljeno preko 50.000 potpisa. Sa ovim potezima iz Brisela, sasvim sigurno, na daju se poruke koje bi se trebale očekivati i ne čuje se „vapaj" druge Velike Gospođe, Karle del Ponte, da se Srbija ne treba približavati članstvu Uniji jer sa veličanjem ratnih zločinaca kao nacionalnih heroja „nema potrebnu kulturu". Kako je to lijepo i odmjereno rekla Gospođa del Ponte, koju su suđenja i opstrukcije u Hagi, česti boravci na terenu, uključujući i velike dženaze i posjete masovnim grobnicama, iscrpile, ali, čini se, nju je više iscrpio svijet u kojem ona živi i koji joj, kao Svijet Zapada, ne nudi mogućnost da se ostvari pravda. Čak, naprotiv!

Za to vrijeme Milorad Dodik, koji postaje ne samo glavni gazda nego i glavni ideolog, nudi varijantu „spasa BiH" opet u stilu ili- ili: Ili Federacija ili ništa! Sa federacijom bi bilo legalizirano ime „republika" od RS-a i sa takvim ustavnim aranžmanom njena bi se pozicija definitivno učvrstila. Ovako,

presuda u Hagu, makar koliko nam se činila nepravednom, otvara razne mogućnosti. Ono što fali u ovom trenutku u BiH jeste precizno upoznavanje ljudi sa sadržajem presude i da se vide daljnji koraci koji bi se trebali preduzeti.

Traganje za novim odgovorima primjerenim (lošoj) situaciji

Ako je ovo otezanje, a otezanje mora da ima „razlog", a dobre povode za razloge daje, i zato mu se to tolerira, već rečeni Dodik, onda se moraju dati i novi odgovori na takvu situaciju. Nije samo odgovor u inicijativama za eventualno ukidanje RS-a, nego u igri moraju biti i sve moguće varijante, uključujući i potragu za alternativnim načinima i alternativnim asocijacijama kako bi se uspostavio toliko ptorebni balans. Lobistički centri po Evropi, ali i po USA , moraju da se aktiviraju te da se obnavljaju i stara prijateljstva i boravak BiH u članstvu i drugih moćnih država. Takve inicijative se moraju prezentirati i Evropi, koja je do sada mogla primiti BiH u EU i tako u svom članstvu amortizirati sve probleme koji su ovoj državi nametnuti i modelom u kojem su Evropljani učestvovali vrlo aktivno. Sporazum iz Dejtona po svom sadržaju i i principima jeste evropski etnički model i nije slučajno da je potpisan u Parizu.

Na dan 14. marta se navršilo tačno deset godina od prerane smrti jednog od najvećih u Bošnjaka u ovom smutljivom vremenu – Alije Isakovića. Kao ilustraciju za ovu temu pomenimo riječi tog Intelektualca: (Genocid je dozvoljen- naslov teksta) „Evropa, Savjet sigurnosti i Sjedinjene Države dozvoljavaju genocid. U pitanju je samo ko je žrtva. Izvršilac može biti ko može. Postoji iskustvo o tome. Nema danas na svijetu naroda kojem nije dozvoljeno da se brani, osim ovog evropskog, bosanskog, bosanskomuslimanskog. Tako moćnici postaju saučesnici u zlodjelu. Genocid je bio uračunat već našim priznanjem za koje smo položili ispit prema propozicijama tog Svijeta koji se sada iščuđava posljedicama. Stoga je to iščuđavanje licemjerno...Jasno je, da svijet očekuje da mi budemo samo kusur u velikoj trgovini...Evropa je s tihim čuđenjem i nelagodom priznavala naše multicivilizacijske prednosti, ali joj je lakše da u jednom hipu žrtvuje Bosnu i Bosance nego da se sama mijenja." Objavljeno u listu „Dani" u Sarajevu, 20.02.1993. godine, a iz njegove sjajne knjige „Antologija zla." Bilo bi čudo da je BiH prije Slovenije, Hrvatske, Bugarske, Crne Gore, Srbije ušla u procese pridruživanja, a ovako ostaje samo i nakon svega – da se ibretimo na svoje ibrećenje. (2007.)

8.5. HORORI KAO USPAVANKE?

Okupljanje grupe četnika pod zastavom na kojoj je pisalo „Jedinica Jezdimira Dangića" u Srebrenici, u povodu obilježavanja stradanja srpskih vojnika i civila Podrinja, dan nakon još jedne tužne godišnjice genocida u ovom gradu, prošla je gotovo nezapaženo. U vrijeme velikih ljetnih vrućina ukupna zanimanja za Srebrenicu kao da splasnu onog trenutka kada se ljudi raziđu sa Dženaze koja se svake godine klanja identificiranim žrtvama srebreničkog genocida. Kao i sa svake dženaze brzo ljudi pohite da ovjekovječe životni ciklus koji se nudi u komoditetima raznih varijanti: pa čak nakon progona i izbjeglištva koji se nudi i na raznim stranama svijeta. Daleko od toga da bi se živući ljudi trebali stalno opterećivati sa smrću, ali ona kao da postaje planetarni usud u jednom smutljivom vremenu.

Jesu li četnici i ustaše bili fašisti?

U vrijeme kada cijeli svijet (još uvijek) ima čvrst stav spram fašizma, njegovih nosilaca i kolaboracionista, te da nema redigiranja svjetske historije kada je antifašizam u pitanju, na području Jugoistočne Evrope stvari nisu baš takve. Naprotiv, tu se historija ispisuje uvijek i iznova, a sve u zavisnosti od trenutnog odnosa snaga „na terenu". I dok se negiranje holokausta, pa time i zločina počinjenih u Drugom svjetskom ratu, tretira kao krivično djelo u većem broju zemalja Evrope i USA, dotle se zločin koji je počinjen u dva navrata na istom prostoru Podrinja, sa lokacijom u i oko Srebrenice, tretira, u najmanju ruku, kao sukob „zaraćenih strana". Zašto kažemo drugi put? Pa, isključivo zbog toga što je u Drugom svjetskom ratu Bosna i Hercegovina predstavljala istu metu potkusurivanja tri fašizma: onog međunarodnog- njemačko, italijanskog, austrijskog, te "domaćeg": srpskog, oličenog u četničkom pokretu kao osnovnom, te hrvatskom – ustaškom. Ova potonja dva su napravili i međusobnu kolaboraciju i čvrstu kolaboraciju sa onim međunarodnim, odnosno onim koji je došao "sa strane". Upravo rečeni major, iliti četnički vojvoda, Jezdimir Dangić, rođen je u Srebrenici, nakon što je sa svojim žandarmima ispratio kralja Petra u London, pridružuje se pokretu Draže Mihailovića. Kao čovjek od visokog povjerenja se šalje u Istočnu Bosnu sa zadatkom stvaranja i širenja četničke organizacije u tim krajevima. Ubrzo postaje i komandant svih četničkih jedinica u Istočnoj Bosni. Pod njegovom komandom je bilo oko hiljadu ljudi, smještenih

na prostoru između Višegrada i Bijeljine. Odmah je započeo mobilizaciju srpskih seljaka u svoje odrede. Ostaje za precizniju historijsku analizu činjenica da su, nakon sporazuma o saradnji sa partizanima i preventivnog zauzimanja od strane Dangićevih četnika Bratunca, Srebrenice, Vlasenice, Olova, Rogatice, Foče, Goražda i Čajniča, učinjeni neviđeni zločini ubijanja i protjerivanja, prije svega muslimanskog stanovništva. To je ponovljeno i kada su 1. decembra 1941. godine Italijani u Foči prisilili ustaše da napuste ovaj grad, da bi ga predali 5. decembra Dangićevim četnicima koji su do 21. decembra pobili više od 8.000 civila. Koincidencija brojki (više od 8.000) sa Srebrenicom 54 godine kasnije (1995. godine) jeste sve samo - ne slučajnost. Sljedeća historijska činjenica, također, otvara pitanje koincidencije ta dva, naizgled, vremenski udaljena historijska događaja. To je svirepost u likvidaciji, te nikada do kraja ostvareno pokajanje za zločine koje su činili tada Dangićevi četnici, ali i ljudi iz tih krajeva prema svojim komšijma. Osim Dangića, koji je strijeljan 1947. godine, malo je njih ikada odgovaralo za zločine počinjene nad hiljadama ljudi koji su svirepo klani, a leševe je nosila "Drina krvava".

Zločini – vojničke "pobjede"?

Današnji psihološki profil Dangića i, recimo, Mladića, pokazuje dosta sličnosti čak i one fizičke. I jedan i drugi su monstruozne zločine u svojim izvještajima prikazali kao vojničke pobjede. Kao vojničku pobjedu i danas svi istaknuti političari u RS-u tumače događaje iz nedavne prošlosti, a rehabilitirajući četničku organizaciju, koja je zvanično registrirana u Brčkom, oni, praktički, prihvataju kao "pobjedu" i djelovanje Dangića, Kalabića, Mihailovića. Uostalom, spomenici svima njima niču po RS-u, a postrojavanje jedinice sa nazivom upravo tog jednog od zločinaca iz prošlog rata samo govori da i među takozvanim "običnim narodom" živi taj kontinuitet. "Vlastita" policija je pojavu likova Mladića i Karadžića na majicama mladih u Srebrenici okarakterizirala kao normalnu stvar, jer je dan prije na komemoraciji i Dženazi u Srebrenici, kao, viđeno likova Nasera Orića na majicama "suprotne strane". Pa, kao, ako tada nisu preduzimali ništa šta će sada. Ne treba ni naglašavati da je na komemoraciji u Srebrenici dan kasnije govorio i uvijek prisutni Milorad Dodik, kojemu nisu smetale ni četničke zastave ni majice sa likovima ONIH koje bi "on rado uhapsio kada bi znao gdje su". Eto zašto je, između ostalog, potrebna policija entiteta i zašto se ona uporno zadržava po cijenu da BiH i "sto godina ne uđe u EU".

Naravno, za jake ostatke nastavljača velikodržavnih projekata u BiH zaista i nije važno hoće li BiH ikada ući u EU. Važno je da TAMO uđu Srbija i Hrvatska. A svi Bosanci i Hercegovci, oni bezalternativni, moraju znati da postoji jedna zakonitost kada je riječ o velikodržavnim aspiracijama na njihovu domovinu: ne može postojati samo jedan od tih projekata. Oni funkcioniraju i hrane se po principu spojenih posuda i samo treba posmatrati situaciju i prepoznavati njihovo ispoljavanje. Najnoviji modaliteti tog ispoljavanja jesu podsticaj i podrška u traženju trećeg entiteta (hrvatskog) od strane nikoga drugog nego Milorada Dodika, jer bi njemu eventualno postojanje i priznavanje tog entiteta donijelo veliko rasterećenje, a pitanje naroda na samoopredjeljenje, uključujući i otcjepljenje, bi se odvijalo po principu poznatih ratnih kolaboracija. I bez zabune i bez dvojbe: zajedno - kolaboracije koje su bile i u Drugom svjetskom ratu, a i u nedavnoj agresiji. Njih povezuje podjela BiH i to je realnost s kojom se valja suočiti. Dangić je ostavio u amanet svojim nastavljačima nedjela koje je počinio sa svojim jedinicama 1941. godine i stalnu borbu o pripajanju krajeva, kojima je on komandovao, Srbiji. I to ostaje cilj kojeg otvoreno zagovaraju i Šešeljevi radikali u Srbiji, ravnogorci u BiH, ali i sve političke opcije u RS-u. Sama činjenica da nema ograđivanja od zločina koji se u kontinuitetu čine dovoljno govori o ozbiljnosti i potrebi stalnog opreza.

Ikonografija i stare (strašne i za strašiti) priče

Zato je potrebno stalno o tome pričati, baš kao što se mora analizirati i nastojanje premijera Hrvatske, dr. Ive Sanadera, koji podstiče ubrzanje procesa prijema i Srbije u EU. Zanimljivo je da niko od njih ni iz Beograda ni iz Zagreba ne predlaže jedino ispravno i održivo rješenje za BiH: da ona bez ikakvog uvjetovanja i sa aranžmanom kojeg nije proizvela (Dejtonskim) uđe u članstvo EU. I da je onda u evropskom okrilju, oslobođena iracionalnosti i mitomanije, ali i stalnog paternalističkog i skrbničkog pristupa dva "brižna" susjeda. Ovako, ikonografija u BiH često je prepuna starih i nikada do kraja ispričanih priča u kojima se stalno otvaraju novi popravni ispiti, ispravljanje nekih "grešaka" iz prošlosti, osveta za bune i dahije itd. Ono što se otvara kao urgentno pitanje jeste odnos prema bliskoj i daljoj prošlosti, jer ne može odnos prema fašizmu biti dvojak ili trojak. Tu se, po mom mišljenju, nalazi i veliki dio razloga ponavljanja brutalnosti koja nije adekvatno kažnjena. Jer, i danas se to ponavlja na određen način: u Hag i na domaće sudove na jedvite jade odlaze eventualno komandanti,

ali izvršioci, direktni egzekturi, koljači iz "navike, ali i sadističke ostrašćenosti" opet se kao i 1946... 1950... i u ovo vrijeme kreću među povratnicima. Kako je moglo da reagira srce majke kojoj su ti isti četnici, dobrovoljci, ali komšije, ubili sinove, cijelo muško sjeme zatrli, kada je vidjela njihovo postrojavanje u Srebrenici samo dan nakon Dženaze, kada su se neki ljudi iz bijelog svijeta zaklinjali da poslije Srebrenice 1995. godine nikada više Srebrenica. Jesu li oni znali za Dangića i krvavi oktobar, novembar i decembar 1941. godine? Ma jesu, znali su, ali i tada Pravda nije bila izvršena. Pa su krvnici, valjda, mišljenja da je ne treba ni izvršavati i da se nekažnjeno mogu ljudi ubijati, silovati i paliti i nakon toga – nikom ništa! Puj- pike! Mir- mir- mir niko nije kriv! Ili: Svi su krivi,a ponajviše oni koji su preživjeli od Bošnjaka i ono tada i ovo sada. I još se drznu da se vraćaju u RS, koja je ratni plijen, a valjda se u ratni plijen ne dira. Bar tako kažu nepisani zakoni iz neolita, a pomalo i iz vremena inkvizicije i krstaških ratova. Ovo što se desilo SADA nazvalo se genocidom, a sa genocidom je isto kao i sa holokaustom: krivično djelo je njihovo i negiranje, ali i njihovo nepominjanje onda kada to treba pomenuti radi sjećanja. Očito je da mnogi i u Srbiji i u RS-u, posebice, pjevaju omladini uspavanke u desetercu i sa horor sadržajima kao poželjnom obrascu ponašanja u budućnosti.

Jezdimir Dangić

Ratko Mladić

Zločin i kazna. Komandanti krvavih pohoda nad Bošnjacima Srebrenice i Podrinja: 1941. i 1995. godine. Oba su rođeni u BiH (Srebrenica i Kalinovik), a oba su izvršioci naloga iz Beograda za ubijanjem i etničkim čišćenjem njihove domovine u cilju pripajanja velikoj Srbiji. Dangić je strijeljan 1947. godine, kada je Mladić imao 5 godina, Mladić se od 2001. godine nalazi u bjekstvu. Oba zaslužuju nazive krvoloka i najvećih zločinaca. Bošnjaci konačno treba da znaju te likove. (2007.) Naravno, u međuvremenu se i Mladić, kao i cijelo ratno rukovodstvo ratne tvorevine Republike Srpske, našao u Hagu, gdje se i dalje „sveti" za bunu protiv dahija.

8.6. PAMĆENJA I MEĐUGENERACIJSKA DOPISIVANJA

Dok u Bosni i Hercegovini traju prave tropske vrućine i svako traži njemu pogodnog hlada, kao da su neka zaista vruća (i prevruća) pitanja odavno gurnuta u sigurniju zavjetrinu da bi se njima mogli (valjda) baviti neki budući Bosanci i Hercegovci. Od Dejtonskog sporazuma traje to svojevrsno „dopisivanje" sa generacijama koje tek dolaze, odnosno tada je to nagoviješteno, u tretiranju Dejtona kao kompromisnog kompromisa kojim je odbranjena ideja BiH, a buduće generacije treba da se izbore i za neku njima objedinjeniju BiH. Čak se ne čini upitnim da se takva poruka prenese generacijama koje će doći, ali se čini upitnim da li su sadašnje generacije Bosne i Hercegovine svjesne svoje povijesne odgovornosti za stanje i opstanak BiH. Iz ovih svih procesa u kojima se Bosna i Hercegovina našla od vremena proglašenja svoje histrorijski potvrđene, dakle obnovljene, nezavisnosti i samostalnosti, mogu se izvući neki elementi koji nisu baš svakodnevni predmet razmatranja. Ti elementi su vezani za pojam etničkog kao vrhunski pojam i podjela, ali, i u ovom trenutku, jedini i realni koncept održavanja BiH.

Mnogo je toga pod „historijskim tepihom"

Ovo je jedno od pitanja koje se gura pod „historijski tepih" i pretpostavlja da će generacije koje tek stasavaju moći iznaći čarobnu formulu koja bi zamijenila sadašnji, skoro jedini, koncept „konstituvnosti". U teoriji ima dosta modela koji bi se mogli propitivati na primjeru BiH kako bi se već danas pravile realne pretpostavke za budućnost. Nedostatak takvih vrsta procjenjivanja dovodi do neplanskog (najčešće stihijskog) vođenja politike koja se (opet) najčešće shvata kao borba za pozicije i vlast. S obzirom na situaciju u Bosni i Hercegovini, koja je dramatično etnicizirana, onda je jasno da se ova borba vodi unutar pojedine nacionalne skupine. Često smo pominjali jednostavnu formulu Bosne i Hercegovine i Bošnjaka, ali nije zgoreg uvijek je ponavljati sve dok ne uđe u svakodnevnu upotrebu kod Bošnjaka. Ta formula je: nema Bosne i Hercegovine bez Bošnjaka i nema Bošnjaka bez Bosne i Hercegovine. Ova, naizgled, centralistička i unitaristička formulacija samo tako može izgledati u zluradosti komentara onih koji stvarno ne žele da BiH postoji. Navodno „svojatanje" BiH od strane Bošnjaka, što je česti odgovor onih koji navijaju za Srbiju i Hrvatsku ne samo u sportu, ima svoju drugu, sasvim suprotnu

dimenziju. Ta suprotna dimenzija jeste nikada do kraja prihvaćena činjenica da je matičnost njihove države isključivo i bez ikakvih alternativa vezana za Bosnu i Hercegovinu. Naprotiv, oni ne samo „maticu" u smislu njihovog statusa dijaspore, vide kao prvu i jedinu domovinu (Srbiju i Hrvatsku), a to što su se našli na dijelu teritorije koji se zove Bosna i Hercegovina samo je povijesna „slučajnost" koja se pokušala ispraviti u posljednjem ratu. I to što to nije do kraja uspjelo njih ne ometa da nastave kao da se ništa nije ni dogodilo- sadašnji (Dejtonski) aranžman se smatra samo „nužnim zlom" koji će, prije ili poslije, proći. Izjave poput one da Hrvati u BiH nisu nikakva dijaspora nego dio Hrvatske koji trebaju odlučivati i na referendumu građana ove zemlje o uključivanju u EU samo treba, valjda, da dokaže koliko je stalo čitavoj jednoj velikoj populaciji kada će npr. BiH ući u EU. Ili izjava M. Dodika da, ako treba, neka „stotinu godina" dođe do zastoja u pregovorima BiH o pridruživanju sa EU, također, govori o istom. Još ako se tome pridoda eventualna bošnjačka nezainteresiranost, onda, svakako, nema perspektive cijela priča o BiH. Zato se mora stalno govoriti o identifikaciji BiH i Bošnjaka kao „motorne snage" i jedinog stvarnog generatora borbe za cjelovitost BiH.

Generiranje generatora

Naravno, taj generator će puno lakše raditi ako ga podupiru bosanski Srbi i bosanski Hrvati i „ostali", odnosno kada bi građanski koncept pobijedio. Onda bi se sasvim normalno razvijao toliko potrebni državni patriotizam i probosanski (bosansko- hercegovački) identitet. Upravo djelovanje velikodržavnih koncepata u miru ima svoj osnovni cilj u sprječavanju formiranja građanskog koncepta BiH i sprječavanju bilo kakvog državnog patriotizma kao najšireg pokreta, makar kakav sadržaj da on ima. Posebno mjesto i 12 godina nakon Dejtona, predstavljaju novi „borbeni rovovi" u kojima se zašančila ideja potencijalne podjele BiH. To su sport, kultura, privreda, obrazovanje, kao i koncept državne (nacionalne) religije- da izdvojimo samo neke najvažnije. Ujedno, sklon sam tvrdnji da nema, praktično, niti jedne oblasti organiziranog društvenog života da nije na ovaj ili onaj način zahvaćena sa tvrdim pozicijama formiranja identiteta izvan BiH, ali sa jakim naglaskom da je „patriotski dug prve vrste" da se i teritorija BiH (kao geografsko – fizički pojam), na kojoj se nalazi većinska skupina bosanskih Srba ili Hrvata, tretira kao dio susjedne države. Ono što je, također, vrlo simptomatično jeste da se taj stav najmanje

može prepoznavati u političkoj retorici, mada servilnost i sluganstvo (ili narodski rečeno „uvlakačstvo") spram vlasti „matice", koja i najavljeno i nenajavljeno dolazi u BiH ili vrši javne ili tajne pozive za dolazak u Beograd ili Zagreb, nekada predstavlja zaista karikaturalni oblik poniznosti. Biti viđen na prijemima i prijamima i u Beogradu i u Zagrebu dokaz je vlastite političke veličine, jer položaj u nacionalnom liderstvu u BiH dobrim dijelom zavisi i od materijalne, logističke, ali i političke pomoći Beograda i Zagreba. Mnogo više nego što na to može da ima uticaja neka probosanska ideja ili mišljenje iz Sarajeva. U alternativnim „prijestonicama" (Banja Luka i Mostar) Sarajevo se doživljava kao nešto što vuče unutarizmu i pogubno djeluje na ostvarivanje „svetih" nacionalnih interesa. Izgradnja srpskog i hrvatskog identiteta u BiH traje intenzivnije od sredine XIX stoljeća .

Kako će i sa kojim osjećajem Srebrenica da uđe u povijesno pamćenje?

Za ovu našu temu više ta činjenica izgradnje hrvatskog i srpskog identiteta nije toliko ni upitna, čak, naprotiv, ona se stalno pojačava, koliko je upitna utemeljenost ove osnovne ideje BiH i Bošnjaka koja se mora bezrezervno i dosljedno provoditi. Kao baštinici i osnovni nosioci (a ne i eksluzivci) ideje BiH kao cjelovitog prostora bez zadrške, Bošnjaci moraju da izgrađuju takvu vrstu identiteta koja će uvijek ostavljati prostora prihvatanju saradnje i savezništva na očuvanju potvrđenog opstajućeg i samoodrživog koncepta BiH kao zajedništva različitosti, a u kriznim situacijma da učine mnogo veće napore da se ideja sačuva. I da progutaju mnoge gorke pilule i istraju pred iskušenjima. Bošnjaci to nikada u historiji nisu mogli sami da urade, ali uvijek u historiji su podnosili najveće žrtve za tu ideju . U Beogradu se, u ozbiljnim naučnim krugovima, vode polemike oko toga da u historijskim sjećanjima treba učiti da su (i) zločini (genocid u Srebrenici) dio njihove historije i grupnog nacionalnog identiteta. Kao što kaže profesor Todor Kuljić: „proces prevladavanja prošlosti teži da prihvati i sjenke prošlosti kao integralne dijelove nacionalnog idetniteta, te da uklanja otpore koji se javljaju prilikom priznavanja neuporedivosti zločina i činjenice da su ih počinili predstavnici pripadajuće(moje, naše...) nacije." Bošnjaci, također, imaju pred sobom historijsku dilemu: na koji će način u svom historijskom pamćenju i svom identitetu sačuvati i zločin i genocid u Srebrenici? Upravo, pred godišnjicu ovog genocida, mnogi se još uvijek pitaju – genocid, šta to bješe? I daju odgovor da je to nešto što se dešava negdje drugdje i nekome drugome. (2007.)

8.7. VELIKA (KUPO)PRODAJA VREMENA

Jedno vrijeme sam se preispitivao da li uopće ima smisla pisati išta više iz tzv. bosanske vizure svijeta. Pa sam čekao da se dese brojna najavljena čudesa i promjene. Skakutali su dodađaji sve u stilu već poznatih BiH događanja: tresla se gora rodio se miš. Prvo je dugo najavljivan izbor „prvog u Bošnjaka", ako bi se takvim moglo nazvati biranje predsjednika SDA. Nakon što je izabran stari- novi predsjednik najveće bošnjačke stranke, došlo je do jedne od rijetkih ostavki koja je data skoro 'nako, što znači bez adekvatnog obrazloženja, nego više kao iznuđeni potez u slučaju izbora Tihića. Nedžad Branković je otišao na jedan od neiskorištenih odmora, iz nekih od prethodnih godina, i kao i svaki čovjek koji je imao toliko posla da čak ni godišnji odmor nije iskoristio sada uživa i posmatra situaciju u kojoj je izabran novi mandatar (Mustafa Mujezinović), a sve u situaciji kada treba drastično smanjiti budžete svih instanci u Federaciji. To znači da se makar preko pregovora sa MMF-om za stand bay aranžman pokazuje da je recesija zahvatila i BiH, mada su se na početku, od ozbiljnih ljudi, čuli komentari da BiH ne bi trebala biti zahvaćena ekonomskom svjetskom krizom. Međutim, drastično smanjenje broja radnih mjesta, smanjenje prihoda od poreza i drugi lančani događaji, pokazali su da je procjena najuticajnijih ljudi bila potpuno pogrešna. Često su i veliki i mali ljudi u BiH, a, naravno, posebno u Sarajevu, postavljali pitanja novom Visokom predstavniku oko korištenja bonskih ovlasti koje stoje na raspolaganju onom koji dolazi u BiH u ime međunarodne zajednice. Prilikom njegovog boravka na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu i autor ovih redaka je mogao da čuje obnovljeno postavljanje ovog pitanja ovom simpatičnom koruškom Austrijancu. Gospodin Inzko je u svojoj diplomatskoj karijeri boravio u Beogradu i naučio poprilično dobro da govori južnoslavenski jezik sa naglaskom na srpskom ekavskom akcentu, ali onako kako je to nekada govorio Tito. Njegovi diplomatski odgovori na pitanja oko bonskih ovlasti često su se svodili i na šatrovačke varijante diplomatije: kao, što vi svi ne koristite svoje bonske ovlasti i počistitite korita rijeka u BiH, zašto glasate za te političare koje tražite da ja smijenim i tako dalje. To nisu male stvari i rezoni zašto i kako koristi ovlasti, ali, eto, ljudi u napaćenoj Bosni, naučeni da uvijek imaju još nekoga iznad sebe kao vrhovnog zemaljskog autoriteta, voljeli bi da neko drugi napravi i korekciju njih samih. I bez velikih analiza je jasno da je hibridno stanje uspostavljeno Dejtonskim sporazumom o miru

(naglašavam ovo „o miru"), a ne o državi i njenom funkcioniranju, proizvelo brojne otvorene mogućnosti manipulacije sa idejom Bosne i Hercegovine. Naime, pažljivijem analitičaru nije promaklo da su najviši dužnosnici BiH i rekli da je Dejton odbranio ideju Bosne i Hercegovine. Od tog historijskog dana 1995. godine je proteklo evo, skoro, punih 14 godina, a da se stvari oko tumačenja ideje nisu pomakle sa osnovnog polazišta.

Ogađivanje BiH

Svođenje BiH na ideju, uniju, virtuelnu konstrukciju ili nešto što se „raspada", postaje otužni dio svakodnevnice. Strahovita agresivnost koju pokazuje Milorad Dodik u posljednje vrijeme se i u BiH i izvan nje tumači kao personalna agresija čovjeka koji je optužen za veliki kriminal, pa se zato sada vadi sa nacionalističkom retorikom. S obzirom da svi događaji u BiH imaju svoju stvarnu, sakrivenu i strategijsku stranu, mislimo da je u samom startu ovakvo objašnjenje nedovoljno. Zamajavanje i iskrenih Bosanaca i Hercegovaca (a među njima je najviše Bošnjaka, a nije nezanemarljiv broj i onih drugih i to se nikada ne smije smetati s uma, ma s kakvim emocijama i frustracijama bilo ko pristupao analizi BiH zbilje) sa personalizacijom Dodika, do jučer Čaviće, Mikerevića, Plavšićke, Karadžića... odvlači pažnju od usaglašenih i koordiniranih pokušaja da se BiH ogadi i Bošnjacima i svim iskrenim Bosancima i Hercegovcima iz reda Srba, Hrvata i ostalih građana. Valja zapamtiti neke, u historiji potvrđene, zakonitosti ove male državice. Jedna od njih jeste da Bosnu (u kasnijem nazivu Bosnu i Hercegovinu) nisu uspjeli da vojno pokore i osvoje i prisvoje brojni zavojevači, jer je ona imala uvijek jedno unutarnje jezgro koje bi se moglo uvjetno nazvati bosansko (iz bosanskog je izvedenica i bošnjačkog) koje se tome odlučno suprotstavljalo i unutarnju BiH multilateralnost vraćala na početne pozicije. Požurivanje koje dolazi kao nalog iz centara za strategije u koje je uključena i Srpska akademija nauka i SPC i vojne i paravojne snage, brojni centri ratnog profiterstva, zavedene dijaspore („rasejanja")- svi ama baš svi, pa i zvanična politika Srbije ma kako se demokratskom zvala, jeste pokušaj da se u predvečerje ulaska Balkana u EU napravi nova geostrateška situacija. Fokus agresivne propagande se nalazi prema Srbima u BiH (koji nisu Srbijanci) i Srbima u Srbiji i dijaspori. Naravno, uz bodrenje „opravdanosti zahtjeva za spajanjem svih srpskih država" (zato i nije slučajno da se RS uporno proglašava srpskom

državom - to je i jedina „država" izvan Srbije), pokušava se isfrizirati i ratno dešavanje u BiH. U personalnom smislu, može laktaškog biznismena Dodika boljeti uho za Markale, Tuzlu, Dobrovoljačku itd. ali u određenom trenutku (koji je sada aktuelan) nalog je da se aktuelizira to pitanje i dovede u sumnju sve što je paradigma genocida i agresije na BiH. Ta priča se ponavlja u Hagu (Karadžić) ali je tretiraju i naučna djela, plaćeni novinski članci u svijetu, ruski i francuski „eksperti" i Dodik je samo ovlaš spominje ali sa efektom koji treba javnosti u Srbiji i u RS-u, ali i cijelom svijetu da skrene pažnju i dovede u sumnju nešto što je već presuđeno i u Hagu i u dokumentima UN-a. Još jedan aspekt cijele propagande nije nimalo zanemarljiv, a on je vezan za uticaj na Bošnjake i one druge Bosance i Hercegovce. Da im posije sumnju, da ih bocka, da sa nemogućom državom dođe do njihovog prezasićenja, jer se igra na kartu vremenena i dugotrajnosti cijelog proscesa. Za običan ljudski život generacija koje su se zatekle (i još su tu) u BiH u periodu 1985-2009. godina, to je ogromno opetorećenje sve da nije bilo ni genocida i agresije i gladi i gubitka najmilijih, gledanja vlastitim očima tragedija, pa i preživljavanja vlastitih. A tragedija je i razdvojenost porodica (dijelova koji se nalaze u Americi, Kanadi, Australiji, Bosni...) i taj faktor vrijeme jeste nastavak agresije na BiH, uz upotrebu stalno novih šokova za inače istanjene živce onih koji su branili BiH kao jedinu domovinu.

Ograđivanje Bosne

Dakle, taj višesmjerni proces propagande prema i protiv BiH (on ima svoj nastavak i u uticaju na virtuelni pojam Međunarodne zajednice koji nije ni blizu isti kao 1985., odnosno 1992. ili 1995. godine) prati i velikodržavni projekat na kojem je svojevremeno i nastala država SHS, odnosno Kraljevina Jugoslavija, ali i prati i najnovija dešavanja. Događaji nakon 11. septembra i promjene paradigme svijeta su dodatno dali snage nosiocima i planerima genocida. Ta snaga je usmjerena ka relativiziranju zločina, njegovog ni u snu nepriznavanja, nego se i dalje barata sa „oslobodilačkim entuzijazmom" i onemogućavanju da BiH postane države. U tom smislu treba posmatrati i činjenicu da je BiH ostavljena na čekanje bezviznog režima u Evropi, čime se nudi svojevrsna evropska palestinizacija BiH. To ograđivanje BiH liči na njeno ograđivanje u ratu da se događaji ne preliju u higijenski „čistu" Evropu. Šta je pisac (ja) htio da kaže ovim tekstom? Bez obzira na agresivnost i

propagande i svih destruktivnih djelovanja, Bosna i Hercegovina će opstati ako postoji na bošnjačkoj, ili probosanskoj, strani dovoljno strpljenja i da nekome ni slučajno ne padne na pamet da bi se rješenje BiH trebalo tražiti u podjeli, makar to povoljno bilo nekim tajkunima, begovskim nostalgičarima ili drugim divanijama i ratnim profiterima. Zato čudi djelovanje određenih boračkih populacija koji svoju frustriranost i neostvarena očekivanja pokušavaju prenijeti na ulice. Njihove frustracije se usmjeravaju prema vladi Federacije BiH, a to je samo jedan entitet u BiH, čime i sami prihvataju stanje podjele. Bitka za cjelovitu BiH je mnogo veći ulog od bilo koje sume sredstava koja se umanjuju zbog aranžmana sa MMF-om. Ovako, zebnja koja se nadvija nad BiH počinje da dolazi i od onih koji su već odavno jedino svjetlo u tunelu nametnute beznadnosti , posebno što se ta zebnja proizvodi i od onih kojima je jedini cilj da se BiH ogadi svojim patriotima. Takva vrsta rezignacije, ovo pišem kao sociolog, ipak mora da ima svoj unutarbošnjački izvor, jer se nikada ni na jednom mjestu ljudi ne okupljaju spontano, još posebno ako na svojim parolama koje ističu imaju ciljeve grupacija koje se, ovako ili onako, bore za vlast. S obzirom da se približava vrijeme BiH izbora - sljedeće godine sve se mora posmatrati i u tom kontekstu. Reklo bi se: ni manje države, ni većih problema.

Epilog

Na probosanskoj strani evidentna je opća rasprodaja vremena koje se jeftino prodaje šutnjom i nesuvislim unutarnjim sukobima. Prateći sina, snahu i unuka u Ameriku, nakon njihove kratke posjete Sarajevu, i gušeći se u unutarnjoj raspoloćenosti, na Sarajevskom aerodromu vidio sam jednog ovdašnjeg političara koji se „vrti" i u zvaničnim i nezvaničnim varijantama vlasti. On je putovao za London sa diplomatskim pasošem, a sekretarica mu je sređivala te „formalnosti" kao što su karta u biznis klasi i ostale stvari koje se ne nalaze na njegovom popisu obaveza. Naravno, sve to plaćaju poreski obveznici kao i njegovo mudro (da ne kažem šta) ...nje po Londonu i ostalim svjetskim destinacijama. Tada mi je sinulo da ni njega ni druge iz tih nedodirljivih krugova koji „brinu" o „ideji BiH" nije briga za bezvizni režim. Za njih je to bezveze tema! Njima nije nikada bolje, a oni će koristiti i borce i zlatne i druge ljiljane da opet njih predlože kao alternativu. Jer, najbolje je biti i vlast i alternativa! A u takvom statusu su svi postdejtonski

vlastodršci BiH. Oni su i vlast i alternativa vlasti i ni za šta nisu odgovorni, poput premijera sa ostavkom kojeg više niko i ne pominje. Kako njima uopće i objasniti velikodržavnu strategiju kada je njihov domet samo vezan za riječi: privatizacija, familijarizacija, donacija i destinacija.

8.8. STADIONSKE I VANSTADIONSKE AKTIVNOSTI

Vandalizam na stadionima i izvan njih je na prostoru Jugoistočne Evrope dostigao razmjere nove sportske discipline koja se dešava izvan stadiona i sportskih dvorana. Naime, po svemu sudeći, ide se bukvalno u „protivnički grad", ali ne da se gleda utakmica u susjednom gradu. Taj ratnički pohod prema onim koji „nas mrze" ništa manje se ne priprema ni u gradovima koji dočekuju razne horde, manijake, grobare, škripare, robijaše, fukare i kako se sve ne zovu (valjda sa razlogom) te navijačke skupine koje spadaju po svim propisima u nevladine organizacije (NVO ili engl. NGO). Dakle, mogli bi se nazvati sociološki organizirane grupe građana, ali i značajni elementi ne samo supkulture zemalja u tranziciji nego i svojevrsni barometar društvenih zbivanja. Ako bi se mogla prihvatiti konstatacija da je najveći broj članova ovih navijačkih skupina i stvarno pripadnik jedne od značajnih solidarnih skupina koje imaju dosta identifikacijskih elemenata , često i unutarnju tajnu i javnu organizaciju, a svaka organizacija i tajna i javna ima svoju hijerarhiju, svoje vođstvo, svoj sistem napredovanja, isticanja simbola , pa čak i vlastite „himne", onda bi se moglo govoriti sve samo ne o slučajno dogođenoj grupi ljubitelja određenog sporta. Ubistvo navijača FK Sarajevo, Vedrana Puljića, u Širokom Brijegu, iznova je uzburkalo političku scenu u BiH.

Nešto što postoji - njega „nema", a čega nema- njega „ima"

Naravno, kada se razmišlja o ispolitiziranim društvima, kakvo je nesumnjivo BiH društvo, onda se, shodno socijalističkoj tradiciji, koja je itekako prisutna, može govoriti i o političkoj pozadini ili političkim mecenama pojedinih klubova koji se nalaze u pojedinim uticajnim političkim strankama. Tako se navijačke skupine (i ne samo one, nego i druga udruženja građana - u formalnom smislu) mogu koristiti u dnevno- političke svrhe, a da to ne dobije takvu konotaciju u zvaničnim reagiranjima. Nažalost, ispunjavaju

se predviđanja koja smo iznosili često i kroz ovu kolumnu, a to je da se uspostavila zakonitost (opstanka na vlasti) u Bosni i Hercegoviniu pred svake izbore, a to je da dolazi do jačanja nacionalističkih retorika i upotrebe raznih grupacija za pritisak da bi se stanje prikazivalo crnim, pa i crnjim nego što to izgleda. Bosna i Hercegovina je odavno kao društvo talac jugoslovenske krize, ali i talac iz ranijih perioda „istočnog pitanja", te koncepta Evrope o nacionalnoj državi. Ako su tenzije spram zapadnih susjeda (Hrvatske) malo splasnule sa demokratizacijom unutar Hrvatske i njene želje za ubrzanim priključivanjem EU, nisu splasnuli apetiti o trećem entitetu. Taj zahtjev nikada nije do kraja razriješen samo je dobivao nove forme. I dok jedan od ideologa takvih projekata (Jadranko Prlić sa grupom optuženom za ratne zločine) u Hagu ima maratonsko suđenje koje se stalno razvodnjava i često se medijski pretvara u suđenje Bosni i Bošnjacima, dotle, čak i strukture paradržavne tvorevine „Herceg Bosne" još uvijek funkcioniraju kao zajednica, pa najvjerovatnije i sa profesionalno zaposlenim koji rade kao da sve to postoji. Odnosno, samo je privid ovo „kao", a težnja bosanskih Hrvata da u svim vladama i zajedničkim institucijama kontroliraju finansije, te privatiziranje banaka u BiH samo govori da su novi oblici kolonijalnog odnosa Hrvatske spram Bosne i Hercegovine (ili barem dijela kojeg je ne tako davno utemeljitelj nove hrvatske države dogovorio sa apsolutnim gospodarem balkanskih ratova - voždom iz Srbije u Karađorđevu) i dalje prisutni. Rasplet koji se očekuje u formi prezasićenosti svih međunarodnih faktora sa problemom (ne) funkcioniranja države BiH ponovno je na površinu izbacio koncept trećeg entiteta. To se otvoreno zagovara u komentaru Tonke Ivankovića na Pinc.com. kao, bolje neka svako gradi svoju kuću, tako ćemo se više poštovati i paziti. I, naravno, odmah se pominje Jugoslavija, jer kao Bošnjaci se ponašaju kao Srbi kada su spašavali Jugoslaviju: „a ne znam ko još uvijek traži neko četvrto rješenje ako to nisu jugo nostalgičari. Njima bi najprije pokazao Bleiburg, stratište i grobnicu ljudskog zločina koji je cijena izgradnje Jugoslavije, a to je sada Bosna i Hercegovina samo u manjem obimu, ali isti narodi." Takva razgradnja Bosne i Hercegovine i njeno uporno poistovjećivanje sa Jugoslavijom (često i Dodik izbacu takvu „bombicu") nije ništa drugo nego pokušaj vraćanja na početak rata. Samo radi podsjećanja zaboravnih, a takvih je sve više, kako što naprasno zaboravljaju tako i što im je svega dosta, rasprave u Karađorđevu su se dešavale PRIJE AGRESIJE na BiH.

BiH je starija i stabilnija od mnogih koji sebe smatraju i „vječnim“ i „večnim“

To je vrlo opasna logika koju, s vremena na vrijeme, upotrijebe i srpski i esejisti i političari. Razlika između Bosne i Hercegovine i Jugoslavije je ogromna i konačno je vrijeme da se zaustave ove špekulacije koje su usmjerene ponajviše prema Bošnjacima, ali i Srbima i Hrvatima, kako bi se u njihovoj svijesti uspostavila analogija sa nemogućim državama. Vi, danas, ako želite, možete pod znak pitanja da dovedete sve države svijeta, jer mnoge su nastale nakon XVIII stoljeća, bilo kao plod formiranja nacionalnih država ili kao plod kolonijalnih i drugih osvajanja. Jugoslavija, odnosno država SHS (kraljevina Jugoslavija) je nastala 1918. godine ne željom Bosne i Hercegovine, koja nije bila upitna - ni u Osmanlijskom niti Austro- Ugarskom carstvu. Zaboravljaju hrvatski autori da je država SHS nastala na temelju požurivanja, prije svega Hrvatske, koja je u ilirskom pokretu imala glavnu riječ, a okoristila se činjenicom da je Srbija bila na strani pobjedničkih sila Prvog svjetskog rata i spriječila da Italija ne preuzme skoro cijelu obalu Jadranskog mora i sa jedne i druge strane. I zato, kada se danas nekome prigovara jugo nostalgija, vrlo je zanimljivo da se to prebacuje ni krivim ni dužnim ponajviše Bošnjacima koje niko nije ni pitao kada je nastajala jedna, u suštini, od samog početka, vještačka tvorevina dojučerašnjih ljutih protivnika iz Prvog svjetskog rata. I jedni i drugi (i Srbi i Hrvati) su u toj državi gledali, porije svega, svoj vlastiti interes i sa različitih pozicija su formirali državu SHS. Sama činjenica da je prihvaćena kraljevska loza iz Srbije da u toj republikanskoj monarhiji - konfederaciji bude na vlasti, govori da se prema Srbima tadašnje rukovodstvo Hrvata (koje se danas slavi) odnosilo poprilično sluganski. O Sloveniji ovaj put nećemo, ali ta tri naroda (njihova vođstva) su formirali državu koja je nastala poprilično „mukte“ u haosu kojeg je iza sebe ostavio Prvi svjetski rat. Dakle, u temeljima i sadašnje države Hrvatske ima puno toga što se isfriziralo, a jedino u čemu se nepobitno slažu (još od sporazuma Cvetković - Maček, pa preko sporazuma Milošević- Tuđman, odnosno Boban- Koljević, danas je to Čović- Dodik) jeste da se Bosna i Hercegovina treba podijeliti između njih. Posljednja verzija (putem tri entiteta) jeste i završni čin drame koja se nameće već toliko godina. Takav model bi bio samo privremen jer se „podrazumijeva“ da bi, u tom

slučaju, vrlo brzo došlo do spajanja dva entiteta sa susjednim državama, a navodni, bosanski entitet bi bio okružen i Bošnjaci i oni koji su s njima ostali bili bi svedeni na geto koji je prethodno temeljito opljačkan, a dugoročno stavljen u vazalski odnos i u finansijskom, integrativnom i svakom drugom smislu, uključujući tu i energiju. Naravno, na „takvo nešto" bi se odmah nakalemila i ideološka objeda ili opanjkavanje, koje je već sada na sceni sa pričom o navodnom terorizmu, e sve u cilju da se ostvari rezervat i izvrši „konačno" rješenje.
Ako se već ne može to uraditi otvoreno, a do jučer i upotrebom najgrubljih ratnih sredstava agresije i genocida, onda se to može raditi u miru. Da takva varijanta uvijek postoji jasno je i kod jednih i drugih- jer se prave opstrukcije svim do sada usaglašenim potencijalnim BiH projektima, kao što je auto put C-5, kao što je prolazak trase gasovoda, kao što je korištenje elektro energetskih, telekomunikacijskih i drugih potencijala. Da postoji zadrška koja čeka svoje povoljno rješenje (recimo referendum koji se najavljuje u RS-u) govori i činjenica da se nikada nije prihvatio jedinstveni obrazovni program, da postoje alternativni modeli obrazovanja, informiranja, povezivanja itd. itd. Svi su upregnuti u proizvođenje nemoguće države, ali svi prilježno liježu na fondove koje uglavnom uplaćuju i u njima najviše participiraju Bošnjaci. To su istine, ma koliko iz udaljenije perspektive izgledalo da postoje drugačiji vjetrovi u Zagrebu, odnosno u Beogradu. Naravno, takvo ponašanje, poznato još odavno, ne amnestira jednu inertnu političku konfiguraciju kod Bošnjaka, ali je pitanje koliko bi svaka druga opcija mogla da bude učinkovitija kada unutarnji odnosi proizvedeni u Dejtonu uvijek obnavljaju početne i polazne elemente nacionaliziranja, a oni, po ugledu na Evropu, stalno vuku ka nacionalnoj državi.

I posna i bosa- i (uz to) prkosna i raskošna - tâ Velika Bosna

Sve je to uredu, reći će neko, ali šta je izlaz i ima li uopće izlaza? Izlaz je u jačanju općemoralnih vrijednosti, ma koliko to idealistički zvučalo. Izlaz je u nuđenju dobronamjernosti novih prijedloga i njihovog usvajanja prije svega kod Bošnjaka i probosansko- hercegovačkih Srba i Hrvata. Udaranje prstom u oko predstavnicima međunarodne zajednice (komentari nakon Butmira najbolje govore o tome) koja se pokazuje kao

neutralna. Za to vrijeme Dodik uporno govori da je ta međunarodna zajednica na strani Bošnjaka- valjda zato što stranci traže barem minimum funkcionalne države koja, ako ništa drugo, ima barem nešto što se zove Vlada države, a to i Bošnjaci žele jer to ima svaka država, uključujući i Srbiju i Hrvatsku. Ali u BiH se takvo nešto, što je odlika države, zove savjet ili vijeće i tu se ne može ništa više uraditi a da se svaki zahtjev za normalnom državom ne proglasi ili za unitarizam ili, kako to Tonko Ivanković kaže da je, jugonostalgizam, pa sljedstveno tome se Bošnjaci proglašavaju za veliko BiH-ance (kao pandan velikoj Srbiji, a kao da ne postoji i ideja velike Hrvatske koja je djelimično i realizirana u jednom kratkom historijskom periodu koji se zove NDH-a). Rokovi koji su dati tada ovise o (poznatom) političkom nedogovaranju (u Butmirskom paketu učestvovao i K. Bilt koji ima iskustva sa BiH, a i BiH s njim?!)? Da li se na taj način pokušava naći efikasno sredstvo za pranje savjesti te iste Evrope: eto, mi smo probali, ali oni se ne mogu dogovoriti. Tako je bilo i u agresiji, sjećam se tih UN i EU posmatrača obučenih u bijelo koji su pedantno bilježili „nemogućnost dogovora", a svaki dan su ginuli i stradali novi ljudi kao zamorčići u čudovišnom eksperimentu sa brojnim „neutralnim" posmatračima. A BiH je opstala zahvaljujući tom svom milenijskom trajanju i opstala je zato što nije nikada bila vještačka tvorevina. Odolijevala je ona i jačim i boljim i bila prkosna od sna. Kao i ta nogometna rapsodija u režiji Miroslava Blaževića, Džeke, Ibišević a, Misimovića... To je taj trenutak bošnjačkog (ako vam je draže čitajte bosanskog) genija koji bljesne uvijek kada se i ne nadate. Valjda je zato i toliko nobelovaca i oskarovaca upravo iz BiH. E, i tu je izlaz - kako god okreneš, u tom potencijalu koji je tu i čeka da bude prepoznat kao dijamant. Prije ili poslije. Bez obzira na stadionske i vanstadionske igre koje traju. I ne samo u Bosni, nego mnogo više okolo Bosne.

9. PRKOSNA OD SNA

„... Gdje li je ta
Odakle je ta
Kuda je
Ta
Bosna
Rekti... „

Mehmedalija Mak Dizdar: Iz pjesme „Zapis o zemlji" (Dizdar, 1996.)

9.1. SVE ISTO JE, ALI NIŠTA ISTO NIJE

Slika vremena: prva

Vrijeme u kojem živimo jeste vrijeme nagovještaja, vrijeme u kojem sve manje vrijede ustaljeni životni kanoni i stilovi. Ono „jučer" postaje daleko istog trena kada se desilo, mada je svakome pametnom jasno da je „jučer", ustvari, sve, pa i ono što će doći. Ali, iluzija koju imamo o neograničenom razvoju je zbog toga što nam je pred očima ubrzano dešavanje u području novih telekomunikacijskih tehnologija, prije svega. Ako je i novi kompjuter, kao i novi mobitel, već postao stari model onog trenuka kada ste ga kupili, to se onda pred čovjeka koji pokušava da prati tehnologiju, jer je svako zaostajanje pogubno i skoro bi ga izbacilo iz stroja, postavlja imperativni zahtjev da se prati, da se uključuje, da bude „kompatibilan" sa vremenom u kojem se živi. Ta ubrzana dešavanja ogledaju se na mjestima kojima posvećujemo najviše vremena: u oblasti komocije (novi modeli namještaja koji su udobni i privlačni), pred TV aparatima (plazma, 3D itd.). U telefoniji je to najvidljivije jer danas možete nekom čovjeku, ne samo mladom, uraditi mnogo što- šta drugog, ali uzeti mu mobilni telefon, to je ravno velikim grijesima. Možda bi podsticaj revolucionarnosti mogao da bude zabrana mobilnih telefona. Možete li zamisliti kakva bi to pobuna bila!? Širom svijeta, u bukvalnom smislu te riječi. I, naravno, tu je i četvrti značajni segment koji oduzima ponajviše vremena ljudima 21. stoljeća, a to je kompjuter i drugovanje s njim, bilo da se tu obavlja posao, projektira, piše, ali i gdje

se u društvenim mrežama, ali i preko interneta, ljudi širom svijeta druže u virtuelnoj stvarnosti. Svi ovi elementi, uz, naravno, poboljšanje opće ishrane, putovanje do dalekih destinacija koje su nekada bile privilegija samo bogatih, ali i onih fizički izdržljivih, pred našim očima otvara svijet bekrajnog razvoja koji se kod ljudi mjeri sa kilometražom koja je pređena u automobilu, sa kilometrima i miljama koje smo prošli obilazeći daleke i egzotične krajeve širom svijeta. Biti brži, biti mlađi, izgledati bolje, na svim stranama svijeta odjekuje u ritmu navijačkih uzvika koji se miješaju na raznim jezicima.
Reklo bi se, to je današnji svijet, brzina koja je obećana u svakom novom predmetu i našeg školovanja sa kojim se upoznajem sa savremenom vradžbinom našeg doba- sa naukom iz koje i proističe ta brzina i lakomost s kojom preko 6,8 milijardi ljudi (ili barem polovina od toga, a i to je ogroman broj) ustaje svako jutro sa novom nadom, željom, mjereći stanje svojih finansija i gledajući najnovije vijesti u kojima nema dana da se negdje na svijetu neko ne ubija, da ne ubija druge, da se otvara neko novo žarište nakon što je nakon više pokušaja (privremeno) zatvoreno staro illi barem nekoliko njih. I takav čovjek naše današnjice se osjeća prevarenim, uskraćenim, sve je više bez nade, jer teško može pratiti sve promjene koje se dešavaju. Odnosno, ni u jednoj od tih promjena ne učestvuje kao aktivni sudionik koji razumije kako ide električna energija, kako kompjuter pamti, kako telefonski i TV talasi odlaze do satelita, pa do uha, pa do oka, kakva je struktura gena, kako...
I onda statistika pokazuje da su sedativi i razna sredstva umirenja, smirenja, razni opijati i razne ovisnosti, ustvari, ubrzani pratilac nas koji, kao poznati balkanski maratonci, trčimo novi krug za novim pronalascima, ne shvatajući niti jedan do kraja. Sumnjamo da ih shvataju i oni koji su ih unaprijedili, jer ovo je definitivno vrijeme struke, a ne i nauke koju smo nekada poznavali. Sve isto je, k'o nekada, sve isto je, ali ništa isto nije.

Slika vremena: druga

Uskoro će veći broj naših zemljaka ponovno u domovinu, ako ne na odmor, a ono kao uzgredno svraćanje i podsjećanje na rodni kraj. Mnogo su obnovili i kuće, kupili stanove, pa valja provjeriti stanje imovine. Mnogi će svoju nesigurnost koju imaju za radno mjesto, za penziono zbrinjavanje, hipotekarne kredite i ostalo, zamijeniti za tim trenutkom dolaska u neki zavičaj, bilo da se radi o „onom" starom ili novom poluzavičaju. Naravno,

mnogi će najdobronamjernije ponovno da uoče neke činjenice koje im, kako dani života na Zapadu prolaze, promiču - da je ovdje, u Bosni i Hercegovini, veliki broj ljudi u stanju nerada i jednog trajnijeg godišnjeg odmora, da je omladina lijepo obučena, da u kućama ima i namještaja i da se sjedi uz bogatu trpezu a da se kuka do nebesa i po spisku svima, anamo njima na vlasti se spominje uža i šira familija. Mnogi koji dolaze u Bosnu nakon nekog vremena rezignirani su tim činjenicama. Pa onda kažu: „Od nas se traži da im pošaljemo i novca i da im kupimo što šta, a zna se kako mi tamo teško radimo". I onda se često čuje i konstatacija da neće više da pomažu itd. Ali, pitanje je, šta se očekivalo? S „ove" strane kuknjava putem telefona (šta bi drugo mogli da pričaju oni koji posljednjih dvadesetak godina žive u neizvjesnosti, nestanka države, nestanka kahve, brašna, ulja, nafte, nestanka glave, gubitka svega ili prijetnje gubitkom države, prijetnje njenim nastankom... A, s „druge" strane, malo i griže savjesti (samo da se pogrešno ne razumijemo- nije to griža savjesti zbog toga što su oni nešto doprinijeli toj poplavi kuknjave, nego zbog toga što bi dobronamjerno željeli da su svi imali iste šanse američkog, njemačkog, danskog, ali ponajviše švedskog i norveškog sna svakog prognanika). Naravno, kada dođu u Bosnu i oni znaju da i ovdje život ide svojim tokom, u kojem svaki pojedinac nađe načina da osmisli neki svoj bolji život. Tu se stvara svojevrsna kultura siromaštvo/bogatstvo. Nije samo u ovom periodu boravak vani tretiran kao boravak u „bijelom svijetu" u kojem je, objektivno, viši standard Zapada bivao primamljiva zlatna koka iz koje je dolazila tehnika, ali i čvrsta deviza. Sam odlazak na Zapad je tretiran kao premija koja sigurno dobija. Tome su doprinosili i uspostavljeni obrasci onih koji su otišli, a kada se vrate to mora biti na „bijelom konju" (mercedesu, velikom američkom džipu) i sa pokazivanjem prednosti i još više snalažljivosti i uspješnosti dotičnog. Tako je bilo i ti obrasci se nisu suštinski promijenili. A „druga strana" je zadužena za isporučivanje zahtjeva (nekada su to bili kolor TV, danas neke druge ikone, odnosno, s obzirom da je roba došla i na naše prostore, dovoljno je dati pare, one su na najvećoj „cijeni"). Prošlo je mnogo vremena od svega o čemu govorimo, ali se neke stvari ponavljaju kao i godišnja doba. Sadašnja BiH je ojađena zemlja u kojoj već 20 godina svi pothranjuju, iz raznih razloga, taj sadaka sistem i, nažalost, veliki broj ljudi se već navikao na to- da traži, da pruža ruku, i to je ono što je prvi odbor za doček: prosjaci na ulicama, čitava jedna vojska i Roma i svih drugih, što iz navike, što iz nužde. Sve češće ćete vidjeti i ženu i čovjeka koji pružaju

ruku i nikoga u oči ne gledaju. Nezaposlenost u ovoj državi je preko 40 % i u takvom procentu traje već preko 20 godina. A ako se na trpezi kod dočeka nađe svega, ne procjenjujte po tome: kao i oni što dolaze i ovi ne žele da pokažu gostu svoju stvarnu bijedu i stepen siromaštva. Zato je i ovdje sve isto k'o nekada, ali ništa isto nije.

Epilog: zajednička slika

Šta ove dvije slike povezuje? Pa, povezuje ih ubrzanje vremena, razdvojenost, život porodica na više kontinenata i promjena svijeta kojeg smo poznavali. Tu promjenu na vanjskom planu karakterizira velika neizvjesnost. Ona (neizvjesnost) povezuje u ovom trenutku sve ljude na Planetu. I ona ekonomija za koju smo mislili da je monolitna i za koju je F. Fukuyama predviđao da je i „kraj historije", po svemu sudeći, više liči švicarskom siru sa rupama koje je teško i sagledati. Grčka danas u Evropi, ali i potencijalno veliki problemi i za druge zemlje iz druge lige EU koje hvata velika dužnička kriza, mogućnosti pada berzi u samo jednom danu, ali i velike nepogode oko nas (zemljotresi, globalno zatopljenje, migracije, ali i nestajanje Amazona, planktona u oceanima, velike naftne mrlje, nedostatak vode, prehranjivanje stanovništva svijeta) blizu su da ujedine cijelo progresivno čovječanstvo bez obzira na rase, nacije i vjerska uvjerenja. Pitanje opstanka na ovom krhkom planetu nas Zemljana (bez obzira gdje se nalazili) zaista nas približava vremenu kada sve više postaje jasno da moramo tragati za novim inovativnim mišljenjima, a to znači i inovativno mišljenje za BiH koja i u percepcijama i u stvarnosti biva tretirana u 21. stoljeću kao srednjovijekovno raskršće puteva. Ili, sve isto je, ali moramo biti svjesni da to više ništa isto nije. Definitivno, ni u jednom aspektu poređenja. Samo još ljudi treba da to prihvate, na svim stranama.

9.2. TROŠENJE PREOSTALIH KREDITA NA JEFTIN NAČIN

Dok je još trajao rat u BiH, jednog sparnog dana sreo sam se, u dosta čudnim okolnostima, sa francuskim filozofom , velikim evropskim intelektualcem, Bernardom Anri Levijom. Bio je to susret u šumama prema Bugojnu, gdje su on i njegovo društvo ostali u pokvarenom autu. I došli smo do Zenice nekako, a usput je Levi pričao o borbi, o Bosni, o narastanju snage Armije R BiH.

Reklo bi se skoro pa standardna priča, ali ona je najmanje bila standardna. To je bilo vrijeme avgusta mjeseca 1995. godine, kada su krenule one velike oslobodilačke operacije. Doduše, zapelo je bilo oko oslobađanja i deblokade Sarajeva, ali tu je bila Vozuća, pa Bosanska Krajina, pa Srednja Bosna... Taj omalehni Francuz je nosio plišani crni kaput potpuno neprimjereno za rat, a tada sam u „Patriotskom listu", koji je bio glasilo 3. korpusa AR BiH, napisao da se to Gospodin Levi spremio za svečanost oslobođenja i obukao crni svečani kaput. Pocnta cijele njegove priče jeste da borba Bosanaca i Hercegovaca, tu u BiH, u samom srcu Evrope, predstavlja nešto zaista značajno. Koliko smo samo bili ponosni na takva mišljenja koja su se mogla čuti u svim krugovima humanističke inteligencije, ali i običnih ljudi širom svijeta i u Evropi i Americi, ali i u Africi, Aziji... Zaboravili smo to kako je izgledalo? U međuvremenu se izdogađalo mnogo toga. Mnogi, koji su do jučer šutjeli jer je grmilo i sijevalo i bilo teško opstati i postojati, najednom su postali mnogo glasniji.

Kada zašute topovi...

I to je haman kao jedna društvena zakonitost, kada grmi i sijeva, kada se vode bitke, šute oni koji ne učestvuju u tome, a kada bitke prođu i umorni ratnici utihnu, jer su umorni i promukli, i zato što se nerado svega sjećaju, jer svako od sjećanja nosi duboku bol u stomaku i uvijek iznova vraća slike ubijenih, razrušene snove onih krasnih ljudi koji nisu tu više na životnoj sceni, zauvijek su ostali na nekoj kosi i u nekoj jarugi brdovite zemlje Bosne. A, onda, kada utihnu kanonade, počinju slavlja i brojanje zasluga. Onih drugih. Njihovo je to pranje savjesti, koje je uvijek napadno preuzima i ono što jesu i što nisu uradili, a naknadna pamet dolazi do izražaja u vidu kritike svega postojećeg da se čovjeku ogadi i što se borio i za šta se borio i ko ga je vodio i koga je on vodio. I događaji se iskrive na čudan i volšeban način, tako da se realnost rasplinjava kao sumaglica iznad onih brda na kojima su se vodile bitke i koja su natopljena krvlju koja se pomijašala sa proljećnom jagorčevinom i od koje i ljubičica ponovno ima miris. Bez toga ne bi bilo ni tog mirisa i predjeli bi dobivali nova imena, posječene bi bile sve vitke jelike i omorike, pa kao u Balaševićevoj pjesmi, samo učesnici zamuckuju i ne mogu doći do izražaja od odmornih i hornih govornika i oslobodilaca koji i sebe i one učesnike ubjeđuju da njih nije bilo ne bi bilo ni poslaničkog ni odborničkog dodatka ni zdravstvenog ni penzionog, a valjda je lahko ratovati, ali je teško baratati sa

logistikom („ono, kada sam ja iz bijelog svijeta poslao one uniforme i čizme taman pred zimu da se ne smrznu naši ljiljani, naši zambaci"), sa pregovaračima i pustahijama svjetskim, na stranim jezicima s njima pričati... Valjalo je, da, valjalo je i trebalo je. Šuti naš čovjek koji je bio u čudnim formacijama koji su bili labudovi, golubovi, bibini momci, mambe, ose, vukovi, hamze, čitav jedan bioetički arsenal koji se zagubio po arhivama i formacijma, po knjigama sjećanja onih koji uspijevaju da knjige pišu i izdaju ih, i kao nekada u ratu i danas hode po bijelom svijetu i ubjeđuju sve oko sebe da su oni spasili to što je spašeno. I opet se obraćaju našim ljudima koji, kao i ovi u zemlji, ne znaju više ni kud su pošli ni kud su došli sa stalnim dilemama koje danas kažu vratiti se, a sutra opet ostati, a prekosutra da i ne slušam više o onim Tamo. I tako u krug, kao što nam se i osjećanja vrte u krugu neostvarenih vojničkih pobjeda u ne jednom neriješenom ratu kojeg su kao takvog proglasile međunarodne sudije, a mnogo, zaista ih je mnogo bilo i sa raznim namjerama. I o tome je pričao Levi te ratne godine , a i danas ništa nije bolje. I sada su pogledi upereni prema Sarajevu u kojem se i ovo proljeće, 15-to poslije rata, brojne čaše i žuči i strpljenja preljevaju, a nekadašnji mladi učesnici ratnih dešavanja i herojske odbrane danas su srednjovječni i osijedjeli.

Alisa u Zemlji čuda

Mnogi od njih i danas tragaju za odgovorima na pitanje koje je lebdjelo u zraku i onda kada je rat još trajao: Da li će sloboda umjeti da pjeva kao što su borci pjevali o njoj? Da li će se sve brzo zaboraviti? Kako pogledati u oči historiju koju nisu ispisale konačne pobjede nad onima koji su agresori, te zašto je agresor nagrađen u Dejtonu sa entitetom kojem je i pjesnikinja Desanka Maksimović tepala, baš kao i Srni? Ima li pravde i kako pravdu stići? Može li se ona potražiti iza ogledala, kao kod Alise u zemlji čuda? I da li ta ogledala treba prvo porazbijati teškim kamenicama muke, pa da iz njih bljesnu obećane zlatne kašike, obećane Švicarske, putevi koji poput C-5 vode do Jadrana i tamo će ići svi, kupati se i sunčati, liječiti rane u banjama i modernim lječilištima, imati dovoljno sredstava, a djecu spremati ujutro na posao, roštiljati ispred kuće i mahnuti komšiji da svrati... Da li su to asocijacije koje su se motale po glavi onih koji su nedavno udarili po Vladi Federacije BiH u vidu protesta nezadovoljnih ratnika („Oni ili mi", bila je parola koja se mogla čuti još ranije). I kada su razbijena stakla u vidu

ogledala, tu nije bilo ništa osim papira i tehnike, kafkijanske rašomonijade administrativnih zabrana i protoka i potoka, razbijena srčika stakla, spaljene policijske kućice, puno ljudi razbijenih glava, i još jedna uzaludna, čudna, donkihotovska poslijeratna BiH epizoda je završena. Isti dan, i na stadionu Koševo slično. U općem stanju beznađa koje se projicira i nedefiniranim stanjem, ali i činjenicom da je preko 40 posto radno sposobnih stanovnika BiH svih nacija, vjera i svih struktura: spolne, starosne i svih fakulteta, na biroima nezaposlenih, onda se stvari doimaju skoro pa očajnim. I zato je mnogo očajnih ljudi, a mali ulazak pojedinih kamera u kuće povratnika, nezaposlenih, očajnih roditelja koji ne znaju kako prehraniti djecu, čini da sve više blijede slike onog trijumfa ponosa, unutarnjeg, u svim učesnicima koji su tada bili prvi na ljestvici svih vrijednosti, a danas i nekadašnji hitovi pjesama („Bosna se i pjesmom brani") iz rata ne mogu da se nađu izuzev kod fanatika kolekcionara i inadžija koji ne daju da ih pregazi neumitni zub vremena. Taj žrvanj je dobrim dijelom mnogo toga relativizirao, pa i uvozno obilježavanje događaja u Dobrovoljačkoj u Sarajevu, suđenje Karadžiću u Hagu, ranije puštanje na slobodu Biljane Plavišić, a vjerovatno i Momčila Krajišnika.

Naša vlast i njene pare

Troše se krediti koji na cijeloj teritoriji BiH funkcioniraju samo na dijelu teritorije koja bi se mogla nazvati pod kontrolom one vojne formacije koja ju je ili „osvojila" ili uspjela „odbraniti". Već smo u više navrata i kroz ovu rubriku pisali o tome, o tim mjenicama koje vrijede samo tamo gdje je „naša vlast". Takve mjenice za pripadnike AR BiH ne vrijede na teritoriji RS-a, ali i obratno, za pripadnike Vojske RS-a u Federaciji BiH. Tako se ostvarivanje prava na osnovu učešća u odbrambeno- oslobodilačkom ratu (kakvo god da je, izvorno, zasluženo, izvedeno, posredno itd.) bilo da je riječ o naknadama za nezaposlenost, šehidskim penzijama ili invalidninama, predstavlja značajan faktor zaleđivanja postojećeg stanja. A to je stanje podjela, ma kako to paradoksalno zvučalo. Reduciranost teritorije na kojoj oni mogu da ostvare neko od svojih prava, može da bude vrlo značajan, pa čak i presudan faktor održavanja podjela. A to odgovara RS-ovskoj koncepciji o što manje države BiH, ali i daje dodatnu vodu na mlin o „nemogućnosti pomirenja". Zato se sve aktivnosti u BiH uvijek moraju posmatrati kao cjeloviti procesi i mnogi od njih su, ustvari, potencijalno trajni recidivi stanja proizvedenih

ratom, ali i nastavljeni dalje, ne sa tipičnim borbenim sredstvima nego brojnim drugim sredstvima koja su im, vrlo darežljivo, na raspolaganju. Jedno od najznačajnijih pitanja jeste prisiljavanje Bošnjaka, prije svega, na podjelu, na razgovore o podjeli i tada bi, prividno, svi bili zadovoljni. To se odnosi na boračke populacije koje bi se, kao, mogle namiriti u podjeli na „svoje entitete" ili svoje državice. Tako se stvara privid socijalnih problema u mnogo većem obimu u Federaciji u odnosu na RS. To izazivanje krize (ekonomske, političke, moralne i kako god drugo) u Federaciji BiH je trajni zadatak koji traje od potpisivanja Mirovnog sporazuma i ovakvog stanja koje se samo sada prikazuje kao idealno (Dejton u RS-u). S obzirom da smo mi, inače, poznati kao narod sa kratkim pamćenjem, onda treba analizirati i vidjeti da je Dejton dočekan na nož u RS-u, te je trebalo dugo vremena da se on proglasi za „sveti Dejton" . Naravno, i danas je provođenje ovog sporazuma iz drugog entiteta onako kako oni zamišljaju taj sporazum, a to je zaleđivanje postojećeg stanja podjela. Ali, ono što je najgore jeste da se i unutar Federacije uvijek proizvode nove i nove podjele i smatram da je jedno od najznačajnijih potencijalnih žarišta tih podjela upravo populacija onih koji su najranjiviji, a za koje ovdašnje vlasti možda računaju da oni nisu potencijal koji bi imao značajniji rušilački karakter koncepta vlasti zasnovanog na koalicijama.
Naravno, tu onda dolazimo i do osnovnog pitanja koje se mora u BiH postaviti kada je u pitanju izborna godina: Da li su svi događaji koji se dešavaju povezani sa konceptom pripreme za izbore? Od svih koncepata najefikasnijim se pokazao sistem (pro)izvođenja međunacionalnih tenzija koji je do sada ostavljao na vlasti onaj isti koncept vlasti koji je pobijedio na prvim demokratskim izborima. E, sada bi bilo pretjerano smjelo tvrditi da se neko igra opasno s vatrom obnavljajući taj koncept koji je, u krajnjem, rezultirao i agresijom, ali je činjenica da se svake izborne godine potežu pitanja koja se kreću u smislu: Ili mi ili oni, bolje naši, makar bili i lopovi, oni drugi ne valjaju, treba ukinuti onaj drugi entitet, a o našem ćemo vidjeti itd. itd. Narod, ili zbroj glasova u glasačkim kutijama, naime, takvim ih posmatra većina potencijalnih „koalicionih partnera" (a to je, maltene, sva i pozicija i opozicija), tretira se kao tijesto koje se lahko može oblikovati. A to je već problem, jer će se takva vrsta nepoštovanja prije ili poslije obiti o glavu.
I tako: sunce je obasjalo Bosnu i Hercegovinu. Ono sunce koje se stalno pojavljuje i koje s proljeća donese sva bogatstva na izložbi, onoj otvorenoj: behari, šareni proplanci BiH planina, zelenilo, bistrine rijeka, pjesma koja se

pridružuje toj ljepoti. Maj je krasan u ovoj zemlji kontrasta i ljepote. Mudrost čovjeka, pa i naroda ovdašnjeg, spada u historijsko vrijeme i ona kao i da ovdašnjim političkim djelatnicima svih vrsta od političkih stranaka, nekog čudnog kolopleta nevladinog sektora, pa do sindikalaca i brojnih udruženja sa administracijom, autima i političkim stavom, kaže onu staru narodnu: Ničija nije do zore dogorila. Ili: Što na mostu dobiješ, na ćupriji izgubiš!

9.3. SLOBODNIJI U RATU ILI MIRU?

Dok traju predizborna (ko zna koja po redu) obećanja u državi Bosni i Hercegovini kao da je u drugom planu sve drugo. Svi su najednom dobri prema penzionerima, demobiliziranim borcima, kod svih se nabacio osmjeh sa novim protezama, a suštinska pitanja su u drugom planu. Jedno od tih pitanja, a koje se, čak naprotiv, posebno u izborima, naglašava jeste pitanje da li je u zemljama u tranziciji moguća istinska demokratija i istinska politička sloboda. Ramin Jahanbeglu je jedna od eminentnih intelektualnih figura Irana. Sada je iza rešetaka, u iranskom zloglasnom zatvoru Evin u Teheranu od 27. aprila ove godine. Nikakva formalna optužnica nije pokrenuta protiv njega. U jednom od svojih posljednjih objavljenih intervjua on je istakao jednu rečenicu, parafrazirajući francuskog filozofa Sartra, koji je svoj esej „Republika ćutanja" započeo pomalo paradoksalnim riječima „Nikad nismo bili slobodniji nego pod njemačkom okupacijom". Ovim je, ističe Jahanbeglu, Sartr htio da kaže da je tokom višijevskog perioda (vremena njemačke okupacije) u Francuskoj svaki gest imao težinu opredjeljenja koje postaje obaveza. Zašto ovo sve pominjati u vezi sa Bosnom i Hercegovinom? Iz jednostavnog razloga što se u Bosni i Hercegovini mnogo toga dovodi pod lupu sumnje. Malo, malo pa osvane neko od najnovijih „otkrića", a posebno onih o „zločinima" koje je „počinila" Armija R BiH u toku odbrane od agresije i sprječavanja genocida.

Osvajanje slobode, ili sloboda sâma?

Riječi o tome da Bosanci i Hercegovci nikada nisu bili slobodniji nego u vrijeme odbrane od agresije zato i treba shvatiti kao činjenicu da je svaki gest bio pod lupom i, što je još važnije, bio je značajan, a ljudi koji su u tome učestvovali bili su važni i sebi i drugim upravo zbog tih svojih gesta i postupaka. Dolazili

su ljudi iz bijelog svijeta da se uvjere i sami da je ono što se radi strahovito veliko. Ulazili su u BiH i jedan Levi, Hercog, Sontag, odnosno svako ko je držao do sebe i svrstavao sebe u slobodoljubive ljude osjećao je potrebu da barem za trenutak podijeli sa Sarajevom i Bosnom i Hercegovinom te trenutke historije. Ovo su bili neponovljivi trenuci, nema nikakve sumnje. Ali, kako vrijeme više prolazi i na primjeru BiH se sve više ispunjavaju gotovo proročke riječi pjesnika Branka Miljkovića koji se pitao "Da li će sloboda umeti da peva kao što su sužnji pevali o njoj". Oni drugi, većina njih i u BiH i izvan nje, su tada šutjeli. Tada nisu bili učesnici tog veličanstvenog otpora, samim tim su, perući svoju savjest, bili njegovi protivnici. U sadašnjem vremenu kao da dolaze na svoje sa konstatacijom: "Jeste li vidjeli, mi smo uvijek bili protiv toga." I oni čine puno da izblijedi osnovna matrica ponosa. Ali, samo sudionici tog procesa, a ne niko izvan njega, mogu da poniše njegove pozitivne osobine radeći suprotno od nekih osnovnih moralnih postulata na kojima se zasnivala ta borba i za fizički, ali i moralni opstanak. Prevladavanje uskih ličnih i grupnih (rodbinskih, lobističkih, urotničkih, karijerističkih) interesa je možda najpogubnije za nestanak onog entuzijazma i onog ponosa. Tada se ljudima moglo uzeti sve, ali "ono" sa čime se karakterizira ljudski rod nije im se moglo uzeti. I zato su oni bili inspiracija svim velikim humanistima i zato je BiH bila paradigma u rangu sa antifašizmom, sa neslućenim granicama slobode o kojoj je govorio i Sartr. Ovo što danas živi u BiH je samo eho neke obećavajuće slobode, koja se u drugačijem obliku nudila u toku odbrambenih akcija, sahranjivanja ubijenih civila, dječije igre između granata, vriska koji se prolamao i u pozorišnim predstavama, pjesmama... Sjeća li se iko većeg broja pjesama iz rata? Sjeća li se iti jednog kompletnog teksta, melodije? Na radio stanicama odavno nema više pjesama iz rata, kao dio projekta da se ratne konotacije i teme izbaciju i iz udžbenika i sa javnih emitera. U poplavih raznih kompilacija CD i DVD izdanja, rijetko, ili najčešće nikako, nećete naći niti jedan CD makar kompilacijskih ili pirat izdanja sa muzikom, recimo, radnog naslova "Ratne pjesme 92-95". Čak i sama ideja o tome djeluje anahrono i pomalo djetinjasto. Osvojena sloboda je iznjedrila nove geste i postupke, a proporcionalno sa zaboravljanjem onoga što se i kako se događalo blijedio je i ponos što se u tome učestvovalo, blijedila je samouvjerenost u ispravnost vlastitog postupanja kao vrhunskog čina odbrane univerzalnih vrijednosti. Taj moralni kapital kojeg su priznavali i neprijatelji (npr. S. Milošević u toku trajanja Dejtonskih mirovnih pregovora) i koji je izazivao

divljenje širom svijeta i na Istoku i Zapadu, polahko se topio i nestajao pred poplavom obnove, potrage za poslom, uspostavljanjem države, mjerkanjem šta je ko dobio, otvaranjem afera, brojnim izborima na kojima su pobjeđivali i pobjeđuju oni koji su bili nosioci vlasti i onda kada je rat započeo. Ova potonja struktura stanovnika BiH je upravo zbog svoje direktne uključenosti u ratna zbivanja i sa osjećajima i hipotekama krivica, potiskivala u narodnom pamćenju rat (sa""ne ponovilo se", ili, na svaki problem se i dalje odgovara "Hvala Bogu pa nema više rata").

Strijeljajte, pa da se razilazimo

Kada ustreba, upravo od strane vladajućih garnitura (a ima ih iz svake političke opcije, jer se opcije u Jugoistoku Evrope u političkom smislu otvaraju i mijenjaju ne radi opozicije, koja ima alternativni program ili ideologiju, nego isključivo radi učešća u vlasti – pa je i moguće da su jedni te isti ljudi i pozicija i opozicija) i ta dostojanstvena odbrana se prisvoji kao ekskluzivno pravo. Naravno, samo sa onim pozitivnim konotacijama, a eventualnu "kolateralnu štetu" u vidu žrtava civila, njihove imovine i sl. pripisuju bez pardona svojim ("neodgovornim") sunarodnicima. Svoju ulogu u vođenju, usmjeravanju, pa i direktnom planiranju, takvi jednostavno ignoriraju, ali zato je jasno, po reklamnim panoima, koji su ovog septembra okitili BiH, ispada da su oni jedini garanti sigurnosti, pravde itd. Sve dok (ponovno) ne osvoje vlast. Bomba tamo, bomba ovamo, prijetnja tamo, prijetnja ovamo, parola tamo, parola... Oni su se toliko ispraksirali u osvajanju vlasti da se rijetko mogu naći takvi primjeri u svijetu. Abdulah Sidran je komentirajući najveću trenutnu dilemu oko toga ići na izbore ili ne (što je osnovna dilema ovdašnjih glasača) to povezao sa vicem u kojem su ljudi odvedeni na strijeljanje, a ono nikako da se dogodi. Upekao zvjezdan, vruće, dokundisalo svima, pa jedan iz grupe koja je određena za strijeljanje prozbori: "Gospon kapetan, hajde već jednom sa tim strijeljanjem, pa da se razilazimo." Realno se treba plašiti da je u BiH potrošeno strpljenje onih koji glasaju, a nikakve promjene se ne događaju, mada se stalno najavljuju. Veliki broj apstinenata od glasanja (posebno među mladom generacijom) se povećava iz izbora u izbore, a stalna grupacija glasača objektivno održava masovne (nacionalne) pokrete na vlasti još od prvih višestranačkih izbora. Zato je u igri zaista sve: a kao i u vicu žega upekla, oni koji u saradnji sa međunarodnom zajednicom odlučuju o ljudima

BiH svih nacionalnosti, koji toliko dugo stoje izloženi tim žegama, još uvijek se dogovaraju i prave scenarije tipa "Šta će biti ako bude"... Evropa, čini se, sve više svoj Jugoistok gura od sebe, a ovoj "ničijoj zemlji" i Azija i Afrika su daleko. O Americi da se i ne govori, a oči Bosanaca i Hercegovaca su ipak ponajviše uprte prema Americi. Za razliku od Irana i zlehude sudbine liberala i istaknutog profesora Ramina Jahanbeglua, koji je zbog riječi najvjerovatnije u pritvoru, u BiH smije svako da govori što mu je volja – da bude u vlasti a da kritizira vlast, da krivicu svaljuje na običan narod koji ne odlučuje ni o čemu, da propagira fašizam, veliča veliku Srbiju i zločine u Srebrenici... Reklo bi se – sloboda, ali još više višak slobode i odgovornosti, jer sloboda i jeste da možete zamahnuti rukom, ali ograničenje za zamah je nos najbližeg čovjeka pored vas. A u BiH se već odavno okrvavljeni nosevi ne računaju i ne broje.

9.4. STRANAC I U BiH – STRANAC (I) U INOZEMSTVU

Razni su povodi bili odlaska ovdašnjih ljudi prema nekim stranim destinacijama. Prema povodima (ekonomska migracija, politička migracija, protjerivanje, spajanje porodica itd.) teško da bi se u savremeno vrijeme mogla da vrši podjela ove sve brojnije populacije. Ako se izuzmu pokušaji pojedinaca (u posljednje vrijeme su to činili dr. Senad ef. Agić i dr. Safet Bandžović) koji su zahvatili teme migracije Bošnjaka u SAD, odnosno Tursku, nema većih istraživačkih napora u Bosni i Hercegovini, pa time i dalje, oko promjene idetntiteta i svega što migracijski procesi sobom nose. Bosna odavno predstavlja „raskrsnicu", odnosno tranzicijski centar odakla se odlazilo, ali gdje se i dolazilo. Nisu dovoljno istraženi procesi migracija iz XIX stoljeća nakon odlaska Osmanlija, a razlozi su bili ideološki i povezani su sa velikodržavnim projektima spram Bosne i Bošnjaka. Jednostavno, trebalo je da se zametu tragovi (pravim) vlasnicima zemlje, a i da se demografsko stanje koje je bilo posljedica upravo tog procesa zamrzne u vremenu koje je dolazilo. Još jedan val je nastupio i porazom Austro – Ugarske u Prvom svjetskom ratu i sa posljedicama koje je proizvela agrarna reforma u prvoj Jugoslaviji. U oba slučaja najveće žrtve toga su bili Bošnjaci i može se reći da su ti događaji sudbinski odredili i promijenjeni odnos snaga, promjene vojne moći, političkog odlučivanja, ekonomskog preživljavanja, nacionalnog konstituiranja, kulturnog identiteta itd. Ove migracione skupine koje

su, kada je o živom potomstvu riječ i najbrojnije, najčešće su dobile novi identitet i nove oznake pripadnosti. Njihova četvrta, peta, šesta, sedma... generacija potomstva živi danas najviše u Turskoj i oni su odavno Turci i po državljanstvu i po osjećaju pripadnosti. Bosanski jezik, ako se zadržao, više je dio kulturnog miljea nego li kao sredstvo komuniciranja, a BiH je jedan samo emotivni pojam (najčešće i danas posmatran kao dio Jugoslavije).

Ko su to Turci – Bošnjaci ili Srbi?

Upravo u ovo predizborno vrijeme u političkom i svakodnevnom vokabularu u RS-u se koristi umjesto izraza Bošnjak Turčin. Jedan moj prijatelj je u Turskoj nedavno završio visoko vojno školovanje kao pripadnik odbrambenih snaga BiH i u razgovoru i sa Turcima, ali i tim dijelovima bošnjačke (birvaktile) populacije, pomenuo je upravo činjenicu da se, posebno od strane Srba, Bošnjaci u historijskom kontinuitetu nazivaju imenom Turčin, što je naišlo na opće nerazumijevanje kod sagovornika u Turskoj. Oni, jednostavno, ne mogu da shvate takav diskurs javne riječi, jer kažu, ako je kriterij vlast Osmanlija onda je prirodnije da se Srbi nazivaju Turcima jer su duže bili pod osmanlijskom vlašću. I dok bi se moglo reći da su migracije iz XIX i početkom XX stoljeća proizvele generacije koje su, objektivno, državljani drugih država koje nemaju velikog uticaja na zbivanja u BiH ni u političkom ni u ekonomskom smislu, dotle je sljedeći talas, koji se dogodio 1945. godine, predstavljao prisilnu političku migraciju koju su činili, uglavnom, pripadnici antikomunističkih političkih partija i poraženih vojnih formacija iz Drugog svjetskog rata. I iz BiH, kao i cijele Jugoslavije, najviše je bilo srpske i hrvatske migracije. Neke procjene govore da je tada otišlo oko 150 hiljada takvih pripadnika. S obzirom na načine odlaska (bijeg u tajnosti), takve formacije nisu posebno ni registrirane kao izbjeglice. Nova vlast je uspostavila i principe etničkog čišćenja jer je protjerano ili pobijeno oko 400.000 podunavskih Nijemaca iz Vojvodine, odnosno, iako znatno manji, nedovoljno preciziran broj prognanih Italijana iz Slovenije i Hrvatske. Iz ovog emigracionog talasa, koji je imao antijugoslovenski i antisocijalistički karakter, vratio se dio njih u nove države, a ponegdje zauzimaju čak i istaknute državničke položaje, a prethodno su najčešće ulagali velika sredstva u pobjede nacionalnih stranaka na izborima. Stjepan Gredelj iz Beograda ovu migracionu grupu naziva „starom dijasporom". Njen broj se, delovanjem bioloških zakona, znatno prorijedio. Iz razumljivih razloga, najčešće veze sa domovinom su kod

ove strukture ostvarivane konspirativno, odnosno zvaničnih veza i nije bilo.

Privremeni (stalni) rad

Drugi talas migracija u inozemstvo nakon Drugog svjetskog rata se dogodio u drugoj polovini XX stoljeća. On je najčešće bio sa karakterom ekonomske emigracije, uglavnom u zemlje zapadne Evrope (Njemačka, Francuska, Švedska, Švicarska, Holandija i Belgija), ali i u prekomorske zemlje (SAD, Kanada, Australija i Novi Zeland). Razlika ovog talasa u odnosu na prethodni jeste da je država zažmirila na jedno oko i taj rad tolerirala u cilju smanjenja nezaposlenosti, a te radnike samo dislocirala i proglasila ih radnicima na „privremenom radu u inozemstvu", ali su oni predstavljali i značajan „izvozni artikal". Oni, uglavnom, nisu prekidali odnose sa zemljom, njihove devizne doznake su znatno upotpunjavale državni budžet, a najčešće su im porodice živjele u BiH. Česti su slučajevi koji su se pokazali javnim kroz posljednji talas izbjeglica, da su izbjeglice iz BiH svoje očeve i rodbinu, koji su bili na "privremenom radu," zaticali u barakama i samo sa nužnim znanjem jezika, čime su srušene predstave o mercedesima, priče o lahkom životu, šarenim košuljama i riječima njemačkog, koje su se naglašavale u dolasku u rodni kraj. Najčešće je ova generacija čekala da se penzionira i da se vrati u stari kraj. Njihovu asimilaciju u mjesto privremenog rada su podstakli prisilni dolasaci iz BiH i situacija u BiH u vrijeme agresije. Najviše je takvih „privremenih" bilo u Njemačkoj (oko 25 %), Austriji (oko 22%), Švicarskoj 14 %, Francuskoj – oko 8 %, a u Švedskoj - 3,5%. U SAD-u je bilo 6,3%, Kanadi - 2,2% i Australiji - 1,9%. Njemačka i Austrija su najpopularnije destinacije i najpoželjnije su i danas, mada je "američki san" postao sve veći mamac za neke "normalne" migracije. Prije agresije je Bosna i Hercegovina bila i najveće emigraciono područje. U periodu 1981.-1991. iz nje se više iselilo nego uselilo (negativan migracijski saldo) 171.207 stanovnika, odnosno prosječno godišnje 17. 121. Broj radno sposobnog stanovništva u BiH 1991. godine iznosio je 2. 857. 092 ili 65,3 % u odnosu na ukupno stanovništvo.

Postoji li i kolika je BiH dijaspora?

Prema podacima Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH, od 1992. do 1995. godine, svoje prijeratne domove u Bosni i Hercegovini napustilo

je oko 2,2 miliona osoba, što čini više od polovine predratnog domicilnog stanovništva. Od tog broja, oko 1,2 miliona osoba potražilo je izbjegličku zaštitu u preko 100 zemalja širom svijeta, dok je u isto vrijeme oko milion osoba raseljeno unutar Bosne i Hercegovine. Zemlje regiona: SR Jugoslavija i Republika Hrvatska prihvatile su gotovo 40% izbjeglica iz BiH, dok su SR Njemačka i Austrija pružile zaštitu najvećem broju BH izbjeglica izvan regiona. Ove četiri zemlje prihvatile su gotovo 80% svih osoba koje su, kao izbjeglice, napustile Bosnu i Hercegovinu. Najnovija generacija emigranata iz BiH, bilo da se radi o ratnoj ili poslijeratnoj, jeste generacija mladih i obrazovanih i ona zbog opće situacije u zemlji objektivno ne može, a time i ne želi da se vrati. U situaciji, kakva je u BiH, njihov nedostatak na "licu mjesta" samo izaziva političke konstrukcije u predizbornim aktivnostima ("odoše nam mladi stručnjaci"), povremene novinske komentare, ali ne i programski pristup ovim problemima. To je i najveći demografski gubitak za BiH, ali i objektivna šansa BiH za prevazilaženje unutarnjih razmimoilaženja i primjene međunarodnih standarda i izlazak iz začaranog kruga nacionalne mistike i iluzornosti.

Jedna moja drugarica, koja je i ovog ljeta došla u BiH, priča da, kada dolazi ovdje (a bila je cijeli rat u BiH), ima osjećaj da joj se nameće osjećaj krivnje zato što je "tamo" i da gdje god dođe mora da pravda da je "morala" da ode, baš kao što i "domaća strana" sa izvjesnom prezrenošću, pravdajući to čak i nedostatkom patriotizma, gleda na one koji su otišli, kao izdaju boravka u zajedničkoj tragediji. Jer, veli moja prijateljica, nisam nigdje čula niti jednu optimističku priču, a krivica se nerijetko prebacuje tamo gdje je najmanje ima – na dijasporu. I tamo, izvan BiH, se potežu slične rasprave i podjele. Gledajući sve ove i ovdje, samo marginalno nabrojane brojke, rekoh prijateljici da treba imati strpljenja sa našim i Bošnjacima i Bosancima i Hercegovcima u cjelini, ma gdje bili. Ovolika tumbanja i seljakanja po cijelom svijetu teško može da izdrži i mnogo brojniji narod. I iz ovog je vidljivo da su u strukturi emigranata nekih sedam generacija stare i nove dijaspore. Svaka od njih je specifičnog kova, a nisu se još ostvarili kao istinska BiH dijaspora. Ali, boravak i prilagođavanje tuđini se nekako može i shvatiti kao ljudski čin prilagodbe, ali kako shvatiti da i ovdje na terenu BiH ima toliko onih koji, mada žive u svojoj zemlji, gledaju na nju kao na stranu zemlju i svoje komšije gledaju kao strance i tuđince i tako i ih i nazivaju i prema njima se tako i ponašaju. (2006.)

9.5. KONTINUITET DOBROTE BOSNE I BOŠNJAKA
(da li i kontinuitet povijesnog pamćenja?)

Ako se Bošnjacima često prigovara da su „izmišljen narod", ili „narod bez tradicije" to ne znači da je to važno, ali važno je šta nauka kaže da jeste historija ovih istih Bošnjaka, kao i drugih naroda bogatih historijskim događajima, te da li Bošnjaci (kao prozvani „bezhistorijski narod") žive istinski svoju historiju. Kulin ban, Tvrtko, Kotromanići... nisu nikakve mitske ličnosti, ali je osnovno pitanje da li oni u dovoljnoj mjeri prožimaju narodnu svijest i Bošnjaka, ali i bilo koga u BiH, a također i izvan BiH. Kod Bošnjaka (koji su danas isključivo, ili barem 99,9 posto, bosanski muslimani) koliko god postoji srazmjerno evidentno nepoznavanje tog perioda iz vlastite historije, postoji i problem oko mogućnosti prožimanja ovih nesumnjivih historijskih veličina koje svjedoče o nesumnjivosti povijesnog kontinuiteta, punine povijesne svijesti Bosne i Bošnjaka. Naime, na prostoru gdje je vjera osnovni nacionalni putokaz na svakoj raskrsnici, dolazi i kod Bošnjaka nedoumica zato što svi nabrojani, evidentno, nisu bili muslimani. Nameće se stav samo Bošnjacima, kojima se uporno uzima pravo na potencijalni povijesni kontinuiteti, bilo u ideološkom obliku (kroz pisanje historije „zemljice" Bosne u Beogradu ili Zagrebu) ili svojatanjem te isti „zemljice" kao svoje. Ili da se radi o tome da je Bosna tvrdo i isključivo „srpska zemlja" ili da su „Bosna i Bošnjaci cvijeće zapadnog susjeda". Te floskule su pratili i česti pogoni, protjerivanja i diobe izražene od strane komšija i susjeda. Tako se pokazuje da pitanje življenja historije (kao užeg oblika povijesnog zbivanja) i identifikacije, predstavlja ne samo historijsko ili sociološko teorijsko pitanje, nego je u savremenom dobu povezano sa pitanjem opstanka Bosne i Bošnjaka. Uz sve to ide i svojatanje ovih, nesumnjivo bosanskih, vladara od strane susjeda Bosne. Ako se ova svojatanja odbace kao neutemeljena, onda se postavlja pitanje da li se može unutar Bosne uspostaviti konsenzus oko toga jesu li oni bosanski ili čak srpski ili hrvatski vladari, odnosno može li se taj konsenzus uspostaviti između Bošnjaka u cjelosti da se odista radi o bosanskim, odnosno bošnjačkim historijskim ličnostima.

KULIN BAN JE BIO – BOŠNJAK!

U negiranju Bosne i Bošnjaka dolaze do izražaja i teze da ne treba brkati srednjevijekovno teritorijalano imenovanje naroda sa nacionalnim određenjem modernih nacija. Takav stav u Bosni i Hercegovini samo dalje

komplicira stvari, jer taj kriterij (da se ne miješaju identiteti i nazivi) dovodi opet u inferioran položaj Bošnjake. Jer za njih to vrijedi da se ovi nazivi ne miješaju, ali zato, iz vlastite historije Srbije i Hrvatske, obilato se poistovjećuje čak i na mitološkoj osnovi srpstvo i hrvatstvo sa modernim poimanje izraza Srbi i Hrvati. Čiji su stvarni prauzor bili Kotromanići srednjevijekovne Bosne? Zašto Bosna XIV i XV stoljeća nikada nije postala osnovicom za velikonacionalni program stvaranja Velike Bosne, kada su postojale realne pretpostavke za takvo što? Mnogo realnije nego li što su bile pretpostavke za Veliku Srbiju ili Veliku Hrvatsku. Sa takvim shvatanjem i historijskom neodlučnošću ispada da je za Bošnjake historija započela, zapravo, onda kada su je takvom definirale srpska ili hrvatska historiografija. Danas, kada bi se definiralo bošnjaštvo ono može biti određeno, između ostalog, ili kulturom (bosanski jezik) ili vjerom (islam). Ako bi to bio jezik onda bi to uključivalo i druge narode unutar BiH, ali ovaj drugi kriterij je redukcionistički. Zanimljivost je, svakako, da su bosansku ili bošnjačku ideološku prethodnicu, bogumilstvo, svojatali i na svoj način i danas svojataju sva tri naroda – Srbi i Hrvati kao kršćansku sektu (bilo pravoslavnu ili katoličku), a Bošnjaci kao disidentstvo u odnosu na hrišćanstvo. Kako se islam pojavljuje kao svojevremeni monoteistički disidentski izraz u odnosu na sve druge monoteističke religije, ali uključujući ih kao svoju prethodnicu i izraz kontinuiteta, onda je na takav način i kod Bošnjaka shvaćeno bogumilstvo.

Kod pojedinih gorljivih zagovarača će se naći i uporno dokazivanje kako je bogumilstvo imalo mnogo elemenata islamske teološke dogme posebno u njenom prakticiranju. Na taj način (s obzirom da je bogumilstvo egzistiralo nakon objave Kur'ana)ono se predstavlja i kao potencijalna islamska sekta. Odnosno, u najboljem slučaju, kao dokaz ostavštine Isusa Hrista , odnosno Isâ a.s., u njegovom izvornom smislu - koje nije promijenjeno ljudskim uplivima. Za čuvanje originalnosti, koju su nosili oni koji su bivali proganjani u cijeloj Evropi, Bosna sa svojom konfiguracijom i neprohodnosti terena je mogla biti dobro mjesto da ta izvornost opstane. Možda su iz tog perioda dobri Bošnjani, poznati po svojoj dobroti, primali sjaj Jedne vjere koja je sa islamskom objavom samo zaokružena? Ali ostaje činjenica da je bogumilstvo bivalo proganjano i od strane pravoslavne i katoličke crkve. Ta heretička i disidentska crta Bosne ostaje kao njena karakteristika do dana današnjeg.

Zato je to bogumilstvo svojevrsna mistika Bosne koja se uporno pokušava demitologizirati i obezvrijediti. A vlastitu galeriju mitoloških junaka od Kosova polja do novijih dana, niko ne smije dirati mada se radi o izmišljenim i nehistorijskim likovima. I dok se bosanskim muslimanima odvajkada prigovara nenacionalnost zato što vjerska odlika „ne može biti biti isključiva nacionalna odrednica", kada bi srpskom etnosu pokušali da negirate pravoslavlje kao karakteristiku imali bi grdne muke, baš kao što je granična crta hrvatstva katoličanstvo. I ove kratke napomene, a ovakve rasprave su nužne i neophodne, govore da se historiji mora prilaziti kao učiteljici života. Bosanska i bošnjačka „učiteljica života" barata sa istinom i stvarnim događajima. i to je velika šansa Bosne i Bošnjake – da ne žive u zabludama, ali da prihvataju kontinuitet historijskog događanja u kojem su korijeni u dobrim Bošnjanima uhvatili „pelcer" u dobrim ljudima Bosne koji su na meti zla odvajkada. Ali, upravo zato, kao dobri ljudi, oni opstaju i svjedoče o vječnoj pobjedi dobrote koja se širi kako se Bosna širi svijetom, i kao istina i kao prethodnica jednog boljeg svijeta. Učestvovati u izgradnji tog boljeg i toplijeg svijeta na planeti Zemlji, kao jedinom istinskom rođaku čovjeka u cijelom svemiru beskrajnom, to je zadatak vrijedan truda. Sa početnom stanicom koja se zove Bosna, Bosna koja pamti i svjedoči pobjedu dobra – što da ne?

9.6. SA PORAZOM KOMUNIZMA PORAŽEN i ANTIFAŠIZAM?

Bosna i Hercegovina, najčešće zbog „Dejtonskog razloga" (kao utvrđenog principa njenog egzistiranja, a ne kao samo jednog u nizu mirovnih sporazuma, kakvih je u historiji bilo itekako mnogo i mnogi su zaboravljeni) ne otvara neka pitanja kako se ne bi našla povrijeđena neka od „strana" u samoj od BiH. Tretiranje etnonacionalnog principa kao logike inaugurirane u samom Dejtonu, a ovjerenom u Parizu, daje ovom principu snagu američko- evropskog modela koji se čini neupitnim. Tako je moguće da izvrši izbor člana Predsjedništva BiH a da glasa jedna nekolicina nedoraslih ljudi (uključujući i kandidata za sebe samog) samo zato da se ne dira u „sveto" pravilo „trojne konstitutivnosti". Na taj način etnonacionalistički princip sve više postaje rasni princip koji odgovara postojećoj nomenklaturi vlasti, jer izvan deklariranih i javno obilježenih i potvrđenih Bošnjaka, Srba i Hrvata, ne može niko „drugi" da dođe u obzir da

postane neko u vrhu vlasti. Dakle, ne samo u Predsjedništvu, nego i u Vijeći ministara, ali ni u upravnim odborima ni u vladama kantona, općina... U sportskim organizacijama, u estradnim vodama... Ne samo da ne može doći u obzir Rom, Jevrej, Nijemac, Rusin, Slovak, Makedonac, Albanac, Slovenac, Eskim, ali - ni Bosanac ni Hercegovac. O Jugoslovenima da i ne govorimo! I ne samo to: na takva mjesta ne mogu doći ni „obični" Srbi, Hrvati i Bošnjaci, odnosno oni koji nisu certificirani (kroz vladajuće etnonacionalne stranke) kao takvi i kao potvrđeni borci za „nacionalnu stvar". I te strane, koje se od strane svih proglašavaju osnovnim krivcima, zanimljivo je, nisu glavni krivci. Glavni krivac je princip koji njih stabilno održava živim uprkos unutarnjim problemima, pa i određenim historijskim okolnostima koji ih čine anahronim. Danas, kada se i od strane Međunarodne zajednice i od strane dobronamjernih analitičara pokušava lamentirati nad tim da je izborna aktivnost u BiH, ipak, volja naroda koji tako glasa – veliko je pitanje da li glasači u BiH i mogu da glasaju drugačije. Cijeli sistem je uspostavljen tako, sve i da je BiH i najdemokratskija država, ona se u izbornom sistemu mora držati principa da se ispoštuje nacionalna pripadnost kandidata. U situaciji u kojoj se BiH nalazi u postratnom periodu princip tronacionalizma je doveden do toga da se tretira kao uvjet životnog opstanka (ili opstanka u životu na određenom terenu). Zanimljivost u cijeloj priči, koja je sve više poznata, jeste u tome da se i od strane predstavnika Međunarodne zajednice pokušava kroz ovaj princip etno- ključa izgraditi temelj za demokratizaciju BiH društva (?!). U takvoj situaciji odnos prema BiH kao zajedničkom patriotskom prostoru, ali i ideološkom nasljeđu, različito je postavljen. Različite su vrste odanosti i lojalnosti koje idu od odanosti državi BiH, preko odanosti „državi u državi", te odanosti „državi izvan države". Već smo kroz ovu rubriku naglasili da instrumentalizacija lojalnosti najčešće ide preko mladih, odnosno instrumentalizacije „običnog puka", kada god se za to ukaže povoljna prilika. Jasno je da upotreba ovakvih organiziranih aktivnosti koje imaju državni karakter (pod ovim „državnim" se u BiH podrazumijevaju različite stvari) koristi za mnogo dugoročnije namjere.

Fašizam kao negacija slobode

U vrijeme obilježavanja 60 –te godišnjice pobjede nad fašizmom, u BiH se prave brojna poređenja koja u vrijeme relativiziranja cjelokupne stvarnosti, uključujući i relativiziranje odnosa prema ideološkom nasljeđu, predstavlja jednu konstatnu antikomunističku crtu. U cilju rušenja socijalizma, često je i

Zapad pružao ruku desnim snagama na Istoku, onima koji su se predstavljali kao disidenti i tako i antikomunisti. To što je značajan broj njih pripadao kolaboracionističkim snagama fašizma, to je manje zanimalo cjelokupni antikomunistički program. Na taj način Zapad je i sam doprinio da se kao alternativa socijalizmu, posebno u bivšoj SFRJ, tretiraju snage koje su se nalazile i među fašističkim snagama. Naravno, to nije bio uvijek slučaj, ali to je nastavljeno i u vrijeme takozvane tranzicije. Antikomunizam je, nažalost, ideološki obojen i kao potreba da se sa antifašističkog pobjedničkog postolja skinu partizani. Izjednačavanje četničkog pokreta i svih snaga koje su imale antikomunistički, ali ne i antifašistički karakter, opća je karakteristika blijedog obilježavanja 60-te godišnjice pobjede nad fašizmom. Ako prihvatimo, kako to ističe u Beogradu, upravo ovim povodom i ovih dana, Mirko Tepavac, da je „antifašizam danas moralno uporište slobode, a ne samo prisjećanje na trijumfalne trenutke prošlosti", onda se nalazimo pred dilemama čiji je samo vrh ledenog brijega postojanje Ravnogorskog četničkog pokreta u BiH, javno hvaljenje aktuelnih čelnih političara sa svojom četničkom porodičnom tradicijom, ili izjednačavanje prava partizana sa četnicima ili ustašama. Razlika između 1945. godine i 1995. godine za BiH jeste da je ona iz 1945. godine izašla kao partizanska, a iz 1995. godine kao nacionalno podijeljena. Snage fašizma su bile samo formalno poražene na bojnom polju i nije im dozvoljeno poslije II svjetskog rata da se pojavljuju, a 1995. godine ostavljena im je mogućnost da obnove i ono što im je prije bilo zabranjeno. Ovaj put sve „komunističko," uključujući i antifašizam, je stavljeno pod znak pitanja. Koga onda briga za toliki broj fotografija četničkog klanja, slikanja sa Nijemcima, toliki broj dokumenata koji nedvosmisleno potvrđuju tu saradnju, ali i saradnju sa ustašama i ovih drugih sa Nijemcima. Koga briga, jer na čelu tog pokreta je bio Draža Mihailović, čija porodica upravo ovih dana uz Dan pobjede prima američki orden časti za spašene američke pilote. To priznanje, još iz Trumanovog doba, dodatno će dati krila onim snagama koje smatraju da je vrijeme za pomirenje. Uostalom, i to govori da, koliko god da je izgledalo da je u SFRJ Drugi svjetski rat okončan pobjedom nad fašizmom, sama činjenica da se dešavaju ovakve stvari govori da će se nešto u historijskom poimanju morati mijenjati. Nesumnjivo je da je to vrijeđanje žrtava fašizma iz Drugog svjetskog rata, a takva izjednačavajuća svijest vrijeđa žrtve i posljednje agresije i genocida nad BiH i Bošnjacima. Možda su na ovom posljednjem primjeru i na (ne)djelu nad BiH i stvarno historijski

izjednačeni i „partizani" (dijelovi JNA) i rehabilitirani četnički dobrovoljci koji se pojavljuju kao udruženi izvršioci tamo gdje su njihovi prethodnici stali prije 50 godina i time kroz „ratno kaljenje" izvršili „pomirenje" u „zajedničkim aktivnostima". Tu se pokazuje da se historija grubo šali sa ljudima ne pojavljujući se, kako se to mislilo, jednom kao tragedija, a drugi put kao komedija, nego jednom kao tragedija, a drugi put kao mnogo veća tragedija. I za one koji se smatraju „nosiocima".

9.7. PONAVLJA SE PRIČA O HEROJIMA I IZDAJNICIMA

Najnoviji susreti predsjednika tri partije, koje su na lokalnim izborima dobile najviše glasova, ne prolaze nimalo lokalno. Naime, njihova ambicija jeste mnogo veća i oni žele da se upišu u historiju sa dogovorima koji bi riješili bosansku enigmu. I dok Dodika napadaju SDS-ovci, a Čovića pomalo oni iz HDZ-a 1990. Tiihić se našao, čini se na najvećoj žeravici. Kao lider partije, koja redovno dobiva ponajviše glasova Bošnjaka, on je sa najnovijim potezima (učešća uopće u razgovorima) izazvao pravu salvu nezadovoljstva posebno iz tabora aktuelnog člana Predsjedništva BiH, dr. Silajdžića, dr. Duraković ga je nazvao veleizdajnikom, a ono što je simptomatično jeste da, izuzev nekoliko stidljivih novinskih komentara, nije bilo javne podrške Tihiću, čak ni od njegovih stranačkih kolega sa kojima je, pretpostavlja se, imao konsultacije. S obzirom da se približava stranački kongres, vjerovatno svi vagaju kako da se najbolje pozicioniraju pred odluku ko će naslijediti vrh stranke. I sada osluškuju kako prolazi predsjednik koji pokazuje drčnost, čak i prema do jučer neprikosnovenim veličinama koji su bili na ovaj ili onaj način sa njim i u stranačkom vrhu, ali i u organima vlasti.

Komentari o nečemu što još uvijek ne postoji

Od Sarajeva preko Amerike traju i pišu se saopćenja protiv nečega što još uvijek ne postoji. Svaki od komentara nosi sobom veliku vjerovatnoću da podržava ovu ili onu „opciju". Zašto ovo „opcija" stavljam pod navodne znake? Pa, iz jednostavnog razloga što nije jasno profilirana nikakva programski usmjerena opcija. Nažalost, a zbog mnogo opravdanih, ali i neopravdanih razloga, bošnjačka ideološka profiliranja su hronično zaražena od improvizacije i od

halo efekta (odgovora na druge i tuđe inicijative). Samodopadnost lidera koji se u određenom trenutku povijesti BiH nametnu kao vladajući koncept u narodu- u kojem se narod najviše prepoznaje i nalazi sigurnost, međusobna surevnjivost, netolerancija u javnom, ali još više u nejavnom dijalogu (bolje je reći da se radi o monolozima), jesu konstante koje mogu da izbace parove lidera koji se bore za neko vjerovatno nepopunjeno mjesto lidera. Sama pozicija Bošnjaka u BiH, kao onih koji su motorna snaga opstojnosti BiH, jednostavno svakog od potencijalnih kandidata na ovo mjesto lidera gura i na poziciju da mora biti BiH orijentiran. Jer, čisto nacionalna pozicija Bošnjaka i težnja, eventualno, ka vladajućem evropskom konceptu jedna nacija = jedna država, teško može da bude profitabilna za budućnost s obzirom na karakter BiH kao multilateralnog entiteta i u državnom i u nacionalnom pogledu. U tome smislu, mnogo su „bolje" pozicije srpskog i hrvatskog nacionalizma. Prvi od njih (srpski) još uvijek predstavlja motornu snagu razgradnje BiH kao „efikasnog" rješenja po uzoru na evropske modele država. Njegov parnjak, hrvatski nacionalizam se, zbog brojčano proporcionalne nesrazmjernosti spram Srba i Bošnjaka, pritajio, iščekujući rezultate, na javnoj sceni, prisutna dva suprotstavljena koncepta srpskog – BiH razgrađujućeg i bošnjačkog – BiH integrirajućeg. Njemu u ovom historijskom trenutku, naizgled , odgovara svaka od opcija koja bi, eventualno, pobijedila, samo da ispoštuje ili princip „ko je šta osvojio – osvojio je" ili da dosljedno i uz čvrste garancije i pritisak Evrope i Hrvatske u njoj ispoštuje ravnopravnost i konstiutivnost hrvatskog naroda što na terenu znači da nije važna brojnost naroda nego princip konstitutivnosti. Reklo bi se da je sadašnja politička scena u BiH slična ratnoj- u kojem se pojavljuju gubitnici i profiteri, baš kao da rat i dalje traje, a radi podsjećanja - evo ulazimo u skoro 15 godina od prestanka ratnih sukoba.

Što više RS-a – manje BiH: ostati uz hidrant

Unutar političkih previranja u srpskom narodu (onih glavnih) skoro da nije upitno da se primijeni „formula što više RS-a i što manje BiH", samo su u pitanju nijanse u primjeni te formule. Sadašnje pozicije jedni tumače kao svoj herojski poduhvat, a bilo kakvo popuštanje znači da se radi o izdajništvu „srpske stvari". Pojava Milorada Dodika je označila novu fazu u realizaciji ciljeva koja se poklapa i sa popuštanjem pažnje međunarodne zajednice spram

ovu rubriku zagovarao neki novi ZAVNOBIH, neku skupštinu bosansko hercegovačkih trezvenih ljudi, realista, koji će pokušati da nađu formule suživota, ustavnog državnog patriotizma, mjere da se odgovara za zločin, ali da to ne smije biti i jedini sadržaj koji se uvijek pretvori u međusobno optuživanje i licitiranje sa žrtvama i posljednjeg rata i prethodnih ratova. Stalne prozivke „inteligencije" BiH o tome da šuti i ne izjašnjava se, povezano je sa dugotrajnim i pogubnim marginaliziranjem mislećih ljudi od strane vladajućih garnitura, osiromašivanja tog sloja, stavljanja u poziciju socijalne ovisnosti, tako da se realno teško može naći kritična masa koja bi dala odgovore. Uostalom, i gdje da se oglase intelektualci? Ne pozivaju se ni na kakve razmjene mišljenje ni oko čega, jer su i tu utvrđeni i dežurni i nacionalni mislioci koji žive solidno i koji služe kao pokriće u jednoj općoj paradi kičeraja kakav vlada na političkoj, ali i ne samo na političkoj, nego i na svakoj drugoj sceni. Ako pitanje reintegracije BiH jeste dugoročni proces, ako se već pregovara,onda bi trebalo da se izađe i sa mišljenjima međunarodnih faktora. Dogovori Dodik, Tihić, Čović, dolaze u vrijeme kada aktuelni Visoki predstavnik, Miroslav Lajčak, odlazi iz BiH, sa skoro nikakvim rezultatima u toku svoje „vladavine", čime se otvaraju i nove kombinatorike koje, barem, prema njegovim izjavama, znače da je BiH daleko od evropskog puta, a sa eventualnim prijemom Hrvatske, Šengenske vize će se tražiti i za Slavonski Brod. Blagonaklonost prema Srbiji, i, eventualno, da ona bude brže primljena u EU, značit će samo jedno - da je BiH, ako već nije mogla da se disciplinira ratom na kojeg se blagonaklono gledalo, otpisana kao posljednja oaza u Evropi koja ima multilateralni karakter. No, ako je to sudbina BiH, kakvom je vide Lajčak i Lajčakovci, od Brisela do Banja Luke, kako će onda uspjeti projekat Evropa? Jer, ono što je BiH već iskusila, čini se, sa ekonomskom krizom (daj Bože da nije tako!) čeka ostatak (razvijenog, na izgled) svijeta. Jer se u BiH, a to potvrđuju i iskustva iz ranije povijesti, situacija odvijala solidno trpeljivo, bratstvo-jedinstvenujući čak sve do velike krize. Velika kriza proizvodi razne anomalije ljudskih ponašanja kada se traže krivci za sve sadašnje i povijesne frustracije. A traženja krivca u drugim političkim partijama, političkim sistemima, ili narodima (rasama) koji se pojavljuju kao „dežurni krivci", proizvodi netrpeljivosti i mnogo teže oblike narušavanja ljudskih prava, pa i ljudskih života. Zato je na primjeru BiH možda potrebno potrošiti više i briselskog, moskovskog i vašingtonskog vremena među političarima da se nađu prava rješenja, jer krizni menadžment traži iskustva koja se mogu

vrlo lahko ponoviti na svakom drugom mjestu, ma koliko izgledalo da je to „kod nas" nemoguće. Možda nisu dovoljno analizirana iskustva XX stoljeća i totalitarnih ideologija koje su nikle iz kriznog stanja. Za to vrijeme u BiH traju moraliziranja o „prvoborcima" i „izdajnicima" skoro na svim stranama.

9.8. NEMA AUTORITETA- VRIJEME EPIGONA I PORICATELJA

Nekako se vrijeme ubrzalo, pa je došao vakat da djeca uče roditelje, posebno u oblasti moderne komunikacijske tehnologije. Mali je to korak prema najvjerovatnijim i drugim objektivnim prednostima mlade generacije, koja je prirodni saputnik XXI stoljeća. Mudre glave i sijede brade još uvijek pokušavaju da uhvate priključak sa tradicijom u kojoj su mogli da uvijek dijele lekcije po unaprijed datom pravu. Da li su i onda bili u pravu veliko je pitanje, posebno što nisu uvijek djela pratila mudre savjete. To pravo proisteklo iz mudrosti življenja u milenijskom trajanju često je bilo potkrijepljeno i religijskim dogmama, a nerijetko tako bilo i zloupotrijebljeno za neke uske inetrese podilaženja sebičluku, koji u situaciji gubljenja životne snage, objektivno, prati stariju dob. S druge strane, tradicionalni način života, običaji, vrednote i moralni sudovi, često su upravo na taj način (sa autoritetom starijih) dopirali do savremenog doba čuvajući od zaborava obično idealiziranu prošlost, ali čuvajući i narodno blago, stare zanate, nošnje, pa i upražnjavanja vjerskih obreda. Tako su se i razvijale bosanske specifičnosti, ali i grčke, ruske, arapske, američke. Ovo pišem isključivo zbog toga što nam u savremenom svijetu sve više nedostaje velikih autoriteta i velikih ljudi. Neko kaže da je kriza velikana, međutim, prije bi mogli govoriti da je riječ o novom dobu u kojem su stari patrijarhalizmi, velike porodične zadruge i kraljevstva, prošlost baš kao i totalitarni režimi i principi nedodirljivih vođa.

Pomen na Aliju Izetbegovića

O Aliji Izetbegoviću je ili sve (za jedne) rečeno, ili se i nedovoljno zna za one druge. Za vrijeme dženaze je padala strašna kiša, pa i to ostavlja svojevrsni mistični oreol koji se s vremena na vrijeme iskoristi, zavisno od cilja i svrhe upotrebe. Od priče o ocu nacije, pa do priče o lošim momcima koji su došli na vlast, čini se da je mali korak, kao, uostalom, mnogo toga u samoj Bosni. Od

oduševljenja do potpune negacije mali su, skoro nevidljivi koraci. Ponekad se misli da postoji izgrađeni stav unutar naroda, ali kao i kod svih „narodnih" pitanja uvijek treba posmatrati pozadinu svake od tih priča i vidjeti da u sjenci stoje kako iskreno divljenje, odnosno interesno okupljanje, tako i otužne borbe za položaj na kojem je neko bio, jer je veliki broj pretendenata koji, po samo njima znanim pravima, vide sebe u boljoj i efikasnijoj ulozi „da sam kojim slučajem ja bio tamo". A realno gledajući, dolazak Alije Izetbegovića na čelo Bosne i Hercegovine se dogodio, čini, se u najgore vrijeme. Da je došao neki od bivših komunističkih lidera narod bi mogao da i danas koristi onu proskribiranu frazetinu o „komunjarama", a ovako na čelo je došao čovjek kojeg je vrijeme rušenja komunizma prosto smislilo: čovjek koji je u dva navrata od komunističkog (i onog staljinističkog i demokratskog yu komunizma - tzv. tople struje) osuđen za verbalni delikt mišljenja. Čak je u drugom navratu od toplije struje dobio znatno veću kaznu. Zanimljivost, koja se rijetko spominje, jeste da su u njegovu odbranu, odnosno odbranu prava na iznošenje mišljenja tih godina, kada se spremalo rušenje berlinskog zida, stali i tadašnji srpski disidenti socijalističkog sistema od kojih će neki biti nosioci velikosrpskog projekta na kraju XX stoljeća. Među onima koji su ga branili bio je i Dobrica Ćosić i srpski akademici okupljeni u "Odboru za slobodu misli i izražavanja". To je, uz mnogo toga, jedan od paradoksa zbivanja na prostorima Jugoistočne Evrope. Ali, vjerovatno je poenta svih priča mnogo složenija i ogleda se u tumačenju historijskih događaja iz savremene optičke usmjerenosti. Zašto to uopće isticati? Pa, iz jednostavnog razloga što je mnogo naknadne pameti koja događaje tretira ne u kontekstu njihovog događanja nego iz savremene perspektive i kada se događaj već desio. Naravno, da bi se sa naknadnom pameti (kada se nešto već dogodilo) mnogo toga (kada bi se moglo) uradilo na drugačiji način. Tako je i Dobrica Ćosić onda reagirao tako u toku samog rata (i kao ideolog, ali i predsjednik SRJ) drugačije, a danas opet zamagljuje mnoge stvar i priziva nove sukobe. No, on ovdje u ovoj priči i nije toliko bitan koliko je mogao biti ilustracija događaja u kojima se sve urušavalo i BiH doživjela to što je doživjela. Skoro 15 godina poslije rata nema još ni blizu preciznih podataka o broju žrtava, te da je i to, haman, u sferi međusobnih prepucavanja i prava na vlastitu metodologiju. Upravo to se dešava u sjenkama „historijskih" događanja u BiH i za BiH (neka ministarska konferencija, neki Solun, neki Vašington, neki Butmir...). I na ovaj paradoks se dodaje i drugi, da i nakon Drugog svjetskog rata nema pravih podataka o

žrtavama, mada su svojevremeno Vladimir Dedijer i Antun Miletić (1990.) govorili o genocidu nad Muslimanima (Bošnjacima) u Drugom svjetskom ratu.

Mogu li se historijska iskustva mjeriti sa naknadnom pameću?

Za to vrijeme traju prepucavanja, iznenadni odlasci ovdašnjih „nezavisnih" političara i u okolne zemlje i u nešto malo dalje. Valjda su išli po mišljenje, višak im je OHR, višak sve što misle ljudi sa strane, izuzev njihovog omiljenog centra u koji odlaze i da gledaju utakmice svoje državne reprezentacije. Naivno vjerovanje da je ono što se događa ili što se događalo splet nepoznatih događanja, neinformiranosti vođe itd., ponovno je na djelu, pa, svaki put, ispočetka se objašnjavaju stvari o kojima i vrapci na grani sve znaju, ali ljudi u BiH teško da se mogu dozvati pameti. Ovih dana je Dodik dao jednu izjavu koja me podsjetila da, možda, i postoji u njemu još uvijek, po rođenju njegovom, nastale bosanske drčnosti. Naime, rekao je da stranci dolaze nama i pričaju o principima. To „nama" je , nesumnjivo upotrijebio u smislu BiH, jer je nastavak rečenice bi ovakav: „o kakvim oni principima govore kada su nama dali 167 uslova za oslobađanje od viza, Hrvatsku su oslobodili od viza 1993. godine u jeku rata". Naravno, na ovo njegovo, jedno od rijetkih u posljednje vrijeme, izbacivanje gorčine u pravom smjeru može se dati i dodatak kojeg neću namjerno da izričem nego da citiram Jean Baudrillard-a (Bodriar), jednog od najčuvenijih svjetskih intelektualaca s kraja XX stoljeća, kojemu se, kroz analizu agresije na Bosnu i Hercegovinu 1992-1995.,- čini „kao da je Evropa, sa svim svojim ujedinjenim nacionalnostima, sklopila ugovor o ubistvu sa Srbima". (Bodriar, 1999:151) Baudrillard tvrdi da se genocid nad Bošnjacima tolerirao zbog toga što su muslimani, te kaže: „To Bosanci znaju. Oni znaju da ih je osudio međunarodni demokratski poredak, a ne nekolicina anahronizama ili čudovišnih izraslina zvanih fašizam." Kontinuitet negiranja genocida kako u srpskoj, tako i u svjetskoj javnosti, u ovom kontekstu ima dubokog smisla. Naravno, ostvarivanju tog kontuniteta negiranja genocida umnogome doprinose i Dodik i Tadić. Vezuje njih dvojicu trajnije i velika spomen ploča na osnovnoj školi „Srbija" u Palama koju je, kako ploča kaže, otvorio „najvećih sin srpskog naroda" Boris Tadić. Njihova veza je i u stalnom dijeljenju packe drugima da su se oni izvinili za zločine koje su pojedinci i grupe uradili u ime srpskog naroda. Istina, to

što je urađeno urađeno je traljavo i sa obaveznim „ali" (u smislu i drugi su činili zločine). Zločini, kada se žele iskreno priznati, nemaju nikakvo „ali" sa bilo koje strane, pogotovo ne negiranje (prvo je to uradio Karadžić u sudu u Hagu, a odmah je požurio i Dodik u Bijeljeni, dovodeći u sumnju i Markale i Tuzlansku kapiju). To će ovaj put morati i na sudu da dokaže jer jednokratna upotreba propagandnih parola nije više učinjena u ratu. S obzirom da se želi posijati sumnja, prije svega kod dobronamjernih ljudi, ovdje ćemo citirati dio iz teksta Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji, ali ne mišljenje hrabrih žena i ljudi koji su napadnuti u samoj Srbiji (Sonja Biserko, Nataša Kandić i drugi), nego iz izvještaja Haškog suda:

O Markalama zvanično

„Međutim, međunarodna zajednica činjenice o genocidu nije prikrivala samo da bi mogla imati ulogu „eksternog pasivnog posmatrača" da bi opravdala to što ostaje po strani i ne intervenira da zaustavi genocid. Negiranje je u određenim slučajevima imalo i drugačiju ulogu. Poznato je da su 28.avgusta 1995., nakon drugog masakra na pijaci Markale u Sarajevu, vještaci UN-a rekli da ne mogu sa sigurnošću potvrditi sa kojih je pozicija došla granata koja je usmrtila 43 i ranila 75 civila. U suđenju srpskom generalu Dragomiru Miloševiću u januaru 2007. kao svjedok se pojavio David Harland, šef civilnog ureda UN-a u Sarajevu za vrijeme mandata generala Rupertha Smitha i razjasnio zbog čega je nalaz UN istražitelja bio nejasan. Harland je rekao da je general Smith dao „neutralnu izjavu", iako je „već tada imao stručni izvještaj iz UNPROFOR obavještajnog sektora, koji je potvrdio da je bez sumnje granata došla sa artiljerijskog položaja VRS u Lukavici". Tokom svjedočenja Harland je izjavio da se on osjeća lično odgovornim što je pothranio mit srpske propagande, jer je generala Smitha savjetovao da njegova izjava bude neutralna. Naime, isticanje srpske odgovornosti za Markale bi alarmiralo Srbe, i ukazalo im da se spremaju zračni udari. Zbog sigurnosti UN trupa, a posebno britanskih trupa u okolini Goražda, koje su u slučaju prerane konfrontacije sa Srbima mogle postati njihovi taoci, Harland je generala Smitha posavjetovao da ne krivi Srbe otvoreno za Markale" (SENSE, izvještaj od 16.01.2007. Hag)." Ovaj kontekst je vrlo važan jer se na brojnim portalima i u reagiranjima mogu prepoznati uticaji propagande koja je od samog početka bila okrenuta prema vlastitom narodu. Nažalost, i neki „naučni tekstovi" u Srbiji i u RS-u, implicitno naglašavaju da su u slučajevima ulica Vase

Miskina i Markale u Sarajevu muslimani „gađali sami sebe" i da je cilj bio da se izazove antisrpska propaganda. Svi ovi tekstovi se pišu u cilju poricanja krivice i ta činjenica, bez obzira na „ali" izvinjenja, je i najveća prepreka pomirenju među narodima, jer je po mnogima Dobrica Ćosić još uvijek jedan od glavnih ideologa u Srbiji, a ako predsjednik Tadić izjavljuje da se često konsultira sa navedenim, onda i njegovu politiku (uprkos posuđenom plinu Sarajevu) teško možemo razlikovati od Miloševićeve i Koštuničine. Bilo bi lijepo kada bi vidjeli nove face i iz zemlje i inozemstva i u politici i u menadžmentima i među profesorima. Bilo bi lijepo da nije Brozovog sindroma koji vlada među ovdašnjim političarima: umrijeti na nogama i na vlasti. Tako je i među intelektualcima, a na svakom mjestu (nažalost to vidimo i izvan BiH) kao da je otvoren konkurs borbe za svaku poziciju. Ili kada se dođe na nju onda se ne odstupa. Ovdašnje stranke na vlasti (pa i vjerski autoriteti) se ponašaju kao nekadašnji biro za zapošljavanje koji hoće o svemu da se pitaju i ovdje i tamo. Nažalost, još uvijek je osnovni kriterij jedna vrsta podobnosti ili, čak, poznanstva. A za to vrijeme mnogo važnije stvari promiču. Tako se i dalje veliki broj ljudi u BiH ponaša kao uvrijeđena primadona koja nije iz nekog od budžeta dobila što „joj pripada", a vlast ih i uči da žive ne u proizvodnom nego u distributivnom društvu, pa je važan onaj koji distribuira pare, placeve, prostor, stanove, radna mjesta... Takva logika u rascjepkanom društvo čini važne i najniže općinske službenike, a o kantonima i entitetima da ne govorimo. I realno gledajući: u tranziciji iz rođačkog socijalizma BiH jednostavno nije uspjela da izgradi iskustvo o nekorumpiranosti, pa možemo s pravom reći da je skoro svaki segment društva izložen korumpiranosti i organiziranom kriminalu. .

NEGIRANJE GENOCIDA JE NASTAVAK GENOCIDA

Elementi samoopravdavanje stava poricanja zločina su prema Israelu W. Charny-u:

„1.Nevino i samoispravno poricanje

Ovaj tip negatora tvrdi da je njihov cilj samo da se ustanovi prava istina. Štaviše, on ne vjeruje da ljudska bića mogu biti tako okrutna kao što se to tvrdi u opisima genocida. A čak i da se to sve desilo u prošlosti, vrijeme je da se to sve sad ostavi na stranu, zaboravi i oprosti.

2. Naučni stav u službi kreiranja konfuzije

Ova pozicija naizgled je nevina-mi ne znamo dovoljno da bismo tvrdili šta su naučne činjenice, i umjesto da se odredimo koga da osuđujemo, moramo pričekati konačne rezultate istraživanja. Ovo nije ništa drugo do

manipulativna zloupotreba vrijednih naučnih principa po kojima se podaci moraju provjeriti prije nego što se prihvate kao tačni, s ciljem da se zamrače poznate činjenice i da se zbune misli poštenih ljudi koji ne žele da budu plijen raznih mitova i propagandi. Suština nauke, a to je da se spozna, u ovom slučaju se koristi da bi se opravdala formulacija 'još se ništa ne zna sa sigurnošću'.

3. Praktičnost,pragmatizam i realpolitika

Argument ovog modela jeste da je 'raščišćavanje povijesti' nepraktično i da neće donijeti mir u svijetu u kojem sada živimo. Moramo biti realistični i u stvarnosti poštivati principe realpolitike.

4. Iskrivljeno vezivanje ideja i njihovo situiranje u pogrešan vremenski period

Ovdje se radi o nepoštenom povezivanju događaja i ideja, često istrgnutih iz historijskog konteksta, kako bi se opravdao zločin ili negiranje činjenica. Sadašnje potrebe i interesi uzimaju se kao razumljiva i prihvatljiva osnova za cenzuru, mijenjanje i iskrivljivanje onoga što se zaista dogodilo.

5. Izbjegavanje, definiranje i izluđivanje

Ovo su odgovori kojima je zapravo cilj da ne odgovore i u tom smislu često se zadržavaju na trivijalnim detaljima da bi izbjegli suštinsku diskusiju o tome da li se genocid dogodio.Izbjegavanje se također može voditi u lukavom maniru uz priznanje da je diskusija potrebna, samo što oni koji pripadaju ovoj kategoriji poricatelja, urade sve da do te diskusije nikad ne dođe. Definicionalizam se odnosi na formu izluđujućeg otpora da se prizna poznati genocid. Ova vrsta negiranja poznata je za akademike koji ulaze u raspravu oko definicije, te se spore oko toga da li određeni primjer genocida zaista odgovara čistoj formi definicije genocida. U ovom slučaju se toliko mnogo energije ulaže u bitku oko definicije i jako se veliki akcenat stavlja na riječi kojima se minimizira veličina tragedije, da se na taj način negiraju i značaj tog historijskog događaja i veličina ljudske tragedije- cilj je da na kraju te rasprave taj događaj postane nešto drugo od onoga što zapravo jeste."(Charny, 2001).

9.9. U DRUGOJ DECENIJI (NE)MIRA

Ratu je, vele, kraj i sada je živima svejedno: ko je mrtav, a ko kriv" . A. Brka (Tešanj , 1995.)

Nekada, u zajedničkoj državi, svi su sa nestrpljenjem čekali novu godinu. Čak joj je zbog važnosti dato i lično ime, pa se pisalo Nova godina, ispravno i gramatički. Zadnje ratne 1994/95. godine bio sam u Tešnju za novu

godinu, a doček je bio u krugu porodice sada jednog od najboljih bosansko-hercegovačkih pjesnika, Amira Brke. U to vrijeme, izuzev što sam znao da nam je Amir, mada je po godinama mlađi, bio glavni i odgovorni urednik ratnog časopisa – magazina „Gradina", koji je izlazio u vrijeme kada su Maglaj i Tešanj bili okruženi od strane udruženih agresora (srpskih snaga koje su imale sjedište u Doboju i na zloglasnom četničkom Ozrenu i hrvatskih-HVO-a koji je bio sa sjedištem u Žepču) -nisam mnogo znao o Amiru. Jedan nesumnjivi raskošni talenat, pa, danas kada razmislim, u svim oblastima u kojima se ogledao, a bio je sve od direktora biblioteke, preko političara – vodio je Općinski odbor SDA u Tešnju u nezgodnim, ma šta nezgodnim – najnezgodnijim vremenima. Dugo godina je već direktor Centra za kulturu Tešanj, jednog od najvećih izdavača novih knjiga u BiH. Bio je to i u politici- dok su trajala ta najnezgodnija vremena. Da li se povukao, da li je bio smijenjen, ili je bilo i jednog i drugog ili, možda, nečega i trećeg, uglavnom poslije rata je, hvala Bogu da je tako, Amir Brka svoj talenat počeo da dokazuje kroz knjige i oko knjiga. Sada kada razmišljam o njemu, i o nama iz tih vremena, čvrsto znam da ono o čemu smo mi govorili tih ratnih godina i pisali, ne liči na ono što se danas dešava.

A gdje je ljudski faktor?

Valjda zato niko od nas koji smo pisali o suštinskim stvarima u povijesnim vremenima i nismo više po nikakvim politikama. Onim stranačkim, mada u BiH, ako se ne baviš politikom, ona se bavi tobom. Pa si opet na istom, opet u politikantskom kolu u koje te ubace i kada nećeš to. Ali u ulozi autsajdera. Takva vrsta političkog djelovanja, na osnovu negativnih selekcija, i jeste najveća opasnost za ovu mladu i krhku državu, jer se na taj način, uz opću pljačku materijalne baze, dešava da se ne koristi i najveća prednost koju ta država ima, a to je ljudski faktor. Taj ljudski faktor je bio prevlađujući u ratu i zato su Amir i slični njemu i trebali tada i niko od njih nije kalkulirao ni u čemu. Kasnije su kalkulacije drugih procijenile da u klasi političke elite nema mjesta baš za sve, odnosno ima mjesta samo za one za koje ima interesnog – mjesta. Zato je odbačen, a i dalje se odbacuje veliki broj sposobnih ljudi. Neadekvatno korištenje ljudskog faktora, baš kao i pokušaj njegovog uništenja, spada i u grijeh, ali i zločin. Spram budućnosti, one izglednije, prije svega.

I da se vratim na priču o Novoj godini (Sretna Nova 1995. godina!). Strahovito je bilo hladno, ali za tu priliku u tim i takvim uvjetima, svega je bilo dovoljno. Poezije,

barem kod nas, najviše. Tada sam, zabilježene u nekim školskim sveskama, prvi put i čuo za Amirove stihove. Pamtim tu posljednju ratnu novu godinu po dvije stvari – oduševljenjem stihovima koje je on recitirao, jer zaista nisam znao da se radi o takvom pjesniku, ali i po felinijevskoj nadrealističnoj situaciji trenutaka nove godine.

(Ne)dogovoreno novogodišnje ratno primirje

Negdje oko same ponoći počele su da se tešanjskom kotlinom razliježu detonacije granata. Mâ, salve topovskih, minobacačkih, haubičkih, tenkovskih i kakvih sve više ne granata. Onih pravih, koje nisu namjerno ništa pogađale. Sa svih strana i iz svih oružja i oruđa. Ludnica od ratnih „petardi" ! Imao se osjećaj da one eksplodiraju odmah tu iznad naših glava. Slavili su topovi i ratnici, naslućivali da se bliži kraj rata. To su bili oni trenuci koje će, samo onaj koji je učesnik rata, prepoznati kao trenutak stanovite solidarnosti i, da ne pretjeram, i izvjesne prisnosti onih koji se nalaze jedni preko puta drugih i koje je pogana politika gurnula i jedne i druge u neprijateljski položaj.

Ko će koga?

Ali u tom trenutku, a on je trajao dugo, sat ili više, ali nama se učinio suviše dug, nametnu se misao: „A šta da se omakne, da rikošetiraju, odbiju se od nečega, eto belaja". A znaš, mada ti to niko ne kaže, da u tom trenutku niko ne želi nikoga da ubije i povrijedi. Čak to osjećaš, te se sjetiš iznenada, kao nekog sna, nekih (do prije tri – četiri godine ne više) zajedničkih novih godina u mjesnom hotelu, sportskoj dvorani u Doboju, Maglaju, Zavidovićima, Žepču, u Kardijalu u Teslići... Bez obzira na sve konotacije i ono što možemo reći o realizaciji velikodržavnog projekta, izgleda da je to bilo iskreno, baš kako je iskreno bilo i ubijanje, protjerivanje, ali i taj (novogodišnji) i takvi trenuci koji nastupe bez dogovora. O tome se ne pitaju ni generali, ni majori ni političari. Oni se pitaju kada treba ubijati, tada oni objašnjavaju razloge za ubijanje. A onda se niko ne sjeti novih godina, trenutaka kada se komšiji bilo pri ruci kod rođenja djeteta, smrti, a takvi trenuci obustavljene paljbe su trajali u BiH mnogo, zaista mnogo.

U toj noći sam pomislio kako je moglo sve biti drugačije da su se odmah na početku obični ljudi dogovorili da ispucaju uvis ili u kakvo brdo sve ono što su imali - i da onda, oni kao ljudi, sjednu i dogovore se.

Umjesto giganata – patuljci i umobolnici

Jer, i puno godina od tih dana, te nove 94/95. jasno je, kao dan, da ekipe koje su dogovorile (ne)mir nisu bile dorasle ljudskoj dimenziji ni u kakvom pogledu. Vrijeme je to bilo koje je tražilo gigante, a obične ljude su predvodili patuljci i umobolnici. Lahko se odlučiti za rat, makar to teško zvučalo, ali se teško odlučiti za mir i izboriti se za njega. Jer, u odluci političara za rat jasno je da će i oni i njihovi najbliži biti zaštićeni, privilegirani i zbrinuti za sva vremena. Uostalom, da je dokaz tome stanje na prostoru biše Jugoslavije pogledajte, svako za sebe, liste političara i njihovih najbližih. Sve je sačuvano, zbrinuto osigurano, uključujući i generacije unuka i praunuka. U opredjeljenju za mir, jasno se traži mukotrpni lični angažman i „glava u torbi" i za sebe i za svoje najmilije.

Iz svega navedenog, a ovo je samo jedna mala istinita pričica iz sjeveroistočne BiH, jasno je koliko su ljudski resursi važan faktor i koliko je historijski od presudne važnosti sastav ljudi kojima se daje povjerenje da predvode druge ljude. Da li je to Pjesnik Amir Brka naslutio i vrijeme nadolazeće kroz pjesmu, nastalu te 1995. godine – da li i za vrijeme tog primirja, u pjesmi koja se zove

„Sjena Velikog Ništa":
Ratu je, vele, kraj
i sad je živima svejedno
ko je mrtav
a ko kriv

Nad obzorjem, sjena
Velikog Ništa
i u smu san
siv

Ratu je, vele, kraj
a meni sad je nejasno
jesam li iz rata uopće
izišo zdrav
i živ.

Slutio je Pjesnik Veliko Ništa koje sliljedi nakon i onih salvi u Ništa te zadnje ratne godine, mada je naredna 1995. godina i one iza nje, uključujući i ovu što prolazi, stvari ogolila do zadnje granice (Srebrenica, Dejton, previše odmora dok traje beskrajno duga obnova, toliko samo otrova i slasti u nečasnoj borbi oko vlasti, toliko toga nam fali a zidaju se kule u zraku, na papiru crtaju auto putevi i bosmali, na istoj ratnoj slici – svi su poraženi i pobjednici, o istoj stvari, baš kao da su od gline – oblikuju se različite verzije i istine, tu svako svakom otvoreno prijeti, te nestaće države, odnosno nestaće entiteti...). Sada se, nakon svega, teško može znati i kod nas ovdje u Bosni i Hercegovini, ali i njenoj dijaspori, ko je to, stvarno izašao iz rata (odnosno je li rat uopće i bio?) mrtav, a ko je živ? Upravo je, pred novogodišnje blagdane, ne tako daleke 2006. godine, još jedan član Predsjedništva BiH izašao iz zatvora uz veliku kauciju – dočekan sa oduševljenjem, jer tamo u BiH ima jedna čudna logika što si veći „maher" za ličnu korist to ti raste rejting u raji. Jer, tamo ljudi znaju reći: „Ako ne zna (izabrani) za sebe kako će znati za nas (zaraditi ili ukrasti)?" Pa poslije bude kriva nedefinirana međunarodna zajednica! Pred još jednu novu godinu u Bosni i Hercegovini se, kao i devedesetih, isjeđava, ucjenjuje i dogovara. Da bi se, ko biva, uspostavila vlast. I tako sluđeni ljudi ove zemlje na brdovitom Balkanu čekaju da se na nekom od hotela u kojima se sjedi, jede i pije i dogovara na račun poreskih obveznika, a platiše poreza upravo su tî sluđeni ljudi, pojavi crni dim i objavi radosna vijest da su se dogovorili i da uspostavljaju vlast. Iskustvo u svim ovim poslijeratnim godinama nas uči da će to biti isti ljudi koji baš toliko (potrošenog našeg) vremena prave koalicije. I prije i nakon rata. Sretna nam nova – još jedna godina (ne)mira! Valjda ćemo u njoj shvatiti, nakon svega, „ (mi živi) -ko je mrtav, a ko kriv".

IZVORI I LITERATURA KOJI SE U KNJIZI POMINJU:

1. Arendt, Hana (2002): Eichmann u Jeruzalemu: izvještaj o banalnosti zla, Zagreb, Politička kultura
2. Arnaut, Fikret (1996): Mezhebi u islamu, Zenica, Treći korpus AR BiH
3. Atanacković, Petar (ur.) (2008): Nacija kao problem ili rešenje istorijski revizionizam u Srbiji, Novi Sad, Futura publikacije
4. Bandžović, Safet (2006): Bošnjaci i balkanski muhadžirski pokreti. Godišnjak Instituta za historiju, Sarajevo
5. Bandžović, Safet, Migraciona kretanja muslimanskog stanovništva na Balkanu krajem XIX stoljeća http://www.bosnjaci.rs/tekst/81/migraciona-kretanja-muslimanskog-stanovnistva-na-balkanu-krajem-xix-stoljeca.html (posjeta 10.10. 2011.)
6. Bart, Fredrik (1997): „Etničke grupe i njihove granice," u: Putinje, Filip i Stref- Fenar, Žoslin: Teorije o etnicitetu, Beograd XX vek, str. 211- 259.
7. Berkowitz, Leonard (1962): Aggression - a social psychological analysis. New York: McGraw-Hill.
8. Bilig, Majkl (2009): Banalni nacionalizam, Beograd, XX vek
9. Bodriar, Žan (1999): Savršeni zločin,Časopis Beogradski krug. Beograd
10. Bose, Sumantra (2002): Bosnia after Dayton. Nationalist Partition and International Intervention. London: Hurst & Company
11. Brka, Amir (1996): Prirodni redosljed, poezija, Tešanj, Centar za kulturu
12. Brka, Amir (1998): Zavičajni muzej, poezija, Tešanj, Centar za kulturu
13. Charny, W. Israel (2001): „The Psychological Satisfaction of Denials of the Holocaust or Other Genocides by Non- Extremists or Bigots, and Even by Known Scholars", u Idea: A Journal of Social Issues. July 17. 2001. Vol. 6. no. 1 dostupno na: (http://www. ideajournal.com/articles.php?id=27,) (posjeta , 10.01.2009.)
14. Cigar, Norman (1998): Genocid u Bosni- Politika „etničkog čišćenja", Sarajevo, Bosanski kulturni centar Sarajevo
15. Dedijer, Vladimir i Miletić, Antun (1990): Genocid nad Muslimanima, 1941- 1945. Sarajevo, Svjetlost
16. Dimitrijević, Nenad (2003): Srbija kao nedovršena država Beograd, REČ no. 69/15, str. 5-20
17. Dizdar, Mak (1996), Kameni spavač, Sarajevo, Svjetlost

18. Đozić, Abid (2012): Ogledi o bosanskohercegovačkom društvu, Sarajevo, BKC i Tuzla, Off-set
19. Esposito L. John (2001): Islamska prijetnja - mit ili stvarnost? Živinice , Selsebil
20. Filipović, Muhamed i Duraković, Nijaz Duraković (2002): Tragedija Bosne, Sarajevo, Valter
21. Goldhagen, Daniel (1998): Hitlerovi dobrovoljni dželati – obični Nemci i Holokaust. Beograd, Reč, Samizdat
22. Hobsbaum, Eric (1993): Nacije i nacionalizam od 1780: program, mit, stvarnost Zagreb, Novi liber
23. Hornšej-Meler, Stig (2001): Uloga "proizvedene stvarnosti" u procesu odlučivanja koji je doveo do holokausta, Časopis Reč br. 64/10 str. 255- 278
24. Isaković, Alija (1994): Antologija zla, Sarajevo, NIPP Ljiljan
25. Isanović, Nusret Islamofobija i nove realnosti savremenog svijeta [1] Znakovi vremena br. 48- 49 dostupno Na: http://www.ibn-sina.net/bs/component/content/article/1420-islamofobija-i-nove-realnosti-savremenog-svijeta.html (posjeta 10. 05. 2011).
26. Iveković, Ivan (2000): Ethnic and regional conflicts in Yugoslavia and Transcaucasia: A political economy of contemporary ethnonational mobilization , Ravenna : Longo
27. Jahanbegloo, Ramin (2014): Time Will Say Nothing: A Philosopher Survives an Iranian Prison, University of Regina Press (pominje se u tekstu jer je u vrijeme pisanja zatvoren i o njemu se ništa nije znalo. Sada radi u New Yorku kao profesor i gostuje i na brojnim drugim univerzitetima, ova knjiga je sjećanje na njegove zatvorske dane)
28. Kecmanović Nenad (2007): Nemoguća država Bosna i Hercegovina, Beograd, Filip Višnjić
29. Kecmanović, Dušan (2010): Da li smo sišli s uma ili dokaži da si Srbin - O etnonacionalizmu i o nama, Beograd, IK Zorana Stojanovića
30. Koen, Stenli (2003): Stanje poricanja, Beograd, REČ no. 69/15, str. 21-83
31. Kuljić, Todor (2002): Prevladavanje prošlosti, Beograd, Helsinški odbor
32. Kuljić, Todor (2005): Antifašizam, Beograd, Godišnjak za društvenu istoriju, sveska 1–3

33. Lederach, John Paul (1995): Preparing for Peace: Conflict Transformation Across Cultures , Syracuse University Press
34. Lederach, John Paul (1997): Building Peace : Sustainable Reconciliation in Divided Societies , US Institute of Peace
35. Linc, Huan, Stepan, Alfred (1998): Demokratska tranzicija i konsolidacija, Južna Evropa, Južna Amerika i postkomunistička Evropa, Beograd ,Filip Višnjić
36. Malešević, Miroslava (2007): Hrišćanski identitet sekularne Evrope, Glasnik Etnografskog instituta SANU, vol. 55, br. 1, str. 9-28,
37. Mastnak, Tomaz (1998): Dnevnik kužnih godina (Bilješke o evropskom anti-nacionalizmu), Mostar, Most br. 102. http://w1.500.telia.com/(posjeta 07.11.2001.)
38. Pappe, Ilan (2008): Etničko čišćenje u Palestini, Sarajevo, Bookline
39. Quentin Skinner (196)): Meaning and Understanding in the History of Ideas in: History and Theory, Vol. 8, No. 1 (1969), pp. 3-53
40. Said, W. Edward (1999): Orijentalizam, Sarajevo, Svjetlost
41. SENSE, "The Second Marcale Massacre Myth", dostupan na https:// listserv.buffalo.edu/cgi-bin/wa?A2=JUSTWATCH-L;b6172e59.0701 (Posjeta 10.10.2012.)
42. Stanojević, Dragica (2005): Čvrsto zatvorenih očiju, časopis Republika Beograd, broj 362-363
43. SULEJMANPAŠIĆ, Zija (2000): Trinaesta SS divizija "Handžar": istine i laži, Zagreb, Kulturno društvo Bošnjaka Hrvatske Preporod
44. Trifunović, Darko (2004): Rat u BiH i teroristički napad na svetski trgovački centar. Beograd, "Srpska politička misao", broj 1-4.
45. Vukosav, Rade (2009) U tri lika i tri čina (o Radovanu Karadžiću), Behar, Zagreb. br. 90-91 str. 87-88
46. Vukosav, Rade (2010): Sužavanje životnog prostora Bošnjaka, http://www.bosnjaci.net/prilog.php?pid=37072 (posjeta 10.12. 2010.)
47. Vuković, Slobodan (2003): Korpupcija i vladavina prava, Beograd, IDN Draganić
48. Žižek, Slavoj (2002): Ljudi koji osećaju da nisu stvarni, intervju Žižeka Sabini Reul i Tomasu Dajhmanu, list „Bulevar" Novi Sad od 17. maja 2002. godine

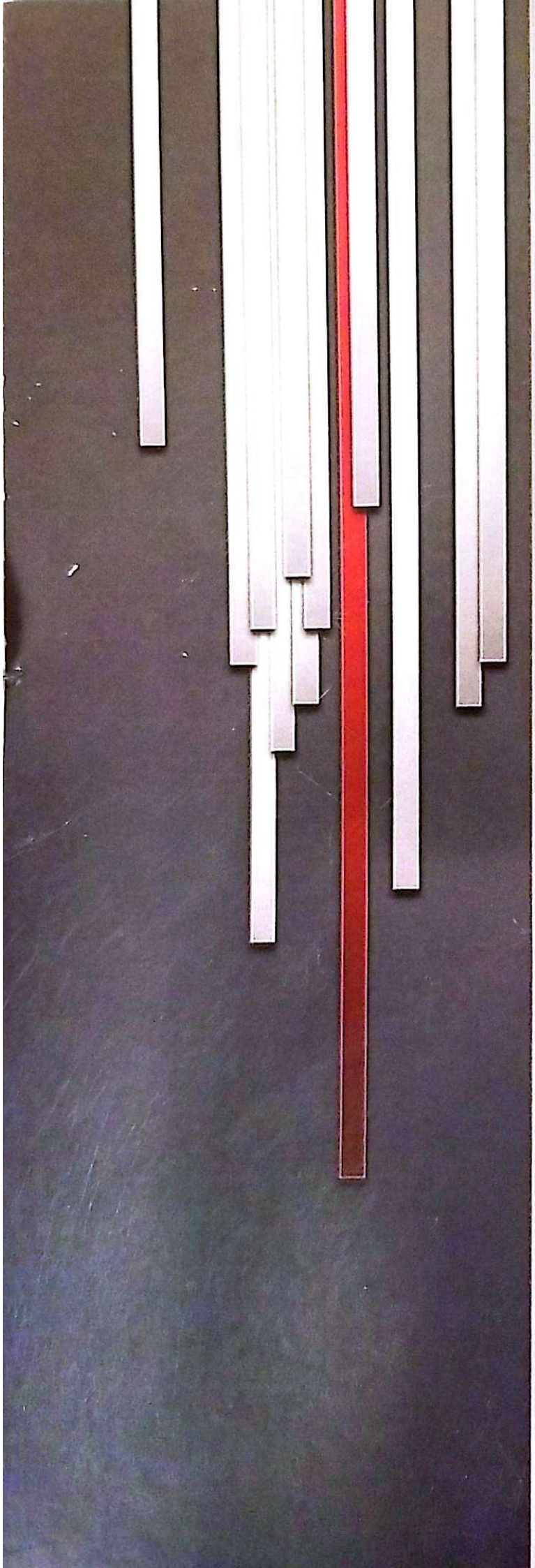

BOSANSKA VIZURA SVIJETA

Ibraković ima hrabrosti, umijeća i znanja da se suočava sa svakodnevljem u kojem se odvijaju mnogobrojni procesi – po Bosnu izazovni. On je svestan da historijske revizije, politički nemoral, primitivizam i nasilje traže angažman čovjeka i stoga je usmjeren na raskrinkavanje/ rasvjetljavanje mraka koji se nadvija sa svih strana. Posebno je važno da se kod Ibrakovića, kao i kod brojnih savremenih bosansko-hercegovačkih intelektualaca, više ne može naći linija ovisnosti, neopredijeljenosti, neznanja, doze straha ili neodlučnosti kada je u pitanju bosanski identitet i njegova odbrana pred neumoljivim agresijama (vojnim i ekonomskim, političkim i „znanstvenim") i nasrtajima antibosanskih barbara. Prof. dr. Senadin Lavić, iz recenzije.

BOSNIAN - AMERICAN NEWSPAPER

SabaH

U sedmičnom listu BiH dijaspore „Sabah" sam u periodu od 2004– 2012. godine imao stalnu kolumnu „Bosanska vizura svijeta". „Sabah" je počeo izlaziti New Yorku, a nešto kasnije se Redakcija, uglavnom porodica Šukrije Džidžovića, vlasnika i osnivača lista, preselila u Saint Louis. Nažalost, nakon 18 godina izlaženja, „Sabah" nije izdržao konkurenciju internet portala, ali još više tradicionalnih i u inozemstvu prisutnih nemara i neshvatanja značaja pisanih medija i pretplate na njih, pa je prestao sa izlaženjem u drugoj polovici 2014. godine. I taj prestanak izlaženja je jedan od razloga da se i knjigom tekstova zadrži sjećanje na „Sabah". U ovom periodu sam, kroz navedenu kolumnu, objavio preko 300 tekstova od kojih je napravljen tematski izbor za ovu knjigu. Od početka pisanja, pa sve do samog kraja, ova rubrika je zamišljena kao specifični BiH pogled, ali i pogled prema BiH i predstavlja bilježenje svakodnevnice poslijeratnog stanja i posrtanja kroz koje prolazi BiH društvo i država.

Zemlja, u kojoj je obilježen kraj XIX i početak XX stoljeća (sarajevski atentat), ali koja je obilježila i kraj tog istog stoljeća (atentat na Sarajevo – agresija na BiH) i koja opstaje i ostaje kao historijska konstanta čvrsto smještena negdje „između".
Dželal Ibraković.